

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**METİNLER ARASI BAĞLAMINDA İHSAN OKTAY
ANAR'IN ROMANLARINDA KUTSAL METİNLERİN
İZLERİ**

**Mehmet SARI
2501070780**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ali Şükrü ÇORUK**

İSTANBUL 2009

ÖZ

Postmodern edebiyat ile ortaya çıkan “üstkurmaca” kavramı, yapısı itibarıyla içinde metinler arasılığı barındıran en önemli ögedir. “Üstkurmaca” kavramı, Mihail Baktin’in “çoğul söylem” dediği özelliğin ortaya çıktığı yerdir. Julia Kristeva başta olmak üzere edebiyat eleştirmenleri metni, başka metinlerin bir kesişim yeri olarak görmüşlerdir. Batı’da 1950’li yılların başında telaffuz edilmeye başlanan “metinler arası” kavramı, edebiyatımızda çok önceden “Gök kubbe altında söylenmemiş hiçbir şey yoktur.” sözüyle anlatılmaya çalışılmıştır. Son dönem Türk romanının önemli yazarlarından biri olan İhsan Oktay Anar, ülkemizde kutsal metinler deyince akla ilk gelen Kur’an-ı Kerim, Tevrat, Zebur ve İncil’den farklı metinler arası yöntemlerle aldığı parçaları, romanlarına “tarihsel üstkurmaca” diyebileceğimiz bir kurgulama yöntemi ile ustaca yerleştirmiştir. Tezimizde, kutsal metinlerden yararlanırken çağdaşı olan yazarlardan farklı bir bakış açısı sergileyen yazarın, kutsal metinlerden aldığı parçaları metninde yorumlayış biçimini metinler arası bağlamında incelemeye çalıştık. Bu çalışmanın amacı, kutsal metinlerden aldığı parçaları, Osmanlı Devleti’nin 16. yüzyılından başlayarak yıkılışına kadar gösterdiği tarihi özellikleriyle birleştiren yazarın, kutsal metinlerden hangi noktalarda yararlandığını saptamaktır.

ABSTRACT

The “metafiction” term, which is primarily associated with post-modern literature, is the most significant element, enclosing intertextualism in consideration of its structure. “Metafiction” is the term in which “multi-discourse” approach, called by Mihail Bakhtin, has appeared. Literary critics, especially Julia Kristeva, have suggested that a text in an interface of the other texts. The “Intertextuality” term, which was enounced in the Western World at the beginning of 1950’s, had been tried to explained in our literature before by the sentence “There is nothing having been said under the vault of heaven.”

İhsan Oktay Anar, one of the significant recent Turkish authors, has skillfully set the pieces, taken from the holy texts, The Holly Koran, The Torah (The Old Testament), The Zaboor and The Bible by using different intertextuality methods, into his novels with the fictional method, “historiographic metafiction”. In this thesis, we texts, of the author, who has a different point of view from his contemporaries while using the holy texts, in the intertextuality context. The aim of the study is to identify that in what ways the author, who combines the pieces taken from the holy texts with the historical features of the Ottoman Empire from 16 th centruy to its decadence, uses the holy texts.

ÖNSÖZ

Batı romanı, XX. yüzyılın başlarından itibaren farklı bir yolda değişim gösterirken Türk edebiyatında roman, henüz olgunluk dönemine erişmemişti. Bunda geleneksel edebiyatımızda edebi bir tür olarak romanın olmayışının büyük etkisi vardı. Çünkü romanın Türk edebiyatına girişi, insanın bireyselleşmesi sonucu değil, kültürel bir değişim sonucu gerçekleşmiştir.

XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren romanda farklı bakış açılarının oluşmasını sağlayan postmodernizmin Türk edebiyatına olan etkileri, 1980’li yılların başında kendini göstermeye başlar. Bu yıllardan sonra Türk edebiyatında romanın kurgusu, gerçekçi veya romantik öğelerden arınıp Batı’da olduğu gibi bir “oyun” olarak örülmeye çalışılır. Bazı yazarlar, kurgudaki bu “oyun” kavramını okura belli ederken bazıları da bu kurguyu tarih ile birlikte yoğurarak okuru fantastik bir dünyanın içine çekmektedir.

İhsan Oktay Anar, 1990’lı yılların ortalarında Osmanlıca ile Türkçe’yi birbirine karıştırarak Türk edebiyatında o zamana kadar görülmedik bir dil kurgusu içine girer. İhsan Oktay Anar, romanlarında farklı bir dil yapısı yanında farklı bir kurgulaya da yer verir. “Tarihsel Üstkurmaca” diyebileceğimiz bu yöntemem göre yazar, olayları kurgularken tarihi bir fon olarak kullanır. Yazar, romanlarını kurgularken postmodern edebiyatın ayırıcı unsurlarından biri olan metinler arası yöntemlerden oldukça fazla yararlanmıştır. İhsan Oktay Anar, kutsal metinlerden aldığı parçalar ile daha donanımlı hale getirdiği kahramanlarını, yarattığı fantastik zamanın ve mekânın içinde dolaştırır. Bu tutumuyla postmodern edebiyatın asıl amacı olan “eğlendirmek” ögesini öne çıkaran yazar, kutsal metinleri farklı söylemlerden yararlanarak değişik bir tarzda yorumlama imkânı bulur. Bunun sonucunda, romanlarında kahramanların karşılaştığı günlük hayattaki sorunlara kutsal metinlerden çözüm yolları getirmeye çalışır. Bunu yaparken Kuran-ı Kerim, Tevrat, Zebur ve İncil’den yararlandığı parçaları birbirine karıştırarak romanlarındaki ayrışıklığı da sağlamış olur.

Çalışmamızda İhsan Oktay Anar’ın kutsal metinleri hangi boyutlarıyla metinlerine yerleştirdiğine, kutsal metinleri hangi yöntemlerle dönüştürerek tekrar

yazdığına, Türk toplumunun o yıllardaki sorunlarını kutsal metinleri kullanarak nasıl yansıttığına değinmeye çalışacağız.

1995’te ilk eseri olan “Puslu Kıtalar Atlası”nı yazan İhsan Oktay Anar hakkında ilk kapsayıcı araştırmalar ancak 2000’li yıllardan sonra verilmeye başlanır. Akın Tek’in 2003 yılında hazırladığı “İhsan Oktay Anar’ın Romanlarında Üstkurmaca” adlı tezi, yazar hakkındaki ilk geniş araştırmadır. 2000’li yıllardan sonra kendine entelektüel bir okuyucu kitlesi kazanan yazarın çeşitli eserleri hakkında yazı kaleme alan bir diğer isim de Doç. Dr. Alaattin Karaca’dır. 2005’te kaleme aldığı “Puslu Kıtalar Atlası’nın Olay Örgüsü, Fantastik Özellikler ve Tema Bakımından İncelenmesi”, 2006’da kaleme aldığı “Amat’ın Dinsel ve Felsefi Teması” ve 2008’de yazarın son romanı olan “Suskunlar” hakkında kaleme aldığı “Suskunlar’ın Sıkı Örgüsü” adlı çalışmaları ile yazarın romanlarındaki bilinmeyen yönleri aydınlatmaya çalışmıştır. 2008 yılında ise Doç Dr. Ertan Örgen, “Amat’ta Yapı ve Simgeler” adlı çalışmasıyla yazarın anlaşılması en zor olan kitabı olan “Amat” hakkında önemli çözümler yapar. Yine Ahmet Koçakoğlu, 2008 yılında hazırladığı “İhsan Oktay Anar, Hayatı-Eserleri-Sanatı” adlı yüksek lisans teziyle yazarın hayatındaki bilinmeyen yönleri ışık tutar. Yazar hakkındaki araştırmalar bununla da sınırlı kalmaz. Gerek gazetelerde gerek dergilerde yazar hakkında birçok yazı yayımlanır. 2009 yılının Nisan ayında birçok akademisyen ve yazarın katılımıyla İstanbul’da bir sempozyum düzenlenmiştir. Hakkında bu kadar yazı yazılmasına rağmen bilinmedik daha birçok yönü bulunan yazar hakkında bu tezi yaparak romanlarındaki farklı bir yöne işaret etmek istedik. Tezi yapmaktaki amacımız, Türk romanına farklı bir bakış açısı getiren yazarın romanlarını kurgularken kutsal metinlerden hangi metinler arası yöntemlerle yararlandığını tespit etmektir.

Tüm bu çalışmalarım sırasında bana olan güvenini bir an bile kaybetmeyen, beni moral olarak sürekli üst seviyede tutan ve desteğini üzerimden eksik etmeyen tez danışmanım Doç. Dr. Ali Şükrü Çoruk’a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	sayfa
Özet.....	iii
Abstract.....	iv
Önsöz.....	v
İçindekiler.....	vii
Giriş: Metinler Arası İlişkiler ve İhsan Oktay Anar'ın Romanlarında Metinler Arasılık	1

I. BÖLÜM

1. Yansılama (Parodi)	32
1.1. Kur'an-ı Kerim.....	33
1.1.1. Puslu Kıtalar Atlası	33
1.1.2. Kitab-ül Hiyel.....	36
1.1.3. Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri	38
1.1.4. Amat.....	40
1.1.5. Suskunlar.....	52
1.2. Eski Ahit.....	65
1.2.1. Puslu Kıtalar Atlası	65
1.2.2. Kitab-ül Hiyel.....	69
1.2.3. Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri	71
1.2.4. Amat.....	76
1.2.5. Suskunlar.....	82
1.3. Yeni Ahit.....	95
1.3.1. Puslu Kıtalar Atlası	95
1.3.2. Amat.....	96
1.3.3. Suskunlar.....	98

II. BÖLÜM

2. Kolaj	112
2.1. Kur'an-ı Kerim	112
2.1.1. Puslu Kıtalar Atlası	112
2.1.2. Kitab-ül Hiyel	113
2.1.3. Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri	114
2.1.4. Amat	115
2.1.5. Suskunlar	124
2.2. Eski Ahit	133
2.2.1. Puslu Kıtalar Atlası	133
2.2.2. Kitab-ül Hiyel	134
2.2.3. Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri	134
2.2.4. Amat	135
2.2.5. Suskunlar	138
2.3. Yeni Ahit	143
2.3.1. Puslu Kıtalar Atlası	143
2.3.2. Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri	143
2.3.3. Amat	144
2.3.4. Suskunlar	145

III. BÖLÜM

3. Öykünme (Pastiş)	149
3.1. Kur'an-ı Kerim	149
3.1.1. Puslu Kıtalar Atlası	149
3.1.2. Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri	151
3.1.3. Amat	151
3.1.4. Suskunlar	157
3.2. Eski Ahit	159
3.2.1. Puslu Kıtalar Atlası	159
3.2.2. Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri	160
3.2.3. Amat	162

3.2.4. Suskunlar.....	164
3.3. Yeni Ahit.....	165
3.3.1. Suskunlar.....	165

IV. BÖLÜM

4. Anıştırma.....	170
4.1. Kur'an-ı Kerim.....	170
4.1.1. Puslu Kıtalar Atlası.....	170
4.1.2. Kitab-ül Hiyel.....	171
4.1.3. Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri.....	172
4.1.4. Amat.....	173
4.1.5. Suskunlar.....	175
4.2. Eski Ahit.....	178
4.2.1. Puslu Kıtalar Atlası.....	178
4.2.2. Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri.....	180
4.2.3. Amat.....	180
4.2.4. Suskunlar.....	181
4.3. Yeni Ahit.....	182
4.3.1. Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri.....	182
4.3.2. Amat.....	183
4.3.3. Suskunlar.....	184

V. BÖLÜM

5. Alıntı ve Gönderge.....	187
5.1. Kur'an-ı Kerim.....	187
5.1.1. Puslu Kıtalar Atlası.....	187
5.1.2. Kitab-ül Hiyel.....	188
5.1.3. Amat.....	189
5.1.4. Suskunlar.....	191
5.2. Eski Ahit.....	193
5.2.1. Puslu Kıtalar Atlası.....	193

5.2.2. Amat.....	194
5.2.3. Suskunlar.....	195
5.3. Yeni Ahit.....	196
5.3.1. Kitab-ül Hiyel.....	196
5.3.2. Suskunlar.....	196

VI. BÖLÜM

6. Alaycı Dönüştürüm (İroni).....	198
6.1. Kur'an-ı Kerim.....	198
6.1.1. Puslu Kıtalar Atlası.....	198
6.1.2. Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri.....	199
6.1.3. Amat.....	200
6.1.4. Suskunlar.....	204
6.2. Eski Ahit.....	205
6.2.1. Amat.....	205
6.3. Yeni Ahit.....	205
6.3.1. Suskunlar.....	205

VII. BÖLÜM

7. Palempsest.....	207
7.1. Kur'an-ı Kerim.....	207
7.1.1. Amat.....	207
7.1.2. Suskunlar.....	209
7.2. Eski Ahit.....	210
7.2.1. Amat.....	210
Sonuç.....	213
Bibliyografya.....	216

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser

bkz. : bakınız

bs. : basım

C. : cilt

ev. : Çeviren

Haz. : hazırlayan

mad. : madde

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

s. : sayfa

S. : sayı

TDK : Türk Dil Kurumu

vb. : ve benzeri

vs. : vesaire

GİRİŞ

METİNLER ARASI İLİŞKİLER ve İHSAN OKTAY ANAR'IN ROMANLARINDA METİNLER ARASILIK

Metinler Arası İlişkiler

1960'lı yıllarda Julia Kristeva'nın ortaya koyduğu bir kavram olan metinler arası, iki ya da daha çok metnin arasındaki alışveriştir. Julia Kristeva, postmodern eleştiri alanında metinler arasının geniş ve kapsayıcı bir tanımını yaparak onu postmodern edebiyatın bir zorunluluğu olarak görür. Julia Kristeva, bir metnin başka metinlerle aralarındaki her türlü ilişkiyi metinler arası olarak adlandırır. Bu anlamıyla metinler arası, bir alıntılar mozaigidir. (Aktulum, 2007: 41) Metinlere bu kavram eşliğinde baktığımızda, her metnin çok sesli bir metin olduğunu görürüz. Postmodernizmin ortaya çıkışıyla birlikte disiplinler arasındaki sınırlarda karışmalar olmuş ve metinlerde farklı oyunlar oynanmaya başlanmıştır. (Lyotard, 2000: 52-54) Metinler arasının varlığı bizi postmodern romanın söz konusu çok sesliliğine ve ayrışıklığına götürmektedir.

Daha önceki edebi eleştiri yöntemlerine baktığımızda eserler, “soy, çevre, an” veya “çağın ruhu ve milli ruh” şeması altında incelenmekteydi. (Escarpit, 1993:9) Rus yapısalcuları da yazarı metinden ayrı tutmuş ve metni dilbilimsel bir araç olarak yorumlayarak edebiliği ön plana çıkarmışlardı. Bu anlamda eserler arasında kurulacak ilişkiler, edebiliğin anlaşılmasında rol oynayacaktı. Her iki yöneme baktığımızda metnin başka metinlerle olan ilişkisi üzerinde durulmamaktaydı. Mihail Bakhtin'in “söyleşimcilik” (**dialogisme**) kuramını ortaya koymasına kadar metinler arasının varlığı eleştirmenlerce kabul edilmez. Mihail Bakhtin'in kuramına göre çok seslilik, metinlerin en önemli özelliğidir. Yani bir metin, başka metinlerden etkilenmeden var olamaz. Bu nedenle her metin, başka metinlerle etkileşim halindedir. Mihail Bakhtin'in bu kuramıyla romanda “çoğul söylem” denilen kavramının önü de açılmış olur. Bu kurama göre metinlerde yazarın söyleminden başka söylemler de

bulunmaktadır. Mihail Bakhtin, roman konusunda bunları söylerken şiir alanında “tekseslilik” olduğunu savunur. (Aktulum, 2007: 29) Bu durum, Mihail Bakhtin açısından bir çelişki gibi görünmektedir. Mihail Bakhtin’in söyleşimcilik kuramından esinlenen Julia Kristeva ise Bakhtin’in tersine her metni, metinler arası olarak görmektedir.

Metinler arası kavramı ortaya konulduktan sonra, metnin bir alıntılar toplamı olduğu kabul edilmiştir. Metinler arasılık, yalnız romanda değil eleştiri, sanat, bilim, felsefe ve mimaride de var olan bir olgudur. Her alanda kendini gösteren metinler arası kavramının tanımlarına baktığımızda, tanımlar birbirinden farklıdır; ancak bu tanımlarda ortak olan şey, metinler arasının var olduğudur. Julia Kristeva’nın metinlerin kesişme yeri olarak adlandırdığı bu kavramı Bellemin Noel, “metin öncesi” (**avant-texte**); Mihail Bakhtin, “etkileşim” (**interaction**); Lotman, “metin öncesi bağlantılar” (**extra-texte**) olarak adlandırır. Daha önceki birikimlere dayanarak metinler arası kavramını ortaya koyan Julia Kristeva, metni bir ayna gibi gördüğünden, metinde çok seslilik üzerinde durur. Metin, bir dönüşüm olduğu için taklit ilişkisiyle açıklanamaz. Hilmi Yavuz, Julia Kristeva’nın taklit konusuna hiç değinmemesini şu şekilde açıklar:

“Kristeva, ‘Semiotike’ adlı eserinde De Quincey’in metnini, aynı zamanda hem soğurarak hem de tahrip ederek temellük eden Alfred de Vigny’yi misal gösterirken de, metinler arasılığın ‘yazınsal’lığında direnir: -‘intihal’in lafını bile etmez’ Böyle bir mesele yoktur çünkü...”¹

Metinler arası kavramına Hilmi Yavuz’un, dolayısıyla Julia Kristeva’nın gözüyle baktığımızda her metnin başka metinlerden izler taşıdığını kolaylıkla söyleyebiliriz. Julia Kristeva’nın ortaya koyduğu bu kavram, zamanla daha geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Her eleştirmen, kendi metinler arası yöntemini yaratmıştır. Örneğin Laurent Jenny, bir metnin başka bir metne yerleştirilme biçimlerini, “düz değişmeceli yerdeşlik” ve “eğretisel yerdeşlik” olarak belirlerken, Gerard Genette “metinler arası”, “ana-metinsellik”, “yan metinsellik”, “üst-metinsellik”, “yorumsal üst-metin” olarak belirlemiştir. Bakhtin ve Kristeva’nın metinler arasını bir dilsel aygıt olarak görmelerine karşın Michael Riffaterre, bu kavrama okuyucuyu da katarak daha doğru

¹ Hilmi Yavuz, **Kara Güneş**, İstanbul, Can Yayınları, 2003, s.103.

bir tanımlama yapar. M. Riffaterre, metinler arasını okurun farklı yapıtlar arasındaki ilişkiyi algılaması olarak açıklar. Buna göre her metinde, iki tür metinler arası ilişki vardır. Birincisi “anlam”, ikincisi ise “anlama”dır. Anlam, bir metni çizgisel olarak, anlama ise bir metni, metinler arası okumaktır. Tezimizde uygulamaya çalıştığımız yöntem, M. Riffaterre’in çözümleme yöntemine oldukça yakındır. Çünkü M. Riffaterre, bir metnin anlamına ulaşmak için metinler arası göndergeyi okurun bulmasının bir zorunluluk olduğunu ifade eder. Yine M. Riffaterre, okuru sıradan okuyucu ve donanımlı okuyucu olarak ikiye ayırır. Sıradan okur, metni yalnızca zevk almak için okur. Oysa donanımlı okuyucu, metni bir dilsel aygıt olarak görür ve metindeki farklı söylemlerden yola çıkarak, metnin başka metinlerle ilişkisi üzerinde durur. (Aktulum, 2007:68)

Metinler arası kavramının ortaya çıkışıyla birlikte, her metnin kendinden önce yazılmış başka metinlerin alanında yer aldığı, hiçbir metnin daha önceki metinlerden bağımsız olmadığı düşüncesi öne çıkar. Biz buradan yola çıkarak yazma işleminin önceki metinlere bir öykünme olduğu sonucuna varabiliriz. Bu, yalnızca 1960’lı yıllardan sonrası için değil, bundan öncesi için de geçerlidir. Bu noktada insanın aklına şöyle bir soru gelebilir: “Geleneksel veya modern dönemlerde ortaya çıkan metinlerin bir anlamı yok muydu?” Bu soruyu, “1960’lı yıllardan önce metinler arası diye bir şey yok muydu?” şeklinde de sormak mümkündür. Bu sorulara verilecek cevap, bu zamana kadar metinler değerlendirilirken ne denli eksik bir değerlendirme yapıldığının da cevabı olacaktır. Bu sorulara, Türk edebiyatına bakarak cevap vermeye çalışırsak, edebiyatımızda metinler arasının varlığını daha iyi anlamış oluruz.

Divan edebiyatında, bir şairin şiirine başka şair tarafından aynı vezin ve kafiye ile yazılan şiirlere “nazire” denir. (Çetin, 2005: 34) Nazireye metinler arası bir kavram olarak baktığımızda, “esinlenme”ye karşılık gelir. Ahmet Hamdi Tanpınar, nazireyi birkaç asır, bir şeklin etrafında dolaşıp onu mükemmelleştirmek olarak açıklar. (Alptekin, 2008: 79) Divan edebiyatında bu tür alıntılar hoş karşılanmıştır. Yine Divan edebiyatında “bir kelimeyi, bir cümleyi veya bunların manalarını olduğu gibi aktarma” (Devellioğlu:1990:508) anlamlarına gelen “iktibas” da metinler arası bir kavramdır.

Divan edebiyatında bazı şairler, intihal (çalıntı) suçlamasıyla karşı karşıya kalmışlardır. Bunlardan biri şüphesiz, Şeyh Galip'tir. *Hüsni ü Aşk* adlı mesnevisinin Mevlana'nın mesnevisinden aşırma olduğunu söyleyenlere Şeyh Galip, şu şekilde karşılık vermiştir:

“Esrarımı Mesnevî’den aldım
Çaldım velî mirî malı çaldım”²

Şeyh Galip, bu beytiyle eserinin bir esinlenme sonucunda ortaya çıktığını açıkça belirtmektedir. Divan edebiyatında başkalarının şiirlerini değiştirerek kendilerine mal edenlere “düzd-i sühan” (söz hırsız) denir. (Çetin, 2005: 24) Divan edebiyatında birçok şair, bu suçlamayla karşılaşmıştır. Tanzimat döneminden sonra ise edebiyatımızda bu tür suçlamalarda artış görülmüştür. Bu kez de şairler, özellikle Fransız şairlerinin şiirlerini aşırarak suçlanırlar. Fransız şiirini çok iyi bilen Ahmet Haşim, bu suçlamalara birçok kez maruz kalan şairlerimizdendir. Ahmet Haşim'in şiirlerinde intihal olduğunu iddia edenlere Yahya Kemal, “ İntihal hükmünü vermek güç bir iştir.”³ diyerek Mihail Baktin'in 1940'lı yıllarda varlığından söz ettiği, Julia Kristeva'nın ise 1960'lı yıllarda adını koyduğu kavramın varlığına daha o yıllarda işaret etmiştir.

Metinler arası kavramının ortaya çıkışını ve gelişmesini böylece açıkladıktan sonra şimdi de bir metnin başka bir metne hangi yollardan yerleştirilebileceği üzerinde durmaya çalışacağız. Eleştirmenler, metinler arası yöntemleri belli başlı şekillerde tasnif etmişlerdir. Buna göre metinler arası yöntemler, bir metnin başka bir metindeki somut varlığı, türev açısından varlığı ve imge yönünden varlığı şeklinde üç ana başlıkta toplanabilir. Bir metnin başka bir metindeki somut varlığı, alıntı ve gönderge, gizli alıntı ve anıştırma (hatırlatma) yoluyla sağlanır. İki metin arasında türev açısından uzak bir ilişki de kurulabilir. Bu tür bir ilişkide yazar, kendi metnini oluştururken gönderge metinden direkt alıntı yapmaz. Bu yöntemi de yansılama (parodi), alaycı dönüştürme (ironi) ve öykünme (pastiş) olarak üçe, bir metnin başka

² Şeyh Galip, *Hüsni ü Aşk*, Haz. Muhammed Nur Doğan, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2002, s.406.

³ Hilmi Yavuz, *a.g.e.* , s.98.

bir metinde imge yoluyla varlığını ise palempsest ve kolaj (kesyap) olarak ikiye ayırabiliriz.

Kutsal Metinler

Kutsal metinlerin ne olduğunu anlamak için önce kutsalın ne olduğunu bilmemiz gerekir. Kutsal, “güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, Tanrı’ya adanmış olan” gibi manalara gelmektedir. (Türkçe Sözlük, 1992: 939) Kutsal, bu anlamlarıyla dinle ilişkili bir kavramdır. Din ise, görünen veya görünmeyen doğüstü güç, nesne ya da varlığa inanma nedeniyle doğmuş olan ve bireylerin gerek birbirleriyle, gerek çevreleriyle ilişkilerini birtakım kutsal uygulama ve davranışlarla düzenleyen evrensel olgudur. (Türkçe Sözlük, 1992: 378) Her dinin kendine has bir din tanımı vardır. Örneğin Kur’an-ı Kerim’de *din* sözcüğü, adet ve alışkanlık, hüküm, idare, egemenlik gibi anlamlarda kullanılmıştır. Batıda ise din için, “**religion, belief, faith**” gibi sözcükler kullanılmıştır. Ancak Seyyid Hüseyin Nasr ve René Guénon gibi gelenekçi yazarlar, Batı’da İslami manasıyla *din* sözcüğünün karşılığının **religion** değil, olsa olsa **tradition** (gelenek) olabileceğini söylerler. (Armağan, 1992: 31) Bu nedenle gelenekçi yazarlar, kutsalı gelenekle ilişki kurarak tanımlamışlardır. Seyyid Hüseyin Nasr, bu bağlamda şunları söyler:

“Arapça din kelimesi (evrensel anlamıyla din) deyimi gelenek ve din demektir; religion (Batılı bir kavram olarak din) deyimi ise (en geniş manasıyla bazılarınca anlaşılacağı gibi vazettiği ilkelerin uygulanmasını ve daha sonraki tarihi açılımlarını kapsayacak şekliyle) de gelenek derken kastettiğimiz şeyi ihata edecektir.”⁴

Her dinin veya geleneğin kutsal saydığı metinler, nesnelere, mekânlar veya fikirler vardır. Kutsal’ın bilgi ontolojisi ile ilişkisini anlatan Mustafa Armağan, yukarıda adı verilen gelenekçi yazarların söylemlerinden yola çıkarak bir tasnif yapar. Yazar, önce her şeyin kaynağını hakikate bağlar. Bu hakikatin dünyevi planda, mesaj ve tecelli olarak yansıdığını söyledikten sonra mesajın dinlere, tecellinin ise kutsala

---

⁴ Seyyid Hüseyin Nasr, **Bilgi ve Kutsal**, Çev. Yusuf Yazar, 2.bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2001, s.86.

(**sacred**) karşılık geldiğini söyler. Bundan sonra yazar, bir metnin veya kişinin kutsallık kazanmasında Kur'an-ı Kerim'i örnek göstererek şöyle bir tespit yapar:

“Din kurucusu (peygamber, elçi) aynı zamanda bir tecelli olmasıyla hem kutsallığı hem de mesajı içerir. Örneğin İslam'da Kuran-ı Kerim, hem ilahi mesajı hem de yaratılmamış mesaj niteliğiyle Hakikat'in damgasını, kısaca kutsallığı üzerinde taşır.”⁵

Yukarıdaki açıklamadan yola çıkarak biz, kutsal metnin bir dinin geleceğinin ve değerinin bir garantisi olduğunu söyleyebiliriz. Söz'ün (mesaj) kutsalla olan ilişkisi, vahiy ile sağlanmaktadır.⁶ Kutsal metinlerle ilgili vahiy inancı, hemen hemen bütün yaşayan dinlerde yaygındır. Dinlerin tasnifine baktığımız zaman dinler, semavi (ilahi) dinler, ilkel kabile dinleri ve milli dinler olmak üzere üç şekilde tasnif edilir. Günümüzde yaşayan dinlere baktığımızda hepsinin bir kutsal metni olduğunu görmekteyiz. Milli dinlerden olan Hinduizm'de çok sayıda ve hacimli, dili Sanskritçe olan kutsal metinler vardır. **Vedalar, Brahmanlar, Upanişadlar ve Arankayalar** bunlardandır. Budizm'de Pali dilinde yazılmış **Ti-pitaka**, Buddha'dan çok sonra yazıya geçilmiştir. Caynizim'in kutsal metinleri, **Ağama** veya **Siddhanta** diye adlandırılmaktadır. Sihizm'in kutsal metni, **Adi-Grant**'tır. Parsîliğin kutsal kitabı ise **Avesta**'dır. Konfüçyüsçülük'ün kutsal metinleri, beş kitap ve dört klasiktir. Taoizm'in kutsal metni ise **Tao te-king**'tir. (Küçük, Tümer, 1997: 464) İlkel kabile dinlerinde, yazı olmadığından kutsal metin de söz konusu değildir.

İlahi din ise, tek tanrılı inanışını esas alan ve Allah'ın peygamberleri aracılığıyla, insanları uyarmak, dünya ve ahiret inancını düzenlemek için gönderdiği vahiy sistemine dayalı dinlerdir. Bunlardan en eskisi, Yahudilik (Musevîlik) tir. Yahudilik'in **Tanah** ve **Talmud** adında iki kutsal metni vardır. Bunlardan **Tanah**, **Tora** (Tevrat), **Neviim** (Peygamberler) ve **Ketuvim** (Yazılar) olmak üzere üçe ayrılır. Davut Peygamber'e gönderilmiş olan **Zebur** (Mezmurlar), Tanah'ın Ketuvim

⁵ Mustafa Armağan, **Gelenek**, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1992, s.42.

⁶ Sözün kutsallığı noktasında Hilmi Yavuz, Seyyid Hüseyin Nasr'dan alıntı yaparak şunları söyler: Sadece Arapça, Sanskritçe ve İbranice 'kutsal diller'dir ve o dillerde vahiy adına söylenen her şey, Tanrı'nın dilidir. Hz. İsa'nın konuştuğu dil ise, Aramice'dir ve Allah, ne bu dilde ne de İncil'lerin yazıldığı Yunanca ve Latince'de vahiy göndermiştir. Elbette İncil, Allah'ın kitabıdır; ama bu Hz. İsa'nın Kelam'ın (Logos'un), bir tezahürü olmasından dolayıdır. (Yavuz, 2003:111)

(Yazılar) bölümündedir. İlahi dinlerden Hıristiyanlık'ta ise Hıristiyanlar, Yahudilerle ilgili bu kutsal kitabı, kendi Kitab-ı Mukaddeslerinin ilk bölümüne alıp ona **Eski Ahit** derler. İkinci bölüm ise **Yeni Ahit**'tir. Yeni Ahit'te, İnciller (**Markos, Matta, Luka ve Yuhanna**), 21 Mektup, Resullerin İşleri ve Vahiy kitapları yer alır. Hıristiyanların tasnifine göre Yeni Ahit 27, Eski Ahit ise 39 kitaptan oluşur. (Küçük, Tümer, 1997: 464-465) İslamiyet'in kutsal metni ise, **Kur'an-ı Kerim**'dir ve metnin tamamlanması yaklaşık 23 yılda gerçekleşmiştir. Kur'an-ı Kerim, 114 sureden oluşur.

Ülkemizde kutsal metinler denildiğinde akla gelen ilk kitap, **Kuran-ı Kerim**'dir, ardından da Kur'an'da bahsi geçen **Tevrat, Zebur** ve **İncil** hatırlanır. Kutsallık, dini anlamda ele alınırsa tarih boyunca dünya üzerinde ortaya çıkan her dinin kendine göre kutsal sayılan yazılı bir metni olacağından, biz tezimizde "Kutsal Metinler" başlığı altında sadece **semitik**⁷ dinlerin **kanonik**⁸ metinlerine yapılan göndermeleri bulmaya çalışacağız. Başka bir anlamda tezimizde, İhsan Oktay Anar'ın eserlerinde ilâhi dinlere ait olan **Kur'an-ı Kerim, Eski Ahit, Yeni Ahit**'in izlerini sürmeye çalışacağız.

Kutsal ve Edebiyat İlişkisi

Yazının bulunmasından Batı'daki reformist hareketlere kadar dünya tarihine göz gezdirdiğimizde, kutsal metinler gerek edebiyat gerekse diğer alanlarda oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Modernizmden önce bu metinlerin doğruluğu insanların nezdinde o kadar güçlüydü ki bu metinler yalnız insanların yaşayışlarını değil, coğrafya, tarih, mimari, musiki, sanat gibi alanlardaki bilgilerini de şekillendirmekteydi. Batı dünyasının medeniyet tarihine baktığımızda, Coğrafi Keşifler'den evvel Batı'nın Asya hakkındaki bilgisi, Kitab-ı Mukaddes'in rivayetlerinden öteye geçmiyordu. (Meriç, 2004: 18) Coğrafi Keşifler'den sonra bilginin sekülerleşip tüm Batı âlemini etkilemeye başlamasıyla kutsal metinlerle olan

---

⁷ Samilerle ilgili, Ortadoğu'da yaygın olan antik dilleri kapsamaktadır. (Oxford İngilizce Sözlük, 1970: 445)

⁸ Genel olarak kabul edilen veya otoritelerce doğrulanmış. (Oxford İngilizce Sözlük, 1970: 75)

ilişki farklı bir şekilde devam etmiştir. Özellikle Fransız İhtilali'nden sonra kutsallık, anlam ve amaç değişir, herkes için geçerli bir kutsal yoktur artık. (Yücel, 1981: 63)

Modern dünyada, düşünürlerin ve yazarların kutsal metinlere bakış açısında önemli bir değişiklik olmuştur. Kutsal metinler, bu kişilerce yalnızca inanılacak bir metin değil, aynı zaman da yararlanılacak metinler olarak da görülmeye başlanır. Bu yararlanma, yalnız edebiyatla kısıtlı kalmayıp çeşitli alanlara yayılmıştır. Örneğin, Thomas Hobbes, (1588–1679) devlet hakkındaki kitabının adını, *Leviathan* koymuştur. Leviathan, Tevrat'ta ve İncil'de adı geçen bir canavardır.⁹ Bu kutsallık fikrinin yalnız kitabın içeriğine değil, kitabın kapağına yansımaları Cemil Meriç, “Hani şu Leviathan'ın kapağındaki, üst üste yığılan ve kendisiyle birleşen fertlerden meydana gelen dev.”¹⁰ diye açıklar.

Bossuet'in (1627–1704) zamanın Fransız veliahdı için yazdığı, *Kitab-ı Mukaddes'ten Çıkarılmış Politika* adlı eseri de doğrudan doğruya Kitab-ı Mukaddes'in metinlerinden meydana gelmiştir.¹¹ Etkileşim, yalnız eserlere değil, farklı düşünüş şekillerine de kaynaklık etmiştir. Katolik bir tarihçi, “Batı Hümanizmi, Yunanlıların dinî ideali ile İncil arasındaki kaynaşmanın eseridir.” der. (Meriç, 2004: 87) Batı'da özellikle Romantizm akımının etkisiyle kutsal metinlere olan ilgi artmıştır. Romantizm akımının en önemli temsilcilerinden olan Johann Wolfgang Goethe (1749–1832), eserlerinde kutsal metinleri kaynak olarak kullanırken¹², *Doğu-Batı Divanı*'nda Doğu'ya ait motiflerden de yararlanmıştır. Goethe'nin bu farklılık arayışında, Kitab-ı Mukaddes'in tümüyle Avrupa ruhunun temel unsuru haline gelmesinin önemli etkisi vardır. (Meriç, 2004: 31)

Kutsal metinlerden farklı şekillerde yararlanma biçimi günümüze kadar gelmiştir. Dünya edebiyatına geniş bir açıyla baktığımızda, klasik olarak adlandırılan eserlerin neredeyse tamamı kutsal metinlerden bir şekilde yararlanmışlardır. Bu

---

⁹ Tevrat'tın İshaya Kitabı, Eyüp Kitabı ve Mezmurlar'da bir deniz canavarı ve yılan olarak geçmektedir. Leviathan, aynı zamanda şeytanın isimlerinden biridir. Paul Auster'in romanlarından birinin adı, *Leviathan*'dir.

¹⁰ Cemil Meriç, **Umrandan Uygarlığa**, 11.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s.210.

¹¹ **A.e.**, s.211.

¹² Faust'un önemli kişilerinden birinin adı Mephistopheles'dir. (Şeytan) Ayrıca, Jeffrey Burton Russell'ın “Lucifer, Şeytan, İblis, Mephistopheles” adlı dört araştırması vardır.

yararlanma yalnız mana düzeyinde değil, özellikle “isim” düzeyinde -Thomas Hobbes’da olduğu gibi - bir hayli yaygınlık kazanmıştır. Andre Gide’in *Dar Kapı*’sı, Tolstoy’un *Diriliş*’i, Dostoyevski’nin *Ecinniler*’i, Norman Mailer’in *Körler Körlere Yol Gösteriyor*’u, Gil Bas’ın *Topal Şeytan* adlı eserleri bu yararlanma biçimine örnek gösterebiliriz. Batı edebiyatının kökenleri hakkında oldukça geniş çaplı bir araştırma yapan Northrop Frye, iki önemli eseri olan *Büyük Şifre*¹³ ve *Kudretli Kelimeler*¹⁴ de yaptığı tahlillere göre, Batı edebiyatının sembolik kökenlerinin Kitab-ı Mukaddes’e dayandığını söyler.¹⁵ (Karabaşoğlu, 2008: 30) N. Frye, bu tespitinde daha da ileri giderek bu yorumunun yalnız Kitab-ı Mukaddes’ten aşikâr olarak beslenen metinler için değil, aynı zamanda seküler edebiyat içinde geçerli olduğunu söyleyerek konuya daha gerçekçi bir açıdan bakmaktadır.

Türk edebiyatının İslamiyet’ten sonraki devirlerine baktığımız zaman edebiyatın hiçbir zaman kutsaldan kopmadığını görebiliriz. İlk Türk-İslami eserlerde, Kur’an-ı Kerim’in izi belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Divan edebiyatı döneminde de şairler ve yazarlar, kimi zaman Kur’an-ı Kerim’in bir ayetini aynen iktibas etmişler, kimi zaman farklı ayetlere, kimi zaman da Kur’an-ı Kerim’deki bir kıssaya telmihte bulunmuşlardır. Bu kıssalardan edebiyatımızda en çok kullanılanı şüphesiz **Ahsen’ül Kasas** olarak da bilinen Hazreti Yusuf’un kıssasıdır:

“Şevke-perdâz-ı zenahdân olduğun ol gamzeye
Gürk-i Yûsuf-gîre ey dil çâhı söyletmek midir”¹⁶

Yalnız Divan edebiyatında değil, Halk edebiyatında da bu etkinin izleri görülebilir. Bu etki, özellikle Halk edebiyatının bir kolu olan Dini-Tasavvufî Halk edebiyatında daha fazla hissedilir. Batı edebiyatıyla tanışmaya başladığımız Tanzimat döneminden sonra bu etkiler azalmakla beraber, eserlerin birçoğunda kutsal metin

¹³ Northrop Frye, **Büyük Şifre**, Çev. Selma Ayşegül Baş, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006

¹⁴ Northrop Frye, **Kudretli Kelimeler**, Çev. Selma Ayşegül Baş, İz Yayıncılık, İstanbul, 2008

¹⁵ N. Frye’nin *Büyük Şifre* adlı eserinin ismini Blake’in şu sözünden almıştır: “Eski Ahit ve Yeni Ahit sanatının şifreleridir.” (Metin Karabaşoğlu, 2008:30)

¹⁶ Şiir, Nâili Kadim’e aittir. Anlamı ise, “Ey Gönül! O güzelin çene çukurundan gamzeye şikâyetçi oluşun, Yusuf’u kapan kurda Yusuf’u attıkları kuyuyu söyletmek için midir?” (Onay, 1993:440)

izlerine rastlamak mümkündür. Şinasi'nin münacatında, Namık Kemal'in, Ziya Paşa'nın, Muallim Naci'nin şiirlerinde Kur'an-ı Kerim'in izleri oldukça açık bir şekilde görülmektedir. Bu etkilenme Servet-i Fünun döneminde de devam etmiştir. Bu dönemin en önemli yazarlarından biri olan Tevfik Fikret'in *Rübâb-ı Şikeste* adlı eserine baktığımızda onun, *Kamîs-i Yusuf*, *Sabah Ezanı'nda*, *Şehitlikte* gibi Kur'an-ı Kerim'den izler taşıyan şiirler vardır. Milli Edebiyat dönemine geldiğimizde bu yararlanma biçimi daha açık bir şekilde kendini gösterir. Mehmet Akif Ersoy, Kur'an-ı Kerim'den yalnız ilham almakla kalmaz, şiirlerinin başına Kur'an-ı Kerim'den birer ayet koyar. Cumhuriyet döneminde bu izler devam etmekle beraber yazarlar, kutsal metinlerden farklı bir şekilde yararlanma yoluna giderler. Bu dönemde kutsal metin izlerini daha çok şiirde görmek mümkündür. Necip Fazıl Kısakürek, Arif Nihat Asya, Âsaf Halet Çelebi gibi mistik bakışla şiir yazan sanatçılarda Kur'an-ı Kerim'in izleri bariz bir şekilde görülmekle beraber, Âsaf Halet Çelebi'de Budizm'e ait kutsal metinlerden de yararlanma görülür. Bu dönemim roman yazarlarına baktığımızda, özellikle Yakup Kadri'nin *Sodom ve Gomora* romanının ismi dikkat çekicidir. Bilindiği gibi Sodom ve Gomora Tevrat'ta adı geçen ve yok olan iki şehirdir. Yakup Kadri, yazdığı diğer eserlerde de bu etkilenmeyi sürdürür.

1950'lerden sonra ise şiirimizde farklı bir eğilim kendini göstermeye başlar. İkinci Yeni şairleri kutsal metinlerden, özellikle de İncil'den yararlanma yoluna giderler. Sezai Karakoç ise, tıpkı Mehmet Akif Ersoy gibi ilhamını doğrudan Kur'an-ı Kerim'den alır. Sezai Karakoç, başta İlhan Berk olmak üzere dönemin birçok şairinde görülen bu tavrı şu şekilde açıklar:

“Hz. İsa, canı sıkıldığı için din icat etmiş bir adamdır, bu şairlere göre: Sent-Antuvan gökte don gömlek dolaşır; ‘Sayın Tanrı’, günah çıkartan, daha doğrusu günah sayan, günah numaralayan bir papazdır.”¹⁷

1960'lardan sonra ise postmodernizmin etkisiyle ortaya çıkan edebi eserlerdeki çoğul söylemle birlikte kutsaldan yararlanma farklılık göstermeye başlar. Yeni metinler, kutsal olanın avamla, büyüğün küçükle, bilgenin deliyle birbirine

¹⁷ Sezai Karakoç, *Edebiyat Yazıları II. Dişimizin Zarı*, İstanbul, Diriliş Yayınları, 1997, s.32.

harmanlandığı metinlerdir. (Ecevit, 2004:131) Bu yalnız Batı edebiyatı için değil, Türk edebiyatı için de böyledir. Son dönem Türk romanına baktığımızda yabancılaşmayla başlayan bu söylem şekli, 1970'lerden sonra farklı tekniklerin kullanılmasıyla geniş bir sahaya yayılır. Bu dönem romanlarında metinler arası bir yöntemle yaratılan *üstkurmacanın* içine kutsal da girmeye başlar. Türk edebiyatında Oğuz Atay'ın ustalıkla kullandığı bu yönteme (Ecevit, 2004: 87), Orhan Pamuk'un kutsal metinlerden aldığı parçaları eklemesiyle edebiyat dünyasındaki *yaratı* işlemi zenginlik kazanmıştır. Bu zenginlikten günümüz romancısı geniş bir şekilde yararlanmaktadır. Tezimize konu edindiğimiz İhsan Oktay Anar da, romanlarında çizdiği tarihsel-fantastik dünyanın içine serpiştirdiği kutsal metin parçalarını romanının üstkurmacası olarak düşünmüştür. Kanadalı edebiyat eleştirmeni ve yazar Linda Hutcheon, bunu “Tarihsel Üstkurmaca” (**Historiographic Metafiction**) olarak adlandırmaktadır. İhsan Oktay Anar, tarihsel kişilikleri, kutsal metinlerden aldığı parçalarla daha donanımlı hale getirmiştir.

Bu yöntemden yalnızca belirli alanlardaki roman yazarları yararlanmamaktadır. Son dönem önemli polisiye roman yazarlarından biri olan Ahmet Ümit, kutsal metinlerden yararlanmayı şu şekilde açıklamaktadır:

“İyi polisiye roman yazmak için, dinsel metinler dâhil, insanların elindeki edebi-felsefî metinler hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Çünkü ilk polisiye metin, sanıldığı gibi Edgar Allan Poe'nun ‘Morgue Sokağı Cinayeti’ değil, kutsal kitaplardaki ‘Kâbil’in kardeşi Hâbil’i öldürmesiyle ilgili bölümdür. Durum böyle olunca polisiye romanın kökleri kutsal kitaplara uzanmaktadır. Kökleri bu kadar derinlere inen polisiyenin, iyi olanını yazmak son derece güçtür. Bu nedenle yazarlarımızın bir bölümü de bu tür romanlar yazmaktan korkmaktadır.”¹⁸

Görüldüğü gibi yazının bulunduğu ilk çağlardan günümüze kadar edebiyat, bir şekilde kutsal metinlerle ilişkisini kopartmamıştır. İlk yazılan metinlerin dini metinler olduğu düşünürsek, kutsal ile metinlerarası ilişkinin çok eski zamanlara kadar gittiğini söyleyebiliriz.

İhsan Oktay Anar'ın romanlarında kutsal metinlerin izlerini aramaya çalışırken kullanacağımız ilk yöntem, yazarın tüm romanlarında en çok görülen yansılama

---

¹⁸ Ahmet Ümit, “Polisiye Herkesin Harcı Değil,” **Yeni Şafak**, 8 Ağustos 2001

(parodi) yöntemi olacaktır. Bu yöntemi sırasıyla kolaj, öykünme (pastiş), anıştırma (hatırlatma), alıntı ve gönderge, alaycı dönüştürüm (ironi) ve palempsest yöntemleri takip edecektir.

İhsan Oktay Anar'ın Romanları

Puslu Kıtalar Atlası

1.-31. Baskı 1995-2007, İstanbul, İletişim Yayınları.

32. Baskı 2008, İstanbul, İletişim Yayınları.

Eserin Özeti

17. yüzyılın fon olarak kullanıldığı romanda, kara para sayesinde ölümsüzlüğe, dolayısıyla sonsuzluğa kavuşmayı isteyen Büyük Efendi Ebrehe ile kara parayı tesadüfen ele geçiren ve bu nedenle hayatı değişen Bünyamin adlı bir genç arasındaki mücadele anlatılır.

Çerçeve öykü yöntemiyle düzenlenen roman, asıl anlatının çevresinde anlatılan başka hikâyelerle zenginleştirilmiştir. Bu nedenle romanda çerçeve anlatının akışı sık sık kesilerek başka hikâyeler anlatılır. Burada asıl anlatıdaki zaman saklı kalmak kaydıyla yazar, mekânı, zamanı ve olayları değiştirir. Dolayısıyla romanda belirli bir kronoloji takip edilmemektedir. Birbirinden bağımsız gibi görünen iç anlatılar, daha sonra bir noktada birleşir. Romanda, Ebrehe'nin sonsuzluğa ulaşmak için kara paranın peşinden koşması, bu paranın Bünyamin'in eline geçmesi ve Bünyamin'in babası Uzun İhsan'ın başına gelenler anlatılmaktadır.

Olaylar İstanbul'da geçmektedir. Roman, Uzun İhsan'ın korsanlık yapan dayısı olan Arap İhsan'ın, günlerden bir gün yanında yıllardır uyuyamayan Alibaz adındaki bir çocukla Uzun İhsan'ın evine gelmesiyle başlar. (s.18) Uzun İhsan, bilmeye ve öğrenmeye meraklıdır; ancak gezmeye cesareti olmadığı için çizmek istediği dünya atlasını uykusunda gördüğü rüyalar ile çizmeyi istemektedir. Uzun İhsan, bu haritayı çizebilmek için yeşil renkte bir sıvı içer ve rüyaya dalar. Bünyamin ise, annesi

küçükken ölmüş, kafasında babası ile ilgili cevaplanmamış bir sürü soru bulunan bir delikanlıdır. Bir süre sonra Arap İhsan ölür. Daha önceden çevirmesi için Kubelik'e bir eser vermiştir. Kubelik de bu eseri *Zagon Üzerine Öttürme*¹⁹ adıyla ve argo bir dille çevirir. Arap İhsan öldüğü için Kubelik, çeviriyi Uzun İhsan'a bırakır. Uzun İhsan, bu yazıyı okuyunca kendi varlığından bile şüphe duymaya başlar. Bünyamin ise, kafasındaki sorulardan sıkılınca rahat bir uyku çekebilmek için babasının içtiği sıvının tamamını içer ve uykuya dalar. Öldü zannedilen Bünyamin, mezara gömülür. Ancak mezarın içinde gözlerini açan Bünyamin, bir ses yardımıyla mezardan çıkar. Onun bu halini görenler onun hortladığını zannederler; ama namını duyan Vardapet adındaki lağımcı, onu kendi yanına almak ister. Babasının rızasını da alan genç, böylece dünyayı da tanıma fırsatı bulacaktır. Babası, çizdiği atlası ona verir, başı sıkışınca açıp bakmasını ister. (s.50) Bünyamin'in görevi Zülfıyar adlı casusu hapsedildiği kaleden kurtarmaktır. Bu arada kara para şans eseri eline geçer. Fakat kalede askerlerle tutuştuğu kavgada yüzü tanınmayacak şekilde paramparça olur. İstanbul'da gizli teşkilatın başında bulunan Büyük Efendi Ebrehe, parayı bulmak için İstanbul'un altını üstüne getirir. Paranın Bünyamin adlı geçte olduğunu bilen Ebrehe, Uzun İhsan'ın evine giderek onu yakalar. İsteddiği cevabı alamayan askerler onun gözünü kör ettikten sonra onu dilenciler reisi Hınzıryedi'ye satar. (s.89) Bütün bunlar olurken Alibaz, İstanbul'da bir çocuk çetesi kurmuş ve herkesin başına bela olmuştur. Babasının halini merak eden Bünyamin, onu aramaya başlar. En sonunda onu dilencilerin içinde bulur. Dilenciler Kethüdası Hınzıryedi'nin Büyük Efendi Ebrehe'nin şerefine verdiği yemekte Bünyamin, Ebrehe'nin hayatını kurtararak onunla tanışma fırsatı bulur. Ebrehe'nin sorduğu sorulara karşı verdiği cevaplar, herkeste ilgi uyandırır. (s.123) Bu olaylardan sonra Bünyamin, babası ile konuşma fırsatı bulur. Babası ondan kendisini bir fiçiya sokmasını ister. Böylece Uzun İhsan, İstanbul'dan bir gemiyle ayrılır. (s.129) Bünyamin, babasını gemiye bindirdikten sonra Beyazıt'ta gizli teşkilatın bulunduğu yere gider ve Ebrehe ile buluşur. Ebrehe ona kara paranın öneminden bahseder. Bünyamin, koynundaki paranın değerini o zaman anlar. Kara paranın Gazanfer adlı bir kumarcının deposunda olduğunu düşünen Ebrehe, Bünyamin ile birlikte oraya gider. Oyun oynarlarken Gazanfer'in bir

---

¹⁹ René Descartes'in "Yöntem Üzerine Konuşmalar" adlı eseridir.

hilesini ortaya çıkarır ve orayı yakıp yıkar. Bundan sonra Ebrehe ile Bünyamin bir konağa geçerek cariyelerle vakit geçirmeye başlarlar. Bünyamin, Aglaya adındaki cariyeye âşık olur. Sabah kalktığında Aglaya'yı yanında bulamayınca Zülfiyar ile onu aramaya koyulur. Yolda, adı uğursuza çıkan Dertli ile karşılaşılır. Zülfiyar ona kendilerine yaklaşmamasını söyler; ama o aldırmaz. Bu yüzden Zülfiyar onu kırbaçlamaya başlar. Bünyamin, Zülfiyar'ın elindeki kırbaçı alır ve onu bir güzel döver. Dertli ise Bünyamin'e minnetle bakar. (s.174) Bünyamin daha sonra Ebrehe'nin yanına gelir. Ebrehe, ona kehanet aynasının hikâyesinden bahsederek sonsuz hız, ölümsüzlük, Mehdi gibi konuları anlatır. Ebrehe bunlardan bahsederken Uzun İhsan da şöhretiyle İstanbul'a gelmektedir. Denildiğine bakılırsa kör ve sağır bir adam olan Uzun İhsan, her şeyi bilmektedir. (s.187)

Bundan sonra Alibaz'ın hikâyesi anlatılmaya başlanır. Bir kale kuşatmasında savaşın gerçek yüzünü görünce çocuk olduğunu hatırlayıp ağlamaya başlar. Canını kurtarmak için burcunda siyah bayraklar dalgalanan bir kaleden içeri girer. Buradaki kara giysili adamlardan biri, hazırladığı karışımı Alibaz'a içirir ve yıllardır uyku yüzü görmeyen Alibaz, derin bir uykuya dalar. (s.197)

Bundan sonra Ebrehe, kehanet aynasının geleceğini söylediği Mehdi'yi yakalattırır; ama adam Mehdi olduğunu kabul etmez. Adam, kehanet aynası denilen aletin niçin yapıldığını bir bir açıklar. Ebrehe ise anlatılanlara inanmaz ve ünlü işkenceci Hattakay'ı çağırır. Ebrehe'nin Hattakay zannettiği kişi, dilenciler kethüdası Hinzıryedi'den başkası değildir. Hinzıryedi, Ebrehe'den intikam almak için dilencilerle teşkilatı basar ve Ebrehe'yi idam eder. Ebrehe, ölmeden önce Bünyamin ile konuşur ve kara parayı ağzına koymasını ister. Kara para böylece Ebrehe ile birlikte dilencilerin lonca binasına gömülmüş olur. Bu arada Bünyamin, dilencilerin elinden Dertli sayesinde kurtulur. (s.222) Bünyamin, dilencilerin elinden kaçarak bir hana sığınır. Burada yıllardır uyuyamayan bir tüccarla karşılaşır. Bu adam devamlı handa uyuyan bekçiyi izlemektedir. Yıllardır uykusuz olan tüccar ancak yıllardır uyuyan birini uyandırırsa uyuyabilecektir. Han bekçisi uyanacakken uykusu gelen tüccar, Bünyamin'e eyvallah bile demeden yatmaya gider. (234) Romanın sonunda Bünyamin, babasının kendisine verdiği atlası koynundan çıkarır. Atlasın adının, *Puslu Kıtalar Atlası* olduğunu fark eder ve kendisine yazılmış mektubu okumaya başlar.

Babası Bünyamin'e yaşadığı bütün olayları aslında kendisinin düşündüğünü söylemektedir. Bünyamin'in yaşadığı her şey babası Uzun İhsan'ın rüyalarından ibarettir. (s.136) Bünyamin, mektubu okuduktan sonra yıllardır uyuyan bekçiyi uyandırır; ancak adam kendini uyandıran kişiyi göremez.

Değerlendirme

İhsan Oktay Anar, bu eserinde dini metinlere sık sık göndermelerde bulunmaktadır. Özellikle kahramanlarının isimleri başta olmak üzere onların yapıp ettikleri, kutsal metinlerdeki kişiliklerin birer yansıması durumundadır. Eserin sonlarında uyuyamayan tüccar, Bünyamin ismi için, “Bu ad bizim memlekette bin Yemin diye telaffuz edilir. ‘Sağ elin oğlu’ demektir. Baban seni çok seviyor olmalı. Yoksa böyle bir ad koymazdı sana.” der. (s. 233) Burada yazarın İhsan Efendi'nin oğlu için neden bu ismi seçtiği, açık bir biçimde ortaya konmuştur. Kutsal metinlerde adı geçen Bünyamin, Yakup'un on iki oğlundan biridir. Yakup, oğullarının içinden en çok Yusuf ve Bünyamin'i sever. (Esed, 2000:469) Romanda kutsal metinlerden alınan parçalar, klasik metinlerle kaynaştırılmaya çalışılmıştır. Romanda yalnız çerçeve öyküde değil, iç anlatılarda da kutsal metinlerden oldukça yararlanılmıştır. Bünyamin'in karşısına çıkartılan Büyük Efendi Ebrehe, kendini tanıtırken “...Mehdi'nin gelip benim gibilerle savaşağını ve büyük yalımın diğer günahkârlar gibi beni de Mahşer'e, Büyük Toplantı yerine sürükleyeceğini öğrendim.” (s.180) diyerek okuyucuya Deccal olduğunu açıklar gibidir. Romanda Bünyamin'in lağımçı ocağından Vardapet ile kazısı sırasındaki olaylara baktığımızda Nuh Tufanı'na farklı tarzda göndermelerin olduğunu görebiliriz. Yine Ebrehe'nin özellikleri anlatılırken, “yasak meyve” olayı sık sık anımsatılır. Aynı zamanda Ebrehe, Kur'an-ı Kerim'in Fil suresinde anlatılan ve Kâbe'yi yıkmaya gelen hükümdar gibi kötü özelliklerle donatılmıştır.

Yazarın *Puslu Kıtalar Atlası*'nda Doğu anlatı geleneğindeki fantastik atmosferi yaratan varlık, nesne, kişi, olay ve uzamlardan büyük ölçüde beslendiğini, romanında da Doğu anlatı geleneklerine özgü bir fantastik dünya yarattığını göstermektedir.

(Karaca, 2008:99) Yazar, romandaki fantastik dünyayı kutsal metinlerden aldığı parçalarla daha da zengin bir hale getirmiştir.

Kitab-ül Hiyel

1.-14. Baskı 1996-2006, İstanbul, İletişim Yayınları.

15. Baskı 2007, İstanbul, İletişim Yayınları.

Eserin Özeti

III. Selim (1789-1807) zamanından II. Meşrutiyet'in (1908) ilanına kadarki dönemin fon olarak kullanıldığı romanda, İstanbul'da usta çırak ilişkisiyle yetişen üç mucidin (hiyelkârın), kişiliklerinin bir yansıması olan projelerini gerçekleştirme çabaları anlatılmaktadır.

Yafes, genç yaşında kılınç dövme sanatına merak salar. Kısa sürede işinin ustası olan Yafes, *Zülfikar* adında bir kılıç yapar. Yaptığı bu kılınçla esnaf şeyhinin de beğenisini kazanan Yafes'e bir dükkân açılır. Ancak daha sonra Yafes makasa benzeyen bir kılıç daha yapar. Bu haber şeyhin kulağına gidince şeyh, geleneksel kuralları hiçe sayıp mertlikle bağdaşmaz bir kılıç yaptığı için Yafes'in dükkânını kapatır. Bundan sonra Yafes, Galata'da dolaşmaya başlar. Vatansever olduğunu iddia eden Yafes, padişaha makinelerden oluşan bir tebaa kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu yüzden eline geçen parayı hiyel ilmi için harcar. Yafes, bir yolunu bularak Mühendishane-i Bahrî'ye girer. hiyel ilmi için gerekli bir sürü bilgiyi burada öğrenir. Bir süre sonra suyla temas edince patlayan *budasyom* adlı maddeyi icat eder. Bunun sırrını öğrenmek isteyen hocasını bir yolunu bularak öldürür; ancak bunun sonucunda okuldan atılır. (s.18) Okuldan atılan Yafes, yine hayal kurmayı sürdürür. Bu sefer suyun altında ilerleyebilen bir *debbâbe*²⁰ yapmaya karar verir. Bunun için gerekli parayı da meyhanede tanıştığı Zencefil Çelebi'den karşılayacaktır. Ancak bu proje için ihtira belgesinin alınması şarttır. Zencefil Çelebi, bunun için uğraşır; ama Hiyel

---

²⁰ Kale duvarlarını oymakta kullanılan bir savaş aleti. (Devellioğlu, 1990:202)

Kalemi Reisi Uzun İhsan Efendi ile bir türlü görüşemez. Bu arada Yafes, başka projelerle uğraştığı için kendi payını ortağı Zencefil Çelebi'ye otuz altın karşılığında satar. Zencefil Çelebi böylece kendi felaketini hazırlamıştır. Rüşvet vermekten parası suyunu çeken Zencefil Çelebi, en sonunda delirir. (s.27)

Olanlardan ders almayan Yafes, yaptığı elektrik yüklü *Leyden Şişesi* sayesinde meyhanede başı dertten kurtulur ve biraz da para kazanır. Oradakilere, bundan böyle kendisine “Çelebi” demelerini, aksi takdirde şişedeki cinle kendilerini çarpacağını söyler. Yafes Çelebi, bundan sonra saksâğan yuvalarındaki altınları toplamaya başlar. Buradan topladığı altınlarla kendine Galata'da bir ev ile çeşitli hiyel kitapları satın alır. Yafes, bundan sonra *düşahi*²¹ ve *Zülkarneyn* denilen topların projelerini hazırlar. (s.39) Bütün projelerini hazırlayan Yafes Çelebi, soluğu Hiyel Kalemi Reisliği'nde alır; ancak istediklerini bir türlü gerçekleştiremez. Yafes Çelebi, bu yüzden meyhanelere dadanır. Yafes'in sonraki projesinin adı, *kallaptır*.²² Gerekli belge için Uzun İhsan Efendi'yi atlayarak Alemdar Mustafa Paşa'ya çıkar. Çizimler, uygulamaya değer görülür ve kendisine ödenek ayrılır. Ancak yeniçeriler ayaklanırlar ve bu olay sonunda Alemdar öldürülür. Yafes Çelebi, kendine ayrılan ödenekten de olur. Yafes Çelebi, bundan sonra Calûd adında bir köle alır ve bir denizaltı projesi üzerinde çalışmaya başlar. Uzun İhsan Efendi'nin bu araç için de ruhsat vermeyeceğini bildiğinden Davut adındaki çocuğunu kaçıır. (s.57) Yafes Çelebi, denizaltı projesini gerçekleştirmek için Avram Efendi'den borç alır ve karşılığında evini ipotek ettirir. Denizaltıyı bitirdikten sonra padişahın denizde olduğu bir sırada denizin dibinden çıkmayı planlar. Bu arada evinin tapularını kölesine bıraktığı bir vasiyet yazarak kölesi Calûd'a verir. Her şey planlandığı gibi gitmez. Yafes Çelebi ölümden son anda kurtulur ve hiyel ilmüne tövbe eder. (s.81)

Romanın ikinci bölümünde Calûd'un yapıp ettikleri anlatılır. Bu işe tövbe eden Yafes Çelebi, kölesinin bu iş ile uğraşmasını istemez. Sünnet olması koşuluyla onu serbest bırakır. Geçimini sağlamak için saat tamir etmeye başlayan Calûd, saat tamir etmeyi bırakıp tüfenk, tabanca tamir eder. (s.71) Calûd, bir gün ustasının elinde iktidar taşını görür. Bundan sonra Calûd, projelerini hayata geçirmek için uğraşır. İlk

---

²¹ Çatal ağaç; tomruk, suçlunun boynuna takılan çatal ağaç. (Devellioğlu, 1990:231)

²² Kalıptan kalıba giren, düzenbaz, hilekâr. (Devellioğlu, 1990:582)

projesi olan *Devridaim* makinesinin sırrını çözmek için ustasında gördüğü iktidar taşı gereklidir. Yafes Çelebi, çırağına bu işin sırrını vermeyi kabul eder. Ancak Calûd'u evin bodrumunda kırk gün boyunca dövecektir. İşkence bitince Calûd hayal kırıklığını uğrar; çünkü ustası ona *Devridaim* makinesinin sırrını artık medreselerde değil, kafasında araması gerektiğini söylemiştir. (s.84)

Yafes öldükten sonra ev, Calûd'a kalır. Calûd bundan sonra tabiatın yedi kuvveti hakkında düşünür durur. Ancak her şey sonunda gelip iktidar taşına dayanmaktadır. Calûd, tabiattan intikam almak için her şeyi yok edecek bir makine yapmayı planlamaktadır. Kendi çabalarıyla *Devridaim* makinesinin sırrını çözemeyeceğini anlayan Calûd, Diyarbakır'dan Yağmur ve Samur Çelebileri de yanına alır. (s.107) Bu arada Calûd, zürriyetinin devam etmeyeceği korkusuyla karı üstüne karı alır; ama bütün çocukları daha doğmadan ölür. Cinsel organının kesilmesinden sonra eşleri de onu terk etmeye başlar. *Devridaim* makinesi on yılda tamamlanır; ancak Calûd bu sırada elli yaşını geçmiştir. Bu yüzden kendisine Üzeyir adında bir çocuğu çırak alır. Calûd, onu yılan projesini gerçekleştirmek için yetiştirir. Ömrünün son yıllarında olan Calûd, bilhassa Davut'a zevk için işkence eder. Calûd'un yaşlanmasına rağmen Davut, hep altı yaşında kalır. Sonunda Davut'un boynundaki sabır taşı çatlar ve o zamana kadar ağlamayan Davut ağlar. (s.116) Davut, eline aldığı iktidar taşını Calûd'un kafasına atar ve Calûd oracıkta yere yığılır. Calûd'un aklına, ustasının dediği "İktidar taşını medresede değil kafanda ara." sözü gelir ve öldükten sonra çırağı Üzeyir'den saçlarını kazıtmasını ister. Üzeyir, Calûd'un saçlarını kazıyınca yılar önce Yafes Çelebi'nin mürekkeple dövdürdüğü dövmeği görür.

Romanın üçüncü bölümü Üzeyir'in yapıp ettiklerine ayrılmıştır. Üzeyir, korkak ve sünepe yetiştirildiği için evin alışverişini Davut'a yaptırır. Bu arada Üzeyir de *Yılan* makinesi üzerinde çalışmaktadır. Dışarıdaki dünyayı çok kötü olarak hayal ettiğinden yılanın etrafını silahlarla donatır. Ancak Üzeyir, bu projeye ilgili her şeyi fırında yakarak böyle bir makinenin yalnızca kendi beyninde saklı olmasını sağlayacaktır. Bu arada Uzun İhsan Efendi, yıllar önce kaybolan çocuğu Davut'u almaya gelir. Üzeyir, Davut gittikten sonra dışarı çıkmaya cesaret edemez. Kendini *Yılanı* tamamlamaya adar. Sonunda yaptıklarına pişman olur. Ardından dışarı

çıkmağa cesaret eder. Üzeyir, kendisinden önce evde yaşamış bulunanların hikâyelerini merak eder ve bu iş için Uzun İhsan Efendi'den yardım ister. Uzun İhsan Efendi ona bir defter verir. Bu defterde sadece bir nokta vardır. Bu sayede Üzeyir, hayal anlamına gelen “tahayyül” ile hiyel anlamına gelen “tahayyül” arasındaki farkın bir noktadan ibaret olduğunu anlar. Böylelikle yaşadığı evin geçmişini bulamazsa hayal etmesi gerektiğini düşünür. Yıllar önceki ipotek anlaşması yüzünden evi terk etmek zorunda kalan Üzeyir, Calûd'un kaldığı odaya girince mangalın içinde iktidar taşını görür. Taşın üzerinde Latince cümlelerin yanı sıra, “CAHİL YAFES BU TAŞA DOKUNDU.” gibi ifadeler de vardır. Sabaha kadar bu taşla uğraşan Üzeyir, sonunda sırrı çözer. Mesele adeta bir nokta kadar basittir. Üzeyir Bey'den o günden sonra haber alınamaz. Ancak Uzun İhsan Efendi, onun yanından ayırmadığı ve içinde yalnızca nokta bulunan deftere, *Kitab-ül Hiyel* dediğini rivayet etmiştir.

Değerlendirme

Bu eserde insanların tabiata hükmetme hırsları yüzünden düştükleri durumlar, ironik bir şekilde anlatılmıştır. Eserin başından itibaren geleneksel anlatılarda karşımıza çıkan ifade kalıpları sayesinde yazar, zamanı geniş bir alana yayma imkânı bulur. *Puslu Kıtalar Atlası*'nda olduğu gibi yazar, kahramanlarının isimlerini kutsal metinlerden seçmiştir. Romanda alçakgönüllülüğü ve iyiyi temsil eden Davut, tıpkı kutsal metinlerde olduğu gibi hırsı ve gücü temsil eden Golyat'ın (Calûd) karşısına çıkan Davut Peygamber gibi ünlü hiyelkar Calûd'un karşısına çıkarılmıştır. Yazar, romanında Kur'an-ı Kerim'den ayetleri iktibas ederek kahramanının Davut Peygamber'e benzediğini açıkça belirtmek istemiştir.

Efrâsiyab'ın Hikâyeleri

- 1.-16. Baskı 1998-2006, İstanbul, İletişim Yayınları.
17. Baskı 2007, İstanbul, İletişim Yayınları

Eserin Özeti

Masalımsı bir gerçekliğin söz konusu olduğu roman, Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde ve köylerinde anlatılan fantastik hikâyelerle birlikte hayali kahramanların hikâyelerini kapsayan bir eserdir. Romanda anlatılanlar aslında Cezzar Dede'nin torunlarına anlattığı hikâyelerden ibarettir. Yazar, bu romanında da çerçeve hikâye yöntemini kullanmıştır. Alt hikâyelerde işlenen konular, korku, din, aşk, cennet-cehennem, ölüm-hayattır. Konular, genel anlamıyla daha önceki eserlerde de farklı bağlamlarda işlenmiştir.

Çerçeve hikâye, Ölüm'ün canını almak için Cezzar Dede'nin evine gelmesiyle başlar. Ölüm onunla bir anlaşma yapar ve peşinde oldukları Uzun İhsan adındaki kişinin canını alıncaya dek birbirlerine hikâye anlatmaca oyunu oynarlar. Cezzar Dede, anlattığı her hikâye karşılığında bir saat ömür daha kazanacaktır. Romanda bu şekilde anlatılmış sekiz adet iç anlatı bulunmaktadır. Bu anlamıyla romanın, *Binbir Gece Masalları*, *Mantıku't-Tayr*, *Tûtinâme* gibi Doğu klasiklerinin yanında *Decameron* öyküleri gibi Batılı eserler örnek alınarak kurgulandığını söyleyebiliriz.

Ölüm, Apturrahman adlı bir kabadayı ile oyun oynamaya karar verir. Kabadayı, oyunu kazanırsa ömrüne yüz sene daha katılacak; ancak kaybederse oyundaki eşinin de canı alınacaktır. Ölüm, oyunda Cezzar Dede ile eş olur. Apturrahman da çocukluk arkadaşını eş olarak alır. Apturrahman'ın eşi okeye dönerken Ölüm, oyunu bitirir. Apturrahman'ın eşi gerçeği anlayınca kendini vurur. Buna dayanamayan Apturrahman da kendini öldürür. (s.16)

Ölüm, Cezzar Dede ile de hikâye anlatma oyunu oynar. İlk hikâyeyi Ölüm anlatacaktır. Bu esnada kara kaplı defterine bakan Ölüm, canını alacağı kişinin Uzun İhsan olduğu görür ve onun canını almak için Cezzar Dede ile Selam Mahallesi'ne doğru yol alırlar. Böylece Ölüm, *Güneşli Günler* adlı hikâyeyi anlatmaya başlar. Bu hikâyede 1940'lı yıllarda Anadolu'nun orta yerindeki bir köyün yanında bulunan yatılı okulda geçen olaylar anlatılır. (s.18-37)

Ölüm, hikâyesini tamamladığı sırada iki yolcu Selam Mahallesi'ne gelmiştir. Mahalle oldukça kalabalık olduğundan Ölüm, Uzun İhsan'ı gözünden kaçıır. Defterine bakınca onun Aden Mahallesi'ne kaçtığı anlar. Bu arada hikâye anlatma

sırası Cezzar Dede'ye gelir. Cezzar Dede, *Bidaz'ın Laneti* adlı hikâyeyi anlatmaya başlar. Bu hikâyede, define hikâyeleri dinleye dinleye yolunu şaşırılmış olan Kallioğullarından Hamdi'nin define arama macerası anlatılmaktadır. (s.39-54)

Hikâye bittiği sırada Aden Mahallesi'ne gelirler. Ölüm bu sırada bir kemancı ile göz göze gelir ve ondan Uzun İhsan'ın yerini söylemesini bekler. Kemancı duygulandığından Uzun İhsan'ın yerini söyleyemez ve Uzun İhsan kaçır. Ölüm, yine defterini açar. Bu kez de iki yolcu Meva Mahallesi'ne doğru yol almaya başlar. Bu arada Cezzar Dede, *Bir Hac Ziyareti* adlı hikâyeyi anlatır. Bu öyküde, Diyarbakır'daki Divana adlı köyde bulunan yetmiş yaşını çoktan aşmış bir imamın caminin şerefesinden göklere yükselmesi, daha sonra yerine imam hatip mektebinden mezun olan genç bir imamın geçmesi, ardından genç imam ve iki yol arkadaşının hac vazifesini yapmak üzere çıktıkları yolculuktan bahsedilmektedir. (s. 57-82)

İhtiyar, hikâyeyi bitirince iki yolcu Meva Mahallesi'ne gelmiştir. Uzun İhsan, curcunadan yararlanarak yine Ölüm'ün ellerinden kurtulmuştur. Ölüm, bu arada *Dünya Tarihi* adlı hikâyeyi anlatmaya başlar. Bu kez istikamet, Elhalid Mahallesi'dir. Bu öyküde Aptülzeyyat adlı varlıklı bir tüccarın gördüğü bir rüya üzerine varını yoğunu fakir fukaraya dağıtarak rüyasında gördüğü Salih adındaki ak saçlı, aksakallı pîri bulmak üzere çıktığı zorlu ve bin bir meşakkatli yolculuk anlatılmaktadır. Aptülzeyyat'ın rüyasında gördüğü Salih adındaki velî kimse, kendisinin ihtiyarlığıdır. (s.85-138)

Elhalid Mahallesi'ne gelen iki yolcu Uzun İhsan'ı burada da ellerinden kaçırlar. Hikâye anlatma sırası Cezzar Dede'ye gelir. Cezzar Dede bu kez, *Ezine Canavarı* adlı hikâyeyi anlatırken iki yolcu Makame Mahallesi'ne doğru yol alırlar. Bu hikâyede ise olaylar daha taşranın taşra olduğu zamanlarda Ezine adlı bir kasabada yaşayan Hamiyet adlı dul bir hanım ve gelinlik çağdaki dört kızı ile aynı kasabada yaşayan Ayvaz adlı dul bir adam ve evlilik çağındaki dört oğlu etrafında gelişir. (s. 141-187)

Hikâye bittikten sonra iki yolcu, Makame Mahallesi'ne gelmiştir. Burada da Uzun İhsan, Ölüm'ün ellerinden kaçmayı başarmıştır. Defterini açan Ölüm, gidecekleri yerin Naim Mahallesi olduğunu söyler. Hikâye anlatma sırası Ölüm'e gelmiştir ve Ölüm, *Hırsızın Aşk* adlı hikâyeyi anlatmaya başlar. Bu kısımda vaktiyle

Bursa yakınlarındaki kasabalardan birinde yaşayan Fezai adındaki hassas ve ince ruhlu bir gencin, çaldığı keman sonrasında yaşadığı duygusal ve trajik olayları konu edinmektedir. (s. 191-203)]

Ölüm, hikâyesini bitirdiğinde iki yolcu Naim Mahallesi'ne gelmiştir. Uzun İhsan'ın kaldığı evin önüne geldiklerinde bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başlar. Ölüm, Uzun İhsan'ın kaldığı odada küçük bir çocuğun resim yaptığını görür. Uzun İhsan'ın canını alacakken çocuk, paletinden aldığı sarı boyayı tuvale sürer sürmez güneş açılır. Aydınlığa dayanamayan Ölüm, gözlerini elleriyle kapatınca Uzun İhsan, fırsattan istifade ederek yine kaçır.

Uzun İhsan'ın Heyevan Mahallesi'ne kaçtığını bilen Ölüm, Cezzar Dede ile yola koyulur. Hikâye anlatma sırası kendisine gelen Cezzar Dede, *Şarap ve Ekmek* adlı hikâyeyi anlatır. Bu anlatıda vaktiyle Kayseri'de yaşayan, anasının bütün ısrarlarına rağmen evlenmeye yanaşmayan Zeynelabidin adlı gencin bir meyhanede hutbesini dinlediği hocanın, kızı Bestenur ile arasında yaşanan hüznü ayrılık öyküsünü dinlemesinden sonra, evlenip çocuk sahibi olmaya karar vermesinden bahsedilmektedir. (s. 206-219)

Hikâyesini bitirdikten sonra Cezzar Dede, cennetin çocukların yeri olduğunu söyler. Bu arada Heyevan Mahallesi'ne gelmişlerdir. Uzun İhsan'ı burada da bulamayan Ölüm, defterine bakar ve Firdevs Mahallesi'ne doğru yol alırlar. Hikâye anlatma sırası Ölüm'dedir ve o, *Gökten Gelen Çocuk* adlı hikâyeyi anlatır. Bu bölümde ise Anadolu'nun orta yerinde bulunan bir kasabada ellili yaşları çoktan geride bırakan bir çiftin bekledikleri çocuğun bir gece vakti bahçelerine düşmesi ve ardından bu olağanüstü çocuğu arzu ettikleri biçimde yetiştirmeye çalışmalarından bahsedilmektedir. (s. 223-235)

Ölüm, hikâyesini bitirdikten sonra Cezzar Dede başka hikâye anlatmak istemez. Cezzar Dede her hikâyenin bir sonu olduğuna inanır ve Ölüm'den canını almasını ister. Bu arada Firdevs Mahallesi'ne Uzun İhsan'ın kaldığı eve gelen Ölüm, evin önünde korkunç bir köpek ile karşılaşır. Uyuyan köpeğin yanından geçen Ölüm, odanın penceresine uzanarak Uzun İhsan'ı seyredir. Bu esnada kendi kız kardeşi uykuyu görür; ancak bir süre sonra uyku kaybolur. Ölüm, bağırarak Uzun İhsan'ı

uyandırır. Seslere gelen köpek, Ölüm'ün ayaklarının dibinde havlamaya başlar. Fırsatı ganimet bilen Uzun İhsan, Ölüm'den yaşaması için ek süre almayı başarır.

Bundan sonra Ölüm, canını almak için Cezzar Dede ile kasabanın dışına çıkar. Bu sırada Cezzar Dede'nin torunları gelir. İçlerinden biri Ölüm'ü tanır. Diğer torunlar ise dedelerini vermeyeceklerini söylerler. Oyun oynamayı seven Ölüm, onlara güneş batana dek yüzünü güldürürlerse dedelerini kendilerine vereceğini söyler. Çocuklar, güneş batmak üzere olduğu halde Ölüm'ü güldürmeyi başaramazlar. Torunların içinden en küçük kız, buna dayanamaz ve ağlamaya başlar. Tam bu sırada bir çatırtı sesi gelir. Ölüm, küçük kızın bu haline dayanamamış ve yüzündeki mühür kırılmıştır.

Torunların yatma zamanı geldiğinden Cezzar Dede, son sözünü de söylemiş ve hikâyeyi bitirmiştir.

Değerlendirme

Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri, yazarın önceki eserleri *Puslu Kıtalar Atlası* ve *Kitab-ül Hiyele* gibi içeriğindeki felsefî alt yapı ve göndermeler yönünden dikkat çekici niteliktedir. Yazar, metnini oluştururken çerçeve öykü tekniğinden yararlanmıştır. Çerçeve öykü, kolay anlaşılabilir bir zemin üzerine kurgulanmakla birlikte fantastik öğelerle zenginleştirilmiştir. Romanın ana karakterlerinden biri olan Ölüm, kişileştirilmiştir. Yazar, ölümü kişileştirirken onu kutsal metinlerde ve geleneksel anlatılarda geçtiği şekilde işlemeye çalışmıştır. Gerek mekân gerekse Ölüm'ün etrafındaki kişilere baktığımızda bu dediğimiz daha iyi anlaşılır. Ölüm'ün kız kardeşinin uyku olması (s.238), mekânlar tasvir edilirken kutsal metinlerdeki “yaratılış” figürünün kullanılması (s.133), alt anlatılardaki kahramanların isimleri ve daha birçok özellik kutsal metinlerden izler taşımaktadır. Daha çerçeve öyküyü kurgularken mekânı cennetin bir yansıması gibi düşünen yazar, alt anlatıları bu çerçeve üzerine yerleştirmeye çalışmıştır. Alt anlatılarda daha çok iyi-kötü zıtlığının üzerinde durulmakla birlikte, sonraki eserlerde çok kullanılacak motiflerden biri olan “Tellak Yahya” motifi de ilk defa kullanılmıştır.

Amat

1. 2. 3. Baskı 2005-2006, İstanbul, İletişim Yayınları.

Eserin Özeti

1670’li yılların fon olarak kullanıldığı romanda, Amat adındaki Osmanlı kalyonunun Ege üzerinden Navarin’e doğru seyr ü seferi sırasında karşılaştığı olaylar, insan ile şeytanın ezeli mücadelesine benzetilerek anlatılmıştır.

Roman, çeşitli rivayetler doğrultusunda 58 toplu büyük bir kalyonun uzun ve kanlı bir sefer için rıhtımda beklediğinin söylenmesiyle başlar. Gemiye yaptıran Diyavol Paşa, mürettebatı da kendi seçmiştir. Gemiye kendi isteği dışında gelen tek kişi, Kırbaç Süleyman’dır. Gemi, Kâbil’in kardeşi Hâbil’i öldürdüğü, Zekeriya ve Firavun’un karısı Âsiye’nin öldüğü uğursuz Salı günü sefere çıkmıştır. (s.40) Geminin kış aynalığına siyah yazıyla AMAT ismi yazılmıştır.

Tefriciye köyü yakınlarına geldiklerinde savaş işareti sayılan kös vurulur. Diyavol, güverteyi Ali Reis ile Süleyman Reis’e bırakır. Hangisi mürettebata söz geçirirse ikinci kaptan o olacaktır. Süleyman Reis, Ali Reis ile girdiği mücadeleyi kazanır. Mürettebat, kendilerinden istenileni eksiksiz yapmıştır. Ancak Diyavol Paşa, bununla yetinmez ve Süleyman’dan mürettebata yapamayacakları şeyi değil de yapmak istemeyecekleri bir şeyi yaptırmasını ister. Süleyman Reis de onlara Müslüman köyünün camisinin minaresini yıkmalarını emreder ve zorla da olsa yıktırır. Süleyman, böylece koca reis olur. Bu olaylardan sonra Diyavol, Süleyman Reis’e istediği zaman kamarasına girebileceğini, bütün kitapları okuyabileceğini; ama kara kaplı kitaptan uzak durmasını söyler. Bir süre sonra Amat, bir fırtınaya yakalanır. Gemi kayalıklara doğru sürüklenirken Süleyman, “Ey rüzgâr! Dur artık dur!” diye bağırınca rüzgâr kesiliverir. (s.100) Bu arada Nuh Usta, gemideki 21 kişinin remil falına bakar ve hepsinin bir zamanlar cinayet işlediğini söyler. Üstelik bu 21 kişinin falında uğursuz sayılan bir şekil çıkmıştır. Yakışıklı bir genç olan Afili Zekeriya, Diyavol’un bulunmadığı bir sırada kamarasına girer boy aynasında kendini doya doya izler. Ancak aynada sivri dişli, köse suratlı ve sapsarı birini görür ve

hayata küser. Bundan sonra Amat, bir Venedik kalyonunun saldırısına uğrar ve zarar görür. Geminin en yakın karaya çekilip tamir görmesi gerekmektedir. Süleyman Reis, bunun için Diyavol Paşa'yı arar; ama onu hiçbir yerde bulamaz. İkinci kaptan olarak istikametlerinin Malta adası olduğu emrini verir. (s.127) Burada geminin onarımı yapıp tekrar denize açılacakken Diyavol Paşa ortaya çıkar. Süleyman Reis'i verdiği bu karardan dolayı cezalandırır ve Abuzer Reis'i ikinci kaptan olarak atar. Bu esnada peşlerine Saint Jean Şövalyelerine ait üç büyük gemi takılmıştır. Diyavol Paşa, Abuzer Reis'e Amat'ı bu gemilerden kurtarmasını tembih eder. Abuzer Reis de Amat'ın fenerini söndürür. Mürettebat bunu şerefsizlik olarak görür ve Abuzer Reis'ten nefret eder. Bu olay an sonra mürettebat, geminin grandi direğinde Osmanlı sancağı yerine kara bir sancağın asılı olduğunu görür. Bu sancak Diyavol Paşa tarafından asılmıştır ve bunun gemideki günahkârların sembolü olduğunu belirtmiştir. (s.179) Bundan sonra Diyavol Paşa, karşılarında duran iki Osmanlı gemisine saldırmalarını emreder. Mürettebat, iki Osmanlı gemisini batırır. Gözünden vurularak ölen Abuzer Reis, Diyavol'un emri ile ağzına meşe palamudu konularak geminin ambarına atılır. Bu olaylardan sonra Amat, uğursuz bir sisin içine girer. Mürettebat, kendini 20-25 gemiden oluşan Venedik donanmasının içinde bulur. Gemilerden ağlayış ve inleyiş sesleri gelmektedir. Gemilerde değerli bir şeylerin bulunduğunu zanneden tayfalar, donanmanın arkasından gelen yük gemisini batırırlar. Ancak gemiden gelen veba illetiyle Amat'taki ölümler hızla çoğalmaya başlar. (s.215) Nuh Usta, vebaya yakalananlara muska yazmaktadır. Nuh Usta, bu muskaların içine her gemicinin öldürdüğü kişilerin isimleriyle beraber bir tane de meşe palamudu koyar. Gemi, bundan sonra Navarin'e doğru yol almaya başlar. Amat, Navarin'deki denizci mezarlığından kesilen 247 meşe ağacından yapılmıştır.

Hal böyleyken hala ölümsüzlük peşinde koşan Süleyman Reis, Ali Reis ile karşılaşır. Ali Reis, ona okuması gereken asıl kitabın Diyavol'un yasakladığı kitap olduğunu söyler. Süleyman Reis, derhal kaptanın kamarasına gider ve yasak kitabı okumaya başlar. Aynanın içinde saklanan Diyavol, oradan çıkarak Süleyman Reis'i yakalar. (s.220) Ceza olarak onu diğer mürettebatın atıldığı ambara kapatır. Süleyman burada bir sürü ölü insan görür. İlginç bir şekilde herkesin alnında AMAT ibaresi

yazılıdır. Buradaki ölümler içinde geminin borucusu olan Eşek İsrail'i de görür. İsrail, aniden kalkar ve elindeki boruyu kulakları sağır edencesine öttürür.

Kuyruklu Rıza Çelebi'nin Kitabü'l İber'de anlattığına göre bir haham çamurdan bir insan yaparak alına "EMET" yani "gerçek" yazmış; böylece bu "insan" canlanıp her emri yerine getirmiştir. Ancak kelimenin başındaki "Alef" harfi silindiği için "EMET", "MET"e; yani "ölüm"e dönüşmüş ve çamurdan yapılmış bu beden de hayatını kaybetmiştir. Ayrıca bu eserde Navarinli Yahudilerin "EMET" kelimesini "AMAT" diye telaffuz ettikleri belirtilmiştir. Aynen bu şekilde Kaptan Diyavol (Azazel/Şeytan) da, gemisindeki ölümlerin alına "AMAT" yazarak onları tekrar diriltmeyi amaçlar. Bu şekilde her istediğini yapan, yalnızca kendisine itaat eden bir günahkârlar ordusu kurmak arzusundadır. Ancak yasak kitabı okuyarak hakikati öğrenen Süleyman Reis, kaldığı ambardan kurtularak topun başına geçer. Geminin kış aynalığında bulunan "AMAT" isminin "A" harfini düşürdükten sonra geriye "MAT" kalır. Bu kelime ölüm anlamına geldiği için gemi bir anda paramparça olur. Böylece kendisini ve mürettebatı sonsuza kadar şeytanın esiri olmaktan kurtaran Süleyman, iyilerin ödülü olan sonsuz ahiret hayatının güzelliklerini de hak etmiş olur.

Değerlendirme

Yazar, bu romanında olayları anlatma çabasından çok, bir dekor yaratma peşindedir. Bu dekor, romanda döngüsellikle verilmeye çalışılmıştır. Kişiler ve temsil ettikleri anlamlar, geçmiş zaman boyutlarında yer tuttuğu için bugüne seslenen bir anlam dizgesi taşımazlar. (Örgen, 2008:164) Fantastik öğelerle birlikte *Amat*'ı diğer romanlardan farklı kılan bir diğer yön de romanın dilidir. Yazar, dili daha çok geleneksel metinlerdeki anlatma üslubuyla vermeye çalışır. Dolayısıyla *Amat*'ı özgün kılan en önemli özellik, bu eski metinlerden gelen 'rivayet üslûbu' ve öykü içinde öykü anlatma tekniğidir. (Karaca, 2006:32) Yazar, dili olayın geçtiği zaman ve mekana göre kullanmakla birlikte kahramanlarının psikolojilerini de romanın diline yansıtmıştır.

Amat, tarihsel-fantastik öğeler üzerine kurulmuştur. Kutsal metinlerden alınan parçalar sayesinde kahramanların psikolojileri bu fantastik öğelerin içinde eritmeye

çalışılmıştır. Romana bu açıdan baktığımızda romanın kurgusunun üç temel figürün çevresinde geliştiğini söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi şeytan, ikincisi günahkârlar, üçüncüsü de şeytana karşı çıkan güçtür. (Karaca, 2006:33) Bu figürlerden şeytan, Dişavol Paşa'ya; günahkarlar, gemideki mürettebata; şeytana karşı koyan güç ise Süleyman Reis'e denk gelmektedir. Bu nedenle romanda işlenen ana konu, şeytan ile insanın mücadelesidir. Roman bu açıdan geleneksel anlatılardan mesnevilere benzemektedir. Mesnevilere baktığımızda da sembolik bir anlatımın olduğunu görebiliriz. Mesnevilerdeki bu sembolik anlatım ise Kur'an-ı Kerim'den gelmektedir.

Kitab-ül Hiyel'in girişine Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'tan ayet iktibas eden yazar, bu romanın girişine yalnızca Tevrat'tan ayet almıştır. Yazarın bu ayetleri iktibas etmesindeki temel amaç, okuyucu yarattığı fantastik ortamın içine hazırlamaktır. Postmodern romanın en önemli özelliklerinden biri olan bu özellik sayesinde yazar, vermek istediğı mesajı da romanın kurgusu haline getirmiştir.

Suskunlar

1. Baskı 2007, İstanbul, İletişim Yayınları.

Eserin Özeti

İstanbul'un Sultan II. Ahmet (1691–1695) saltanatından sonraki dönemlerinin fon olarak kullanıldığı romanda, Tağut'un ölümsüzlük vaadiyle onun her istediğini yerine getiren yardımcısı Cüce Efendi lâkaplı Pereveli Hacı İskender'in, İstanbul'da bulunan altı musiki üstadını öldürüp, yedinci ve son üstat olarak Bâtın Hazretleri'nin neyinden Hayat Nefesi'ni dinleyerek sonsuz hayata ulaşma arzusu ve bu amacına ulaşmak için bir Mevlevî dervişi olan Eflâtun ve ağabeyi Dâvut ile girdiğı mücadele ele alınmaktadır.

Çerçeve öykü yöntemiyle kurgulanan romanda olayların son derece karışık oluşu, romanın özetlenmesini son derece güçleştirmektedir. Bu nedenle olayların seyrini bölmeden romanın özetlenmesini uygun gördük.

Sultan II. Ahmet (1691-1695) devrinin anlatıldığı roman, ihtiyar bir bekçinin Yenikapı Mevlevihane'sinde mavi bir ışık görmesiyle başlar. İstanbul'da herkes ünlü bir musikişinas olan Âsım'ın öldürülmesini ve hayaleti konuşmaktadır. Bu cinayeti vaktiyle Âsım'ın kölesi olan Pereveli İskender işlemiştir. Kısa boylu olduğu için "cüce" diye anılan İskender Efendi'nin asıl adı, Alessandro Pereveli'dir. Yıllar önce esir alınarak Kostantiniye'ye getirilmiştir. İskender Efendi, örümceğe benzeyen elleri, uzun ve on iki parmağı ile çembaloyu muhteşem bir şekilde çalmaktadır. Sur dışında bekâr hayatı yaşayan Kanuni Âsım, çok ucuz bir fiyat ödeyerek Cüce'yi satın alır. (s.247) Âsım, zamanla ondaki müzik bilgisinin farkına varır. Cücenin yaptığı besteler, Âsım'ın şöhretine şöhret katar. Bunun farkında olan Cüce, Âsım'la bir anlaşma yapar. Buna göre yapacağı besteler karşılığında Âsım, Cüce için bir âzâtname yazacak ve imzalayacaktır, ayrıca gelirinin onda birini ona verecektir. Teklife önce kızan Âsım, mecburen bu teklifi kabul etmek zorunda kalır. (s.250) Bundan sonra Cüce, her hafta bir tane beste bağladıktan sonra Kostantiniye'ye çıkar ve etrafı tanımaya başlar. Yalnızca dünyalık işlerin geçer akçe olmadığını gören Cüce, Sahaflar Çarşısı'na gidip dini kitaplar alır. Böylece kendini çeşitli alanlarda yetiştirir. Fatih Camii cemaatine katılır ve kendini Pereveli İskender olarak tanıtmaya başlar. Kısa süre sonra da Yusuf Paşa Camii'nde vaaz vermeye başlar. (s.251) Âsım bu arada Galata'da gördüğü Neva adındaki güzele âşık olur. Günün birinde Âsım Mısır Çarşısı'nda Cüce ile dolaşırken bu güzeli ona da gösterir. Cüce de Neva'ya bir bakışta âşık olur. (s.253) Âsım, kendisine yüz vermeyen bu güzel için bir saz semaisi düzenler. Bu semai o kadar güzel bestelenmiştir ki dinleyenin aklını başından alabilir. Bunu bilen Cüce, Âsım sabahleyin kapıda ayakkabılarını bağlarken mutfaktan bir satır alır. Tam kafasına vuracakken Âsım onu yakalar. Ceza olarak da sağ elinin başparmağını keser. Ancak Cüce, geceleyin Âsım'ın boğazını keserek öldürür. Evdeki parayı da alan Cüce, Galata'ya yerleşir. Âsım'ın Neva için bestelediği saz semaisini bozarak üzerine domuz yağı sürer ve Neva ile annesinin yaşadığı evin kapısının altından içeri atar. (s.260) Bundan sonra Âsım'ın ruhu azap çekmeye ve her gece Neva'yı rahatsız etmeye başlar.

Neva'nın annesinin Veysel Efendi'nin oğlu olan Davut'tan kovmasını istediği kötü ruh, Âsım'ın ruhudur. Yaşlı kadın Neva'ya âşık olan Davut'a domuz yağı sürülü

kağıdı bırakıp çeker gider. Davut, saz semaisinde bir kusur olup olmadığını herkesten sormuş; ancak bir şey bulamamıştır. Son olarak, kardeşi Eflâtun'un intisap ettiği, aynı zamanda ney üstadı olan İbrahim Efendi'ye danışmak için Galata Mevlevihanesi'ne gider. İbrahim Dede, Davut'a Âsım'ın ruhunun serbest bırakılması gerektiğini söyler. (s.158)

İbrahim Dede, vaktiyle Galata Mevlevihanesi'nde dervişken bir arkadaşıyla birlikte Firavun isimli biri tarafından günlerce zulmedildikten sonra Mısır'a satılmıştır. İbrahim Efendi, içindeki hırsıyla Kostantiniye'ye gelip intikam almanın peşindedir. Ancak Firavun isimli kişi tövbe etmiş, bu yolda o kadar ilerlemiştir ki Galata Mevlevihanesi'nin şeyhi olmuş ve Şeyh Nuvarif Bursevî Hazretleri olarak toprağa verilmiştir. Ondaki boş kalan posta da İbrahim Dede oturmuştur.

Bu arada Yedikule Kâhini, Muhteşem Neyzen Bâtın Hazretleri'nin Kostantiniye'de bir yerlerde olduğunu, oğlu Zâhir'in de burada zuhur edeceğini söyler. Ayrıca Kostantiniye'de bulunan yedi usta musikişinastan altı tanesi elenecek, ancak biri Muhteşem Neyzen Bâtın Hazretleri'nin Hayat Nefesi'nden dinleyecektir. (s.166) Zâhir, ortaya çıktığında üzerinden pis kokular gelmektedir. Tellak Yahya tarafından bir güzel yıkanan Zâhir, hamamdan çıktıktan sonra kadının huzuruna çıkarılır. Burada kadına verdiği cevaplar, onun serbest bırakılmasını sağlar. Kendine on iki tane musikişinas seçer ve halka davasını duyurmaya başlar. Zâhir, bu arada Kostantiniye'de işlenen cinayetlerin çözümü konusunda Davut'a yardımcı olmaya çalışır. Galeyana gelen halk, peygamberliğini ilan eden Zâhir'i yakalar ve tomruğa vurur. Sonunda Zâhir türlü işkencelerle öldürülür.

Kostantiniye, Yedikule Kâhini'nin haberleriyle çalkalanırken bir taraftan da şehirde birbiri ardınca cinayetler işlenmeye başlanmıştır. Ancak dikkat çekici olan ise öldürülenlerin hepsinin de aynen kehanette olduğu gibi birer musiki üstadı olmalarıdır. Gülâbi, Meymenet, Âmin, Kirkor ve Bağdasar adlı üstatlardan sonra sıranın kendisine geldiğini hisseden neyzen Şeyh İbrahim Efendi, Davut'a bir mektup bırakır. Esrarengiz olayların sır perdesini aralayan bu mektubu okuyan genç adam, işlenen cinayetlerin ardındaki kişinin Tağut, yani Şeytan olduğunu anlar. Ancak daha da kötüsü kardeşi Eflâtun'un hayatı tehlikeydedir; zira İbrahim Efendi'yi öldürenler gerçek ney üstadının Davut'un kardeşi olan Eflâtun olduğunu anlayıp kısa sürede

onun peşine düşerler. (s. 240-243) Tağut, bu cinayetleri yardımcısı Cüce İskender'e işletmektedir. Cüce Efendi de Bâtın'ın ölümsüzlük nefesinin peşindedir. Cüce Efendi, bu hırsıyla Eflâtun'u dedesi Kalın Musa'nın evinden alarak kendi evinin bodrumuna götürür. Cüce Efendi, Eflâtun'un mezarını kazarken Davut kapıya dayanır. Kapıyı kırarak içeri giren Davut'un gözleri önünde Cüce Efendi, Eflâtun'u öldürür. Deliye dönen Davut, Cüce Efendi'yi oracıkta öldürür. Bu arada bodrumda ansızın garip bir şey olur. Davut, her yerde Bâtın'ın varlığını hissetmeye başlar ve oracıkta secdeye kapanır. Bir süre sonra Eflâtun, sapsağlam yanına gelir. Muhteşem Neyzen Bâtın Hazretleri, yedinci büyük musiki üstadı olan Eflâtun'a Hayat Nefesi'ni üflemiştir.

Tüm olacakları daha önceden haber veren Yedikule Kâhini, görebilen tek gözüyle kehanet aynasına bakar ve içinde ikinci hakikati gizleyen bu aynada Tağut'u görür. "Kişioğluna açtığı savaşta bir kez daha hezimete uğrayan bu varlık, öfkeden köpürüp kudurarak kapkara bir aleve dönüşür ve karanlıklar arasında kaybolup gider." (s. 266) Ayrıca kâhin aynada, Âsım'ın bestesindeki hatayı bulan Dâvut'u bir gece yarısı elinde ûdu olduğu halde, Nevâ ile annesinin oturduğu evin karşısında, o harikulade musikiyi cân-ı cânânına dinletirken görür. Bu Araban eseri çalan Davut ile kapının önüne çıkan Neva, gökyüzünde bir ışık fark eder. Bu gördükleri Âsım'ın hayaletidir. "Ruhu huzur içinde göklere yükselip yıldızlar arasında kaybolur." (s. 268) Kâhin görebilen tek gözüyle Eflâtun'un, seneler sonra dergâhtaki Suskunlar Haziresi'ne defnedildiğini görür. Tek gözlü yaşlı kâhin son olarak aynada "uzun boylu, çekik gözlü" (s. 268) bir adam görür. Hakikati gören kâhin böylece ikinci gözünü de kaybeder ve Suskunlar arasına karışır.

Değerlendirme

Romandaki olayları halkalar şeklinde kurgulayan yazar, romanın ilerleyen bölümlerinde bu halkaları bir araya getirerek bir bütünlük sağlar. Gece vakti bir bekçi tarafından İstanbul'daki Yenikapı Mevlevihanesi'nde sema eden bir dervişin hayalinin görülmesiyle başlayan roman, daha sonra farklı anlatılara ayrılmıştır. *Amat* romanında olduğu gibi yazar, burada da sembolik bir anlatım tarzı benimsemiştir. Roman, iyilerle kötülerin mücadelesi şeklinde kurgulanmıştır. Burada yalnız bir

iyiden veya kötünden söz edilemez. Romandaki temel figürler, *Amat*'ta olduğu gibi insan ve şeytandır. Roman bu açıdan *Amat*'taki sembolik anlatımın bir devamı gibidir. *Amat*'taki Diyavol, yerini Tağut'a; Süleyman ise yerini Davut'a devretmiştir. Yine *Amat*'ta Ali ve Abuzer Paşaları bu romanda Cüce Efendi ve katil Kâbil gibi kötü karakterli kişiler karşılamaktadır. Ancak bu romanda iyiler, sayıca daha fazladır.

Roman, yegâh, düğâh ve segâh olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. Bunlar aynı zamanda müzik perdeleridir. Romanda, insan ile şeytanın mücadelesi musiki üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Romanda Zâhir ile Hazreti İsa arasında, Bâtın ile Allah (Tanrı) arasında, Kalın Musa ile Musa Peygamber arasında, Davut ile Davut Peygamber arasında ve Cüce Efendi ile Yecüc Mecüc kavmi arasında parodik bir ilişki söz konusudur.

I. BÖLÜM

1. Yansılama (Parodi)

Gönderge metinle türev açısından bir ilişkinin söz konusu olduğu yansılama, gönderge metin konu yönünden taklit edilir. Yansılama amaç, eğlendirmektir. Gönderge metin ile ana metin arasındaki ilişki konu düzeyinden öteye geçmez. En etkili yansılama, ana metne anlamca en yakın yansılama değildir. Bu nedenle parodi, bir sözcükle de gerçekleşebilir. (Aktulum, 2007:119) Romanın, toplumu yansıtan bir ayna olduğu düşünülürse aynaya yansıyan her olay, bir yanıyla eğlendirici olacaktır. Gönderge metnin kutsal metinler olduğu durumlarda ise, üslup değişeceği için “eğlendirme” işlevi bu üslup değişimiyle meydana gelecek ve yansılamanın yanında alaycı dönüştürüm ve öykünme de kendiliğinden gerçekleşecektir.

Parodi kelimesi kökensel anlamıyla, “bir şarkıyı başka bir tonda söylemektir.” (Aktulum, 2007:117) Biraz önce söylediğimiz gibi söz konusu “ton” değişince “eğlendirme” işlevi kendiliğinden gerçekleşir. Bu noktada, yazarın özel bir gayreti olmayabilir. Yazar, gönderge metne saldırgan bir tutum sergilemez. Yansılama, eleştirel olmaktan çok eğlendirmek gayretindedir.

Yazarlar, kutsal metinleri romanlarında belli amaçlar için kullanırlar. Postmodern romanın en büyük özelliği, kurgunun oyuna dayanmasıdır. Kutsal metinlerdeki konularla parodi ilişkisi sağlandığında, bu oyun özelliği kendiliğinden sağlanmış olur; çünkü kutsal metinler, ciddi metinlerdir. Yazar, bu metinleri bir şekilde taklit ederek romandaki eğlendiriciliği de sağlamış olur. Eğlendiricilik böyle sağlanmakla birlikte bazen de ayetleri alaya alma söz konusudur.

Daha önceki araştırmacıların incelemelerine baktığımızda, gönderge metinlerden taklit edilen unsurların hangi yollardan parodi olabileceğini görebiliriz. (Koçakoğlu, 2008) Parodide metin, alaya alınmakla birlikte asıl eğlence, biçim ile değiştirilen öz arasındaki ayrılıktan ortaya çıkar. Kutsal metinler söz konusu olduğunda bu eğlendirme unsuru, doğrudan değil de dolaylı yollardan sağlanmaktadır. İhsan Oktay Anar’ın eserlerine baktığımızda kutsal metinlerden alınan parçalar, parodideki *eğlendirme* unsurunun bir ögesi olarak düşünülmüştür.

1.1. Kur'an-ı Kerim

1.1.1. Puslu Kıtalar Atlası

Romanın ana kahramanı olan Bünyamin, düşünde lağımçı ocağından Vardapet'le birlikte yeraltında dehlizler açarak ilerlerken korkunç şeylerle karşılaşır. Bir mağaraya ulaştıklarında ise donakalırlar. Sarkıtların ve dikitlerin üstünde tahtaları çoktan çürümüş bir gemi bulurlar. Geminin içine girdiklerinde bir erkek ve bir dişi olmak üzere bir sürü hayvan iskeleti görürler. (s.84) Yazarın çizdiği bu manzara Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Nuh Tufanı'nın parodisidir. Kur'an-ı Kerim'de Nuh Tufanı şöyle anlatılmaktadır:

“...Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çift, bir de kendileri aleyhinde daha önce hüküm verilmiş olanlardan başka aileni gemiye al...” (Kur'an xxiii.27.)

Romanda, kutsal metinlerden alınmış olan “yasak meyve”¹ motifinin farklı parodileri bulunmaktadır. Bu göndermelerin birindeki olaylar, şöyle anlatılmıştır: Uzun İhsan'ın oğlu olan Bünyamin, düşünde lağımçı ocağından Vardapet'le birlikte yeraltında dehlizler açarak ilerlerken korkunç şeylerle karşılaşır. Gördükleri garip yaratıklardan sonra Bünyamin, yukarı çıkmaya çalışır. Gökte dolunay sandığı şeyin, ağacın meyvesi olduğunu anlar ve bu meyveyi tatmak için dayanılmaz bir istek duyar. (s.85) Burada Kur'an-ı Kerim'de geçen yasak meyve olayının farklı bir parodisi vardır. Buradaki eğlence Vardapet'in üzerinden sağlanmakla birlikte Kur'an-ı Kerim'den alınan konular bu eğlendirmeye bir çerçeve oluşturmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de Allah, Âdem'e şöyle seslenmiştir:

---

¹ Puslu Kıtalar Atlası üzerine önemli bir yazı kaleme alan Alaattin Karaca “Hayat Ağacı” motifi hakkında Mircea Eliade'dan şöyle bir alıntı yapmıştır: “Pek çok mitolojide ve efsanede var olan kozmik ağaç (yedi dalı, göğün yedi katıyla örtüşür) evreni simgeler. Bu ağaç, dünyayı taşıyan merkezde bulunan bir ağaç ya da direktir. Hayat Ağacı'dır ya da meyvelerini tadan herkese ölümsüzlük veren mucize bir ağaçtır. (...) ağaç mutlak gerçekliği, yaşam kaynağını ve kutsal gücü somutlar (...) kozmik ağaç ya da Ölümsüz Hayat Ağacı ya da İyiliği ve Kötülüğü Bilme ağacı olsun, bu ağaca giden yol zorlu bir yoldur ve engellerle doludur. (...) kahramanlar engelleri aşmalı, ağacı ya da ölümsüzlük otunu, altın elmaları ya da altın postu koruyan canavarı yenmelidir.” (Alaattin Karaca, “İhsan Oktay Anar'ın Puslu Kıtalar Atlası Romanının Olay Örgüsü, Fantastik Özellikler ve Tema Bakımından İncelenmesi,” **Arayışlar**, S.14, 2005, s.93-108)

“Ve ey Âdem, sen ve eşin cennete yerleş. İkiniz dilediğiniz yerden yiye; ama şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz. (Kur’an vii.19.)

Bünyamin düşünde tıpkı Âdem gibi yasak meyveyi yemiştir. Bundan sonrada ölümlerin azabını, kara ateşin yakıcılığını tatmıştır. (s.85) Yasak meyve olayının başka bir paradisinde ise, Büyük Efendi Ebrehe, Bünyamin’e şöyle söylemektedir:

“İstedığın yere girip çıkabilirsin. Bununla birlikte, dokunmaman gereken şeyi belki de biliyorsun. Şunu unutma. Burada olan her şeyi bilirim.” (s.153)

Ebrehe’nin “Her şeyi bilirim” sözü de Kur’an-ı Kerim’de Allah’ın kendi vasfı hakkında kullandığı sözlerden biridir:

“Oysa ben sizin gizlediğinizi de, açığa vurduğunuzu da bilirim. Sizden kim bunu yaparsa, mutlaka doğru yoldan sapmıştır.” (Kur’an lx.1.)

Romanın Büyük Efendi bölümünde devrin padişahını da dönüşüme uğratarak, “Tanrı” yerinde kullanmıştır. Bu kullanımlardan birinde padişah, yakalanan casusa “Melun kâfir! Bre melun! Bilgelik dedin ha. Hangi bilginin peşindesin?” diyerek onu suçlar. Casusun adı ise verilmez, ondan bahsederken yazar, “melun kâfir” (s.136) sıfatını kullanır. Burada, padişahın “Tanrı” yerine konuşa söz konusudur. Kur’an-ı Kerim’de Allah şeytanı “melun kâfir” olarak vasıflandırmıştır:

“Allah dedi ki: “Yerilmiş ve kovulmuş olarak çık oradan.” (Kur’an vii.18.)

“İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu.” (Kur’an ii.34.)

Yazar, Kur’an-ı Kerim’de geçen farklı olayları yalnızca konu yönünden değil üslup yönünden de taklit ederek metnini her yönden donanımlı hale getirmiştir. Yine casusun bilgisini öğreteceği kişinin pi sayısını 666 haneye kadar hesaplayabilmesini ister. “666” ise İncil’de adı geçen şeytanın sayısıdır.

Romanda kötü çizilen karakterlerden birisi de Ebrehe’dir. Ebrehe’nin ismi doğrudan Kur’an-ı Kerim’de geçmez; ama tefsirlerde, Fil suresindeki komutanın o

olduğu söylenir.² Ebrehe, Kâbe'yi yıkmaya gelen Yemen hükümdarıdır. Romanda anlatıldığı kadarıyla Büyük Efendi Ebrehe, Kur'an-ı Kerim'de söz konusu edilen Ebrehe gibi güçlü, kuvvetli ve dünyayı yönetmek gayesiyle yanıp tutuşmaktadır. Dünya hâkimiyetinin simgesi sayılan ve kendisini kıyametin kopuşundan kurtaracak olan şeytan parasının peşinde olan Büyük Efendi Ebrehe, kıyametin kopmasına yakın Mehdi'nin gelip kendisini öldüreceğine inanmaktadır. (s.204) Biz bu ipuçlarına bakarak, yazarın Ebrehe'nin portresini çizerken İslam inancındaki "Deccal"³ figüründen yararlandığını anlayabiliriz. İslam'daki bir inanca göre Mehdi, kıyamette ortaya çıkacak ve Hz. İsa ile beraber Deccal'ı öldürecektir. Ebrehe, kıyameti gösteren saatinden Mehdi'nin geldiğini anlayacak ve onu yakalayacaktı. Fakat onun Mehdi olmadığını, bütün bunların bir oyunun parçası olduğunu anladığında, işkenceci Hattakay'ın kılığına giren Hinzıryedi tarafından yakalanır. Diğer adamlarını da şehrin dilencileri yakalar ve Ebrehe'nin başında olduğu teşkilat böylece yıkılır. (s.211) Ebrehe'nin özelliklerine baktığımızda söz konusu parodi ilişkisindeki eğlendirmeyi bulabiliriz. Romanın sonlarında Bünyamin, Ebrehe'nin cesedini yıkayacaktır. Yazar onun bu durumunu şöyle özetler:

"İlk kez bir cesede dokunuyordu. Hele hele uçkuru çözüp donu çıkarınca taş kesildi. Cesedin apış arasında bir zıbık vardı ve meşin bağlarla kalçalara tutturulmuştu." (s.219)

---

² Bu ad ile bilinen Ebrehe ordusuna ki, Yemen'i istila etmiş, Habeş valisi iken emrindeki Habeş ve diğerlerinden mühim bir ordu ile Mamut denilen fiillerine güvenerek ve karşılarına çıkan çığneyip tepeleyerek Kâbe'yi yıkmak için gelmişlerdi de başarılı olamadan perişan olup gitmişlerdi. Bundan dolayı kendilerine "Fil ashabı" denilmiş ve bu sene Araplar arasında "Fil yılı" diye bilinerek bir tarih başlangıcı edinilmişti. (Elmalılı Muhammet Hamdi Yazır, **Hak Dîni Kur'an Dili**, C.X, İstanbul, Huzur Yayınları, 2003, s.151)

³ Gelen haberlere göre Deccal, yalancı, insanları aldatmakta hünerli bir sahtekârdır ki, kâfirliği, sahtekârlığı yüzünden belli olduğu halde birtakım harikalar göstererek ilâhlık iddia edecek ve en büyük fitne olması da bundan olacaktır. Bilginler demiştir ki: "Yüce Allah peygamberlik iddia eden bir yalancıya onu tasdik ihtimali bulunan bir mucize vermez, çünkü bu, şüpheye düşürme olur, Allah'ın ayetleri ile mücadeleye 'sultan' (delil) verilmiş olur. Fakat ilâhlık iddia eden bir yalancıya imtihan için her türlü harikayı verebilir. Çünkü kendisi hâdis olan (sonradan olan) yaratığın Allah olmadığına akli delil daima var olduğu için, onun yalancılığı haddi zatında ortadadır. Ondandır Allah'ın ayetleri ile mücadeleye herhangi bir delil verilmiş olmaz. Deccal'ın bu şekilde yalancı bir Mesih olması, onun Hıristiyanlık taklidi altında ortaya çıkacağını anlatır. (Elmalılı Hamdi Yazır, **a.g.e.**, C.VII, s.171)

Romanda Ebrehe'nin Mehdi zannettiği Frenk casusu ile olan konuşmalarında da eğlendirme ağır basmaktadır. Ebrehe, aldatıldığını anladığı halde bozuntuya vermez ve Frenk casusuna işkence yapmaya devam eder. (s.207-208) Son olarak da Ebrehe, Frenk casusuna işkence etmesi için Hattakay'ı çağırır. Oysa yanına gelen Hattakay'ın kılığına girmiş olan Ebrehe'nin can düşmanı Hinzıryedi adındaki dilenciler kethüdasıdır. Hinzıryedi, Hattakay'ın kılığını girmek için yüzüne balmumu sürer. Ebrehe ile aralarında şöyle bir konuşma geçer:

“ Hattakay:

- ‘Saatim durmuş ey Büyük Efendi. Seninki çalışıyordu. Söyle bana tam olarak saat kaç? Sabah oldu mu?’

Ebrehe:

-‘Gün neredeyse doğacak, ama hani sen Arapça’dan başka bir dil bilmiyordun? Bizim dilimizi nereden öğrendin? Ne o! Yüzün de bir tuhaf olmuş senin. Yoksa cüzamlı mısın?’

-‘Cüzzamlı değilim ey Büyük Efendi. Mangaldaki korların sıcaklığı yüzümdeki balmumunu eritti. Benim de hoşlandığım bir şey değil bu.’” (s.210)

Görüldüğü gibi yazarın anlatısında eğlendirme unsuru oldukça ağır basmaktadır.

1.1.2. Kitab-ül Hiyel

Eserin konusu mekanik bilimi olmasına rağmen, karakterlerin gerek isimleri gerekse gösterdikleri özellikler, onların kutsal metinlerden alındığını göstermektedir. Calûd, Yafes Çelebi'nin esir pazarından aldığı esirlerden biridir. Yafes Çelebi, yaptığı çizimlerin kabul edilmemesi nedeniyle Hiyel Kalemi reisi Uzun İhsan Efendi'nin Davut adındaki çocuğunu kaçıtır. Kaçırma sırasında oldukça eğlenceli ve tehlikeli koşuşturmalar yaşanır. Davut'u kaçıran Yafes ve Calûd, onu kayıkla Galata'ya geçirmeye çalışır; ama torbanın içindeki çocuk kıpırdayınca sarhoş kayıkçı durumdan şüphelenir. Bunun üzerine Calûd elindeki çuvalı suya daldırır. Eve geldiklerinde Davut, baygın bir şekilde çuvalın içinde yatmaktadır. (s.55) Yafes Çelebi, Hiyel ilmine tövbe edince, romanda Calûd ile Davut'un mücadelesi üzerinde durulur. Davut'un özelliklerine baktığımız zaman onun daha çok Kur'an-ı Kerim'de adı geçen Davut Peygamber'in parodisi olduğunu gözlemleriz. Yazar, daha romanın başlarında küçük bir çocuk olan Davut'u, kutsal metinlerdeki Davut Peygamber'in özellikleriyle

donanımlı kılar. Bir gün iş için çekiç arayan Yafes Çelebi, Davut'un yanına gidince Davut'un çekicinin demir kısmını hamur gibi büküğünü gördü. Davut'un bu özelliği romanda şöyle anlatılır:

“Davut ‘...ve elennâ lehülhadiyd’ ayeti kerimesince madenleri bir hamur gibi eğip bükebiliyor, demir çubukları küçük parmaklarıyla ovuşturarak onlara kolayca kuş şekilleri verebiliyordu.” (s.56)

Yazarın alıntıladığı ayet⁴, Sebe suresinin 10. ayetinin son kısmıdır. Yazar, bu ayeti alıntılıyarak romandaki Davut'un Kur'an-ı Kerim'deki Davut Peygamber'e benzediğini açıkça ortaya koymaktadır. Yine söz konusu ayetin mealinde “Davut'a bir üstünlük verildi.” cümlesi geçmektedir. Romana baktığımız zaman da Davut'un herkesten üstünlüğü söz konusudur. O üstünlük de Davut'un hep altı yaşında kalmasıdır. (s.83) Bu üstünlüğü falcının biri, “Bu elin sahibi bir çocuk ve hep çocuk kalacak, asla büyümeyecek, çünkü o her türlü güçten arınmış bir masum.” diyerek belirtmiştir. (s.58) Metindeki bu eğlendirme unsurunun varlığı romanın her karesinde hissedilir.

Yafes Çelebi, hiyel ilmüne tövbe ettikten sonra yerine geçen Calûd, Davut'tan demiri eritmesini ister, o ise demirden sayısız kuş şekilleri yapar. Calûd da ona dayak atar ve Davut'tan yararlanamayacağını anlar. (s.79) Calûd, sonra da Davut'a eziyetlerini sürüdür. Buna karşın Davut, dayak yiyince her seferinde demirden kuşlar yapar.⁵ (s.107) En sonunda Davut'un boynundaki sabır taşı çatlar ve yerden aldığı bir taşı Calûd'un kafasına atar ve Calûd'u öldürür. (s.116) Kur'an-ı Kerim'deki Davut Peygamber'in özelliklerini alan çocuk, tıpkı Kur'an-ı Kerim'de Davut Peygamber'in Calûd'u öldürmesi gibi (Kur'an ii.251.) o da kendisine türlü eziyetler yapan Calûd'u öldürmüştür.

Dikkat edilirse Kur'an-ı Kerim'deki Davut ile Calûd'un hikâyesi, içine eğlence ve alay katılarak konu yönünden taklit edilmiştir.

⁴ Söz konusu ayetin tamamı kitabın giriş kısmına da konulmuştur.

⁵ Kur'an-ı Kerim'de çamurdan kuş yapıp onlara üfleterek can verme hadisesi Hazreti İsa'ya verilmiş bir özelliktir. Kur'an-ı Kerim'in ilgili ayeti şöyledir: “İsa, İsrailogullarına, ‘Gerçekten ben Rabbinizden size bir kanıt ile geldim. Çamuru yoğurur, kuş şekline sokar, ona üflerim. Allah'ın izniyle hemen bir kuş oluverir.’” (Kur'an iii.49.)

1.1.3. Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri

Romanda kişileştirilen “Ölüm”, insanların canını almak için onlarla oyun oynar. İki kişinin canını aldıktan sonra sıra Cezzar Dede'ye gelir. Ölüm, Cezzar Dede ile hikâye anlatma oyunu oynar. Ölüm, anlattığı her hikâyeye karşı Cezzar Dede'ye biraz daha ömür verecektir. Ölüm'ün asıl amacı, Uzun İhsan adında birinin canını almaktır. Ne var ki Uzun İhsan, Ölüm'ü ne vakit görse şehrin başka bir mahallesine kaçmaktadır. Ölüm, Cezzar Dede ile birlikte şehrin Selam Mahallesi (s.19) başta olmak üzere, Aden Mahallesi'ne (s.34), Meva Mahallesi'ne (s.57), Elhalid Mahallesi'ne (s.84), Makame Mahallesi'ne (s.141), Naim Mahallesi'ne (s.191), Heyevan Mahallesi'ne (s.206) ve Firdevs Mahallesi'ne (s.223) gider. Biz, bütün bu isimlere bakarak kitabın kurgusunun Kur'an-ı Kerim'den alındığını söyleyebiliriz. Romandaki söz konusu mahalle isimleri, Kur'an-ı Kerim'de adı geçen cennetin yedi katının ismidir. Yazar, benzer bir tutumu, *Amat* romanında cehennemin katlarını kullanarak göstermiştir. Buradaki mahalleler, Kur'an-ı Kerim'de cennetin birer paradisi gibi düşünülmüştür. Çünkü bu mahallerde Ölüm'ün başına gelenler eğlendirici bir şekilde anlatmıştır. Yazar, Ölüm'ü bu mahallerde dolaştırırken “eğlendirme” unsurunu daima ön planda tutmuştur. Kur'an-ı Kerim'de cennetten bahsedilirken çeşitli isimler kullanılmıştır. Romandaki mahalle isimleri, Kur'an-ı Kerim'de şöyle geçmektedir.

Selam Mahallesi'nin ismi:

“Rableri katında Selam⁶ yurdu (cennet) onlarıdır. Allah, yapmakta oldukları şeylerden dolayı onların dostudur.” (Kur'an vi.127.)

Aden Mahallesi'nin ismi:

“Allah mümin erkeklere ve mümin kadınlara, temelli kalacakları, içlerinden ırmaklar akan cennetler, Adn⁷ (Aden) cennetlerinde hoş meskenler vadetmiştir.” (Kur'an ix.72.)

---

⁶ Esenlik (Devellioğlu, 1990:1117)

Meva Mahallesi'nin ismi:

“Orada Me’va⁸ cenneti vardır.” (Kur’an liii.15.)

Elhalid Mahallesi'nin ismini alırken yazar, Arapça bir isin olan “huld” sözcüğünün sıfat şekli olan “halid” sözcüğünü kullanmıştır. Bu isim Kur’an-ı Kerim’de şu şekilde geçer:

“De ki: Bu mu daha iyi, yoksa takva sahiplerine vaat olunan Huld⁹ cenneti mi? ...” (Kur’an xxv.15.)

Makame Mahallesi'nin ismi:

“Lütfundan bizi durulacak bir (Makame) yurda kondurdu. Burada bize yorgunluk gelmeyecek, burada bize usanç gelmeyecektir.” (Kur’an xxxv.35.)

Naim Mahallesi'nin ismi:

“Şayet kitap ehli inanıp karşı gelmekten sakınsalardı, kötülüklerini örterdik ve onları Naim¹⁰ cennetlerine koyardık.” (Kur’an v.65.)

Firdevs Mahallesi'nin ismi:

“İman edip salih ameller işleyenlere gelince, onlar için Firdevs cennetleri konak olmuştur.” (Kur’an xviii.107.)

Romadaki mahallelerden biri de Heyevan Mahallesi'dir. Kur’an-ı Kerim’de bu isimle anılan bir cennet ismi yoktur. Görüldüğü üzere yazar, Kur’an-ı Kerim’de adı geçen cennet isimlerini söz konusu şehrin mahalleleri olarak kurgulamış, Uzun İhsan’ı da bu mahallelerde dolaştırarak kurduğu hayal dünyasına okuyucularının da

---

⁷ İkametgâh (Devellioğlu, 1990:12)

⁸ Yurt, mesken, yer (Devellioğlu, 1990:756)

⁹ Ebedilik (Devellioğlu, (1990:453)

¹⁰ Nimeti bol olan (Devellioğlu, 1990:957)

girmelerini sağlamıştır. Bu yöntemle, metindeki eğlendirme unsuru kendiliğinden sağlanmıştır. Özellikle çocukların gözünden cenneti anlatma gayretinde olan yazar, ölümü cennete sokarak çocukların onu güldürmeleri sayesinde, Ölüm'ün dahi kalbinin yumuşayacağı anlatılmak istenmiştir.

Dünya Tarihi adlı alt anlatıda, rüyasında gördüğü Salih adındaki dervişi aramak için Acıpayam Dağı'na çıkan Aptülzeyyat adındaki tüccar, dağda Feyyuz'un çocuklarıyla karşılaşır. Ansızın eğlencelerini basan Aptülzeyyat, içlerinden Silahir adlı gence olanları anlatmasını söyler. Yazar, Silahir'in durumunu, Kur'an-ı Kerim'deki Yusuf kıssasındaki kardeşlerinin durumuna benzeterek şöyle anlatır:

“Bu anda onun yakasını paçasını temizlemeyi bırakan Fedair dâhil tüm kardeşler şimdi, durumu mazur gösterip bir kurt masalı okuma külfetinin yüklendiği talihsiz Silahir'e, ne söyleyecek diye merakla bakıyorlardı.” (s.119)

Burada anlatılan durum bize Kur'an-ı Kerim'de Yusuf'u kuyuya atan kardeşlerinin içinde bulunduğu durumun parodisi gibi düşünülmüştür. Kur'an-ı Kerim'de kardeşleri Yusuf'u kuyuya atınca babalarına bir kurt masalı uydururlar:

“Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yusuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) O'nu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın, dediler.” (Kur'an xii.17.)

1.1.4. Amat

Sonradan geminin borucusu olacak olan Eşek İsrafil, gemideki aylakçılardan biridir. Gemiye binişi biraz ilginçtir. Nuh Usta, onu elinden tutmak ister ama inat eder binmek ister. Nuh Usta, son bir kez daha asılıp, “Gel ya mübarek” deyince, Eşek İsrafil inadından vazgeçer. Bu arada İsrafil'in kuşağında 40-50 yaşlarında, iri yapılı siyah kaput giyinmiş biri yapışmıştır. Sonunda Eşek İsrafil ile siyah giyimli adam güverteye çıkar. (s.19) Ancak yazar, burada ilginç bir tespit yaparak bize adeta yol göstermektedir:

“Bunun ilahi düzenin bozulması demek olduğunu hiç kimse bilmeyecekti.”
(s.19)

Gemideki hayatı bir *düzen* olarak yorumlayan yazar, Eşek İsrail’in arkasında gemiye binen adamın düzeni bozacağını ifade eder. Eşek İsrail’in arkasında gemiye binen kişi, Süleyman Reis’tir. Burada, şeytanın Nuh’un Gemisi’ne binişi taklit edilmiştir. Bu olay, kutsal metinlerde anlatılmasa da Nuh Peygamber ile ilgili olan çeşitli rivayetlerde yer almaktadır.¹¹ Asıl anlatımlarda gemiye eşeğin kuyruğuna tutunarak binen, şeytandır. Bu kıssa şöyledir:

“Nuh peygamber, tufandan kurtaracağı hayvanları, gir, diye işaret ederek gemisine alırdı. Nöbet eşeğe gelince ona da işaret etti. Eşek girmek istedi. İblis, kuyruğuna yapışarak onu girmekten alıkoydu. Nuh tekrar emretti. İblis, yine eşeğin kuyruğunu çekerek onu bırakmadı. Nuh bu defa: (ya melun girsene) deyince, eşek girdi. Eşeğin kuyruğuna yapışan İblis de beraber içeri girmiş oldu. Biraz sonra Nuh, İblis’i gemi içinde görünce, (ya melun gemiye kimin izniyle

¹¹ Nuh (Aleyhisselam), Allah-u Teala’nın kendisine emrettiği üzere her canlıdan bir çift alıp gemiye bindiği zaman, gemide bilmediği bir ihtiyarı görür. Bunun üzerine Nuh (Aleyhisselam) ona der ki; -“Seni buraya kim soktu?” İhtiyar; -“Ben buraya senin ashabının kalplerine vesvese vermek için girdim. Onların kalpleri benimle, bedenleri seninle olur.” Nuh (aleyhisselam); -“Gemiden çık, ey Allah’ın düşmanı. Çünkü sen Allah’ın lanetine uğrayan şeytansın.” Bunun üzerine şeytan şöyle der; -“Beş şey vardır ki, ben onlarla insanları, saptırır helak ederim. Onların sana üçünü söylerim, ikisini söylemem.” Tam bu sırada, Allah, Nuh’a şöyle vahyeder. -“Senin o üçe ihtiyacım yoktur. Sana ikisini söylesin yeter.” Bunun üzerine, Nuh şeytana sorar; -“O iki nelerdir?” Şeytan der; -“Onlar öyle iki şeydir ki, beni yalancı çıkarmazlar. Onlar öyle iki şeydir ki, -“Beni geride bırakmazlar. Ben insanları onlarla helak ederim. Onlar hırs ve hasettir. -“Haset sebebiyle ben Allah’ın lanetine uğrayıp, kovuldum. Hırsa gelince; Âdem’e cennette bir ağaç hariç her şey mubah kılındı. Âdem’e hırs sebebiyle dilediğimi yaptırdım. Bu yüzden, Âdem (a.s.) kendisine yasak kılınan meyveye yaklaştı.” (İmam Gazâli, **İhya-ı Ulûmuddin**, Çev. Abdullah Aydın, C.III, İstanbul, Aydın Yayınevi, 1993, s.2259.)

XV. yüzyıl şairlerinden Şeyhi, “Harname” adlı eserinde:

Nuh Peygamberün gemisine ol
Virmiş İblise kuyruğıyla yol

diyerek İblis’in (şeytan) Nuh’un Gemisi’ne eşeğin kuyruğunun altında girdiğine bir göndermede bulunmuştur. (M. Orhan Soysal, **Eski Türk Edebiyatı Metinleri**, 2.bs., İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 2002, s.319.)

girdin) dedi. İblis: (eşeğe gir dediğin zaman, ya melun) diye hitap ettin. Ben de o sırada eşeğin kuyruğuna yapışmışım. Allah'ın kulları arasında benden başka melun olmadığından bu emir bana aitti. (Ben de girdim) cevabını verdi.”¹²

İsrafil, daha sonra geminin borucusu olur. (s.57) Görevi, savaş zamanlarında boruyu üflemdir. Eşek İsrafil, gerek ismiyle gerekse boru üflemesiyle Kur'an-ı Kerim'de ismi *Sur Sahibi* olarak geçen “İsrafil” adlı meleğin parodisi olarak düşünülmüştür. Romanda Eşek İsrafil'in uyanışını, sûr üflenince insanların yerden kalkmasına benzeten yazar (s.163), onun ölümünü de şöyle anlatır:

“Bu arada illetin kurbanlarından biri olan Eşek İsrafil de ambardan aşağı atılınca, yanından ayıramadığı o pirinç boruyu uzunca bir müddet üfleyp bir ağıt çaldı.” (s.215)

Yazar, Eşek İsrafil'in görevini, Kur'an-ı Kerim'de kıyamet vakti sûru üfleyecek olan İsrafil'le bir tutmuştur. Kur'an-ı Kerim'de İsrafil'in sûra üfleyeceği şu şekilde anlatılır:

“Sûr'a üflenir ve Allah'ın dilediği kimseler dışında göklerdeki herkes ve yerdeki herkes ölür. Sonra ona bir daha üflenir, bir de bakarsın onlar kalkmış bekliyorlar.” (Kur'an xxxix.68.)

İsrafil'in bu özelliklerinden biz onun kıyamet gününde sûru üfleyecek olan İsrafil adındaki meleğin bir parodisi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Yazar, bu ilişkide eğlendirme unsurunu ön plana çıkarmış olmakla birlikte İsrafil'in sıfatı olan “Eşek” ile de bu eğlendirme ögesine farklı bir boyut katılmıştır.

Amat'ın su altında kalan ve mahkûmların atıldığı hücrenin adı, cehennemdir. Buranın bekçisi, Malik adında iri yarı bir adamdır. (s.50) Cehennem denilen hücreye merakı yüzünden giren cellat, oradaki mahkumla beraber Malik'in yanına gider ve mahkum, Malik'e şöyle der:

“ ‘Ey efendi!’ Bu cellat çok meraklıdır... Eğer cellada aşağıyı gezdirirsen bize dayak atmayacak. Ne olur acı bize de adamı aşağıda bir gezdiriver.” (s.52)

¹² Agâh Sırrı Levend, **Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler**, İstanbul, Enderun Kitapevi, 1984, s.109.

Mahkûmun, Malik ile olan bu diyalogu bize Kur'an-ı Kerim'de cehennem bekçisi olarak adı geçen Malik ile cehennemde bulunan günahkârların durumunu hatırlatmaktadır:

“Onlar cehennem bekçisine: ‘Ey Malik! Rabbin artık bizi öldürsün.’ diye seslenirler. Malik de: ‘Siz böylece kalacaksınız.’ der.” (Kur'an xliii.77.)

Bundan sonra Malik ile cellat, cehennem adı verilen girişten sonra mahkûmlar hücrelerinin diğer altı katını gezmeye başlarlar. Bu güvertelerin adı sırasıyla Saîr, Sakar, Cahîm, Hutame, Lezâ ve Hâviye güvertesidir.¹³ Hücrenin giriş güvertesiyle mahkûmlar hücreleri tam yedi kattır. Gemideki mahkûmlar hücrelerinin yedi kat olması, Kur'an-ı Kerim'de tasvir edilen cehennem yedi kat olmasından alınmadır.¹⁴ Kur'an-ı Kerim'de bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“Onların tümünün buluşma yeri cehennemdir. Onun yedi kapısı vardır; onlardan her bir kapı için bir grup ayrılmıştır.” (Kur'an xv.43-44.)

Romanda adı verilen güverteler, Kur'an-ı Kerim'de cehennem isimleridir. Bunları bir ayetle şöyle açıklayabiliriz. Saîr güvertesinin isminin geçtiği ayet:

“Andolsun biz, en yakın göğü kandillerle donattık. Onları şeytanlara atılan taşlar yaptık ve ahirette onlara Sair (alevli ateş) azabını hazırladık.” (Kur'an lxvii.5.)

Sakar güvertesinin isminin geçtiği ayet:

“Onu Ben, cehenneme sürükleyip-atacağım. Sakar (cehennem) nedir, sen bilir misin? Ne alıkoyar, ne bırakır. Beşere delicesine susamıştır.” (Kur'an lxxiv.26-29.)

---

¹³ Saîr, alevli ateş; Sakar, kırmızı ateş; Cahîm, yanan kızgın ateş; Hutame, kalpleri saran ateşli kaygı; Lezâ, alevli ateş; Hâviye, uçurum. (Devellioğlu,1990)

¹⁴ Onun, o cehennem yedi kapısı vardır. Yani gireceklerin çokluğundan dolayı yedi giriş kapısı veyahut azgınlığın çeşit ve derecelerine göre, önce Cehennem, sonra Lezâ, sonra Hutame, sonra Saîr, sonra Sakar, sonra Cahîm, sonra Hâviye isminde yedi tabakası vardır. Her kapı için, onlardan (o azgınlardan) bir grup ayrılmıştır. (Elmalılı Hamdi Yazır, a.g.e., C.V, s.385)

Cahîm güvertesinin isminin geçtiği ayet:

“Ama yalanlayıcı sapıklardan ise, işte ona da kaynar sudan bir ziyafet vardır! Ve onun sonu Cahîm’e (cehenneme) atılmaktır.” (Kur’an İvi.92-94.)

Hutame güvertesinin isminin geçtiği ayet:

“Hayır! Andolsun ki o, Hutame’ye atılacaktır.” (Kur’an civ.4.)

Lezâ güvertesinin isminin geçtiği ayet:

“Hayır, (ne mümkün)! Şüphesiz, Lezâ (cehennem) derileri kavurup çıkararak alevli ateştir.” (Kur’an İxx.15-16.)

Haviye güvertesinin isminin geçtiği ayet:

“Ameli yeğni-hafif olana gelince, işte onun anası (yeri, yurdu) Haviye’dir. Nedir o Haviye bilir misin? Kızgın ateş!” (Kur’an ci.8-11.)

Sayılan güvertelerdeki günahkârların kimler oldukları konusunda yazar, biraz serbest davranmış; ama kaynak olarak Kur’an-ı Kerim’i kullanmıştır. Saydığımız tüm bu özellikleri itibarıyla gemideki cehennem adlı güverte, Kur’an-ı Kerim’deki cehennemden bir parodisidir. Yazar, gemideki cehennem denilen yerin özelliklerini anlatırken, aslında Kur’an-ı Kerim’deki cehennem ayetlerinin konusu değiştirilerek, okuyucuya fantastik bir tablo yaratmak istemiştir. Dikkat edilirse cehennem gibi bir yeri dahi anlatırken yazar, temel öge olan eğlendirmeyi ustalıkla metne yerleştirmiştir.

Romanın başkarakterlerden biri olan Diyavol Paşa, romandaki diğer kahramanların sürekli bir *dönüş* içerisinde verilmesine karşılık, uğursuzluğun ve günahın sembolüdür. Diyavol Paşa, romanda şöyle tanımlanmaktadır:

“Kızıl bir cüppe, kara bir mintan, kızıl bir çift çizme ve kara çakşır giymiş, beline kızıl bir kuşak ve kızıl bir Cezayir fesine de destar sarmış, kızıl dudaklı ve cüzamlılar gibi bembeyaz suratlı bir şahıs.” (s.26)

Bu siyah ve kırmızı renkler onun şeytan olduğuna imadır. Diyavol, Latince kökenli “Diabolos” kelimenin değiştirilmiş biçimidir. Yunan dilinde “iftiracı” karşılığındadır. Yine Russel, bu ismin şeytanla eşdeğer bir kelime olarak karşılandığı söyler. (Örgen, 2008:164) Yazar da romanda Diyavol Paşa’yı şeytan yerinde kullandığını ima eden tanımlamalar kullanır. Örneğin Süleyman, Kebire’nin 333. sayfasını karıştırırken “Ruhunu Diabolos’a sat.” (s.210) cümlesiyle karşılaşır. Romanın sonlarına doğru yazar, rivayetlerin birinde “...Diabolos ya da Azazil’in...” diyerek söz konusu kahramanın şeytan olduğunu açıkça belirtir. Yine Diyavol Paşa’nın kamarasındaki üzerine tavus kuşu motifi nakşedilmiş bir yorgan ile aynı motifi taşıyan bir kilim (s.25), onun şeytan olduğunu anlamamıza yardımcı olur. Tavus kuşu motifi, Yezidîlerde düşmüş melek (şeytanın) sembolüdür.¹⁵ (Karaca, 2006: 280) Diyavol’un şeytan olduğunun en önemli göstergelerinden birisi de onun “büyük günah” işlediğini söylemesi ve bunu unutmak için de sarı renkli, esrarengiz sıvıyı içmesidir. Yazar, bu kısımdan itibaren metnine bir alay ve eğlendirme katmıştır. Kur’an-ı Kerim’de Allah, Âdem’i yaratınca bütün meleklerden ona secde etmelerini istemiş; ancak İblis (şeytan) Allah’ın bu istediğine uymamış ve büyük bir günah işlemiştir:

“Allah, ‘Şimdi in aşağı oradan. Çünkü senin orada büyüklük taslamak haddine değil! Hemen çık! Çünkü sen aşağılıklardansın.’ dedi.” (Kur’an vii.13.)

Diyavol’un şeytan olduğu romanın birçok yerinde tekrarlanır. Fakat yazar onu bazen de Tanrı ile dönüşüme uğratarak Tanrı yerinde kullanmıştır. Bu dönüşümlerin en önemlisi gemideki ziyafette verilmeye çalışılmıştır. Diyavol Paşa, gemide ikinci kaptanı açıklamak için ziyafet verir. Bu ziyafete bulunan davetlilerin önünde Diyavol Paşa, ikinci kaptanın Süleyman olacağını söyleyince, oradakiler aynı gün Tefriciye¹⁶ Köyü’nün camisini bombalamış olan birinin ikinci reis olmasından duydukları huzursuzlukla hep birden şöyle derler:

¹⁵ Yezidiler, şeytan ve İblis yerine Tavus Malak yahut Tavus Al-Malaika derler. (A.S. Furat, “Şeytan” mad., **İslam Ansiklopedisi**, MEB Yayınları, C.XI, Eskişehir, 2001, s.493.)

¹⁶ Tefriciye, ferahlamak, kurtulmak gibi anlamlara gelir. (Devellioğlu, 1990:1268) Salât-ı Tefriciye ise, sıkıntılardan kurtulmak için okunan dualardandır.

“Gemide bozgunculuk edip kan dökecek birini mi kendine vekil seçiyorsun.” (s.74)

Bunun üzerine Diavol Paşa, gemidekilere dönerek onlara. “Ben sizin bilmediklerinizi de bilirim...” (s.74) diye cevap verir. Gemidekilerin Diavol Paşa’yla olan konuşmaları ile Kur’an-ı Kerim’de Allah’ın yeryüzünde bir insan yaratacağını meleklerle haber verdiğiğinde, meleklerin Allah ile olan konuşmaları arasında sıkı bir ilişki vardır. Kur’an-ı Kerim’de söz konusu olay şöyle ifade edilmektedir:

“Bir zamanlar Rabb’in meleklerle: ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.’ demişti. (Melekler): ‘A! Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın? Oysa biz seni överek tesbih ediyor ve seni takdis ediyoruz’ dediler. Allah da, ‘Ben sizin bilmediklerinizi de bilirim.’ dedi.” (Kur’an ii.30.)

Bu konuşmalardan sonra Diavol Paşa, orada bulunanlardan Süleyman Reis’e saygıda kusur etmemeleri konusunda söz alır. Ancak kendisinin Süleyman Reis’ten daha hayırlı bir kişi olduğuna inanan Ali Reis, öfke ve hasetten ona şöyle söyler:

“Ben, kendimden daha aşağı birinin emirlerini dinlemem. Hele Süleyman denilen o cahilin! Asla!” (s.74)

Ali Reis’in bu dediklerinden sonra hiddetlenen Diavol Paşa ona dönerek şöyle konuşur:

“Bu ne küstahlık! Sen kim olduğunı sanıyorsun da emirlerimi dinlemiyorsun! Burada emre karşı gelen asilere yer yok! İsyana izin vermem. Şu andan itibaren artık reis bile değilsin! Seni buradan atıyorum. Artık tayfayla baş kasarada kalacaksın. Adi bir gabyar gibi seyir güvertesine adım bile atamayacaksın.” (s.74)

Ali Reis’in Diavol Paşa’nın emrine itaat etmeyişi, Kur’an-ı Kerim’de şeytanın Âdem’e secde etmeyişinin bir parodisi gibi düşünülmüştür. Allah, Âdem’i yaratınca bütün meleklerle secde etmesini söylemiş; ancak şeytan ona secde etmemiştir. Bunun nedenini açıklayan şeytan şöyle der:

“İblis, ‘Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.’ dedi.” (Kur’an xxxviii.76.)

Bunun üzerine Allah, şeytanı huzurundan kovar:

“Allah şöyle dedi: ‘Öyle ise çık oradan (cennetten), çünkü sen kovuldun. Şüphesiz benim lanetim hesap ve ceza gününe kadar senin üzerindedir.’” (Kur’an xxxviii.77-78.)

Diyavol Paşa’ya karşı gelen Ali Reis, yaka paça dışarı atılırken şöyle haykırır:

“Asıl sen şunu bil ki nerede olursam olayım, seçtiğin bu adamı düşman belleyeceğim... Andolsun ki onu mahvetmek için elimden geleni yapacağım. Bu konuda seninle bahse bile tutuşabilirim! Çıktığımız şu uğursuz seferin sonuna kadar mühlet ver bana! İşte o zaman göreceksin, kendine vekil seçtiğin bu yaratığın ne mal olduğunu!” (s.75)

Ali Reis’in bu haykırışı da Kur’an-ı Kerim’de huzurdan kovulan şeytanın haykırışı gibidir:

“İblis, ‘Ey Rabbim! Öyle ise bana insanların diriltilecekleri güne kadar mühlet ver.’ dedi. Allah şöyle dedi: ‘Sen o bilinen vakte (kıyamet gününe) kadar mühlet verilenlerdensin.’ İblis, ‘Senin şerefine andolsun ki, içlerinden ihlaslı kulların hariç, elbette onların hepsini azdıracam’ dedi.” (Kur’an xxxviii.79-83.)¹⁷

Diyavol Paşa anlatırken olaylara ciddiliğin yanında eğlendirmeyi de katan yazar, onu komik durumlara da sokarak konunun tekdüzeliğini kırmaya çalışır.

Amat, Malta adasına doğru seyrederken tamir edilmek için Şilendi koyuna yaklaşır. Adada bulunan düşman askerleri öldürülür; ancak bir kişi kaçır. Yakalanan adam Süleyman Reis’e getirilir ve her şeyi ona anlatır. Doktor İbrahim Bey ile yamağı Hâbil, şövalyenin yarasını sarar. Bu arada şövalye, İslam dinini öğrenmek için İbrahim Bey’den Kur’an ile kağıt ve divit ister. İbrahim Bey, Hâbil’e hastanın yanında kalmasını ve sevaba girmek istiyorsa ona hidayet telkin etmesinin fena olmayacağını söyler. Şövalye, Kur’an’a bakarken bir ara duraksar ve Hâbil’e altı

¹⁷ Aynı konu, Kur’an xvii. 61-65. ve Kur’an vii.11-17.’de de anlatılmaktadır.

çizili satırların anlamını sorar. Hâbil de satırları okur. Şövalye bunun ne anlama geldiğini sorunca Hâbil, ayeti “İnsanlardan öyleleri vardır ki inanmadıkları halde Allah’a ve ahiret gününe inandık derler.” diye tercüme eder. Hâbil sözünü bitirir bitirmez şövalye, Hâbil’in boğazına sivri uçlu kalem saplar ve onu öldürür. (s.151) Yazarın Kur’an-ı Kerim’den ilgili ayeti seçişi, aslında Hâbil’in öldürüleceğinin ipucunu okura verir gibidir. Öldürülen kişinin suçsuz ve adının Hâbil olması da Kur’an-ı Kerim’den alıntılanan ayetleri tamamlar. Zira Kur’an-ı Kerim’de Hâbil’in kardeşi tarafından öldürülmesi şöyle anlatılır:

“Bunun üzerine kurbanı kabul edilmeyenin nefsi kendisini, kardeşini öldürmeye teşvik etti ve onu öldürdü. Böylece zarara uğrayanlardan oldu.” (Kur’an v.30.)

Şövalyenin Hâbil’i öldürülmesi, Kur’an-ı Kerim’de Kâbil’in Hâbil’i öldürmesinin bir parodisi olarak düşünülmüştür. Eğlendirme unsuru ise, Doktor İbrahim Bey aracılığı ile verilmeye çalışılmıştır.

Romanda şeytana yardımcı olarak öne çıkan kişilerden birisi de, Abuzer Reis’tir. Kendilerini takip eden Venedik kalyonlarını atlatmak için geminin onuru sayılan feneri yaktırmaz ve mürettebat tarafından onun bu tavrı, şerefsizlik olarak değerlendirilir. Abuzer Reis, gözünden vurularak ölür. Bu da şeytanın gözünün kör olmasıyla alakalıdır. Kur’an-ı Kerim’de şeytanın kör olmasıyla ilgili bir bilgi yoktur; ancak şeytanın gerçeğe karşı kör olduğu için bu özellik, Kur’an-ı Kerim’de şöyle ifade edilir:

“Kim Rahman’ın zikrine karşı kör olursa, ona bir şeytan sardırırız; artık o, onun (yanından ayrılmaz, ona sürekli olarak kötülükleri telkin eden) arkadaşı olur.” (Kur’an xliii.36.)

Yazar, romanında şeytanın parodilerini çoğaltmış ve hepsinin başından geçen olayları kutsal metinlerden taklit yoluyla metnine taşımıştır.

Amat’ı inşa eden Nuh Usta’nın kutsal metinlerdeki Nuh Peygamber ile olan benzerlikleri dikkat çekicidir. Nuh Usta da tıpkı Nuh Peygamber gibi bir gemi inşa etmiştir. (s.207) Benzerlik bununla sınırlı kalmaz. Romanda Nuh Usta’nın lakabı,

Deli Marangoz'dur. (s.14) Kur'an-ı Kerim'de de Nuh Peygamber, halk tarafından "deli" olarak görülmektedir:

"Bu (Nuh), yalnızca kendisinde delilik bulunan bir kimsedir. Öyle ise, bir süreye kadar ona katlanıp bekleyin bakalım." (Kur'an xxiii.25.)¹⁸

Dikkat edilirse Nuh Usta ile Nuh Peygamber, çevrelerinde "deli" olarak nitelendirilmektedir. Nuh Usta'nın karısı, onun delirdiğini düşündüğü için evini terk etmiştir. Nuh Peygamber'in karısı da çevresindekiler gibi onun delirdiğini düşünmüş olacak ki Nuh Peygamber'in yaptığı gemiye binmemiş ve helak olmuştur. Bu durum, Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılır:

"Allah, inkâr edenlere, Nuh'un karısı ile Lut'un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kişinin nikâhları altında iken onlara hainlik ettiler. Kocaları Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara: Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin!' denildi." (Kur'an lxvi.10.)

Romanda bu özellikleriyle tanıtılan Nuh Usta, kutsal metinlerdeki Nuh Peygamber'in parodisi olarak düşünülmüştür. Yazar, kutsal metinlerde Nuh Peygamber'in başından geçen olayları konu yönünden taklit etmiştir. İsrail'in "Eşek" lakabı olduğu gibi Nuh'un da lakabı, "Deli"dir. Yazar, kahramanların adında dahi eğlendirici bir yön aramaktadır.

Süleyman Reis ile girdiği mücadeleyi kaybeden Ali Reis, Süleyman Reis'e "yasak kitabı" okumasını telkin ettiği bölümde ona, "Diyavol'un kamarasındaki kitaplar çok ilginçti, değil mi?" diye sorar. Ardından da ölümsüzlük için yalnız bir kitap okumasını söyler. (s.220) Ali Reis'in bu sorusuyla Kur'an-ı Kerim'de şeytanın Âdem'i kandırmak için sorduğu soru oldukça benzerdir:

"Nihayet şeytan ona vesvese verip şöyle dedi: 'Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi?'" (Kur'an xx.120.)

---

¹⁸ Kur'an-ı Kerim'de aynı anlama gelen bir ayet daha vardır: "Onlardan önce Nuh'un kavmi de yalanladı, hem de kulumuzun yalancı olduğunda ısrar ederek: 'O, delirdi, dediler.' Ve (Nuh, davetten vazgeçmeye) zorlandı." (Kur'an liv. 9.)

Süleyman Reis'in yasak kitaba el uzattığını gören Diyalol Paşa, Süleyman Reis'e yasak olan bir şeye el attığı için güvenini yitirdiğini söyleyerek şöyle der:

“Bu gemide artık hiçbir değerin kalmadı... Kıç kasaradaki rahatın da bitti. Hayır! Baş kasarada da kalmayacaksın... Şimdi gideceğin yer değerine uygun olacak!” (s.222)

Kur'an-ı Kerim'de de Allah, Âdem'i şeytana uyduğu için cennetten dünyaya gönderir:

“Allah dedi ki: ‘Birbirinizin düşmanı olarak inin (oradan). Size yeryüzünde bir zamana kadar yerleşme ve yararlanma vardır.’” (Kur'an vii.24.)

Daha önce söylediğimiz gibi romanda şeytanın parodilerinden olan Ali Reis'in Âdem'in parodisi olarak düşünülen Süleyman Reis'i kandırmaya çalışması, Kur'an-ı Kerim'de şeytanın Âdem'i kandırmasına benzetilerek anlatılmıştır. Eğlendirme unsuru ise gerek Diyalol'un gerekse Ali Reis'in ağzından dile getirilmiştir.

Geminin ikinci kaptanı olan Süleyman Reis, Diyalol'un “yasak kitabı okuma!” emrine uymadığı için vebalılarının olduğu ambara atılır. Şafak söktükten sonra kendine gelen Süleyman Reis, testideki ılık sudan içer. Mumu yakınca etrafındaki ölüleri görür. Ölülerin alınlarına bakınca hepsinin alnında “Amat” yazısını okur. Bu arada Eşek İsrail, gözlerini açar ve borusunu kulakları sağır edercesine üfler. (s.222-223) Daha önceki çözümlememizde gemideki ambarın, cehennem olarak düşünüldüğünü söylemiştik. Süleyman'ın ambara atılmasını ve sabah kendine gelmesini ise bu bağlamda düşünürsek oldukça ilginç bir tablo ortaya çıkmaktadır. Burada bize yardımcı olan bir başka öge de İsrail'in borusunu son kez üflemesidir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de bu konu şöyle anlatılmaktadır:

“Sûr'a üflenir ve Allah'ın dilediği kimseler dışında göklerdeki herkes ve yerdeki herkes ölür. Sonra ona bir daha üflenir, bir de bakarsın onlar kalkmış bekliyorlar.” (Kur'an xxxix.68.)

Romanda, ambarda atılan Süleyman Reis'in sabah olup ayağa kalkmasıyla Kur'an-ı Kerim'de İsrail'in sûru son üfürüşünde insanların kalkıp beklemesi, birbirine oldukça benzemektedir. Dikkat edilirse Süleyman Reis'in ayağa kalkmasıyla

Eşek İsrail'in borusunu son kez üflemesi aynı zamandır. (s.223) Bunları açıkladıktan sonra Süleyman Reis'in ambarda insanların alınlarında gördüğü "Amat" yazısı anlam kazanmaktadır. Çünkü yazarın ileriki sayfalarda açıkladığı üzere "Amat" sözcüğü, "gerçek" anlamına gelmektedir. (s.230) Biz buradan, ambardaki ölümlerin alınlarında dünyada yaptıklarının gerçek bir şekilde yazıldığı sonucunu çıkarabiliriz. Kur'an-ı Kerim'de cehennem ile ilgili bir ayet, bu konuya ışık tutmaktadır:

"O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak da onların alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak ve 'İşte bu, kendiniz için biriktirip sakladığınız şeylerdir. Haydi! Tadın bakalım, biriktirip sakladıklarınızı!' denilecek." (Kur'an ix.35.)

Ambarda insanların alınlarına "Amat" damgasının vurulmasıyla, cehennemde insanların alınlarına dünyada yaptıklarının damgasının vurulması arasında sıkı bir ilişki olduğu açıktır. Yazarın konuyu taklit ederken metnine eklediği komik unsurlar, söz konusu taklidin parodi olduğunun en büyük delilidir.

Kitabın râvilerinden Ölümlü Cuma Bey'in bir başkasından işittiğine göre, iki âşık Navarin'de gemici mezarlığına gitmiş; ama bu sırada Diavol'u fark etmişler ve bir kayanın ardına gizlenmişler. Diavol, bir meşe ağacının önünde durduktan sonra ona, "Dağlar, taşlar, ağaçlar hep O'na secde eder. Eğer bana secde edersen sana ölümsüzlük veririm. Bana 'evet' de, böylece sonsuz hayat senin olur!" demiştir. (s.230) Yazar, burada Kur'an-ı Kerim'in bir ayetini konu yönünden taklit etmiş, ona yeni bir şeyler eklemiştir. Kur'an-ı Kerim'de geçen ilgili ayetin anlamı şöyledir:

"Görmedin mi, göklerdeki kimseler, yerdeki kimseler, güneş, ay ve yıldızlar, dağlar, ağaçlar, bütün hayvanlar ve insanlardan birçoğu hep Allah'a secde ediyor." (Kur'an xxii.18.)

Süleyman Reis, Diavol Paşa'nın kamarasına girince yazar, Süleyman Reis'in gözünden kamarayı tasvir etmeye başlar. Kamaradaki eşyaları saydıktan sonra, Diavol Paşa'nın "bahçe" denilen yere rahatlamak için gittiğinden bahseder. (s.27) Yazar, bu mekâna bilerek bu ismi vermiştir. Romadaki "cehennem" denilen ambarın Kur'an-ı Kerim'deki cehennemi hatırlatması gibi buradaki "bahçe" diye adlandırılan

yer de cenneti hatırlatmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde cennet tasvir edilirken "bahçe" sözcüğü geçer. Bunlardan biri şöyledir:

"İman edip salih ameller işleyenlere gelince, işte onlar cennet bahçelerinde sevindirilirler." (Kur'an xxx.15.)

Yazar, diğer eserlerinde olduğu gibi burada da "bahçe" dediği güvertiyi, cennetin parodisi gibi düşünmüş olmalıdır. Eğlendirme ise, buradaki cehennem-cennet tezadının anlatılmasıyla sağlanmıştır.

1.1.5. Suskunlar

Romanda dikkat çeken unsurlardan ilki, romanda komik unsurlarla verilen Kalın Musa'nın Hızır Paşa ile olan ilişkisidir. Kalın Musa romanda şöyle tanımlanır:

"Torunları Davut ile Eflatun'un dünyaya gelmesinden önce yani Muhteşem Neyzen Batın Efendimiz'in mahdumu Zahir'in Kostantiniye'ye geleceğinin Yedikule Kâhini'ne malum olmadığı senelerde Kalın Musa, Hızır Paşa'nın dokuz katlı mehteran takımında kös tokmaklamaktaydı..." (s.22)

Kur'an-ı Kerim'de, Kehf süresinin altmışıncı ayetinden başlayarak Hazreti Musa'nın başından geçenler anlatılır ve burada Hızır adlı bir kişiden söz edilir. Kehf süresinin yetmiş dördüncü ayetinde Hızır, Musa'nın yanında bir can öldürür. Ayet şöyledir:

"Böylece ikisi (yine) yola koyuldular. Nitekim bir çocukla karşılaştılar, o hemen tutup onu öldürüverdi. (Musa) Dedi ki: 'Bir cana karşılık olmaksızın, tertemiz bir canı mı öldürdün? Andolsun, sen kötü bir iş yaptın.'" (Kur'an xviii.74.)

Romanda Hızır Paşa'nın yeğeni hastadır. Kalın Musa'nın oğlu olan Veysel Bey'in maharetli bir kemancı olduğunu duyar ve Kalın Musa'yı huzuruna çağırır. Kalın Musa, oğlunun maharetinden bahsedip "... Mahdumum Veysel bir kemeğe çaldı mı bir ölü bile dayanamaz, raksa kalkar..." (s.53) der. Veysel Bey, hareketli bir parça çaldıktan sonra Paşa'nın yeğeni hareketlenir gibi olur ve Paşa buna çok sevinir.

Fakat Veysel, ara vermeden kasvetli bir makama geçince genç, öyle bir ah çeker ki olduğu yere düşer ve ruhunu teslim eder. Bundan sonra Hızır Paşa'nın aldığı tavır romanda şöyle anlatılır:

“ Şu zındığı falakaya yatırın. Sonrada alıp kavasbaşına götürün. Derhal Baba Cafer Zindanına atsınlar. Şeraite göre artık kan parası şarttır. Ya ödeyecek ya da İslam şeriatına göre katledilecektir.” (s.56)

Dikkat edilirse buradaki “Musa, Hızır ve ölüm” ilişkisinin benzeri, Kur'an-ı Kerim'de de anlatılmaktadır. Yine Romanda Davut ve Eflatun adlı ikizler, iki öksüz çocuktur. Bu durum romanda şöyle anlatılır:

“... Fakat günlerden bir gün Kalın Musa evde yokken, öfkeden kudurmuş bir Kıpti, yanında başı öne eğik bir hatun kişi olduğu halde pencere dibinde peyda oluvermişti. Genç Hatun kolunda iki bebek taşıyordu. Adam kol kadar kasaturasını çıkarıp bir nara attıktan sonra, bütün mahalleyi ayağa kaldıracak gür bir ses ile Veysel Bey'i, zavallı kerimesi Goncagül'ü kirletip hamile bırakmakla itham etmişti... İşte bu beklerden biri, o gün mahdumuna ikinci tokadı atmaya hazırlanan Kalın Musa'nın bileğini kavrayan Davut'tur. Eflatun ise ikizinin ismidir.” (s.24)

Kur'an-ı Kerim'in aynı suresinde iki öksüz çocuktan bahsedilir:

“Duvar ise, şehirde iki öksüz çocuğundu, altında onlara ait bir define vardı; babaları salih biriydi. Rabbin diledi ki, onlar erginlik çağına erişsinler ve kendi definelerini çıkarsınlar; (bu,) Rabbinden bir rahmettir. Bunları ben, kendi işim (özel görüşüm) olarak yapmadım. İşte, senin sabır göstermeye güç yetiremediğin şeylerin yorumu.” (Kur'an xviii.82.)

Biraz önce, Musa ve Hızır ilişkisi konusunda yaptığımız çıkarımlar burada da geçerlidir. Çünkü ölüm olayından sonra Kalın Musa, oğlu Veysel'e o uğursuz kemeçeyi yasaklar. Fakat Veysel bir gün yine kemeçeyi çıkarır. Bunu gören Kalın Musa, oğlu Veysel'i tokatlamaya kalkar. Veysel'e ikinci tokadı atacağı vakit torunu Davut, onun elini kavrar ve ona engel olur. Burada iki önemli noktaya dikkat etmek gerekir. Birincisi, gerek Kur'an-ı Kerim gerekse diğer kutsal metinlere göre Davut, Hazreti Musa'dan sonra gelmiştir. İkinci önemli nokta ise, Kalın Musa'nın oğlu Veysel'i tokatlama hadisesidir. Bu olay romanda şöyle ifade edilmektedir:

“ ‘Seni gidi laf anlamaz!’ diye bağırdı Kalın Musa, ‘Sana defalarca dedim bu evde kemeçe çalınmayacak diye!’ şiddetli bir tokat yediği halde sol yanağı kızarmayan Veysel Efendi, bir öksürük nöbetine yakalanmıştı. Üzerindeki beyaz gömlekte kan birikti...” (s.21)

Kalın Musa, ikinci tokatı vuracakken torunu Davut gelir. Bundan sonra da Kalın Musa, küfürlerine devam eder. Davut ise dedesine dediklerinin aynısı ile karşılık verir. Dedesi, bir kere daha küfür edince Davut ona, “ Utan şu halinden dede! Tıpkı Kıpti bir kadın gibi küfrediyorsun!” (s.22) der. Burada Kalın Musa’nın oğlunu tokatlama hadisesi, bizi Kur’an-ı Kerim ve diğer kutsal metinlerde Hazreti Musa’nın Kıpti bir genci tokatlayıp öldürmesi hadisesine götürmektedir. Durum Kur’an-ı Kerim’de şöyle ifade edilmektedir:

“ (Musa) Halkının haberi olmadığı bir zamanda şehre girdi, orda kavga etmekte olan iki adam buldu; bu kendi taraftarlarından, şu da düşmanlarından. Derken taraftarlarından olan, düşmanlarından olana karşı ondan yardım istedi. Bunun üzerine ona bir yumruk attı ve işini bitiriverdi. (Sonra da) ‘Bu şeytanın işindedir; o, gerçekten açıkça saptırıcı bir düşmandır.’ dedi.” (Kur’an xxviii.15.)

Söz konusu olayda Hazreti Musa’nın yumrukladığı kişi ise Mısır’ın yerlilerinden olan Kıpti bir gençtir. Davut’un çingene olduğu düşünülürse yazar, söz konusu olayı kutsal metinlerde geçen Musa Peygamber’in kıssasının konu yönünden bir taklidi gibi düşünmüştür. Yazar, konuyu taklit ederken alay ve eğlendirme unsurunu oyununun bir parçası haline getirmiştir.

Romadaki ana karakterlerden birisi, Davut’tur. Davut, çingene bir ailenin Kalın Musa’nın oğlu olan Veysel Bey’e bırakıp kaçtığı ikizlerden birisidir. Davut, aynı zamanda müzisyendir. Bu yönüyle Davut, kutsal metinlerde adı geçen, Davut Peygamber’in parodisi gibidir. Davut¹⁹ ve musiki ilişkisi Kur’an-ı Kerim’de de şöyle anlatılmaktadır:

“... O kuvvet sahibi Davut’u an, çünkü o nağme ile Allah’ı tesbih ederdi. Biz dağları onunla beraber(zikretmeleri için boyun eğdirmiştik).Akşam sabah onunla beraber tesbih eder (onun yaptığı tesbihle çınlarlar)di. Toplanıp gelen

¹⁹ Davut Peygamber’e indirilen kitap olan Zebur’un bölümlerine “mezmur” denir. Mezmur, kavalla söylenen ilahi anlamına gelmektedir. (Devellioğlu, 1990:766)

kuşları da ona ram etmiştik. Hepsi onun nağmesine katılırdı.” (Kur’an xxxviii.17-19.)

Ayette, Hz. Davut’un sesinin çok etkili olduğu anlatılmaktadır. Aynı zamanda Davut’un sesinin güzelliği konusunda pek çok rivayet olduğu gibi, Türkçe dâhil birçok lisana yerleşen yüksek oktavlı, gür erkek sesi için kullanılan “Davudi ses” deyimini de bunu doğrulamaktadır. İhsan Oktay Anar, bunu bildiğinden romanın bir yerinde şöyle bir tasvire yer verir:

“ Hemen herkeste olduğu gibi onun da gönlünde bir arslan yatmaktaydı ki bu da, Hazreti Davut’un sesi kadar gür bir sese sahip olmaktı.” (s.44)

Romanın ilerleyen sayfalarında Davut, lanetli olduğu söylenen sokakta sevgilisi Neva’yı ilk gördüğünde ona oracıkta âşık olur. O sırada Neva’nın annesi, Davut’un kolunu yakalar. Kocakarı, Davut’a “Ne iş yaparsın?” diye sorduğunda Davut, “Ûd çalarım. Yani ekmek paramı musikiden kazanırım.” (s.43) cevabını verir. Yazar, Kalın Musa’yı anlatırken yaptığı gibi Davut’u anlatırken de Kur’an-ı Kerim’de adı geçen Davut Peygamber’in birçok özelliğini kullanarak, onun başından geçenleri taklit etmiştir. Eğlendirme unsuru ise, Davut’un romanda anlatılan hayat hikâyesine yayılmış durumdadır.

Romandaki ilginç karakterlerden birisi de, Cüce İskender denilen ve aynı zamanda bir çembalo ustası olan Alessandro Perevelli’dir. Alessandro Perevelli, romanda şöyle tanıtılmaktadır:

“... Pereveli İskender Efendi, nasıl söylemeli hem cüce denilecek kadar kısa boyluydu. Ayrıca ölü birer ahtapotu andıran elleri ta dizlerine kadar sarkardı. Çok kısa boylu olduğu için, bazı haddini bilmez gafiller ondan bahsederken ‘Cüce Efendi’ gibi çirkin tabir kullanır, diğer bazı dinsizler de bu efendinin boyunun yedi karış olduğunu söylerlerdi.” (s.47)

Kur’an-ı Kerim’de *Zülkarneyn* adıyla anlatılan tarihi bir kişilik vardır. *Zülkarneyn*’in peygamber olup olmadığı ihtilafli bir konudur. Kur’an-ı Kerim’de *Zülkarneyn*’den övgüyle bahsedilmektedir. *Zülkarneyn*, büyük bir fatihtir. Önce batıya doğru gider ve güneşin battığı yere ulaşır. Orda güneşi bir çamurun içine batarken görür. Sonra doğuya yönelir. Güneşin doğduğu yere kadar gider. Orda da

güneşin elbise nedir bilmeyen insanların üstüne doğduğunu görür. Kur'an-ı Kerim'in Kehf süresinde *Zülkarneyn* ile ilgili ayetlerinden bazıları şöyledir:

“Gerçekten biz onu yeryüzünde iktidar ve kudret sahibi kıldık, ona (muhtaç olduğu) her şey için bir sebep (bir vasıta ve yol) verdik. / O da bir yol tutup gitti. / Nihayet güneşin battığı yere varınca, onu kara bir balçıkta batar buldu. Onun yanında (orada) bir kavme rastladı. Bunun üzerine biz: Ey Zülkarneyn! Onlara ya azap edecek veya haklarında iyilik etme yolunu seçeceksin, dedik. / O, şöyle dedi: ‘Haksızlık edeni cezalandıracağız; sonra o, Rabbine gönderilecek; sonra Allah da ona korkunç bir azap uygulayacak. / İman edip de iyi davranan kimseye gelince, onun için de en güzel bir karşılık vardır. Ve buyruğumuzdan, ona kolay olanını söyleyeceğiz.’ / Sonra yine bir yol tuttu. / Nihayet güneşin doğduğu yere ulaştı, onu öyle bir kavim üzerine doğar buldu ki, onlar için güneşe karşı bir örtü yapmamıştık. / İşte böylece onunla ilgili her şeyden haberdardık.” (Kur'an xviii.83-91.)

Bazı müfessirler, *Zülkarneyn*'in “İskender” olabileceğini söylemişlerdir. Bunlardan biri olan Elmalılı Hamdi Yazır, bu konuda şöyle bir tefsirde bulunmaktadır:

“ Vaktiyle Yemen'de Tebâbia denilen Himyer hükümdarlarından bazı büyük fatihler, bu cümleden olarak Mekke'nin yapımında Hz. İbrahim ile görüşüp ondan feyiz aldığı rivayet edilen, Sa'b ve Semerkand isminin adına nispeti nakledilen Şemmer Yer'aş, Zülkarneyn olarak anılmış oldukları gibi, Afrîdun ve İskender gibi Arap olmayan fatihlere de bu lakap verilmiş ve bunların en son yaşayanı, İskender olması dolayısıyla tarih bilginleri arasında ‘Zülkarneyn’ şöhreti İskender'in olmuştur. Yahudilerin kitaplarında, Zülkarneyn Rum'dan çıkan bir genç idi ki, Mısır'ı ve İskenderiye'yi kurdu ve şöyle yükseldi, böyle yükseldi diye anılmış olduğu hakkında bir rivayetinde görülmesinden dolayı, bu konuda tarihî tartışmayı ortadan kaldırmak isteyen bazı tefsir bilginleri de Büyük Zülkarneyn'in İskender olduğunu kabul etmek istemişlerdir.”²⁰

Elmalılı Hamdi Yazır, İskender denilen *Zülkarneyn*'in, Rum diyarından ortaya çıkan bir genç olduğunu söylemektedir. Bunun bizi ilgilendiren tarafı romandaki İskender'in de Venedikli olmasıdır. “Rum” kelimesinin birinci anlamı, “Eskiden Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan ve Roma yurttaşı haklarına sahip olan halktır.” İkinci anlamı ise, “Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan Hellen soyundan gelme halk demektir.” (Türkçe Sözlük, 1992:1231) Romandaki olayların II. Ahmet'in saltanatından sonraki senelerin birinde geçtiği düşünülürse, Alessandro

²⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, a.g.e.,C.V, s.587

Perevelli'nin Rum (Venedikli) diye adlandırılması kaçınılmazdır. Bu açıdan Elmalılı Hamdi Yazır'ın tefsirinden hareketle iki İskender arasında böyle bir benzerlik kurulması kaçınılmazdır. Kur'an-ı Kerim'deki İskender'in şahsiyeti ile romandaki Alessandro Perevelli'nin şahsiyeti arasında kurulabilecek bağ, onun efendisi Âsım'ı öldürmesinden sonra başlar. Fakat bunun bir ön hazırlığı vardır. Şöyle ki Alessandro, henüz İskender olmadan önce, efendisi Âsım işteyken evde kendini ilme verir. Bu durum romanda şöyle ifade edilir:

“ Cüce böylece Sahaflar Çarşısı'na dadandı. Bu suretle, El-Taberî'nin Camiül-Bayan an Tevili'l Kuran başlıklı kitabını, Er-Razi'den Mefâtihi'l Gayb'ı, Zemahşerî'den el Keşşaf'ı, Kutübü'l Sitte'yi yani Müslim, Buharî, Ebu Davut, Tirmizî, Nesaî ve İbn-iMace'ye ait altı tefsir kitabını okuyup hatmetti.” (s.251)

Cüce, bundan sonra Kur'an'ı ezberler ve namaz kılmayı öğrenir. Fatih Cami cemaatinde saygın biri olarak tanınır ve nihayet ismini de Pereveli İskender olarak değiştirir. Hitabeti de öğrenen İskender Efendi hakkında yazar, şöyle bir tespitte bulunur:

“ Bütün bunlar işe yaradı ve Pereveli İskender Efendi, Yusuf Paşa Camii'nde cemaate ilk vaazını verdi.” (s.251)

Hac vazifesini de yerine getiren Hacı İskender Efendi, öyle coşkulu vaazlar verir ki Sofuayyaş'taki Abalıfella Camii, tıklım tıklım dolar. Hacı İskender Efendi, özellikle musiki konusunda çok sert bit üslup içine girer. Yazar, onun bir vaazından şöyle bir alıntı yapar:

“ ‘Kuran'da teganni eden bizden değildir.’ diyen de, ‘şarkıcı kadını dinleyenin kulaklarına ergimiş kurşun döküleceğini’ söyleyen de Hazreti Peygamber'di. O Yevm-i Kıyamet'te, o azim günde ateş uçurumları iştahlanıp harlayacak. İşte cehennem o zaman kuduracak! Âdemoğulları mahşerde görüldüğü vakit cehennem, avını gören kuduz bir köpek gibi harlayıp kükreyerek onlara adeta saldırarak ve ehl-i mahşer dehşete düşecek!...” (s. 49-50)

Hacı İskender Efendi'nin ünü, Padişah'ın kulağına kadar gider. Hacı İskender Efendi, tıpkı Kur'an-ı Kerim'deki İskender-i Zülkarneyn gibi, Yecüc ve Mecüc kavmi olarak gördüğü musikişinaslardan, halkı uzak tutmaya gayret eder ve bu yönde

telkinlerde bulunur. Hacı İskender Efendi'nin bu zamandan Tağut'un emrine gireceği zamana kadar olan hayatı Kur'an-ı Kerim'deki İskender'in (Zülkarneyn) hayatı ile tam olarak uyuşmaktadır. O da tıpkı İskender gibi uyarıcıdır. Ancak romandaki Pereveli Cüce İskender Efendi'nin özellikleri bizi, İskender ile başka bilgilere götürmektedir. Romanda, İskender'den bahsedilirken onun "cüce" olduğu anlatılır. Pereveli İskender Efendi'nin cüceliği (Yecüc ve Mecüc'lüğü) Tağut'un emrine girince ortaya çıkar. Artık o, fesat çıkarıcı biridir. Tağut'un vereceği emre göre, içinde Muhteşem Neyzen Bâtın Hazretleri'nin Hayat Nefesi'ni üfleyeceği Eflâtun'un da bulunduğu altı musiki sanatçısını öldürecektir. Bu durumun anlatıldığı kısımda Tağut ile yeni yardımcısının arasında geçen konuşma şöyledir:

"Adam'da efendimiz diye söze başlayacak oldu ama Tağut onu susturdu. 'Kostantiniye'deki musikide en usta yedi kişinin kimler olduğunu biliyor musun? Adam ise, 'Bilmiyorum ama tahmin edebiliyorum,' dedi. 'Enderun'da yahut sarayda olmalılar.' 'Aptal' dedi Tağut. 'Burnunun dibinde olanları görmüyorsun. Onları ben sana söyleyeyim: Her şeyden önce, Gülâbi Âmin ve Beşir isimli Kıptîler. Ardından Bağdasar ve Kırkor geliyor. Altıncısı ise mevlevihanede olmalı, ama kim olduğunu henüz bilmiyorum. Yedinciye sen zaten biliyorsun.'" (s.189)

Tağut'un son sözlerinden, konuştuğu kişinin Cüce İskender Efendi olduğu anlaşılmaktadır. Yedinci kişi de kendisi yani Cüce İskender Efendi'dir. Son kişi olan Eflâtun'u da öldürecekken bunu Davut'a şöyle anlatacaktır:

"Altıncısı da ölmek üzere. Geriye kalan yegâne üstat olan ben, Hayat Nefesi'ni dinleyecek ve ölümsüz olacağım!" (s.263)

Romandaki Cüce-İskender ilişkisi bizi, Kur'an-ı Kerim'in ilgili ayetlerindeki İskender'in Yecüc ve Mecüc kavmi ile olan mücadelesine götürür. Kur'an-ı Kerim'de, bu durumdan şöyle bahsedilir:

"Dediler: 'Ey Zülkarneyn! Yecüc ve Mecüc bu yerde bozgunculuk yapıyorlar. Onlarla bizim aramızda bir set yapman şartıyla sana vergi verelim mi?'" (Kur'an xviii.94.)

Yecüc ile Mecüc hakkında Elmalılı Hamdi Yazır, şu bilgiyi vermektedir:

“Arapçaya başka bir dilden nakledilmiş Arapça olmayan kelimeler olduğu anlaşılıyor. Avrupalılar da bunlara Yagug ve Magug demişler ve onları şeytan soyundan sayarlarmış. Nitekim orta çağları açan kavimler göçünde Batı Roma İmparatorluğunu istila eden Hunlara böyle demişlerdir ki, Barbar deyiminden daha şiddetli demek oluyor. Dilleri tuhaf, ifadeleri yetersizdi.”²¹

Yine Osmanlıca-Türkçe lügatte “Yecüc” maddesinde “kısa boylu kavim” tanımı yapılmaktadır. (Devellioğlu, 1990:1391) Biz, Alessandro Perevelli’nin cüce olmasından, dilinin yabancı olması ve Asım’ın onu anlamamasından, bazı isteklerini ifade etmek için dilinin yetersizliğinden, Tağut’un emrine girip “Cüce” olduktan sonraki fesatlarından onun Kur’an-ı Kerim’de anlatılan Yecüc ve Mecüc kavminin özelliklerini taşıdığını anlayabiliriz. Yazarın romanda eğlendirme unsurunu en fazla kullandığı bölüm, Cüce İskender’in hayatı anlattığı bölümdür.

Romanda kötüden ziyade bir canavar olarak çizilen karakterlerden biri olan Tağut, şeytanın paradisidir. O, Bâtın Hazretleri’ndeki hayat nefesinin peşindedir. En büyük yardımcısı ise Cüce İskender Efendi’dir. Cüce İskender Efendi, ona muhtaçtır. Çünkü Tağut, onun zayıf tarafını çok iyi bilir:

“ Onun şu hayat nefesi olmazsa, benim gibi ölümsüz olmana imkân yok. Bunu biliyorsun değil mi?” (s.190)

Tağut’un bu sözlerinden onun ölümsüz olduğu anlaşılmaktadır. Tağut, Kur’an-ı Kerim’de şu şekilde geçer:

“Allah inananların dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin dostu ise tağuttur. Onları aydınlıktan karanlıklara sürükler. İşte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedi kalacaklardır.” (Kur’an ii.257.)

İbrahim Dede, ölmeden önce yazdığı mektubunda Tağut’u, “Çok iyi düşün Tağut ya da diğer adıyla Azazil’in nağmesi biraz farklı!” (s.240) diye tanıtır. Azazil²²,

²¹ Elmalılı Hamdi Yazır, a.g.e., C.V, s.597

²² Şeytan’ın başka bir adıdır. Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarında Azazel, Azael, Hazazel diye de geçen bu kelimeye Kur’an-ı Kerim’de ve Kütüb-i Sitte’de rastlanmaz. Bununla beraber İslâmî literatürde karşılaşılan bu kelime Azrail ile karıştırılmamalıdır. İbni Kuteybe, Azazil’i İblis’in isimlerinden birisi olarak açıklamaktadır. Hallâc-ı Mansur, bu konuda geniş bilgi vermektedir.

şeytanın isimlerinden biridir. Kur'an-ı Kerim'de adı geçmez. Kur'an-ı Kerim'de Tağut, şeytan olarak anlamlandırılmaktadır. Elmalılı Hamdi Yazır, bu konuda şöyle der:

“Allah'a karşı isyankâr olup zorla, zorlama ile veya gönül rızasıyla kendisine tapınılıp mâbud tutulan, gerek insan, gerek şeytan, gerek put, gerek dikili taş ve gerekse diğer herhangi bir şey demektir.”²³

Romanda geçen Tağut'un Kur'an-ı Kerim'deki şeytana en çok benzeyen tarafı, onun ölümsüz olmasıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in bir ayetinde şeytanın kıyamete kadar ölümsüz olduğu belirtilmiştir:

“ (İblis) dedi: ‘(Bari) bana (insanların) tekrar diriltilecekleri güne kadar süre ver.’ (Allah) buyurdu: ‘Haydi sen süre verilmişlerdensin.’” (Kur'an vii.14-15.)

Romanda tüm kötülükleri planlayan bir kişi olarak karşımıza çıkan Tağut, Kur'an-ı Kerim'deki Tağut'tan (şeytan) başkası değildir. Bu tezimizi güçlendiren benzerliklerden birisi de, romanda adı geçen Tağut'un Muhteşem Neyzen Bâtın Hazretleri'nin düşmanı olmasıdır. Bâtın, Kur'an-ı Kerim'de geçen ve Allah'ın gizliliğini ifade eden bir sıfattır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de “Bâtın” adının geçtiği ayet şöyledir:

“ O, Evveldir, Âhirdir, Zâhirdir, Bâtındır. O, her şeyi bilendir.” (Kur'an lvii.3.)

Romanda Tağut'un Neyzen Bâtın'ın düşmanı olması ile Kur'an-ı Kerim'de adı geçen Tağut'un (şeytan) Bâtın'ın (Allah) düşmanı olması ikinci büyük benzerliktir. Nitekim biz, Tağut'un Allah'ın düşmanı olduğunu az önceki ayetten açıkça

---

Ona göre de Azazil, İblis'tir. Azazil, Hz. Âdem'e secde etmediğinden lânetlenmiş ve azledilmiştir. Önceleri gökte meleklerle iyi, güzel şeylerden bahsederken sonra bu isyankâr tutumu yüzünden itibarını kaybetmiş olduğu için böylece adlandırılmıştır. İblis ile Azazil adları arasında bir türeme ilişkisi vardır Diğer Müslüman yazarlarda da Azazil; İblis, Şeytan kelimeleriyle belirtilen varlığın bir adı olarak görülür. (Salih Tuğ, “Azazil,” mad., **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.IV, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s.312.)

²³ Elmalılı Hamdi Yazır, **a.g.e.** , C.II, s.247.

anlamaktayız.²⁴ Romanda Tağut'un çeşitli özellikleri anlatılmaktadır. Özellikle Davut'un Tağut'la kavgasında onun çeşitli yönleri tanıtılmaktadır:

“Beni az çok tanıdığını sanırdım. ‘Dilimle’ sizleri baştan çıkararak benim gibi birinin, yani Muhteşem Tağut’un daha zeki olduğunu bilmen gerekirdi.” (s.245)

Yazarın, “dilimle” sözcüğünü tırnak işareti içine almasının sebeplerinden biri, göndermede bulunması dolaystıdır. Kur’an-ı Kerim’de şeytandan bahseden ayetlerden biri şöyledir:

“Hem onlardan gücün yettiğini sesinle oynat, süvarilerin ve piyadelerinin üzerlerine bas gürültüyü ve mallarına evlatlarına ortak ol ve onlarla vaatler yap, fakat Şeytan onlara bir aldandıktan başka ne vaat eder?” (Kur’an xvii.64.)

Ayette geçen “sesinle” tabiri, şeytanın sesinden başka bir şey değildir. Zaten romanda Cüce İskender Efendi, Abalıfella Cami’inde verdiği vaazlarda musikin, şeytanın şarkısı olduğunu iddia ederken de bu ayeti delil getirmektedir. (s. 179) Yazar, kutsal metinlerde adı geçen şeytanı romanına yansılarken eğlendirici unsurlardan da yararlanır. Tağut’un, Rafael’in evine hasta getirilişi sırasında cereyan eden olaylar, içine komik unsurlar dahil edilerek anlatılmıştır:

“Günün birinde Tağut yine sayıklarken, Rafael incir külüyle dolu yeni bir fitili denemek istedi. Fitili Tagut’un makatına sokarken bir tuhaflık fark etti. İşte! Makatından bir yılanın kuyruğu çıkmıştı. Rafael yılanın kuyruğunu bir kerpetenle yakaladıktan sonra çekmeye çalıştı.” (s.186)

Romanda Allah’ı (Tanrı) temsil eden Muhteşem Neyzen Bâtın Hazretleri, peygamberliğini ilan eden Zahir’in babası olup, “ Kusursuzluk, Muhteşem Neyzen Bâtın’a mahsustur.” (s.141) diye tanıtılmaktadır. Yazar, Bâtın Hazretleri’ni Kur’an-ı Kerim’den ve İncil’den aldığı özelliklerle karşımıza çıkarmaktadır. Örneğin, yukarıdaki ifadenin benzeri, Kur’an-ı Kerim’de şöyle geçmektedir:

“O, öyle bir Allah’tır ki, kendisinden başka hiçbir tanrı yoktur. O, malik ve sahiptir, (her türlü kusurdan) münezzektir, selâmet verendir, emniyete

---

²⁴ Kur’an ii.57.

kavuşturandır, gözetip koruyandır, üstündür, istediğini zorla yaptıran, büyüklükte eşi olmayandır.” (Kur’an lix.23.)

Romanda Bâtın Hazretleri’nin tanıtımı bu kadarla sınırlı kalmaz. Romanın son bölümünde Eflâtun’un Cüce Efendi tarafından öldürülmesi, onun özelliklerini tam olarak ortaya koyar. Davut, bu anı dolu dolu yaşamıştır. Bu durum romanda şöyle ifade edilmektedir:

“ O anda Davut’un tüyleri ürpermişti. Nasıl ki aydınlık, karanlıktan ne ölçüde nurluysa, Bâtın da aydınlıktan aynı ölçüde nurluydu. Bâtın, bilinmeyen ve görülemeyen olmaktan çok, bilinmemesi ve görülmemesi gerekendi.” (s.264)

Cüce Efendi, Neyzen Bâtın’daki hayat nefesinin peşindedir. Bunu da “... ‘Evet efendimiz,’ dedi. ‘Hayat veren nefes için canım dışında tüm varlığımı feda ederim!’” (s.190) diye dile getirir. Allah’ın insanlara hayat nefesini üflemesi ise Kur’an-ı Kerim’de şöyle geçer:

“Sonra onu ‘düzeltip bir biçime soktu’ ve ona Ruhundan üfledi. Sizin için de kulak, gözler ve gönüller var etti. Ne az şükrediyorsunuz?” (Kur’an xxxii.9)

Dikkat edilirse İhsan Oktay Anar, ayyette geçen “üfleme” tabiri ile Mevlevilik’teki “ney üfleme” tabirleri arasında bir ilgi kurarak, Bâtın olan Allah’ı, Muhteşem Neyzen Bâtın Hazretleri’nin şahsında anlatmaya çalışmaktadır. Benzerlik bununla da sınırlı kalmaz. Daha önce söylediğimiz gibi gerek Tağut’un düşmanı olması dolayısıyla gerek insanlara hayat nefesini üflemesi itibarıyla Muhteşem Neyzen Bâtın Hazretleri, romanda Allah’ı temsil etmektedir. Nitekim Kur’an’da şöyle denilmiştir:

“O, Evveldir, Âhirdir, Zâhirdir, Bâtındır. O, her şeyi bilendir.” (Kur’an lvii.3.)

Eflâtun ölünce, ona hayat nefesinden üfleyen Neyzen Bâtın Hazretleri’dir. Neyzen Bâtın’ın Eflâtun’a hayat nefesini üflemesi, romanda şu şekilde anlatılmaktadır:

“Ama elinde neyi ile Bâtın’ın, kardeşinin yanı başında olduğuna, en büyük musiki üstadı olan Eflâtun’a, Hayat Nefesi’ni üflediğine tüm kalbiyle inanmak istedi ve inandı! Derken, o durumda ne kadar kaldığını unuttuğu an, omzuna biri dokundu. Dönüp baktığında, kardeşi Eflâtun’u karşısında sapasağlam, dik ve dinç haliyle gördü. Onu hasretle kucakladı.” (s.264)

Buradan yola çıkarak Muhteşem Neyzen Bâtın Hazretleri’nin ölüleri diriltme özelliği olduğunu anlarız. Çünkü Eflâtun, Cüce tarafından öldürülmüştür:

“Bu sözleri işiten cüce, ‘Öyleyse bir delinin ne yaptığını gör!’ diye bağırdıktan sonra, çukurun içinde kazma sallayan Eflâtun’a silahını doğrulttu ve ateşledi. Kurşun göğsüne isabet edince, Eflâtun yere yığılıverdi.” (s.262)

Eflâtun’a hayat nefesinden üfleyen (dirilten) ise Neyzen Bâtın’dır. Bâtın Hazretleri’nin bu durumundan hareketle onun hakkında yaptığımız tespit daha da güçlenmektedir. Kur’an-ı Kerim’de Allah’ın ölüleri diriltmesi şöyle ifade edilmektedir:

“İşte bunlar gösteriyor ki, Allah şüphesiz haktır. Şüphesiz ölüleri o diriltir ve o her şeye kadirdir.” (Kur’an xxii.6.)

Bâtın Hazretleri, romanda Allah’ın paradisi durumundadır. Bâtın ile ilgili bölümlere baktığımızda yazarın onu anlatırken eğlendirici bir takım özellikleri ustalıkla kullandığını fark ederiz. Bâtın’ın romanda soyut bir varlık gibi gösterilmesine karşın ona bazen mekan atfedilmiştir:

“Bunun üzerine Tağut, ‘Bâtın, Kancalıkapı Hanı’nın ikinci katında, merdivenin solundaki odada,’ dedi.” (s.190)

Âdem’in yaratılışının anlatıldığı bölümde, Âdem’e üflenen “gizli nağme”den bahsedilir. (s.139) Bu gizli nağmenin ne olduğu konusunda birçok bilginin görüş bildirdiği söylenir. Bunlar söylenirken eğlendirme ögesinin ustaca kullanıldığını görebiliriz. Bu “gizli nağme” meselesi, Kur’an-ı Kerim’de şöyle ifade edilmektedir:

“Ben onu düzenleyip insan şekline koyduğum ve içine ruhumdan üflediğim zaman, derhal onun için secdeye kapanınız.” (Kur’an xv.29.)

Yazar, romanın iskeletini de bu nokta üzerine bina etmektedir. Bu nedenle yaratılışı ve gizli nağme meselesini bu kadar uzun açıklamıştır. Yine yazarın, “her şeyi bilmek için, belki hiçbir şey bilmemek gerektiğinden, âdemoğullarından bazıları, bildikleri her şeyi unutmaya hayatlarını adadı.” cümlesi (s.139), kutsal metinlerde adı geçen “yasak meyve” olayıyla alakalıdır. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de bu konu şöyle ifadesini bulur:

“Nihayet şeytan ona vesvese verdi. Şöyle dedi: ‘Ey Âdem! Sana sonsuzluk ağacını ve çökmesi olmayan bir saltanatı göstereyim mi?’” (Kur’an xx.120.)

Ayette İblis’in Âdem’e “sonsuzluk ağacı “diye gösterdiği şey, aslında “bilmek”le alakalıdır. Çünkü Âdem, bildiklerini söylemediği için cennette ölümsüzdü. Bu anlamda o da suskundu. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de bir ayette, “Allah Âdem’e her şeyin ismini öğretti.” (Kur’an ii.31.) denilmiştir. Âdem, yasak meyveden yiyince iyi ve kötünün bilgisine varmıştır. Bu bilgiye vardığı için de ölümlü olmuştur. Bir başka anlamda, romanda üzerinde durulan, “gizli nağme”yi unutmuştur. Yazarın Allah’ın insanı yaratırken ruh üflemesini nağmeye benzeterek anlatırken aynı zamanda konuya eğlendirme unsurunu da katmış olur.

Romanda Zincirli Han tasvir edilirken oranın ne kadar kötü bir yer olduğu üzerinde durulur. Yazar, orayı mesken tutan neferlerin sayısının cehennem meleklerinin sayısı kadar olduğunu söyler. (s.191) Yazar bunu söylerken okuyucuda bir tebessüm oluşmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de cehennem meleklerinden şöyle bahsedilir:

“Üzerinde ondokuz (melek) vardır.” (Kur’an lxxiv.30.)

Yazar, Zincirli Han’ı cehennemden bir paradisi gibi düşünerek, nasıl ki cehennemde günahkârlar bulunuyorsa orada da hırsızlar ve zorbaların bulunduğunu belirtmiştir. (s.191)

Kostantiniye’deki musikişinasları öldürme işi, Tağut tarafından Zincirli Han’daki eli kanlı katillere verilmiştir. Bu katillerden biri de Kâbil’dir. Katil olarak Kâbil isminin seçilmesi, kutsal metinlerdeki Kâbil’in ilk katil olmasıyla alakalıdır.

Burada dikkat çeken unsurlardan birisi Kâbil'in yanında taşıdığı kargadır. Romanda karga şöyle anlatılmıştır:

“Konuşsun diye dilinin ucu makasla kesilen bu hayvan sağa sola bakarken arada bir duruyor ve “Toprağa göm! Toprağa göm!” diye çılgık atıyordu.” (s.225)

Burada, karganın söylediklerinin Kâbil ile olan ilişkisi Kur'an-ı Kerim'den alınmadır. Kur'an-ı Kerim'in söz konusu ayeti şöyledir:

“Derken Allah bir karga gönderdi, ona kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermek için toprağı eşeliyordu. ‘Yazıklar olsun bana, şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömmekten âciz miyim ben?’ dedi ve pişman olanlardan oldu.” (Kur'an v.31.)

Yazar, burada Kur'an-ı Kerim'de anlatılan bir olayın konusunu taklit ederek onu farklı bir bağlamda tekrar yazmıştır.

1.2. Eski Ahit

1.2.1. Puslu Kıtalar Atlası

Romanın ana karakterlerinden olan Bünyamin, düşünde lağımcı ocağından Vardapet'le birlikte yeraltında dehlizler açarak ilerlerken korkunç şeylerle karşılaşır. Bir mağaraya ulaştıklarında ise donakalırlar. Sarkıtların ve dikitlerin üstünde tahtaları çoktan çürümüş bir gemi görürler. Geminin içine girdiklerinde bir erkek ve bir dişi olmak üzere bir sürü hayvan iskeleti görürler. (s.84) Burada kutsal metinlerde geçen Nuh Tufanı'na bir gönderme vardır. Tevrat'ta Nuh'un gemiye aldığı hayvanlar şöyle anlatılmıştır:

“Tanrı'nın Nuh'a buyurduğu gibi temiz ve kirli sayılan her tür hayvan, kuş ve sürüngenden erkek ve dişi olmak üzere birer çift Nuh'a gelip gemiye bindiler.” (Yaratılış vii.8.9.)

Yazar, Bünyamin'in gördüğü rüyayı Nuh Tufanı'nın bir parodisi düşünmüştür. Olayın geneline baktığımızda kutsal metinlerden alınan bu konu, eğlendirici bir şekilde anlatılmıştır.

Uzun İhsan'ın oğlu olan Bünyamin, düşünde lağımca ocağından Vardapet'le yeraltında ilerler. Daha sonra ise yukarı çıkmaya çalışır. Gökte dolunay sandığı şeyin, ağacın meyvesi olduğunu görür ve bu meyveyi tatmak için dayanılmaz bir istek duyar. (s.85) Tevrat'ta Tanrı, Âdem'i yarattıktan sonra onu Aden denilen cennete koyar ve ona şöyle der:

“Ona, ‘Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin’ diye buyurdu. / ‘Ama iyile kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün.’” (Yaratılış ii.16.17.)

Romanda çokça geçen “yasak meyve” olayı, Bünyamin'in teşkilatın odasına girdiği sırada da kullanılmıştır. Gizli teşkilatın başında bulunan Büyük Efendi Ebrehe, Bünyamin'e teşkilat odasında her şeyi yapabileceğini; ama bir şeye dokunmaması gerektiğini söyler. (s.153) Burada da yukarıdaki “yasak meyve” olayına bir gönderme vardır. Ebrehe'yi dönüşüme uğratan yazar, Amat'taki Diyalog gibi ona da Tanrı'nın bazı özelliklerini yüklemiştir. Söz konusu dönüşüm, özellikle Ebrehe'nin ünlü casusu yakaladığında ortaya çıkar. Büyük Efendi Ebrehe, casusa tıpkı Tevrat'ta Tanrı'nın şeytana seslendiği gibi seslenmiştir:

“Melun Kâfir! Bilgelik dedin ha. Sen bilgin misin yoksa? Hangi bilginin peşindesin?” (s.134)

Tevrat'ta Tanrı, Âdem'e “bilgelik ağacına” yaklaşma der. (Yaratılış ii.17.) Şeytan ise bu bilgelik ağacının ölümsüzlük getirdiğini söyler ve Âdem'i kandırır. Tanrı, şeytanı kovar ve onun hakkında “lanetlenmiş” vasfını kullanır. (Yaratılış iii.14.) Söz konusu ayetlere dikkat edilirse şeytan, insanlara “bilgi”yi göstermiştir. Romandaki ifadesiyle şeytan, bilginin peşinde koştuğu için aynı zamanda “bilgi”yi insanlara öğretmiştir. Nitekim Tevrat'ta iyiyi ve kötüyü bilme ağacından yiyen insan, cennetten kovulmuştur. (Yaratılış iii.24.) Romanda casusun “melun, kâfir” sıfatlarıyla

vasıflandırılmış olması ve bilgisini insanlara öğretmesi ve pi sayısını 666 haneye kadar hesaplaması, onun şeytan olduğu hakkındaki kanaatlerimizi güçlendirmektedir.²⁵ Yazar, bütün bunları anlatırken, anlatısına oyununun bir parçası olan “eğlendirme” unsurunu ustalıkla serpiştirmiştir.

Romanın ana karakterlerinden Bünyamin’in yaşadığı maceralara baktığımız zaman onun bazı özellikleri, kutsal metinlerde geçen Bünyamin ile benzerlik göstermektedir. Bünyamin’in babası olan Uzun İhsan Efendi’nin gözleri Yeniçeriler tarafından oyulmuştur. (s.104) Bünyamin, onu dilenirken bulur ve yanına gitmek için uygun bir zaman arar. Bünyamin, elini babasının omzuna koyacağı sırada babası ona, “Bünyamin! Evladım” deyince Bünyamin oldukça şaşırır. Bu arada Bünyamin’in ismi kutsal metinlerden yalnızca Tevrat’ta geçer. Yusuf’un kardeşi ve Yakup’un oğludur. Romanda olduğu gibi Tevrat’ta da Bünyamin’in babası (Yakup) kördür. Bu durum Tevrat’ta şöyle ifade edilmektedir:

“İsrail’in (Yakup²⁶) gözleri yaşlılıktan zayıflamıştı, göremiyordu. (Yaratılış xlviii.10.)

Tevrat’ta aynı zamanda Yusuf kaybolunca Yakup’un tüm sevgisini Bünyamin’e verdiği de söylenir. (Yaratılış xliv.31.) Romanda da Uzun İhsan Efendi, her seferinde oğlunu çok sevdiğini belirtmektedir. Yazar, Bünyamin ile ilgili Tevrat’ta geçen konulardan bazılarını taklit etmiş, metninden taklit edilen parçaların içine eğlendirme unsurunu da eklemiştir. Romanda Bünyamin’in hayatına geniş bir açıyla baktığımız zaman – özellikle onun Vardapet ve Ebrehe ile olan ilişkisinde – bu unsurun varlığını daha kolay görebiliriz.

“Ölümler ve Kahramanlar” adlı bölümde Bünyamin, teşkilatta kaldığı odasının karıştırıldığını fark eder. Bunu, sevdiği kadın olan Aglaya için yazdığı şiirlerden birinin düzeltilmesinden anlamıştır. Bünyamin, Büyük Efendi Ebrehe’nin her şeyi bildiğini ve kendisine oyun oynandığını anlar. Çaldığı dinleme aletini Ebrehe’nin kaldığı odanın duvarına dayar ve Ebrehe’nin anlattığı masalı dinler. (s.199) Masalda

²⁵ İncil’in Vahiy Kitabı’nda 666 sayısı, şeytanın sayısı olarak geçmektedir. (Esinlenme xiv.18.)

²⁶ Sana Yakup diyorlar, ama bundan böyle adın Yakup değil, İsrail olacak diyerek onun adını İsrail koydu. (Yaratılış xxxv.10.)

cahil bir adam, karanlığın ne olduğunu merak edip bir bilgeye gider. Bilge de bu dünyanın hiçlikten yaratıldığını ve hiçliğin öteki adı olan boşluğun bir bölümünün arttığını, bunun bir parçasının Âdemoğluna verildiğini ve bununla da insanların sayısız düşler gördüğünü söyler. Adam bundan sonra bilgeye, boşluğun diğer yarısına ne olduğunu sorunca bilge ona, ikinci parçanın Sabahın Oğlu'na verildiğini ve onunla bir para yapıp kendi suretini darbettiğini söyler. Sabahın Oğlu, bu parayı dünyaya salmış, insanoğlu da onun benzerlerini yapmış ve kendi suretlerini paranın üzerine darbetmiştir. Halbuki insanlar, o suretlerin Sabahın Oğlu'na ait olduğunu bilememişlerdir. Cahil adam, Sabahın Oğlu'nun kim olduğunu sorar. Bilge de ona kuzeye dönüp onun adını söylemesini tembih eder. Cahil adam da öyle yapar. Bünyamin, uykusu geldiği için masalın bundan sonrasını duyamaz. (s.202) Fakat Bünyamin, eline biraz demir tozu alır ve koynunda sakladığı parayı kağıdın altına yerleştirir. Bu arada demir tozları kağıtta ilginç bir şekil oluşturur. Bünyamin bunun İblis'in tuğrası olduğunu anlar. Bünyamin'in seçtiği İblis'in tuğrası, aslında Sabahın Oğlu'nun kim olduğu hakkında bize oldukça bilgi vermektedir. "Sabahın Oğlu" tabiri, Tevrat'ta geçmektedir. Söz konusu ayette şu ifadeler kullanılmıştır:

"Ey parlak yıldız, sabahın oğlu (Lucifer), Göklerden nasıl da düştün! Ey ulusları ezip geçen, Nasıl da yere yıkıldın!" (İşaya viv.12.)

Ayetin devamında Sabahın Oğlu'nun önceleri çok görkemli biri olduğu; ama sonra Rab tarafından ölümlerin çukuruna gönderildiği belirtilmiştir. "Sabahın Oğlu" ifadesi, ayette geçen Latince "Lucifer" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. "Lucifer" sözcüğü Latince'de Venüs, şeytan anlamına gelmektedir. Meydan Larousse ansiklopedisinde, "Lucifer" hakkında şu bilgiler verilmektedir:

"Genellikle şeytanı belirten addır. Hıristiyanlar ilk çağlarda Lucifer adını 'ışık tutucu' anlamında İsa için kullanırlardı. Fakat İşaya'nın Babil Kralı'nın cehenneme gidişi konulu bölümünün (Quomodo Cecidisti de Caelo Lucifer qui Mane Oribas [Sabahın Oğlu, Lucifer semadan nasıl düştün?] XIV,12) şeytanların prensine uygulanması sonucu Ortaçağ'da şeytanın adı olarak kullanılmaya başlandı."²⁷

²⁷ Pierre Dubois, "Lucifer" , **Meydan Larousse**, C.XVIII, Meydan Yayınları, İstanbul, 1972, s.110.

Büyük Efendi Ebrehe'nin anlattığı masalda, Sabah'ın Oğlu'nun şeytan olduğunu, onun boşluktan yaptığı paradan da anlayabiliriz. Çünkü çerçeve anlatıda Ebrehe'nin peşinde olduğu para da bu kara paradır. Kara para, romanda kötülüğün simgesidir ve kötülüğün yayıcısı da şeytandır. Tevrat'ta göklerden düşen Sabah'ın Oğlu'nun macerası romanda içine biraz da güldürü katılarak farklı bir şekilde anlatılmıştır.

1.2.2. Kitab-ül Hiyel

Romanda ünlü hiyelkar Calûd ile daima altı yaşında kalan Davut'un mücadelesi anlatılırken Tevrat'tan yararlanılmıştır. Calûd'un adı Tevrat'ta Golyat olarak geçer. Romanda Calûd, Yafes Çelebi tarafından alınmadan evvel mezada çıkarılır ve herke onun zekerinin büyüklüğünden hayrete düşer. Maslahatı dehşet salacak derecede büyük ve sünnetsizdir. (s.48) Bu özelliklerinin yanında Calûd, etten ve kemikten dev bir köle olmasının yanında iri pazuları, kalın bilekleri, geniş omuzları ve koskoca elleri olan biri olarak tasvir edilmiştir. (s.49) Yine romandaki rivayetlerin birinde Calûd'un Filistî olduğu da rivayet edilmiştir. (s.67) Tevrat'ta Golyat'ın (Calûd) özelliklerine baktığımız zaman, ünlü hiyelkar Calûd'un özelliklerinin ondan alındığını görebiliriz:

“Filistî Gatlı Golyat adında usta bir dövüşçü ortaya çıktı. Boyu altı arşın²⁸ bir karıştı. / Başına tunç miğfer takmış, pullu bir zırh kuşanmıştı. Tunç zırhının ağırlığı beş bin şekeldi.²⁹ / Davut yanındakilere, ‘Bu Filistîyi öldürüp İsrail’den bu utancı kaldıracak kişiye ne verilecek?’ diye sordu, ‘Bu sünnetsiz Filistî kim oluyor da yaşayan Tanrı’nın ordusuna meydan okuyor?’” (I.Samuel xvii.4.5.26.)

Tevrat'taki Golyat (Calûd) ile romandaki Calûd, güçlü olmaları, Filistî olmaları, sünnetsiz olmaları, rakiplerinin isminin Davut olması yönünden birbirlerine oldukça benzemektedir. Yazar, yalnızca Calûd'u anlatırken değil, Davut'u anlatırken de

---

²⁸ Yaklaşık olarak 2,6 metredir. (Kitabı Mukaddes, 1975:1176)

²⁹ Yaklaşık 57,5 kg.dır. (Kitabı Mukaddes, 1975:1176)

Tevrat'tan yararlanmıştı. Romanda Davut'un hep altı yaşında kalması ile Tevrat'ta Davut'un küçük olması arasında bir benzerlik kurulmuştur. (s.58) Tevrat'ta Davut, kardeşlerinin en küçüğüdür. Bu durum şöyle belirtilmiştir:

“Davut en küçükleriydi. Üç büyük oğul Saul'un yanındaydı.” (I.Samuel xvii.14.)

Davut, Calûd'un kendisine yaptığı tüm eziyetlere dayanır; ancak Yafes Çelebi'nin kendinse taktığı sabır taşı çatlayınca ilk defa ağlar. Odanın bir kenarına sıkışan Davut, yerden aldığı bir taşı (iktidar taşı) alıp Calûd'un kafasını yarar ve onu öldürür. Yazar, bu öldürme sahnesini de Tevrat'tan almıştır. Davut'un Calûd'u nasıl öldürdüğü yalnızca Tevrat'ta yazılıdır. Kur'an-ı Kerim'de yalnızca ölümden bahsedilir. Tevrat'ta ise Davut'un Calûd'u öldürmesi şu şekilde anlatılır:

“Böylece Davut Filistî Golyat'ı sapan ve taşla yendi. Elinde kılıç olmaksızın onu yere serdi.” (I.Samuel xvii.50.)

Yazar, Davut ile Calûd'un mücadelesini taklit ederken alay ve eğlendirme unsurunu usta bir şekilde metnine yerleştirmiştir.

Romanın ana karakterlerinden biri olan Yafes Çelebi'nin ismi, Tevrat'ta “Yafet” olarak geçer ve Nuh'un üç oğlundan birisidir. Romanda Yafes Çelebi'nin şahsiyetine bakarsak, onu iktidar peşinde koşan ve bunun her şeyi göze alabilecek biri olarak görürüz. Hatta yaptığı makas şeklinde açılıp kapanınca karşısındakinin kafasını koparan bir kılıç yüzünden gediğinden³⁰ olmuştur. (s.12) Yazar, Yafes'i tasvir ederken eğlendirme unsurunun üzerinde oldukça sık durur. Yafes Çelebi, savaşlarda kullanılmak üzere bir sürü makine resmi çizer. Ama en sonunda her şeye tövbe eder. Tevrat'ta Yafet'in çocuklarının isimleri şöyledir:

“Yafet'in oğulları: Gomer, Magog, Meday, Yâvan, Tuval, Meşek, Tiras.” (Yaratılış x.2.)

³⁰ Esnafa, zanaatlarını uygulayabilmeleri için verilen izin ya da ayrıcalık belgesi (Türkçe Sözlük, 1992: 533)

Bu çocuklardan Magog (Yagug ve Magug), Kur'an-ı Kerim'de Yecüc Mecüc olarak geçen ve dünyayı karıştıracağı ileri sürülen kişi veya topluluktur.³¹ Yine Tevrat'ta, Yafet'in çocuklarından olan Tuval'in tunç ve demirden çeşitli savaş aletleri yaptığı belirtilmiştir. (Yaratılış iv.22.) Tevrat'ta adı geçen Yafet'in (Yafes) böyle çizilmesi, romana da yansımış ve Yafes Çelebi, Calûd başta olmak üzere birçok kişinin aklına, *dünya iktidarı* fikrini sokmuştur. Bir bakıma Calûd ve Üzeyir, Yafes Çelebi'nin mirasını devam ettiren çocuklarıdır. Tevrat'ta adı geçen Yafes'in bir parodisi gibi düşünülen Yafes Çelebi'nin başından geçenlere baktığımızda söz konusu yansılamadaki eğlendirme unsurunu görebiliriz.

1.2.3. Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri

“Dünya Tarihi” adlı hikâyede Aptülzeyyat adındaki tüccar, rüyada gördüğü Salih adındaki dervişin tembihleriyle bütün varını yoğunu satar ve Salih'i aramaya başlar. Bu arada karnı çok acıktır. Bilmeden oturduğu armut ağacından ağzına bir armut düşer. Karnı doyduktan sonra bir güzel uyku çeker. Uykusunda armut ağacını görür, ağacın gövdesine bir yılan sarılmıştır. Yılan, İshak adındaki bir âlime bu ağacın bilgelik ağacı olduğunu, eğer yerse Tanrı'nın cezbesinden kurtulup dünyaya atılacağını söyler. Âlim ise onun bilgelik ağacı olduğunu duyunca hemen ağzını açıp beklemeye başlar. Armut ise cenneti bırakıp dünyaya düşmek istemez; ama olgunlaşınca tövbe ve istiğfar ile âlimin ağzına düşer. Bu arada Aptülzeyyat uykusundan uyanır. (s.98) Aptülzeyyat'ın rüyasında gördükleri, Tevrat'ta anlatılan yasak meyve olayının benzeridir. Tevrat'ta Tanrı, Âdem'i yarattıktan sonra ona bilgelik ağacına yaklaşmamasını tembih etmiş ancak yılan, Âdem'in eşine yaklaşmış şöyle demiştir:

“Tanrı gerçekten, ‘Bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin’ dedi mi? / Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyile kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız.” (Yaratılış iii.1-5.)

³¹ Elmalılı Hamdi Yazır, a.g.e., C.V, s.597

Yılan, Havva'yı ve Âdem'i kandırarak ve onları dünyaya gönderecektir. (Yaratılış iii.24.) Yine bu hikâyedeki alt anlatıların birinde bir babanın iki oğlundan bahsedilir. Bu çocuklardan Feyyuz, iki kız kardeşten Ehriban'ı alır. Ehriban'ın Azazil adında bir erkek kardeşi vardır. Kadın, kocasına kendisiyle yatmakla kötülüğü de bildiğini söyler. (s.104) Yazar, Azazil'i tanıtırken onun kendini beğendiğini, armut ve yıldırım desenli boyunbağının yasak meyve ve ilahi gazabın işareti olduğunu belirtir. (s.107) Yazarın bu tanıtımından Azazil'in aslında şeytan olduğunu çıkarmak pek de zor değildir. Azazil'in ismi Tevrat'ta geçmekle beraber karşıladığı anlama gelen "Şeytan" ismi, tüm kutsal metinlerde anılmaktadır. Feyyuz Azazil'i yakaladıktan sonra onu bağlar ve Azazil'e kendisine bilgelik öğretmesini söyler. Azazil bunu kabul eder ve Feyyuz'a bilgelik meyvesini verir. Azazil de ona, bu meyveyi yerse ve bu anların biri için "Dur! Geçme! Ne kadar güzelsin!" derse işte o zaman kendi hâkimiyeti altına gireceğini ve Acıpayam'ın Hinnom çöplüğünde yaşayacağını söyler. (s.111) Tevrat'taki "bilgelik ağacı" olayına tekrar bir göndermede bulunan yazar, daha sonra anlatılanlarda da bize başka ipuçları vermektedir. "Hinnom" sözcüğü Tevrat'ta birçok yerde geçer ve cehennem anlamına gelmektedir. (Yeşu xv.8.,xviii.16., Nehemya xi.30.) Kutsal metinlere göre şeytanın cehennemde (Hinnom) ebedi kalacağını düşünürsek, anlatıdaki Azazil'in şeytan olduğu kesinleşir.

Salih adındaki bilge kişiyi rüyasında gören ve onu aramaya koyulan Aptülzeyyat, aradığı kişinin kendisi olduğunu anlayınca uzun bir müddet kendine gelemmez. Bedenini bir heyecan kaplar, gözlerini sınıksıkı kapatır ve dışarıya bakmaya tahammül edemez. Ancak kulübenin kapısını açtığı anda içeriye ışık dolar. Yazar, bundan sonrasını Tevrat'ta Tanrı'nın dünyayı yaratmasını anlattığı gibi anlatmıştır. Biz bu benzerliği anlatmak için önce romandaki anlatımı belirtecek, daha sonra da Tevrat'taki anlatımı ortaya koyup ikisi arasındaki benzerlikleri göstermeye çalışacağız. Aptülzeyyat, burada Tanrı'nın dünyayı yarattığı zamanki haliyle özdeşleştirilmiştir. Bu haliyle o Tanrı'nın bir paradisidir. Yazar, Aptülzeyyat'ın geçirdiği şaşkınlıktan sonraki halini şöyle anlatır:

"Görmeye tahammül edemeyen gözleri sınıksıkı yumuluydu. Kulübenin kapısını açtığı anda içeriye ışık doluverdi. Işığın iyi olduğunu işte bu birinci gün gördü." (s.132)

Tevrat'ta birinci gün şöyle anlatılmıştır:

“Tanrı, ‘Işık olsun’ diye buyurdu ve ışık oldu. Tanrı ışığın iyi olduğunu gördü ve onu karanlıktan ayırdı. Işığa ‘Gündüz’, karanlığa ‘Gece’ adını verdi. Akşam oldu, sabah oldu ve ilk gün oluştu.” (Yaratılış i.3-5.)

Romanda sonraki gün şöyle anlatılmıştır:

“Yerde sürünerek alacakaranlıkta dışarı çıktı. Başını kaldırdığında gökkubbeyi ve onun iyiliğini görüp huşû içinde titremeye başladı. Kut, ruhunda benliğine yer bırakmamış gibiydi.” (s.132)

Tevrat'ta ikinci gün şöyle anlatılmıştır:

“Tanrı gökkubbeyi yarattı. Kubbenin altındaki suları üstündeki sulardan ayırdı. Kubbeye ‘Gök’ adını verdi. Akşam oldu, sabah oldu ve ikinci gün oluştu.” (Yaratılış i.7-8.)

Romanda üçüncü gün şöyle anlatılmıştır:

“Üçüncü günün sabahı artık göklere bakmaya cesareti kalmamıştı, bulunduğu zirveden, başı öne eğik, aşağıdaki tepelere, vadilere, ovalara baktı ve onların iyiliğini gördü.” (s.133)

Tevrat'ta ise üçüncü gün şöyle anlatılır:

Tanrı, ‘Göğün altındaki sular bir yere toplansın, kuru toprak görünsün.’ diye buyurdu ve öyle oldu Yeryüzü bitkiler, türüne göre tohum veren otlar, tohumu meyvesinde bulunan meyve ağaçları yetiştirdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü. Akşam oldu, sabah oldu ve üçüncü gün oluştu.” (Yaratılış i.9-13.)

Romanda dördüncü günden sonrası “Sonraki günün gecesi, batan güneşi, doğan ayı ve sayısız yıldızları seyretti.” (s.133) denilerek kısa bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır. Tevrat'ta ise dördüncü gün şu şekilde anlatılmıştır:

“Tanrı şöyle buyurdu: ‘Gök kubbede gündüzü gecedan ayıracak, yeryüzünü aydınlatacak ışıklar olsun. Belirtileri, mevsimleri, günleri, yılları göstereyim.’ Ve öyle oldu. (Yaratılış i.14-15.)

Romanda beşinci gün, “Kapağı açtığıнын beşinci günü, erkeği ve dişisiyle her türlü hayvana baktı.” (s.133) cümlesiyle anlatılmıştır. Tevrat’ta beşinci gün şöyle anlatılmıştır:

“Tanrı, ‘Sular canlı yaratıklarla dolup taşsın, yeryüzünün üzerinde, gökte kuşlar uçsunsun’ diye buyurdu.” (Yaratılış i.20.)

Romanda altıncı gün yine bir cümleyle anlatılmıştır:

“Altıncı gün yine kuyunun başına geldi ve dipteki suyun sathında gözlerini diktiğinde, kendini gördü.” (s.133)

Tevrat’ta ise insanın yaratıldığı gün olan altıncı gün şu şekilde anlatılmıştır:

“Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Böylece insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu.” (Yaratılış i.27.)

Bugündeki en önemli benzerlik, Tanrı’nın insanda kendini görmesi ile Aptülzeyyat’ın kuyudaki suda kendisini görmesi arasındaki benzerliktir. Romanda son gün, şu şekilde anlatılmıştır:

“Yedinci gün besleyip büyüttüğü sığırı kesti, kan akıtılıp şükranlarını sundu ve bulunduğu zirveden, ışığı, gökyüzünü, yeri, ay ile güneşi ve yıldızları, çok uzaklardaki insanları görünce seyretmeye başladı.” (s.133)

Tevrat’ta ise son gün olan yedinci gün şu şekilde anlatılmıştır:

“Yedinci güne gelindiğinde Tanrı yapmakta olduğu işi bitirdi. Yaptığı işten o gün dinlendi. Yedinci günü kutsalı. Onu kutsal bir gün olarak belirledi. Çünkü Tanrı o gün yaptığı, Yarattığı bütün işi bitirip dinlendi.” (Yaratılış ii.2-3.)

Yazarın çizdiği bu tablo, Tevrat’ta uzun bir şekilde anlatılan yaratılışının bir özeti gibidir. Tanrı’nın bulunduğu yer ile Aptülzeyyat’ın bulunduğu zirve arasında

yükseklik yönünden bir özdeşlik kurulmaya çalışılmıştır. Burada Aptülzeyyat'ın özelliklerine bakarsak, önce Âdem gibi çizilmeye çalışılmış, daha sonra ise yaptığı işlerin Tanrı'nın dünyayı yaratma işine benzemesi dolayısıyla bu özelliği değişim göstermiştir. Bu değişimin en çok hissedildiği yer ise, Aptülzeyyat'ın bundan sonraki tutumudur. Yazar, onun oturduğu zirveden aşağılara bakışını şu şekilde anlatır:

“İnsanoğlunun her kötülüğünü, her çirkinliğini ve karanlık işlerini böylece bildi ve ağlamaya başladı.” (s.133)

Tevrat'ta da Âdem, yasak olduğu bilgelik ağacından tatmış ve kötülük işlemiştir. Aptülzeyyat'ın aslında kendi çocukları olan Abuzer ve Alemdar da Tevrat'ta adı geçen Hâbil ve Kâbil gibi çizilmeye çalışılmıştır. Alemdar, tıpkı Kâbil gibi cinayet işlemesine rağmen kardeşini vurmamıştır; ama işlediği suçun cezasını, iyi olan kardeşi Abuzer de çekmek zorunda kalmıştır. Aptülzeyyat'ın maceralarına baktığımızda eğlendirme unsurunun kahramanının hayatının her anına nasıl serpiştirildiğini kolayca görebiliriz.

“Şarap ve Ekmek” adlı hikâyede Bestenur adındaki küçük kız, sütninesinden aldığı eşyalar ile üzüm suyu ve ekmeği babasına götürmek için yola çıkar. Ninesi, bunları asla yememesini, eğer yerse bir daha şeker yiyip şerbet içemeyeceğini söyler. Yolda babasının kılığına giren şeytan, onu kandırmak için diller dökmeye başlar. Sütninesine inanmamasını söyleyerek küçük kıza ekmekten yemesini, üzüm suyundan içmesini telkin eder. Küçük kız, en sonunda dayanamaz ve ekmekten yiyip üzüm suyundan içer. Küçük kız, o zaman şeytanın kim olduğunu anlar ve iyi nedir kötü nedir artık bilir. (s.214) Daha önce söylediğimiz gibi yazarın kutsal metinlerden en çok alıntılacağı olay, “yasak meyve” olayıdır. Yazar, bu olayı daha çok Tevrat'ta geçtiği şekilde işlemeye çalışmıştır. Burada da şeytanın insanı kandırması ve insanın yasak meyveyi yedikten sonra iyiyi ve kötüyü bilmesi, Tevrat'taki gibi anlatılmıştır. Tevrat'ta da şeytan, insanı kandırmak için cennete yılan şeklinde girer. (Yaratılış iii.1.) Yine romandaki iyiliği ve kötülüğü bilme olayı, Tevrat'ta şöyle anlatılır:

“Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyi kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız.” (Yaratılış iii.5.)

Yazar, yalnız bu romanda değil başka romanlarında da şeytanın, Âdem'in ve Tanrı'nın parodilerini farklı anlatılarla sürekli değiştirmektedir.

1.2.4. Amat

Diyavol Paşa'nın romanda şeytanın parodisi olarak kullanıldığını, bazen de kendisine Tanrı'nın özelliklerinin verildiğini söylemiştik. Diyavol (şeytan), gemideki tüm mürettebata günah işlettirmiş, sonra da veba (günah) ile onların canını alarak, onları geminin ambarına (cehennem) atmıştır. (s.223) Süleyman Reis ise, Diyavol'un yasakladığı kitabı (Amat) okumuş ve o da vebadan ölenlerin atıldığı ambara atılmıştır. Ancak o, Diyavol'un bilgisi ve isteği dışında, "yüksek bir yerden aldığı emirle" gemiye binmiştir. (s.26) Bu nedenle Diyavol Paşa, romanda en çok Süleyman Reis ile karşılaştırılmıştır. Süleyman Reis, Diyavol Paşa'dan sonra ikinci reistir. Süleyman Reis, daima Diyavol'un sırrını öğrenmeye çalışır. Bir anlamda gemideki en büyük düşmanı, Diyavol'dur. Kutsal metinlerin hepsinde *şeytan*³² ismi geçmektedir. Özellikle Tevrat'ta şeytan, Süleyman Peygamber'le anılmaktadır. Söz konusu ayet şöyledir:

"RAB kral soyundan gelen bir düşmanı (birçok yerde şeytan anlamında kullanılmıştır), Edomlu Hadat'ı Süleyman'a karşı ayaklandırdı." (I. Krallar xi.14.)

Tevrat'ta *şeytan* sözcüğü bazen düşman bazen *iblis* bazen de *Tanrı* anlamlarında kullanılmıştır.³³ Romanda Diyavol Paşa'nın özelliklerine baktığımız zaman, onun bazen Tanrılaştığını bazen de kendi özelliklerine uygun olarak şeytanlaştığını görebiliriz. Gemide Diyavol'un kendisine vekil seçmesi konusunda (s.73), Ali Reis'in ona karşı gelmesinde, Ali Reis'in Diyavol'un huzurundan kovuluşunda (s.74), Süleyman'a yasak kitabın hangisi olduğunu söylediğinde (s.94) Diyavol, hep Tanrı gibi düşünülmüştür. Tevrat, dikkatli incelendiğinde bazı ayetlerde şeytanın Tanrı

³² Şeytanın en çok bilinen isimleri şunlardır: Lucifer, İblis, Baal, Beelzebub, Mephistopheles, Diabolos, Azazel, Belial. (Meydan Larousse, Meydan yayınları, C.XVIII, İstanbul, 1972, s.110)

³³ Duncan Heaster, **İncil'in Temelleri: Bir Çalışma Kitabı: Gerçek Hıristiyanlığın Sevgi ve Huzurunun Açıklanışı**, İstanbul, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2000, s.192.

yerinde kullanıldığı görülmektedir. Tevrat'taki Samuel ve Tarihler kitapları, aynı olayların anlatımlarıdır. Samuel Kitabı'nda sayım yapılması konusunda şöyle bir ayet vardır:

“RAB İsrail halkına yine öfkeleni. Davut'u onlara karşı kışkırtarak, ‘Git, İsrail ve Yahuda halkını say.’ dedi.” (II. Samuel xxiv.1.)

Aynı olayın anlatıldığı Tarihler Kitabı'nda ise sayım konusu şöyle anlatılır:

“Şeytan İsraililere karşı çıkıp İsrail'de sayım yapması için Davut'u kışkırttı.” (I. Tarihler xxi.1.)

Burada dikkat edilirse Davut'u ilk ifadede Tanrı, ikinci ifadede şeytan tahrik etmektedir. Her iki ifadede Tanrı ya da şeytan, Davut'a karşı hareket etmiştir. Tevrat'taki bu anlatım, romana da yansımıştır. Yazar bunu yaparken eğlendirme unsurunu kullanmayı ihmal etmemiştir.

Romanda şeytanın parodisi olan Diyavol'un karşısında onunla savaşan insanoğlunu temsil eden kişi, Süleyman Reis'tir. Romanda ilk kez, Eşek İsrail'in kuşağına yapışarak gemiye binerken görülür. Romandaki döngüsellğe (Örgen, 164: 2008) ayak uydurarak daha sonra kutsal metinlerdeki Âdem'in özelliklerini gösterir. Süleyman, romanda tanıtılırken namının “Kırbaç Süleyman” olduğundan bahsedilir. (s.24) Süleyman Reis, gemide alıştırma için kayalıklara atış yaptırdığında, istedikleri yapılmayınca güverteye iner ve kırbacını, postasına taşıdığı kovanın içindeki kükürt ve tuzlu suyun içine daldırır, sonra oradakilere vurmaya başlar. (s.93) Buradaki “kırbaç-Süleyman” ilişkisinin bir benzeri, Tevrat'ta Kral Süleyman'ın hayatının anlatıldığı bölümde de vardır. Süleyman'ın oğlu Rehoboam kral olunca halk, ondan merhamet dilenmeye gelir; ancak o, şöyle karşılık verir:

“Babam size ağır bir boyunduruk yüklediyse, ben boyunduruğunuzu daha da ağırlaştıracağım. Babam sizi kırbaçla yola getirdiyse, ben sizi akreplerle yola getireceğim.” (I. Krallar xii.11.)

Gemide Süleyman Reis'in düzeni sağlamak için kırbaç kullanmasıyla, ayette Kral Süleyman'ın yeryüzünde düzeni sağlamak için kırbaç kullanması birbirine

benzer motiflerdir. Bu durumda eğlendirme unsuru kendiliğinden sağlanmış olmaktadır.

Amat adlı geminin kaburgalarından³⁴ birinin diğerinden büyük yapılması gemide denge sorununa neden olur. Marangoz, Süleyman'a geminin pruvasına³⁵ arslan yahut ejderha figürü yontabileceğini söylemesine rağmen Süleyman Reis marangoza, “Sen en iyisi kaburgadan bir kadın heykeli yont.” diye karşılık verir. Marangoz, emre uyarak Süleyman Reis'in istediği gibi bir kadın figürü yontar ve geminin baş tarafına takar. Yazar, gemiyi dünya ve ölüm ilişkisi şeklinde kurgularken Dişavol'u bu mekânın Tanrısı, Süleyman'ı da ona itiraz eden Âdem olarak düşünmüştür. (Örgen, 165: 2008) Bu bağlamda Süleyman'ın geminin fazlalık kaburgasından bir kadın figürü yaptırması son derece anlamlıdır. Kadın figürünün, geminin sol kaburgasından yapılması Tevrat'ta kadının yaratılışının parodisi gibi düşünülmüştür:

“RAB Tanrı Âdem'e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, RAB Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Âdem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın Yaratarak onu Âdem'e getirdi.” (Yaratılış ii.21-22.)

Romanda anlatılan bu hadise kutsal metinlerde kadının yaratılmasının bir parodisi olarak düşünülmüştür.

Kaptan kamarasında Süleyman Reis ile kitapları karıştıran Dişavol Paşa, birçok kitaba baktıktan sonra Süleyman'a şunları söyler:

“Mademki ölümün ve ölümsüzlüğün bilgisine erişmek istiyorsun, kamarama istediğin zaman girebilir, arzu ettiğin her kitabı okuyabilirsin; ama şu kitap hariç.” (s.94)

Tezimizde daha önce Dişavol Paşa-Tanrı, Süleyman Reis-Âdem dönüşümünden bahsetmiştik. Burada da benzerlik devam etmektedir. Burada, kutsal metinlerde geçen “yasak meyve” anlatısının özellikle Tevrat'ta işlenen şekliyle benzerlikler vardır. Tevrat'ta bu olay şöyle anlatılmaktadır:

³⁴ Gemilerde dış kaplamanın dayandığı iskelet (Türkçe Sözlük, 1992:752)

³⁵ Geminin veya sandalın ön tarafı baş bölümü (Türkçe Sözlük, 1992:1202)

“Ona, ‘Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin.’ diye buyurdu. Ama iyiyile kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün.” (Yaratılış ii.16-17.)

Dikkat edilirse Süleyman Reis de ölümsüzlüğün peşindedir. (s.29) Tanrı da Âdem’e yasak ağaçtan yerse öleceğini söylemektedir. Süleyman Reis, ne vakit kendisine yasaklanan kitabı merak edip açmaya kalksa Diyavol Paşa ansızın çıkıp gelmektedir. Diyavol Paşa, bir şekilde Süleyman Reis’in ölümsüzlüğe ulaşmasını istememektedir. Tevrat’ta Âdem, bilgelik ağacından yiyip utanmayı öğrendikten sonra şöyle der:

“Sonra, ‘Âdem iyiyile kötüyü bilmekle bizlerden biri gibi oldu’ dedi, ‘Artık yaşam ağacına uzanıp meyve almasına, yiyip ölümsüz olmasına izin verilmemeli.’” (Yaratılış iii.22.)

Diyavol Paşa, Tanrı’nın dediği gibi Süleyman Reis’in ölümsüzlüğü anlamaması için ona devamlı telkinlerde bulunmakta ve Kur’an-ı Kerim’deki “Her nefis ölümü tadacaktır.” mealindeki ayeti her zaman kulağına fısıldamaktadır.

Süleyman Reis, yakaladıkları Venedik kalyonunda³⁶ bulunan mürettebatın vebadan ölmeleri üzerine kalyonu ateşe verir. Süleyman Reis, Amat’ın güvertesinden kalyonun batışını izlerken koluna Ali Reis yapışır. Süleyman Reis’e kamaradaki yasak kitaptan bahsederek şöyle der:

“Ah! Keşke hepsini okuyabilseydin! Ama dur! Sen bilge olmak için değil, ölümsüz olmak için okuyarlardansın. Bunun için bir kitap okuman yeterliydi aslında.” (s.120)

Ali Reis, Diyavol’un şeytani dünyasında, tekrar şeytanın paradisi olarak yer alır. (Örgen, 2008:167) Onu burada da Süleyman Reis’i kandırmaya çalışırken görürüz. Bu olay, Tevrat’ta şeytanın Havva’yı kandırması olayına benzetilerek anlatılmıştır. Tevrat’ta, şeytanın Havva’ya olan telkinleri şöyledir:

---

³⁶ Yelkenle ve kürekle yol alan savaş gemilerinin en büyüğü. (Türkçe Sözlük, 1992:773)

“...Yılan kadına, “Tanrı gerçekten, ‘Bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin’ dedi mi?” diye sordu. Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyle kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız. Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü...” (Yaratılış iii.1.5.6.)

Dikkat edilirse şeytan, Havva’ya “Tanrı gibi olursunuz” derken aslında “ölümsüz olursunuz” demek ister. Ali Reis de Süleyman Reis’e bu açıdan yaklaşmaktadır. Süleyman Reis, bu telkinlerle “yasak kitaba” el uzatırken onu Dişavol görür ve ona şöyle der:

“Güvendim ve sana kamaramı açtım. Oysa sen, yasak olduğunu söylediğim bir şeye el atıyorsun... Bu gemide artık hiçbir değerin kalmadı... Kıç kasaradaki rahatın da bitti. Hayır! Baş kasarada da kalmayacaksın... Şimdi gideceğin yer değerine uygun olacak!” (s.222)

Tevrat’ta Âdem yasak meyveyi yiyince Tanrı, Âdem’e şöyle seslenir:

“... Sana meyvesini yeme dediğim ağaçtan mı yedin?” (Yaratılış ii.11.)

Ardından ona şunları ekler:

“RAB Tanrı Âdem’e, ‘Karnın sözünü dinlediğin ve sana, Meyvesini yeme dediğim ağaçtan yediğin için Toprak senin yüzünden lanetlendi’ dedi, ‘Yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın. / Onu kovdu. Yaşam ağacının yolunu denetlemek için de Aden bahçesinin doğusuna Keruvlar³⁷ ve her yana dönen alevli bir kılıç yerleştirdi.’ (Yaratılış iii.17.24.)

Yazar, Tevrat’ta şeytanın Âdem’i kandırmasını konu yönünden taklit etmiştir. Bunu yaparken yeni yazdığı metne komik bir takım unsurlar ekleyerek, eğlendirme unsurunun varlığını hissettirmeye çalışmıştır.

Amat, Dişavol Paşa tarafından Nuh Usta’ya sipariş verilmiştir. Dişavol Paşa, geminin Navarin’de bulunan gemici mezarlığında bulunan 247 meşe ağacından yapılmasını ve başka bir ağaç kullanılmamasını ister. (s.227) Romanda bu meşe ağaçlarına balta vurulduğunda inleyiş sesleri duyulduğu da belirtilmiştir. Amat’ta vebadan öldükten sonra ağızlarına meşe palamudu yerleştirilen mürettebat da bu

³⁷ Melek (Elmalılı Hamdi Yazır, a.g.e., C.VII, s.148)

mezarlığa gömülme için yola çıkmıştır. Döngüselliği sağlayan da bu meşe palamududur. Ertan Örgen, bu konuda şöyle bir bilgi vermektedir:

“Bilindiği üzere meşe ağacı çabuk yetişip uzun yıllar yaşayabilir. Nuh Usta, bu palamudu yedi kat keçi derisine sarar ve muska olarak yazar. Burada keçi derisindeki et kısmının organik gübre açısından çok değerli olduğu da hatırlatılabilir. Meşe palamudu somut dönüştür ve onun keçi derisine saklanmış olması da halk anlatmalarındaki şeytan ve keçi ilişkisine bir göndermedir.”³⁸

Ölülerin meşeliğe gömülme olayının bir benzerine Tevrat'ta rastlamaktayız. Tevrat'ta İbrahim'in eşi Rebeka'nın dadısı ölünce onu meşe ağacı altına gömerler ve oraya *Ağlayış meşesi* anlamına gelen *Allon-bakut* adını verirler. (Yaratılış.35:8) Yine meşe ağacının içine giren Abşolom da düşmanları tarafından meşelikte öldürülünce ormanda çukura atılır. (II. Samuel xviii.11.) Rab, İsraililere karşı laneti ve bereketi More meşeliğinin yanına koymuştur. (Tesniye xii.29.) Tevrat'tan vereceğimiz son örnek ise konumuza oldukça ışık tutmaktadır:

“Uzakta olan veba ile ölecek... / ... ve sık yapraklı her meşe altına, bütün putlarına hoş kokular arz ettikleri o yerlere onlardan öldürülmüş olanlar serilince bileceksiniz ki ben RAB'bim.” (Hezekiel vi.12-13.)

Amat'ta vebadan ölen günahkârların Navarin'deki gemici mezarlığına gömülme hadisesi, ayette geçen vebadan ölmüş günahkârların meşeliğe gömülme hadisesinin bir paradisi gibi düşünülmüştür. Olaylara geniş bir açıyla baktığımızda bu hadisenin anlatılışındaki komik unsurların varlığı hemen göze çarpar.

Geminin ikinci kaptanı olan Süleyman Reis, Diyavol'un kamarasına girince yazar, Süleyman'ın gözünden kamarayı tasvir etmeye başlar. Kamaradaki eşyaları saydıktan sonra, Diyavol'un *bahçe* denilen bir yere rahatlamak için gittiğinden bahseder. (s.27) Kutsal metinlere baktığımız zaman cennetin *bahçe* sözcüğüyle karşılandığını görebiliriz. Tevrat'ta bu durum şöyle ifade edilmektedir:

“RAB Tanrı doğuda, Aden'de bir bahçe (cennet) dikti. Yarattığı Âdem'i oraya koydu. (Yaratılış ii.8.)

³⁸ Ertan Örgen, “Amat'ta Yapı ve Simgeler,” **Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü Dergisi**, C.XI, S.19, 2008, s.171.

Romanda Diavol'un rahatlamak için bahçeye çıkışı, Tanrı'nın yarattığı bu bahçeyle ilgilidir. Hem Tanrı hem de şeytan olarak düşünülen Diavol'un gemisinde, cehennem ile cennetin bir arada bulunması romandaki eğlendirici unsurlardan yalnızca birini oluşturur.

1.2.5. Suskunlar

Romanın ana karakterlerinden Davut ve Eflâtun'un dedeleri olan Kalın Musa'nın, oğlu Veysel'i tokatlama olayı romanda şöyle ifade edilmektedir:

“ ‘Seni gidi laf anlamaz!’ diye bağırdı Kalın Musa, ‘Sana defalarca dedim bu evde kemeçe çalınmayacak diye!’ şiddetli bir tokat yediği halde sol yanağı kızarmayan Veysel Efendi bir öksürük nöbetine yakalanmıştı. Üzerindeki beyaz gömlekte kan birikti...” (s.21)

Kalın Musa ikinci tokatı vuracakken torunu Davut gelir. Bundan sonra Kalın Musa, küfürlerine devam eder. Davut ise dedesine aynısı ile karşılık verir. Dedesi bir kere daha küfür edince Davut ona, “ Utan şu halinden dede! Tıpkı Kıpti bir kadın gibi küfrediyorsun!” (s.22) der. Burada Musa'nın oğlunu tokatlama hadisesi, bizi Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'ta Hazreti Musa'nın Kıpti bir genci tokatlayıp öldürmesi hadisesine götürmektedir. Söz konusu olayda Musa'nın yumrukladığı kişi ise Mısır'ın yerlilerinden olan Kıpti bir gençtir. Bu olay Tevrat'ta şöyle anlatılır:

“Musa büyüdüktan sonra bir gün soydaşlarının yanına gitti. Yaptıkları ağır işleri seyredirken bir Mısırlının bir İbrani'yi dövdüğünü gördü. Çevresine göz gezdirdi; kimse olmadığını anlayınca, Mısırlıyı öldürüp kuma gizledi. Ertesi gün gittiğinde, iki İbrani'nin kavga ettiğini gördü. Haksız olana, ‘Niçin kardeşini dövüyorsun?’ diye sordu. Adam, ‘Kim seni başımıza yönetici ve yargıç atadı?’ diye yanıtladı, ‘Mısırlıyı öldürdüğün gibi beni de mi öldürmek istiyorsun?’ O zaman Musa korkarak, ‘Bu iş ortaya çıkmış!’ diye düşündü. (Çıkış ii.11-14.)

Tevrat'ta geçen olaylar, konu yönünden eğlendirici bir şekilde taklit edilmiştir.

Romanın ana karakterlerinden biri olan Davut ile Tevrat'ta, Zebur'da ve Kur'an-ı Kerim'de adı geçen Davut (David) peygamber arasında da benzerlikler

görmekteyiz. Romanda Davut, ilk iş olarak ûd çalmayı öğrenir. Bu özelliği romanda şöyle ifade edilmektedir:

“ Yarı Kıpti olduğundan mıdır, öfkeli ve coşkulu Davut, meşhur bir udî olan Kamber Efendi’yle meşk edip ûd çalmayı öğrenmişti.” (s.25) / Kalın Musa’nın torunu Davut, musiki ilmini, makamları ve usulleri, ûd çalıp şarkı tertip etmeyi, ama en önemlisi beste bağlamayı, işte bu çalgılı kahvehanede tam yedi yılda öğrenmişti. (s.30)

Davut peygambere indirilmiş olan Zebur, mezmurlardan oluşmuş bir kitaptır. Mezmur, makamla söylenen Zebur suresi anlamına gelmektedir. (Türkçe Sözlük, 1992:1021) Zebur’da musiki şöyle dile getirilmiştir:

“Ey Salihler, Rab ile sevinin; doğrulara hamd yaraşır, / Cenk çalıp RABBE şükredin, on telli santur ile onu terennüm eyleyin, / Ona bir yeni ilahi okuyun; yüksek sesle güzel çalın...” (Mezmur xxxiii.1-3.)

“ RABBE şükretmek, Ey yüce senin ismine terennüm etmek, / Sabahleyin inayetini ve her gece sadakatini, / On telli saz üzerinde ve santur üzerinde, / Çenk üzerinde ahenkli bir sesle ilan etmek iyidir.(...)” (Mezmur xcii.1-4.)

Tevrat’tın başka ayetlerine baktığımızda da Davut Peygamber’in çenk çaldığını görmekteyiz. Tevrat’ta Davut’un musiki ile ilişkisi, “... Davut çengi alır, eliyle çalardı...” (I. Samuel xvi.23.) ayetinde belirtilmiştir. Tevrat’ın I. Samuel adlı bölümünün 16. babında o zamanlar İsrail’in başında bulunan Saul adında bir kraldan bahsedilir. Saul, Rabbin hoşlanmadığı işler yaptığından, Rab tarafından lanetlenmiştir. Bu durum Tevrat’ta şöyle ifade edilir:

“ Ve RABBİN Ruhu Saul’dan ayrıldı ve Rab tarafından kötü bir ruh onu üzüyordu.”

Saul’un adamları, Saul’un kullarına emredip iyi çenk³⁹ çalan birinin bulunması ile bu durumun çözüleceğini söylerler. Ve çareyi şöyle açıklarlar:

³⁹ Telli bir çalgı çeşididir. (Türkçe Sözlük, 1992:294)

“... ve vaki olacak ki, Allah tarafından senin üzerine kötü ruh geldiği zaman (çengi) eliyle çalar ve sen iyi olursun.” (I.Samuel xvi.16.)

Bunun üzerine Saul, adamlarına “... Şimdi benim için iyi çalabilen bir adam hazırlayın.” (I. Samuel xvi.17.) diye emreder. Saul’un adamlarından biri ona şöyle cevap verir:

“... İşte, Beyt-lehemli Yesse’nin iyi çek çalan bir oğlunu gördüm ve cesur bir yiğit ve cenk eri ve sözünde akıllı ve yakışıklı bir adamdır ve RAB onunla beraberdir. (I.Samuel xvi.18.)

Saul, Davut’un babasına adamlar gönderir ve Davut’u getirmelerini ister. Davut, Saul’un yanına gelince şifa bulur. Bu durum Tevrat’ta şöyle ifade edilir:

“... Allah tarafından Saul’a kötü ruh geldiği zaman Davut çengi alır, eliyle çalardı ve Saul dinlenir ve iyi olurdu ve kötü ruh kendisinden ayrılırdı.” (I. Samuel xvi.23.)

Dikkat edilirse buradaki Davut- müzik ilişkisini İhsan Oktay Anar, romanda üst anlatı yoluyla farklı bir şekilde kurgulayıp romanına yerleştirmiştir. Bizi bu görüşümüzde haklı çıkaran bir diğer olay da Tevrat’ın söz konusu ayetlerinde geçen “kötü ruh” meselesidir. Dikkat edilirse Saul’a gelen kötü ruhu yalnızca Davut kovmaktadır. Romanda Davut adlı karakter, biricik aşkı Neva’ya musallat olan kötü ruhu kovmaya, kızın annesine söz vermiştir. Yıllar önce Neva adlı güzel dilbere Âsım adında bir müzisyen ilk görüşte abayı yakar. Âsım’ın aşkı o kadar had safhaya varır ki kölesi olan cüceye, her gün Neva’nın ismini hatırlatması için tembih etmiştir. (s.252) Fakat günün birinde Âsım, Cüce ile Mısır Çarşısı civarındayken Neva’yı görür. Neva’nın güzelliğine dayanamayan Cüce de Neva’ya âşık olur. Âsım, bu sıralarda sevgilisi için bir saz semaisi tertip eder. Semaisini bitirdikten sonra Cüce’ye de dinletir. Köle olarak satılmadan evvel bir müzisyen olan Cüce, bu müziğin bir kadının aklını başından alabileceğini anlar. Eğer Neva’ya kendisi ulaşamayacaksa başkasının da ulaşmasını istemez ve efendisi Âsım’ı öldürmeye karar verir. İlk teşebbüsünde Âsım onu görür ve parmaklarından birini keser; fakat akşam olunca cüce, uykuya dalan Asım’ın boğazını keser. Âsım’ın Neva için ebced hesabıyla bestelediği semaiyi de değiştir, üzerine domuz yağı sürer ve Neva ile annesinin

oturduğu evin kapısının altından atar. O günden sonra Neva'nın evinde geceleri bir lanet peyda olmuştur. İşte o lanet, Âsım'ın ruhudur ve Neva'yı rahatsız etmektedir. Kızın annesinin Davut'tan kovmasını istediği kötü ruh da Âsım'ın ruhudur. Romanda adı geçen Davut, anlattıklarımız çerçevesinde Tevrat'ta geçen Davut Peygamber'in parodisi gibi düşünülmüştür. Yazar bunu yaparken Davut'un maceralarına komik unsurlar da ekleyerek, taklit ettiği metindeki anlatıyı tam olarak parodiye dönüştürmüştür.

Davut, üd çalmayı öğrendikten sonra Kirkor ve Bağdasar adlı iki müzisyen ile amcası Muhayyer Hüseyin'in kahvehanesi ile Kostantiniye meyhanelerinde sahne almaya başlar. Bunlardan kemençe çalan Bağdasar, kör; kanun çalan Kirkor ise, topaldır. Davut, Kıpti Âmin ve kardeşleri ile kavga ettikleri gece kör Bağdasar ve total Kirkor ile beraber o lanetli sokağın başına gelir. Bağdasar ile Kirkor, evleri lanetli sokaktan daha yakın olmasına rağmen buradan geçmezler. Davut, buna şaşırır. Hatta Davut, parmağı ile sokağın kapısını işaret edince kardeşler irkilir ve istavroz çıkarırlar. Bunun üzerine Bağdasar şöyle der:

“Ne münasebet! Allah korusun! Sen kanuni Asım'ın hikâyesini duymadın mı yoksa?” (s.38)

Bu söz üzerine Davut, iyice heyecanlanır. Konuşmalar böyle birkaç dakika devam eder. Yazar, bun şu şekilde anlatır:

“ Bağdasar, Kirkor'un sözünü kesti: ‘Semaîyi de bu sokağa girdikten sonra bestelemiş. Bazıları bu harikulade besteyi bağlamasını sağlayan şeyin bu sokakta gizli olduğunu söyler.’ O ana dek sözünün hep kesilmesine içerleyen Kirkor devam etti: ‘Asım'ın hayaleti işte bu sokakta dolaşüyor! Hayaletle bu güne kadar tam on üç kişi karşılaştı.’ Bağdasar yine araya girerek, ‘Ama en mükemmel musikinin sırrının da bu sokakta olduğunu söylüyorlar,’ dedi.” (s.40)

Kör Bağdasar ve total Kirkor'un amaçları, kendilerinin korkudan giremedikleri o lanetli sokağa merak uyandırıp Davut'un girmesini sağlamaktır. Bu anlatılanlar üzerine Davut da merakın yenemez ve şöyle der:

“ Anlattıklarınıza inanmak isterim, dedi. Ama bir şey beni bu sokağa çekiyor... Kaderimin bu sokakta olduğunu düşünmeden edemiyorum! Yollarımız burada ayrılacağı için beni affedin!” (s.40)

Davut'un kör ve topalla birlikte anılma hadisesi Tevrat'ta da vardır. Tevrat'ta Davut'un Yerus alim'e girmesini istemeyenler onun yanına gelirler ve Şöyle derler:

“... Sen buraya girmeyeceksin, fakat k rler ve topallar seni kovacaklar; bununla Davut buraya giremez demek istiyorlardı.” (II. Samuel v.6.)

Romanda adı geçen Davut, Tevrat'taki Davut'un bir parodisi gibi d Ő n lm Ő  ve Tevrat'ta onun başından geçenler taklit edilerek, eğlendirici bir Şekilde farklı bir bağlamda yeniden yazılmıştır.

K r Bağdasar ve topal Kirkor ustalarla fasıllara giden Davut'un en büyük rakibi,  min adlı bir Kıpti'dir. Bu iki usta müzisyen gurubu birbirleriyle anlaŐmamaktadır. Ne vakit karŐılaŐsalar aralarında kavga çıkmaktadır. Onların bir karŐılaŐması romanda Şöyle anlatılmaktadır:

“ Bu sırada, darbukacı veledin yerden alıp fırlattığı taş Kirkor'un omzuna isabet edince, Davut da taş atmaya başladı. Ancak, Kıpti biraderler, bir yandan kıs kıs gülüp bir yandan da Karaköy'e doğru kaçmaya baŐlayınca o karanlıkta gözden kayboldular ve taş kavgası da bitti.” (s.37)

Romanda geçen “Davut'un taş atması” olayı, Tevrat'tan alınmadır.  srail ordusunun Filist lerle yaptığı savaşta Gatlı bir pehlivan olan Golyat,  srail ordusuna Şöyle seslenir:

“ Ve Filistî dedi: Bugün ben  srail dizilerine meydan okuyorum; bana bir adam verin de karşı karşıya cenkleŐelim.” (I. Samuel xvii.10.)

Filist nin karşısına Davut  ıkar. Bu arada ona savaş zırhı giydirmeye çalıŐırlar ancak Davut bunu kabul etmez. Bundan sonrası Tevrat'ta Şöyle anlatılır:

“ Ve eline değneğini aldı ve vadiden kendine beş çakıl taşı Őeđti ve onları üzerinde olan  oban torbasına, dağarcığına koydu ve sapanını eline aldı ve Filist ye yaklaştı.” (I. Samuel xvii.40.)

Davut, dağarcığına aldığı taŐlardan birini sapanla Golyat'a fırlatır ve onu öldürür. Olayın sonu ayette “ Ve Davut, Filist yi vurup öldürdü...” (I. Samuel

xvii.50.) diye anlatılır. Davut'u Tevrat'ta ve diğer kutsal metinlerde adı geçen Davut Peygamber'in parodisi gibi düşünen yazar, Tevrat'ta Davut Peygamber'in başından geçen olayları taklit etmiştir.

Davut'un Neva'yı gördüğü o gece, kızın annesi Davut'u kolundan yakalar ve eğer gitmezse bağıracağını söyler. Davut ise sesini çıkarmaz. Daha sonra kadın ona işini sorar ve Davut da işinin üd çalmak olduğunu söyleyince kadın, o uğursuz semaîyi çıkarır ve Davut'a verir. Kadın, Davut'u süzdükten sonra şunları söyler:

“ O halde seni şimdilik affediyorum. Yalnız bana borçlusun. Sadece kızımın hatırı için bir şey yapmanı isteyeceğim. Kızıma musallat olan biri var. Bizi rahat bırakmıyor. Bu hususta biz ana kıza yardım eder misin?” (s.43)

Davut bunu hiç düşünmeden kabul eder. Çünkü bu işi başarabilirse sonunda o çok sevdiği Neva'sına kavuşabilecektir. Tevrat'ta Kral Saul, kızı Merab'ı Davut ile evlendirmeye söz verir ancak bu sözünden döner. Saul'un diğer kızı Mikal ise Davut'u sevmektedir. O da Davut'a hoş görünür. Fakat Saul, işi yokuşa sürmek ve Davut'tan kurtulmak için ona bir şart koşar. Davut ise sevdiği kadın için kralın dediklerini yapmaya hazırdır:

“ Ve Saul dedi: Davut'a şöyle diyeceksiniz: Kral ağırlık istemiyor, ancak kralın düşmanlarından öç almak için yüz Filistî gulfesi istiyor...” (I. Samuel xviii.25.)

Yazar, Tevrat'ta Davut'a “sevdiğine kavuşmak için şart koşma” olayını metnine yansılamaş ve kahramanını Davut Peygamber'in özellikleriyle donatmıştır.

Kendini yedinci büyük musiki üstadı gibi göstererek Eflâtun'un hayatta kalmasını sağlayan İbrahim Dede, öldürülmeden önceki son mektubunda “Tağut'un ya da Azazil'in nağmesinin biraz farklı” olduğundan bahseder. (s.240) Azazil, şeytanın bir ismidir ve Tevrat'ta adı “İkisi üzerine kura çekecek. Biri RAB için, biri Azazel için.” (Levilere xvi.8.) diye geçmektedir. Tevrat'ta Azazil'in çölde yaşayan bir cin olduğu hakkında bilgi verilir. Yazar, Tağut'u (şeytan) romanına yansılarken metnine eğlendirici öğeler de katmıştır. Tağut'un tanımlaya başlandığı bölümde Tağut, hasta olarak Rafael'in evine gelir. Günlerce hasta ve yüksek ateşle yattıktan sonra yazar onun hali şu şekilde anlatılır:

“Günün birinde Tağut yine sayıklarken, Rafael incir külüyle dolu yeni bir fitili denemek istedi. Fitili Tağut’un makatına sokarken bir tuhaflık fark etti. İşte! Makatından bir yılanın kuyruğu çıkmıştı. Rafael yılanın kuyruğunu bir kerpetenle yakaladıktan sonra çekmeye çalıştı.” (s.186)

Davut ile Tağut’un kavga ettikleri bölümde Tağut’un ilginç özellikleri verilmiştir. Tağut’un çatalı bir dili olduğundan, ağzını açar açmaz ağzından bir yılan başı çıktığından bahsedilmektedir. (s.245) Tevrat’ta Havva’yı kandıran şeytan da bir yilandır:

“RAB Tanrı’nın yarattığı yabani hayvanların en kurnazı ylandı. Yılan kadına, ‘Tanrı gerçekten, bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin dedi mi?’ diye sordu. / RAB Tanrı kadına, ‘Nedir bu yaptığın?’ diye sordu. Kadın, ‘Yılan beni aldattı, o yüzden yedim.’ diye karşılık verdi.” (Yaratılış iii.1.13.)

Yazar, kutsal metinlerde geçen Tağut (Şeytan, Azazil) ile ilgili konuları taklit ederek, bu konuları kendi metninde farklı bir şekilde işlemiştir. Tağut’un, Rafael’in evine yüksek ateşle gelmesinde, adaman verdiği yüzüğün adamın elini yakmasında, Davut’la olan kavgasında ağzından yılanların çıkması, metnin alaycı ve eğlendirici unsurlarındandır.

Eflâtun’un ıslık duyup çağırılma hadisesine baktığımız zaman kutsal metinlerde bu çağırılma hadisesini başka bir şekliyle görebiliriz. Tevrat’ta Samuel adında bir genç vardır. Yetiştirilmesi için tapınakta Elî adında birinin gözetiminde kalmaktadır. Bir gece Tanrı, Samuel’e seslenir. Samuel ise, kendine bağırmanın Elî olduğunu zanneder. Yanına giderek, “Beni çağırдың, işte buradayım!” der. (I. Samuel iii.5.) Ama Elî bunu duyunca ona, “Ben seni çağırmadım, hadi dön yat!” der. Bu olay üç kez tekrarlar, Elî de üçünde aynı cevabı verir. Fakat dördüncü de bunun Tanrı’nın sesi olduğunu anlar. Romanda Eflatun’un çağırılma hadisesinde de Eflatun yanlışlıkla yedi kişiye, “Beni siz çağırmadınız mı?” diye sormaktadır. Tevrat’ta geçen bu olay, romanda daha farklı şekilde işlenmiştir. Yazar, Tevrat’tan aldığı konuyu taklit edip onu diğer kutsal metinlerden aldığı parçalarla daha da zenginleştirmiştir. Romanda Bâtın Hazretleri’nin üflediği hayat nefesine ulaşip ölümsüz olan Eflâtun, kulağına gelen ıslık sesini ararken yanlışlıkla yedi kişiye “beni çağırın siz misiniz?” diye sormuştur. Eflâtun bu şekilde yedi kişiye aynı soruyu sorar. Her seferinde de komik

olaylarla karşılaşır. Yazar, bu noktada eğlendirme unsurunu devreye sokar ve metni daha canlı bir hale getirir.

Romanda Eflâtun'un mevlevihanedeki durumu anlatılmadan önce yazar, dünyanın yaratılışı ile musiki arasında benzerlikler kurarak uzun betimlemeler yapar. Bu betimlemeler, Tevrat'ta Tanrı'nın dünyayı yedi günde yaratmasının anlatıldığı bölümde de geçmektedir. Zaten yazar da metninde dünyanın yaratılışı hakkında bilgi vermektedir. Bu anlamıyla yazarın burada betimlediği bölüm, Tevrat'ta dünyanın yaratılışının anlatıldığı bölümün bir parodisi durumundadır. Bu nedenle ilk örneğimizi romandan, ikinci örneğimizi ise Tevrat'tan verip bu benzerlikler üzerinde durmaya çalışacağız. Romanda söz konusu yaratılışın anlatıldığı bölüm şöyle başlar:

“Başlangıçta sükût var idi. Ve her yer karanlık idi. Ve Yaradan Yegâh makamında terennüm eyledi. Ve bu ışıltılı nağme ile etraf nur oldu. Ve nağme boşlukta yankılanıp geri döndü. Ve Yaradan, bu Yegâh nağmenin güzel olduğunu gördü. Ve akşam oldu ve sabah oldu, birinci gün.” (s.137–138)

Tevrat'ta ise birinci gün şöyle anlatılır:

“Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı. Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı'nın Ruhü suların üzerinde dalgalanıyordu. Tanrı, 'Işık olsun' diye buyurdu ve ışık oldu. Tanrı ışığın iyi olduğunu gördü ve onu karanlıktan ayırdı. Işığa 'Gündüz', karanlığa 'Gece' adını verdi. Akşam oldu, sabah oldu ve ilk gün oluştu.” (Yaratılış i.1-5.)

Romanda ikinci gün şöyle betimlenir:

“Ve Yaradan Dügâh makamında terennüm etti. Ve suların ortasında bir azim kubbe peyda oldu. Ve kubbe tâ arşa kadar yükseldi. Ve nağme, işte bu kubbede yankılanıp geri döndü. Ve Yaradan bu Dügâh nağmenin güzel olduğunu gördü. Ve akşam oldu sabah oldu, ikinci gün.” (s.138)

Tevrat'ta ise ikinci gün şöyle anlatılır:

“Tanrı, 'Suların ortasında bir kubbe olsun, suları birbirinden ayırsın.' diye buyurdu. Ve öyle oldu. Tanrı gökkubbeyi yarattı. Kubbenin altındaki suları üstündeki sulardan ayırdı. Kubbeye 'Gök' adını verdi. Akşam oldu, sabah oldu ve ikinci gün oluştu.” (Yaratılış i.6-8.)

Romanda üçüncü gün şöyle betimlenmektedir:

“Ve Yaradan segâh makamında terennüm etti. Nağme çöllerde ve enginlerde yankılanıp geri döndü. Ve Yardan bu segâh makamının güzel olduğunu gördü. Ve terennüme devam etti. Nağme ile mest olan toprak, ot ve tohum veren sebze ve meyve veren ağaçlar hâsıl etti. Ve akşam oldu sabah oldu, üçüncü gün.” (s.138)

Tevrat'ta ise üçüncü gün şöyle anlatılmaktadır:

“Tanrı, ‘Göğün altındaki sular bir yere toplansın, kuru toprak görünsün.’ diye buyurdu ve öyle oldu. Kuru alana ‘Kara’, toplanan sulara ‘Deniz’ adını verdi. Tanrı, bunun iyi olduğunu gördü. Tanrı, ‘Yeryüzü bitkiler, tohum veren otlar, türüne göre tohumu meyvesinde bulunan meyve ağaçları üretsın.’ diye buyurdu ve öyle oldu. Yeryüzü bitkiler, türüne göre tohum veren otlar, tohumu meyvesinde bulunan meyve ağaçları yetiştirdi. Tanrı, bunun iyi olduğunu gördü. Akşam oldu, sabah oldu ve üçüncü gün oluştu.” (Yaratılış i.9-13.)

Romanda dördüncü şu şekilde anlatılmaktadır:

“Ve Yaradan Çargâh makamında terennüm etti. Ve bu nağme, vecde gelip ışıl ışıl ışıldayan yıldızların ve kendisiyle, Yaradan'ın hem Gündüz'e hâkim olduğu Güneş ve hem de geceye hâkim olduğu Kamer'in bulunduğu göklerde yankılanıp geri döndü. Ve Yaradan bu Çargâh nağmenin güzel olduğunu gördü. Ve akşam oldu ve sabah oldu, dördüncü gün.” (s.138)

Tevrat'ta ise dördüncü gün şöyle anlatılmaktadır:

“Tanrı şöyle buyurdu: ‘Gök kubbede gündüzü geceden ayıracak, yeryüzünü aydınlatacak ışıklar olsun. Belirtileri, mevsimleri, günleri, yılları göstereyin.’ Ve öyle oldu. Tanrı büyüğü gündüze, küçüğü geceye egemen olacak iki büyük ışığı ve yıldızları yarattı. Yeryüzünü aydınlatmak, gündüze ve geceye egemen olmak, ışığı karanlıktan ayırmak için onları gök kubbeye yerleştirdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü. Akşam oldu, sabah oldu ve dördüncü gün oluştu.” (Yaratılış i.14-19.)

Yazar, romanda beşinci günü şöyle anlatır:

“Ve Yaradan Pençgâh makamında terennüm etti. Ve bu nağme, envai çeşit deniz canavarlarıyla ve türlü türlü canlı mahlûkatla kaynayan deniz dibinde ve çeşit çeşit kanatlı kuşla dolu semada yankılanıp geri döndü. Ve Yaradan bu Pençgâh nağmenin güzel olduğunu gördü. Ve akşam oldu ve sabah oldu, beşinci gün.” (s.138)

Tevrat'ta ise beşinci gün şöyle anlatılmaktadır:

“Tanrı, ‘Sular canlı yaratıklarla dolup taşsın, yeryüzünün üzerinde, gökte kuşlar uçsın.’ diye buyurdu. Tanrı büyük deniz canavarlarını, sularda kaynaşan canlıları ve uçan çeşitli varlıkları yarattı. Bunun iyi olduğunu gördü. Tanrı, ‘Verimli olun, çoğalın, denizleri doldurun, yeryüzünde kuşlar çoğalsın.’ diyerek onları kutsadı. Akşam oldu, sabah oldu ve beşinci gün oluştu.” (Yaratılış i.20-23.)

Romanda altıncı gün şöyle anlatılır:

“Ve Yaradan Şeşgâh makamında terennüm etti ve gelecek olan yankıya kulak kabarttı. Ancak bu kez, nağme yankılanmadı. Bununla birlikte Yaradan baktı ki, uzaklarda bir yerden aynı makamdan bir avaz gelir, hemen tanıdı: cins cins canlı mahlûkatın ve yürüyenlerin ve sürünenlerin ve denizdeki balıkların, göklerdeki kuşların ve her şeyin hâkimi ilan edip mübarek kıldığı İnsan'ın sesiydi bu. Yaradan bu sesin pek o kadar çirkin olmadığını gördü. Ve akşam oldu ve sabah oldu, altıncı gün.” (s.138-139)

Tevrat'ta ise altıncı gün şu şekilde anlatılmaktadır:

“Tanrı, ‘Yeryüzü çeşit çeşit canlı yaratık, evcil ve yabanıl hayvan, sürüngen türetsin.’ diye buyurdu. Ve öyle oldu. Tanrı çeşit çeşit yabanıl hayvan, evcil hayvan, sürüngen yarattı. Bunun iyi olduğunu gördü. Tanrı, ‘İnsanı kendi suretimizde, kendimize benzer yaratalım.’ dedi, ‘Denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün tümüne egemen olsun.’ Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Böylece insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu. İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı. Onları kutsayarak, ‘Verimli olun, çoğalın.’ dedi, ‘Yeryüzünü doldurun ve denetimimize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun. İşte yeryüzünde tohum veren her otu, tohumu meyvesinde bulunan her meyve ağacını size veriyorum. Bunlar size yiyecek olacak. Yabanıl hayvanlara, gökteki kuşlara, sürüngenlere -soluk alıp veren bütün hayvanlara- yiyecek olarak yeşil otları veriyorum.’ Ve öyle oldu. Tanrı yarattıklarına baktı ve her şeyin çok iyi olduğunu gördü. Akşam oldu, sabah oldu ve altıncı gün oluştu.” (Yaratılış i.24-31.)

Romanda yedinci gün şöyle anlatılmaktadır:

“Ve Yaradan Heftgâh makamında es eyleyip sustu. Çünkü sesini Yer ile Gök arasındakilere işte böyle duyurmuştu. Ve Yaradan, yedinci günü mübarek kılıp takdis eyledi ve dinlendi.” (s.139)

Tevrat'ta ise yedinci gün şöyle anlatılır:

“Yedinci güne gelindiğinde Tanrı, yapmakta olduğu işi bitirdi. Yaptığı işten o gün dinlendi. Yedinci günü kutsadı. Onu kutsal bir gün olarak belirledi. Çünkü Tanrı o gün yaptığı, yarattığı bütün işi bitirip dinlendi.” (Yaratılış ii.2-3.)

Dikkat edilecek olursa yazar, bazı bölümleri kısaltmış, bazılarını ise romanın formatına uygun olarak musiki terimleri eklemiştir. Bu bölümdeki başka bir benzerlik ise üslup noktasındadır. Cümlelerin manası ile uzunluğu ve kısalığı arasındaki bağlantı, bağlaçların kullanılmasındaki amaçlar -özellikle de ‘ve’ bağlacının’- yönünden metinlere bakıldığında önemli bir benzerlik göze çarpmaktadır. Yazarın, Tevrat’taki yaratılışın bir parodisi olarak düşündüğü bu bölüm, romanda yansılanan en başarılı örneklerinden biridir. Çünkü en başarılı parodi gönderge metne en yakın olan parodidir. Yazar, ayrıca bu tasviri yaparken kahramanını komik ve eğlendirici bir ortamda vermeye çalışmıştır. Romanda bundan sonra Âdem’in yaratılışından bahsedilir:

“Ve Yaradan, yerin toprağından adam yaptı ve onun burnuna, makamı gizli bir nağme üfledi. Adam bu nağmenin güzel olduğunu gördü. Çünkü adam artık yaşıyordu ve onu yaşatan bu nefes idi.” (s.139)

Tevrat’ta ise Âdem’in yaratılması şöyle anlatılır:

“RAB Tanrı Âdem’i topraktan Yarattı ve burnuna yaşam soluğunu üfledi. Böylece Âdem yaşayan varlık oldu.” (Yaratılış ii.7.)

Dikkat edilirse yazar, Tevrat’tan aldığı parçayı kendi metnine yansılarken birtakım eğlendirici öğeler üzerinde de durmuştur.

Romanda geçen, “makamı gizli nağme”den kasıt, Tevrat’ta sözü edilen “yaşam soluğu” dur. Romanın üzerine kurulduğu plan, bu noktada açıklık kazanmış olur. Çünkü romanın vermek istediği mesaj da budur. Romandaki olumlu kişiler ile olumsuz kişiler arasındaki düşmanlığın sebebi, “hayat nefesi”dir. Bir yanda “hayat nefesi”ni üfleyen Muhteşem Neyzen Bâtın Hazretleri, onun bu özelliğini şarkılarla terennüm edip halkı ona davet eden Zahir Efendi, yine bu “hayat soluğu”nu üfleyebilecek yedi musiki sanatçısı ile diğer yanda bu “hayat soluğu”nun peşinde olan ve bunun için seri cinayetler işleyen Tağut ve Cüce İskender Efendi yer almaktadır.

Romanın *yaratılışı* anlatan bölümünde, Âdem'den Hazreti Muhammed'e kadar bütün devirlerde bu "gizli nağme"yi bulmak için birçok kişinin çaba sarf ettiğinden bahsedilmektedir. Romanda bundan sonrası şöyle anlatılır:

"Ancak adam ve onun sol kaburga kemiği, meyveyi ısırtıp yiyince, kendilerini diri kılan bu nağmeyi unuttular ve Aden'den kovuldular." (s.139)

Romandaki söz konusu bu olay, Tevrat'ta şöyle ifade edilmektedir:

"Âdem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın Yaratarak onu Âdem'e getirdi. / Böylece RAB Tanrı, yaratılmış olduğu toprağı işlemek üzere Âdem'i Aden bahçesinden çıkardı./ Onu kovdu." (Yaratılış ii.22., iii.23-24.)

Yasak meyve konusuna gelince yazar, onu ilk başta açıklamaz, ama okur, onun bahsi geçen "gizli nağme"nin kayboluşuyla ilgili olduğunu bilir. Bu yüzden yazar, bunun açıklamasını yapmak için fazla beklemez:

"Ne var ki her şeyi bilmek için, belki hiçbir şeyi bilmemek gerektiğinden, âdemoğullarından bazıları, bildikleri her şeyi unutmaya hayatlarını adadı. Çünkü onlara göre ancak hiçbir şey bilmeyen bir masum, gördüğü anda O'nu tanıyabilirdi." (s.139)

Bu satırlar bizim için son derece önemlidir. Çünkü romanın isminin nerden geldiğine dair görüşlerin çoğu, romanın adının Mevlevilerdeki "Hamûşân Mezarlığı"ndan geldiği noktasında birleşmektedir. Mevleviler, mezarlığa, susanlar yurdu ve susanlar anlamlarına gelen Farsça, "Hâmûşhâne" veya "Hâmûşân" derler.⁴⁰ Halbuki yukarıdaki metinden yola çıkarak romanının adının, aslında Mevlevi mezarlından değil, "bildiklerini unutup O'nu tanıyan" anlamındaki suskunlardan geldiği anlaşılabilir.⁴¹ Romandaki, "bildiklerini unutmak" (susmak) ile "yasak

⁴⁰ Abdalbaki Gölpınarlı, **Mevlana'dan Sonra Mevlevilik**, İstanbul, İnkılâp Yayınları, 1983, s.425.

⁴¹ Eski devirlerde, birçok İslam diyarında âlimler ve arifler "sükût meclisi" adıyla meclisler oluştururlardı. O günün İran'ında da böylesi meclisler hayli revaçtaydı. Bu meclislerin büyük kısmında üye sayısı kısıtlıydı ve üyeliğin birinci şartı çok düşünmek, az yemek ve çok az konuşmaktı. Bu özelliğe sahip sınırlı sayıda insan, önceden belirlenmiş günlerde sukut meclislerinde bir araya gelir, hiç konuşmadan beraberce tefekkür ve tezekkürde bulunurlardı. Büyük şair Molla Câmi, o zamanların en meşhur sukut meclislerinden birine üye olmak için can atanlar arasındaydı. Bu meclise üye olmak zordu; zira üye sayısı otuzla sınırlı olduğundan, yeni

meyve” kavramlarının arasındaki ilişki, bizi Tevrat’taki “yasak meyve” olayına götürmektedir. Tevrat’ın söz konusu ayetleri bu konuya ışık tutmaktadır:

“Bahçede iyi meyve veren türlü türlü güzel ağaç yetiştirdi. Bahçenin ortasında yaşam ağacıyla iyiyle kötüyü bilme ağacı vardı.” (Yaratılış ii.9.)

Ayette geçen “iyiyle kötüyü ayırma ağacı”, ölümsüzlük ağacıdır. Ölümsüzlük ise, Tevrat’ta geçen “hayat soluğu” ve romandaki “gizli nağme” kavramları ile anlatılmaktadır. Nitekim Tevrat’ta geçen bir ayet, romanın anlatmak istediği mesajı direkt olarak vermektedir:

“(RAB) Sonra, “Âdem iyiyle kötüyü bilmekle bizlerden biri gibi oldu” dedi, “Artık yaşam ağacına uzanıp meyve almasına, yiyip ölümsüz olmasına izin verilmemeli.” (Yaratılış iii.22.)

Romanda, gerek Tağut gerekse Cüce Efendi’nin Şeyh Bâtın Hazretleri’nin (romanda temsil ettiği Allah’tır) üflediği ölümsüzlük nağmesinin peşinde olmaları, söz konusu ayette anlatılan “ölümsüzlüğü arama” kavramıyla aynıdır.

Kâbil adlı katil, yeğeni tarafından öldürülür. Yazar, kutsal metinlerde geçen “Kâbil’in kardeşini öldürmesini”, Kâbil’in ağzından çok farklı anlatmaktadır:

“Çünkü ben nasıl ki kardeşimi yani babanı öldürdüysem, sen de kendi kardeşini öldürdün. Kâbil artık sensin... Sen beni nasıl öldürdün, benim çocuklarımdan biri hem seni hem de kardeşini öldürecek ve Kâbil o olacak! Lanet böylece nesiller boyu sürecek.” (s.237)

---

bir üyeyi asla kabul etmiyorlardı. Günlerden bir gün, Molla Câmî, bu otuz kişiden birinin yakın zamanda öldüğünü öğrendi. Ve bu haberi alır almaz, bu topluluğun ilk sukut meclisine koştu ve kendisini karşılayan kapıcıya bir şey söylemeden, ismini bir kağıda yazarak o sırada toplantı halinde bulunan suskunlar meclisine gönderdi. Az sonra yeniden kapıda görünen kapıcının elindeki bir bardak su, Molla Caminin ümitlerini umutlarını suya düşürüyordu esasında. Bardak ağzına kadar doluydu, bir damla ilave edilse taşacağı muhakkaktı. Besbelli sukut meclisinin başındaki zat, Molla Câmî’ye ondan daha önce başvuruda bulunmuş bir zâtın kabul edildiğini ve meclisin yine otuza tamamlanmış olduğunu bildiriyordu. Molla Cami bu duruma çok üzüldü. Bu meclise dâhil olmayı da çok istediğinden bir süre kapıda öylece kalakaldı. Sonra da, kapının eşliğinde gözüne ilişen bir gülün yalnızca bir yaprağını koparıp bardağın üzerine koydu. Bardak taşmamıştı. Kapıcı bardağı üstünde gül yaprağıyla geri götürdüğünde, sukut meclisinin başındaki zâtın verebileceği bir cevap yoktu. (Rıza Akdemir, **Bir Demet Çiçek**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, s.76-78.)

Bu satırları iyi etüt ettiğimiz zaman, mana olarak Tevrat'ta Kâbil'in Hâbil'i öldürdükten sonraki haline işaret edildiğini görebiliriz:

“Artık döktüğün kardeş kanını içmek için ağzını açan toprağın laneti altındasın.” (Yaratılış iv.11.)

Ayette, toprağın kardeş kanı içmek için ağzını açtığı söylenerek, Kâbil'in açtığı katillik yolunun artık kapanmayacağı belirtilmek istenmiştir.

1.3. Yeni Ahit

1.3.1. Puslu Kıtalar Atlası

Romanın ana karakterlerinden Bünyamin, lağımca ocağından Vardapet'le birlikte kendilerine verilen emir doğrultusunda Zülfıyar adlı casusu kurtarmak için sekiz köşeli bir kalenin altından lağım kazmaya başlarlar. Yıllardır Vardapet'in boğazındaki hırlamanın sebebinin boğazına kaçan bir elmas olduğu anlaşılır. Casustan kara parayı alırlar almasına; ama Vardapet ölür. Bünyamin'in de yüzü tanınmayacak şekilde paramparça olur. Bünyamin bir rüya görür. Rüyasında Vardapet'le birlikte yeraltında ilerlerken altın damarlarını geçip, zümrütleri, yakutları, elmasları, azül taşlarını ve nice cins billuru görürler. (s.85) Kalenin temelleri altında bu taşların görünmesi ile İncil'de Yeni Yerusâlim'in özellikleri birbirine oldukça benzemektedir. İncil'de şehrin on iki temelinden bahsedilirken bu temellerin altında on iki değerli taştan bahsedilir. Yazar, İncil'de geçen bu konuyu taklit etmiş olmalıdır:

“Kent surlarının temelleri her tür değerli taşla bezenmişti. Birinci temel taşı yeşim, ikincisi laciverttaşı, üçüncüsü akik, dördüncüsü zümrüt, beşincisi damarlı akik, altıncısı kırmızı akik, yedincisi sarı yakut, sekizincisi beril, dokuzuncusu topaz, onuncusu sarıca zümrüt, onbirincisi gökyakut, onikincisi ametistti.” (Vahiy xxi.19-20.)

1.3.2. Amat

Romanda Ohannes adında bir tellak vardır. Tellak, oldukça kirli bir adamdır. (s.13) Bu tellak, Deli Marangoz'u yani Nuh Usta'yı Cadıkazık Hamamı'nda bir güzel yıkar. (s.15) Burada adı geçen Tellak Ohannes⁴² (Yahya), İncil'de İsa'yı vaftiz eden Yahya'nın parodisi gibi düşünülmüştür. İncil'de Yahya'nın yaptıklarıyla romanda Ohannes'in yaptıkları arasında benzerlikler bulunmaktadır:

“Bu sırada İsa, Yahya tarafından vaftiz edilmek üzere Celile'den Şeria Irmağı'na, Yahya'nın yanına geldi.” (Matta iii.13.)⁴³

Tellak Ohannes'in insanları suyla yıkamasıyla, İncil'de Yahya'nın insanları suyla vaftiz etmesi arasında benzerlik kurulmuştur. Tellak Ohannes, Deli Marangoz'u kirlerinden temizledikten meyhaneye giderler. Adamın kadehini dolduran Ohannes, ona şöyle söyler:

“Bak bu şarap İsa Mesih Efendimiz'in kanıdır. Al iç... Al bu ekmeği de ye. Bayat ama ne de olsa İsa Efendimiz'in etidir.” (s.17)

Yazarın anlattığı bu manzara, İncil'de İsa'nın son yemeğinin bir parodisi gibi düşünülmüştür. İsa, ölmeden önceki son akşam yemeğini havarileriyle beraber yer. İsa, eline önce bir ekmek alır. Bundan sonrası İncil'de şöyle anlatılır:

“ ‘Alın, yiyin!’ dedi, ‘Bu benim bedenimdir.’ Sonra bir kâse alıp şükretti ve bunu öğrencilerine vererek, ‘Hepiniz bundan için!’ dedi. ‘Çünkü bu benim kanımdır...’ ” (Matta xxvi.26.27.28.)

Amat adlı geminin ikinci kaptanı olan ve romanda şeytana karşı direnen gücü temsil eden Süleyman Reis'in kamarada okuduğu “Kebire” adlı kitabın, 333 yaprağı olmakla birlikte, kitabın 664. sayfasına kadar “Azazil” den başka bir şey yazmamaktadır. Süleyman Reis, kitabın son sayfasını yırtar ve cebine koyar. (s.210) Yazar, onun bu hareketiyle metnine eğlendirme unsurunu dâhil etmiş olur. Azazil'in

⁴² İncil'in Latince tercümesinde, “Johannes” olarak geçmektedir.

⁴³ Markos i.9-11., Luka iii.21-22.

daha önce şeytan ya da iblis anlamına geldiğini söylemiştik. Süleyman Reis, kitabın son sayfasında yazılanları daha sonra çözer. Orada yazan şifrenin “Ruhunu Diabolos’a sat.” olduğunu anlaması fazla uzun bir süre almaz. (s.210) Söz konusu yazı, eserin son sayfasında yani 666. sayfada yazılıdır. Bu da bizi İncil’de geçen ve uğursuz sayı sayılan, “666” sayısına götürmektedir. İncil’de şeytandan bahsedilirken şu ifadeler kullanılmıştır:

“Öyle ki, bu işareti, yani canavarın adını ya da adını simgeleyen sayıyı taşımayan ne bir şey satın alabilirsin, ne de satabilirsin. / Bu konu bilgelik gerektirir. Anlayabilen, canavara ait sayıyı hesaplasın. Çünkü bu sayı insanı simgeler. Sayısı, 666’dır.” (Vahiy xiii.18.)

Yazar, İncil’de geçen bu konuyu taklit ederek onu farklı bir bağlamda işlemeye çalışmıştır. Süleyman Reis’in başından geçen önceki olayları düşündüğümüzde yazarın ayette geçen konuyu taklit ettiği daha iyi anlaşılabilir. Diğer bölümlerde de dediğimiz gibi eğlendirme unsuru, metnin geneline serpiştirilmiştir.

Süleyman Reis, Diavol’un emrine uymadığı için vebaluların olduğu ambara atılır. Şafak söktükten sonra kendine gelen Süleyman Reis, testideki ılık sudan içer. Mumu yakınca etrafındaki ölüleri görür. Ölülerin alınlarına bakınca hepsinin alında “Amat” yazısını okur. Bu arada Eşek İsrail, gözlerini açar ve borusunu kulakları sağır edercesine üfler. (s.223) Romanın sonunda ise bütün bunların Diavol tarafından planlandığı anlaşılmaktadır. (s.230) Diavol’un “şeytan” olduğunu düşünürsek, onun insanların alınlarına neden “Amat” yazısını yazdığı daha iyi anlaşılmaktadır. İncil’deki şeytanla ilgili ayetlerde, onun insanların alınlarına bir işaret koyduğundan bahsedilir. İncil’de durum şöyle anlatılır:

“Küçük büyük, zengin yoksul, özgür köle, herkesin sağ eline ya da alınına bir işaret vurduruyordu.” (Vahiy xiii.16.)

Şeytanın insanların alınlarına koyduğu işaret, aslında kendi işaretidir. Romanda ise, anlatılanları daha önceden planlayan Diavol’dan (şeytan) başkası değildir. Yazar, konunun özellikle bu kısmını İncil’den almakla kalmamış, Kur’an-ı Kerim’den “cehennem ve ölüm” kavramlarını da kullanarak zengin bir çağrışım dünyası kurmaya çalışmıştır.

1.3.3. Suskunlar

Romanda Muhteşem Neyzen Bâtın Hazretleri'nden söz edilirken onun mükemmellik özelliğine değinilerek "Kusursuzluk, Muhteşem Neyzen Bâtın'a mahsustur." denilir. (s.141) Kur'an-ı Kerim bölümünde üzerinde durduğumuz konulardan biri de Neyzen Bâtın Hazretleri'nin Allah'ın parodisi gibi düşünöldüğüydü. Yazar, Neyzen Bâtın'ı tanıtırken İncil'de geçen Tanrı'nın özelliklerinden de yararlanmışır. İncil'de Tanrı'nın özellikleri şu şekilde anlatılır:

"Onun için, gökteki Babanız nasıl kusursuz ise, siz de kusursuz olun!
(Matta v.44.48.)

Romanda Zâhir'in, Şeyh Bâtın Hazretleri'nin oğlu olması, İncil'de İsa'nın Tanrı'nın oğlu olmasının bir yansıması gibidir. Ayette geçen "Baba" sözcüğünden de bunu kolaylıkla anlayabiliriz. Yazar, Bâtın'ı anlatırken onun soyut biri gibi çizilmesine karşın ona bir mekan göstererek bu yansılamanın eğlendirici unsurunu tamamlamıştır. Romanın kötü karakterlerinin başında gelen Tağut, onun mekânını şöyle anlatır:

"Bunun üzerine Tağut, 'Bâtın, Kancalıkapı Hanı'nın ikinci katında, merdivenin solundaki odada,' dedi." (s.190)

Romanda Muhteşem Neyzen Bâtın Hazretleri'nin oğlu olan Zâhir'in özelliklerine baktığımızda, onun İncil'deki İsa'nın bir parodisi olduğunu anlayabiliriz. İncil'de İsa'nın başından geçenler taklit edilerek olayların benzeri romanda da anlatılmışır. Yazar bu benzerliğı hemen vermek yerine okura yavaş yavaş sezdirmektedir. Eflatun, ıslık sesini duyduğunda Galata'ya nasıl geçeceğini düşünürken kayıkçı ona, "Eğer adın İsa ve lakabın Mesih ise, su üstünde yürüyerek geçebilirsin." (s.108) diyerek Zâhir'in geleceğinin müjdesini verilmektedir. Romanda İsa'ya gönderme yapılarak, Zâhir'in İsa olduğunu anlamamıza yardımcı olan bölümlerden biri de, Yedikule Kâhini'nin eserinin anlatıldığı bölümdür. Yazar burada şöyle bir cümle söyler:

“İşte bu zar, kehanete göre en son, âhir zamanda Hazreti İsa tarafından atılacak ve şey gelecekti.” (s.160)

Burada Hazreti İsa'nın ahir zamanda geleceği söylenirken sanki Zâhir'in de geleceği söylenmektedir. Çünkü “âhir” kelimesine bir “z” harfi ilave edilirse “Zâhir” kelimesi elde edilir. Buradan da biz Hazreti İsa ile Zâhir arasındaki ilk bağlantıyı kurabiliriz. Yazar, bütün bunları yaparken alay ve eğlendirme unsurunu da eksik etmez.

Muhteşem Neyzen Bâtın Hazretleri'nin, romanda Allah olarak kullanıldığından Kur'an-ı Kerim bölümünde bahsetmiştik. Romanda, Bâtın Hazretleri aynı zamanda Zâhir'in babasıdır. Zâhir ise romanda Hazreti İsa'nın parodisi olarak düşünülmüştür. Zâhir'in (İsa) Tanrı'nın oğlu inancı İncil'de şöyle anlatılmaktadır:

“... Bu (İsa), gerçekten Tanrı'nın Oğluydu!” (Matta.27:54)

Zâhir'in ortaya çıkışı romanda Yedikule Kâhini ile yedi kâhinin, Zâhir'in yıldızını görmesiyle anlatılır:

“Çünkü tek tek bizler, Muhteşem Neyzen Bâtın Hazretleri'nin oğlu Zâhir Efendimiz'in yarından tezi yok Kostantiniye şehrinde tecessüm edip palas pandiras boy göstereceğini müjdeleyen, o zühreden bile parlak yıldızı gördük... Çünkü Bâtın'ın oğlu Zâhir'in huzuruna varıp ona secde edeceğiz.” (s.163)

Burada anlatılan Zâhir'in ortaya çıkışını müjdeleyen olay ile İncil'de Hazreti İsa'nın ortaya çıkışını müjdeleyen olay hemen hemen aynıdır:

“İsa'nın Kral Hirodes devrinde Yahudiye'nin Beytlehem kentinde doğmasından sonra bazı yıldızbilimciler doğudan Yerusâlim'e gelip şöyle dediler: ‘Yahudiler'in Kralı olarak doğan çocuk nerede? Doğuda O'nun yıldızını gördük ve O'na tapınmaya geldik.’” (Matta ii.1-2.)

Yedi Kâhin, İsa'yı müjdeleyen yıldızı görünce gözleri kör olur. Yedikule Kâhini ise sabaha dek zayıç⁴⁴ hazırlar. Bu durum romanda şöyle anlatılır:

⁴⁴ Yıldızların belli zamanlardaki yerlerini ve durumlarını gösteren cetveldir. (Devellioğlu, 1990: 1411)

“Yedikule Kâhini ise elinde usturlap olduğu halde, taraçasında gökyüzünü rasat etmekteydi. Derken birinci horoz ve ardından ikinci horoz ve nihayet üçüncü horoz da öttü.” (s.165)

Burada zamanı anlatmak için kullanılan “horoz ötmek” tabirini İncil’de İsa, kendini inkâr eden Petrus için kullanır:

“Petrus ise bunu inkâr ederek, ‘Senin neden söz ettiğini bilmiyorum, anlamıyorum.’ dedi ve dışarıya, dış kapının önüne çıktı. Bu arada horoz öttü. / Tam o anda horoz ikinci kez öttü. Petrus, İsa’nın kendisine, ‘Horoz iki kez ötmeden beni üç kez inkâr edeceksin.’ dediğini hatırladı ve hüngür hüngür ağlamaya başladı.” (Markos xiv.68-72.)⁴⁵

Romanda yedi kâhin, Zâhir’in yıldızı için bazı tespitlerde bulunur. Bu bölümde görülen yedi yıldız şöyle anlatılmaktadır:

“Zuhal ve müşteri arasındaki aç dikkate alınır, işte bu yıldız Bâtın’ın oğlu Zâhir’den başkasını simgeliyor olmazdı. Çalgı’nın diğer yedi yıldızı ise, Ay ‘zahih’ devresinde olduğuna göre, Kostantiniye’deki musiki konusunda birer derya, birer üstat, birer deha olan yedi kişiyi işaret etmekteydi.” (s.165-166)

Bu yedi yıldız olayı, İncil’de şöyle ifade edilmektedir:

“Sağ elimde gördüğün yedi yıldızla yedi altın kandilliğin sırrına gelince, yedi yıldız yedi kilisenin melekleri, yedi kandillikse yedi kilisedir.” (Vahiy i.20.)

Romanda açıklanan bu “yedi”nin sırrı, İncil’de ise şöyle açıklanmıştır:

“Ses, ‘Gördüklerini kitaba yaz ve yedi kiliseye, yani Efes, İzmir, Bergama, Tiyatira, Sart, Filadelfya ve Laodikya’ya gönder.’ dedi.” (Vahiy i.11.)

Zâhir’in ortaya çıkışının anlatıldığı bölümde Zâhir, kir pas içinde Çemberlitaş Hamamı’nın kapılarını yumruklarken görünür. Kapıyı açan hademenin gözü tutmaz ve onu içeri almaz. Zâhir’in neden bu halde olduğu romanda tam olarak anlatılmaz; ancak İncil’de İsa’nın hayatına baktığımız zaman bunu anlar gibi oluruz. İncil’in

---

⁴⁵ Matta xxvi.74-75., Luka xxii. 34.60.61-62., Yuhanna xviii.27.

Luka kitabının “İsa’nın doğumu” adlı bölümünde, İsa’nın bir hanın yemliğinde doğduğundan bahsedilir:

“ Onlar oradayken, Meryem’in doğum yapma vakti geldi ve ilk oğlunu doğurdu. Onu kundağa sarıp bir yemliğe yatırdı. Çünkü handa kendilerine yer yoktu” (Luka ii.6-7.)

Yemlikte yattığından İsa’nın kokması gayet normaldir. Hamamın kapısında duran Zâhir’den de acayip kokular gelmektedir:

“Gömleği kirden muşambaya dönmüş salyalı sümüklü adamdan ter ve gaita kokuları burcu burcu tütmekteydi.” (s.167)

Zâhir, cebinden paraları çıkarınca hamama alınır. Zâhir’i içeri alıp yıkayan adamın ismi Yahya’dır:

“İşinin erbabı olan bu tellağın ellerinden ve kollarından, yaşı dolayısıyla mavi damarlar fırlamıştı. İsmi de Yahya idi.” (S.167)

Zâhir’in hamamda Yahya tarafından temizlenmesi, İncil’de İsa’nın Yahya tarafından vaftiz edilmesine benzetilerek anlatılmıştır:

“Bu sırada İsa, Yahya tarafından vaftiz edilmek üzere Celile’den Şeria nehrine, Yahya’nın yanına geldi.” (Matta iii.13.)⁴⁶

Zâhir, Yahya tarafından temizlenirken hamamın içine bir güvercin girer:

“Kubbelerde ayrıca, artık nasıl olduysa içeri girmiş bir güvercinin kanat sesleri de işitilmekteydi.” (s.168)

İncil’de İsa, Yahya tarafından vaftiz edildikten sonra Tanrı’nın Ruhunu bir güvercin gibi İsa’nın üzerine konar.

“İsa vaftiz olur olmaz sudan çıktı. O anda gökler açıldı ve İsa, Tanrı’nın Ruhunun güvercin gibi inip üzerine konduğunu gördü.” (Matta iii.16.)

---

⁴⁶ Markos i.9-11., Luka iii.21-22.

Zâhir, hamamda dine küfrettiği için kadı'nın huzuruna çıkarılır; ama suçsuz olduğu anlaşılınca serbest bırakılır. Kadı tarafından Zâhir'e üç soru sorulmuş ve Zâhir bu sorulara doğru cevaplar vermiş ve kadı tarafından serbest bırakılmıştır:

“Zâhir duvardaki saate baktı. Tam kırk dakika geçmiş, kendine sorulan üç soruya da doğru cevaplar vermişti. Söylenecek bir şey yoktu.” (s.172)

İncil'de de İsa, şeytan tarafından sınanır ve ona üç soru sorulur. İsa, bunlara doğru cevap verdikten sonra şeytan yanından ayrılır:

“... İsa, Ruh'un yönlendirmesiyle çölde dolaştırılarak kırk gün süreyle İblis tarafından sınandı... İblis, İsa'yı her bakımdan sıladıktan sonra bir süre için O'nun yanından ayrıldı.” (Luka iv.1-13.)⁴⁷

Zâhir, Hoca Hanı civarına gelince şarkı söylemeye başlar ve ardına musikişinaslar takılmaya başlar:

“Hatta kanûni ile sazını siyah bir torbada taşıyan bir udî... bir kemânî, bir defzen ve bir rebâbî... kabileye bir tömbekzen, bir tambûrî ve bir kudümzen... bir çengî, bir bedirzen, bir miskalî ve ayrıca, Yakuta isimli bir santûrî eklendi.” (s.173-174)

Zâhir'in peşine son eklenen isme dikkat ettiğimizde bu isim bizi İncil'de adı geçen ve İsa'yı ele veren “Yahuda” isimli havariye götürmektedir. Bilindiği gibi İsa, kendine on iki tane havari seçmiştir. Zâhir'in peşine takılan musikişinasları saydığımız zaman da on iki rakamını elde etmekteyiz. Burada adı geçen on iki musikişinas, İsa'nın on iki havarisini temsil etmektedir. Nitekim Zâhir, kendini inkar edenlere bakar ve kendi kendine düşünür:

“Arkasını dönüp peşine takılan bir avuç insana, ûd, kanûn, kemençe, def, rebâb, tömbek, tambur, kudüm, çeng, bendir, miskal ve santur çalan on iki kişiye baktı. Evet! Bu kadarı ona yetmeliydi!” (s.175)

---

⁴⁷ Matta iv.1-11., Markos i.12-13.

İsa'nın kendine on iki havariyi seçmesi ise şöyledir:

“Gün doğunca öğrencilerini yanına çağırdı ve onların arasından, elçi diye adlandırdığı şu on iki kişiyi seçti: Petrus adını verdiği Simun, onun kardeşi Andreas, Yakup, Yuhanna, Filipus, Bartalmay, Matta, Tomas, Alfay oğlu Yakup, Yurtsever diye tanınan Simun, Yakup oğlu Yahuda ve İsa'ya ihanet eden Yahuda İskariot.” (Luka vi.13-16.)⁴⁸

Zâhir, bu kişileri peşine takarken yazar manzarayı şöyle anlatmaktadır:

“Bu musiki o kadar esaslı ve hatasızdı ki, dinleyenler şahlanıp taşıyor, ruhları tutuşuyor ve hatta, dinleyen ölümcül hastalar şifa bulup kefeni yırtıyorlardı... Arkasında bir kalabalık birikmişti...” (s.173)

Bu manzara İncil'de İsa, on iki havarisini seçerkenki manzara ile benzerlik arz etmektedir:

“İsa'yı dinlemek ve hastalıklarına şifa bulmak için gelmişlerdi. Kötü ruhlar yüzünden sıkıntı çekenler de iyileştiriliyordu. / Kalabalıkta herkes İsa'ya dokunmak için çabalıyordu. Çünkü O'nun içinden akan bir güç herkese şifa veriyordu.” (Luka vi.18-19.)

Zâhir'in başında kalabalık toplanınca herkes ona, “delidir, mecnundur” der. Ancak Zâhir onlara dönerek:

“Size neyi haber verdiğimi ve sizi neye davet ettiğimi bilin! Kulağı olan işitsin!” der. (s.174)

İsa da İncil'in birçok yerinde halkı uyararak onlara şöyle seslenir:

“Doğru kişiler o zaman Babaları'nın egemenliğinde güneş gibi parlayacaklar. Kulağı olan işitsin!” (Matta xiii.43.)⁴⁹

Yine Zâhir kalabalığın içinden geçerken bir adam ona:

---

⁴⁸ Matta x.1-4., Markos iii.13-19.

⁴⁹ Matta xi.15., Markos iv.9-23., Luka viii.8., Vahiy xiii.9.

“ ‘Madem mübarek birisin, taşı ekmek yap da görelim!’ diye bağıırır.”
(s.174)

İsa, çölde İblis tarafından sınanırken İblis ona şöyle der:

“Tanrı’nın oğluysan, şu taşla söyle de ekmek olsun.” (Luka iv.1-2.)⁵⁰

Zâhir, şarkısını söyledikten sonra şadırvanda abdest alanlardan biri, takunyasının bir tekini Zâhir’e doğru fırlatırken çevredekiler ona “İmansız! Zındık! Kitapsız!” diye bağıırırılar. (s.175) İsa da Kudüs’e gelişinde tapınağın etrafındaki Yahudiler onu taşlarlar:

“Yahudiler O’nu taşlamak için yerden yine taş aldılar... Yahudiler, İsa’ya şöyle cevap verdiler: ‘Seni iyi işlerinden ötürü değil, küfrettiğın için taşlıyoruz.’” (Yuhanna x.31.)

Zâhir ve beraberindekiler bu olanlardan sonra Mevlevihane’ye giderler ve Rafael’in evinin sırrını çözmeye karar verirler. Zâhir ve beraberindekiler Rafael’in lanetli evine gelince Zâhir, etrafına bakınır ve bağıırır:

“Lazar! Buraya gel! Buraya gerçeğini de getir!” (s.213)

Bu arada evin içinden sesler gelmeye başlar. Romanda bu durum şöyle anlatılmaktadır:

“Nihayet evin ağır, dökme demir kapısı gıcırdayarak açıldı ve Rafael’in, üzerinde deneyler yapa yapa tıp ilmini öğrendiğini Lazar, abıhayat içmiş gibi etli canlı, sağlığı yerinde, aklı başında, aslan gibi zinde ve esen, dimdik ve dipdinc bir halde kapıdan çıkıp onlara doğru yürümeye başladı.” (s.213)

İncil’de İsa’nın sevdiğini kişilerden biri olan Lazar, hastalıktan dolayı ölür. Herkes, körün gözlerini iyileştiren bir adamın ölüyü de diriltebileceğini söyler. Bu durum, İncil’de şöyle anlatılmaktadır:

---

⁵⁰ Matta iv.1-11., Markos i.12-13.

“Bunları söyledikten sonra yüksek sesle, ‘Lazar, dışarı çık!’ diye bağırdı. Ölü, elleri ayakları sargılarla bağlı, yüzü peşkirle sarılmış olarak dışarı çıktı. İsa oradakilere, ‘Onu çözün, bırakın gitsin.’ dedi.” (Yuhanna xi.13.)

Zâhir, Kalın Musa’nın evine başından yaralanmış olarak gelir. Cüce’nin hayatını araştıran diğer dedelerle buluştuktan sonra kalkmak için izin ister. Bu arada Kalın Musa, ona şöyle der:

“Tabii! Bedava yemeği mideye indirdin mi gözün pabucunda olur! İki çift laf etmeden çekip gideceksin elbette!” (s.223)

Kalın Musa, daha önce zümrüdüankasını Hızır Paşa’nın adamına yedirdiği ve karşılığında da işini yaptıramadığı için felç geçirmiştir. Zâhir, Musa’nın bu sözü üzerine onu omuzlarından ayak uçlarına kadar sıvazlar ve şöyle der:

“ Şimdi yürüyebilirsin artık. Hiçbir hastalığın kalmadı.” (s.223)

Kalın Musa bunu duyunca Zâhir’e inanmaz ve hakaretlerine devam eder. Ancak Lazar’ın altın kusmasına dayanamayıp altınları almak için yatağından çıkar ve iyileştiğinin farkına varır. İncil’de İsa’nın cüzam hastalığını, körlüğü ve felçlileri iyileştirdiğinden sıkça bahsedilir. Bir keresinde İsa’ya felçli bir hasta getirirler. İsa, felçliye ‘günahların bağışlandı’ der. Oradakiler onu dinsizlikle suçlarlar. İsa’nın felçliyle olan durumu İncil’de şöyle anlatılır:

“...Sonra felçliye: ‘Kalk, şiltene topla ve evine git!’ dedi. Adam da kalkıp evine gitti.” (Matta ix.6-7.)⁵¹

Kalın Musa, iyileştiğini anlamadan daha yatakta yatarken Zâhir’in ona şifa verdiği sözlerle alay ederek ona şunları söyler:

“Daha kendine bir faydan yok. Peki ölüyü diriltebilir misin? Mesela şu tavuğu!” (s.223)

---

⁵¹ Markos ii.1-2., Luka v.17-26.

Burada daha önce Lazar'ın dirilişinde İsa'nın gösterdiği mucizeye bir gönderme vardır. Nitekim Lazar, dirilmeden yanındakiler İsa'ya şöyle derler:

“Körün gözlerini açan bu kişi, Lazar'ın ölümünü de önleyemez miydi?”
(Yuhanna xi.37.)

Romanda Zâhir'in dostlarına iftar vermesinden bahsedilir. Zâhir ve arkadaşları hırdavatçı Salim Efendi'ye ait olan dükkanın yanında iş tutan bir aşçı ile iki yüz akçeye anlaşırlar. Zâhir, şakirtlerinden birini yanına çağırır ve ona şöyle der:

“Aşçıyı al ve buradan Ağa Çayırı'na git. Oradaki evlerden birinin kapısını çal. Açan kişiye şöyle söyle: ‘Muallim, yani Zâhir Efendi, iftarı senin evinde açacak ve yardımcılarıyla meşk edecek.’ Bizler şimdi ağır ağır o tarafa gidiyoruz. Bu işi yap, gel ve bizi yolda karşıla.” (s.229)

Burada anlatılan “İftar yemeği” olayı, İncil'de anlatılan “Fısıh yemeği”nin bir parodisidir. İncil'de İsa, Petrus ile Yuhanna'yı önden gönderir ve onlara Fısıh yemeği için hazırlık yapmalarını tembih eder. Petrus ile Yuhanna ise, İsa'ya hazırlığın nerede yapılmasını istediğini sorarlar. İsa'nın verdiği cevabın Zâhir'e yol gösterdiği apaçıktır:

“İsa onlara, ‘Kente varıp o adamın evine gidin.’ dedi. Ona şöyle deyin: ‘Öğretmen diyor ki, zamanım yaklaştı. Fısıh Bayramı'nı, öğrencilerimle birlikte senin evinde kutlayacağım.’ Öğrenciler, İsa'nın buyruğunu yerine getirerek Fısıh yemeği için hazırlık yaptılar.” (Matta xvi.18-19.)⁵²

Zâhir ve arkadaşları, iftar için ayarlanan eve giderler. Zâhir, önce bir şarkı okur ve on iki dostuna birtakım sözler söyler. Bundan sonrası romanda şöyle anlatılır:

“Bu sözlerden sonra birdenbire ciddileşti ve eliyle, çardağa asılı kafes içinde şakıyan kanaryayı gösterdi. ‘Beni iyi dinleyin!’ dedi. ‘Şu kanarya nasıl şakıyorsa, sizlerden biri de onun gibi ötüp beni gammazlayacak!’” (s.231)

Bunu üzerine on iki dostu tek tek şöyle sorarlar:

⁵² Markos xiv.12-26., Luka xxii.7-23., Yuhanna xiii.21-30., 1Korintliler xi.23-25.

“Efendimiz! O kişi ben miyim?” (s.231)

İsa da on iki havarisiyle birlikte Fısıh yemeğini yerken onlara şöyle şöyler:

“Size doğrusunu şöyleyeyim, sizden biri bana ihanet edecek.” (Matta xvi.21.)

Bu şözler havarileri kedere boğar ve İsa’ya teker teker şu soruyu sorarlar:

“Ya Rab, beni demek istemedin ya?” (Matta xxvi.22.)

Bu konuşmalardan sonra Zâhir, kavunu parçalara bölüp öğrencilerine uzatır. Rakısını maşrapaya doldurup öğrencilerine verir ve şunları şöyler:

“Alın! Bu kavunu yiyin! O benim etimdir! Rakıyı da için! O benim kanımdır.” (s.232)

İncil de ise Fısıh yemeğinin son anları şöyle anlatılmaktadır:

“Yemek sırasında İsa eline ekmek aldı, şükredip ekmeği böldü ve öğrencilerine verdi. ‘Alın, yiyin!’ dedi, ‘Bu benim bedenimdir.’ Sonra bir kâse alıp şükretti ve bunu öğrencilerine vererek, ‘Hepiniz bundan için!’ dedi. ‘Çünkü bu benim kanımdır, günahların bağışlanması için birçokları uğruna akıtılan antlaşma kanıdır.’” (Matta xxvi.26-28.)

Öğrencileri Zâhir’in dediği şeyleri yaparken o şöyle der:

“Susma vakti geldi.” (232)

İsa da öğrencileriyle beraber bir bahçeye gider ve onlara gecenin sonunda şöyle der:

“İşte saat yaklaştı...” (Matta xxvi.45.)⁵³

---

⁵³ Markos xiv.41., Luka xxii.46.

Bu arada halk galeyana gelmiş, Zâhir ve öğrencilerini öldürmeyi kafasına koymuştur. Her yerde onları ararlar; fakat bulamazlar. Zâhir ve öğrencilerinin yerini söyleyen ise, öğrencilerinden Yakuta isimli bir santurdur:

“Ancak Yakuta isimli bir santurî gelince sevinir gibi oldular. Otuz akça karşılığında, bu şahıs kudurmuş kalabalığı doğruca Zâhir Hazretleri'nin yanına götürecekti.” (s.233)

İncil'de de İsa'yı ve öğrencilerini gammazlayan, öğrencilerinden biri olan Yahuda İskaryot adlı havaridir. Romanda bu benzerliğin yanında, onu kandırmak için verilen miktarın dahi aynı olması dikkat çekicidir:

“O sırada On ikilerden biri, adı Yahuda İskariot olanı başkâhinlere giderek, ‘O’nu ele verirsem bana ne verirsiniz?’ dedi. Otuz gümüş tartıp ona verdiler. Yahuda, o andan itibaren İsa'yı ele vermek için fırsat kollamaya başladı.” (Matta xxvi.14-16.)⁵⁴

Kudurmuş olan halk, Zâhir'in bulunduğu yere gelince, öğrencilerinden birkaçı onu savunur gibi olur; fakat Zâhir bu kişileri engeller. İsa da, Yahuda tarafından ele verilince öğrencilerinden birkaçı onlara engel olmaya çalışır. Hatta öğrencilerinden biri kılıcını çekip başkahinin kölesinin kulağını uçurur. Bunun üzerine İsa, onu uyarır ve kılıcını yerine koymasını söyler. Zâhir'i yakalayan asesler onu alır ve kadiya götürürler. Fakat halk, bekçilerin arasına dalarak Zâhir'e türlü işkenceleri yapar. Hatta çeşitli işkence aletlerini Zâhir'in üzerinde denerler. Zâhir'i önce tomruğa vururlar:

“Bu işkence aleti, boynun ve her iki bileğin geçmesi için üzerinde üç delik bulunan, menteşeyle birbirine bağlı, açılıp kapanan, epeyce ağır uzunlamasına iki kalastan meydana geliyordu.” (s.234)

Zâhir, böylece boynu ve omuzlarıyla tomruğu taşımak zorunda kalır. Bu arada halk ona işkence etmeye devam eder:

“Derken, artık kim nerden bulduysa, öküz sinirinden örülme bir kırbaç da geldi.” (s.234)

⁵⁴ Markos xiv.10-11., Luka xxii.3-6.

İncil’de İsa’nın tutuklanmasına baktığımız zaman, onun da türlü işkencelere uğradığı görürüz. İsa, önce kamçılanır ve çarmıha gerilmek üzere askerlere teslim edilir. Bu arada yapılan işkenceler şöyle anlatılır:

“Üzerine tükürdüler, kamışı alıp başına vurdular. O’nunla böyle alay ettikten sonra kaftanı üzerinden çıkarıp kendi giysilerini giydirdiler ve çarmıha germeye götürdüler.” (Matta xxvii.30-31.)⁵⁵

Türlü işkencelerden sonra Zâhir, kendinden geçer. Bu arada kalabalıktan biri tomruğun önüne bir günah yaftası ilıstırir. Bu yaftada şunlar yazılıdır:(s.235)

“ÇALGICILARIN PADIŞAHI
ZÂHİR İŞTE BUDUR”

İncil’de de İsa, çarmıha gerildikten sonra başının üzerine bir günah yaftası asarlar. Bu yaftada şunlar yazılıdır: (Matta xxvii.37.)⁵⁶

“BU, YAHUDİLERİN KRALI İSA’DIR”

Zâhir’in tomruğa gerildikten sonra ağzından şu sözler dökülür:

“Ah Beybaba! Ah be babalık! Niye çamura yattın?” (s.235)

İncil’de de İsa, çarmıhta bekledikten bir müddet sonra yüksek sesle şöyle bağıırır:

“Eli, Eli, lema şevaktani?” yani, ‘Tanrım, Tanrım, beni neden terk ettin?’” (Matta xxvii.46.)⁵⁷

Ve nihayet Zâhir ölür:

---

⁵⁵ Markos xvi.16-20., Yuhanna xix.2-3.

⁵⁶ Markos xv.21-32., Luka xxiii.26-43., Yuhanna xix.17-27.)

⁵⁷ Markos xv.34., Luka xxiii.46.

“Onlar, ‘Kalk zındık! Kalk bre kâfir!’ diye bağırdukları halde yerinden kalkmayınca, adamın biri besmele çekti, sonra da bilek kalınlığındaki sopasını kafasına indirip Zahir’in beynini dağıttı.” (s.235)

İncil’de de İsa, çarmıha gerildikten sonra çevredekilerin alayları ve işkenceler bir müddet devam eder:

“ ‘Haydi, kurtar kendini! Tanrı’nın Oğlu isen çarmıhtan in!’ diyorlardı.” (Matta xxvii.39-40.)

“Ama askerlerden biri O’nun böğrünü mızrakla deldi.” (Yuhanna xix.34.)

İsa’yı, Zâhir’in şahsında ortaya koyan yazar, İncil’de İsa’nın başından geçen hemen hemen bütün olayları, “tarihsel üstkurmaca” (**historiographic metafiction**) şeklinde tekrar kurgulayarak romanın anlatıldığı dönemin özelliklerine göre işlemeye çalışmıştır. Biz romandaki bu parodiyi gösterirken olayın bölünmemesi için öykünülen kısımları da beraber vermeye çalıştık.

Davut’un kardeşi olan Eflâtun, Sofuayyaş’taki evinde yedi yıl tutulduktan sonra, ıslık sesi duymaya başlar ve onu aramaya karar verir. Böylece herkesten habersiz evden çıkar ve Kostantiniye’ye sesin geldiği yöne doğru gider. Dedesinden başlayarak tam yedi kişiye ıslığın sahibinin kendileri olup olmadığını sorar; ancak hepsinden olumsuz yanıt alır. Yanlış sorduğu her kişi ona ilginç cevaplar verir. Bu cevaplar genellikle komik bir biçimde işlenmiştir. Romanda bu durum şöyle anlatılmaktadır:

“Ancak o ana kadar kazara olsa da, tam yedi kere görünüşe aldanarak hata işlemiş, kendisini çağırdığı zehabına kapıldığı yedi efendiye, kâh hayır işleme kâh ilgi ve kâh nezaket namına tebelleş olup bu zevatin ağızlarının tadını kaçırmıştı.” (s.119)

İncil’de İsa, günah, iman ve görevlerden bahsederken “yedi günah (hata) meselesini şöyle anlatmaktadır:

“Günde yedi kez size karşı günah işler ve yedi kez size gelip, ‘Tövbe ediyorum.’ derse, onu bağışlayın.” (Luka xvii.4.)⁵⁸

⁵⁸ Matta xviii.6-7., Markos ix.42.

Yazar, İncil’de geçen bu “yedi günah” meselesini farklı bir bağlamda anlatmaya çalışmıştır. Bunu yaparken olayın içerisine komik unsurlar eklemeyi ihmal etmemiştir.

Romanda geçen olaylardan biri de Galata Mevlevihanesi dervişlerinden İbrahim ile arkadaşının hapsedilip dövülme hadisesidir. Onları hapsedip dövünse Firavun adlı Bursalı birisidir. Fakat daha sonra Firavun, bütün yaptıklarına pişman olur ve Galata Mevlevihanesi şeyhlerinden biri olarak, Şeyh Nuvarif Bursevî Hazretleri ismiyle anılır. Dervişin intikam almaya geldiği vakit omzunda taşıdığı cenaze de Nuvarif Hazretlerinin cenazesidir. (s.137) Burada işlenen “günahkâr iken tövbe edip, kendini doğruluğa adama” tezi, kutsal metinlerde işlenen tezlerden biridir. İncil’de Saul adlı bir gençten bahsedilir. Saul, bir nevi işkence şefidir. (Elçilerin İşleri viii.3.) Fakat Şam’a dönerken yolda İsa ile karşılaşarak dramatik bir değişime uğrar ve o eski Hıristiyanlık düşmanı Saul, bu inancın asıl tanıtıcısı konumundaki Pavlus’a dönüşür. (Elçilerin İşleri ix.4.) Romanda anlatılan Firavun’un olayı, İncil’de geçen Saul’un başından geçenlerin bir parodisi gibi düşünülmüştür. Firavun’un müritlere davranışına baktığımızda dramatik unsurların yanında trajik unsurların da kullanıldığını görebiliriz.

II. BÖLÜM

2. Kolaj

Yapıştırma olarak da bilenen kolaj yöntemi, görsel sanatlarda uygulanan bir yöntemdir. Braque ve Picasso gibi kübist ressamın uyguladıkları bu yöntem, gazete, kumaş, duvar kağıdı, posta pulları, afişler ve fotoğraflar gibi nesnelere bir pano ya da tuvalde birlikte kullanılmasına dayanır. (Aktulum, 2007:223) Burada yapılan işlem, ayrışık unsurların bir araya getirilmesidir. Metin alanında uygulanış itibarıyla kolaj, gönderge metinlerden alınan parçaların, ana metinde bir araya getirilmesiyle oluşur. Yazar, gönderge metinlerden kestiği parçaları kendi metnine farklı bir bağlamda monte eder. Kolaja bu yönden bakarsak, modern metinler ve geleneksel metinlerde de bu yöntemin uygulandığını görürüz. Çünkü kolajın olduğu her yerde bir alıntılama işlemi söz konusudur. Alıntıdan farklı olarak, tek bir parça değil de parçalar farklı bir bağlama girerler. Burada yetke söz konusu değildir. Kolaj, tek bir gönderge metnin farklı parçalarının bir araya getirilmesiyle yapılabileceği gibi, farklı gönderge metinlerden bir araya getirilen parçalarla da yapılabilir. Burada amaç, farklı parçaların kesilerek ana metinde kaynaştırılmasıdır.

2.1. Kur'an-ı Kerim

2.1.1. Puslu Kıtalar Atlası

Yazar, iyiliği temsil eden Bünyamin adlı gencin karşısına çıkarttığı Büyük Efendi Ebrehe'nin yaptığı işlerden bahsettikten sonra onun dünya hakkındaki görüşlerini şöyle özetler:

“Ona göre hayat, artık, insanın büyük bir eğlenceyle çok şey öğrendiği bir oyundu ve içinde herkesin yaşamaktan korktuğu şu dünya, gerçekten en eğlenceli oyuncaktı.” (s.141)

Yazar, burada Kur'an-ı Kerim'deki farklı ayetlerden aldığı bir parçaları montaj tekniğiyle romanına yerleştirmiştir. Kur'an-ı Kerim'in söz konusu ayetlerden biri şu şekildedir:

“...Dünya hayatı, eğlence ve oyundan başka bir şey değildir.” (Kur'an vi.32.)

2.1.2. Kitab-ül Hiyele

Romanın önemli kişilerinden biri olan ve Calûd ile mücadele içerisinde sunulan Davut'un portresi çizilirken yazar, birçok yerde kolaj tekniğine başvurur. Bu teknik, kitabın ilk sayfasına Kur'an-ı Kerim'den bir ayetin alınmasıyla uygulanmaya başlanır. (s.7) Alıntıladığı bu ayetle adeta Davut'un kime benzediğini belirtmek isteyen yazar, postmodern romanın özelliklerinden biri olan üst kurmacayı okurun zihninde oluşturmaya başlar. Romana alınan ayette, Davut Peygamber'den bahsedilmektedir:

“And olsun ki biz, Davud'a katımızda bir imtiyaz verdik, 'Ey dağlar! Onunla birlikte tesbih edin' dedik. Kuşlara da bunu duyurduk. Ona demiri yumuşak kıldık.” (Kur'an xxxiv.10.)

Romanın kötü olduğu kadar hırslı karakterlerinden biri olan Calûd, iktidar taşını gördüğünde buna inanamaz. Ustası Yafes Çelebi ise mucizelere inanması gerektiğini söyler. Sözelimi bir evliya, müritlerinin önünde yerden bir avuç balçık aldıktan sonra onu yoğurup bir kuş heykeli yapsa ve imanıyla o heykeli canlandırıp göklere salırsa, çamurdan yapılan bu kuşun uçmasına herkes şaşırır. (s.76) Yazarın anlattığı bu durum, Kur'an-ı Kerim'de Hazreti İsa'ya atfedilen bir mucizedir. Yazar, Kur'an-ı Kerim'de geçen bir ayetin bir parçasını değiştirerek romana monte etmiştir. Kur'an-ı Kerim'in ilgili ayet şöyledir:

“Allah şöyle diyecektir: ‘Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene olan nimetimi hatırla... İznimle çamurdan kuş şeklinde bir şey yapmış ve ona üflemiştin, o da iznimle kuş olmuştu” (Kur’an v.110.)

Yazar, insanların bu kuşların durumunu bir müddet sonra kanıksayacağını ve mucizenin artık insanlardaki gerçeklik duygusunun bir parçası haline geleceğini belirterek, konuya yine Kur’an-ı Kerim’den “Ve in yerev âyeten yu’ridû ve yekûlû sihrun mustemirr”¹ ayetini örnek getirir. (s.76)

2.1.3. Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri

Romanda kişileştirilen Ölüm, Cezzar Dede ile birlikte Uzun İhsan adında birinin canını almak için onun peşine düşer. Bu arada zaman geçirmek için birbirlerine hikâyeler anlatırlar. Fakat Uzun İhsan’ı sekiz mahalle geçmelerine rağmen yakalayamazlar. Romanda Ölüm ile Cezzar Dede’nin dolaştığı mahallelerin isimleri sırasıyla Selam Mahallesi, Aden Mahallesi, Meva Mahallesi, Elhalid Mahallesi, Makame Mahallesi, Heyevan Mahallesi, Naim Mahallesi ve Firdevs Mahallesi’dir. Yazar, Kur’an-ı Kerim’den aldığı bu isimleri kolaj tekniğiyle metne dâhil etmiş ve Ölüm’ü de bu sahnenin içinde farklı bir şekilde kurgulayarak okuyucuda bir bütünlük hissi uyandırmaya çalışmıştır.

Romanın alt anlatılarından biri olan “Güneşli Günler” adlı hikâyede yazar, güneşten bahsederken onu yeryüzünün Mesih’i olarak nitelendirmiştir. (s.34) Yazar, Kur’an-ı Kerim’de adı geçen “Mesih” sözcüğünü kullanarak onu farklı bir bağlamda metne eklemiştir. “Mesih” Kur’an-ı Kerim’in Al-i İmran suresinde geçen Hazreti İsa’nın ölülerini diriltmesinden kinaye olarak kendisine verilen bir isimdir.

Romanda zengin bir tüccar olarak çizilen; ancak rüyasında gördüğü Salih adındaki bilge kişinin çağırması nedeniyle malını mülkünü dağıtıp onu aramaya koyulan Aptülzeyyat, aradığı kişinin kendisi olduğunu öğrendikten sonra, kendi kimliğinin farkına vararak titrer. Ruhu galeyana gelen Aptülzeyyat şöyle anlatılır:

¹ “Bir mucize görseler hemen yüz çevirirler ve süregelen bir büyüdür derler.” (Kur’an liv.2.)

“Yerle bir olmamak için dağların bile almaya korktuğu mukaddes emaneti, o artık bir kez kabul etmişti.” (s.132)

Yazar, kahramanın ruh halinin anlatımında Kur’an-ı Kerim’in insanlar hakkındaki bir ayetini kullanmıştır. Kur’an-ı Kerim’in söz konusu ayeti şöyledir:

“Gerçek şu ki, biz emanetleri göklere, yere ve dağlara sunduk da onlar bunu yüklenmekten kaçındılar ve ondan korkuya kapıldılar; onu insan yükledi.” (Ahzap, 33/72)

Romandaki bazı kişilerin ismi kutsal metinlerde geçmektedir. Romandaki hikâyelerde geçen Zekeriya, büyücü Üzeyir, Zekeriya, İshak, Âdem, Lokman², Şuayip (s.41), Salih (s.89) isimleri Kur’an-ı Kerim’de geçer.³ Bu isimler, alıntulandıkları kişilerin özelliklerini de göstermekle beraber farklı bir bağlamda tekrar anlatılmıştır. Yazar, bütün bunları yaparken kolaj tekniğinin imkanlarından yararlanmıştı.

2.1.4. Amat

Salı gününün uğursuzluklarının sayıldığı bölümde, Kâbil’in Hâbil’i o gün öldürdüğü, Musa’nın sihirbazlarının, Firavun’un karısı Âsiye’nin ve Zekeriya Peygamber’in o gün öldüğü söylenmektedir. (s.20) Adını saydığımız bütün bu isimler Kur’an-ı Kerim’de geçmektedir.⁴ Bu olayların hangi gün olduğu ise, kutsal metinlerde belirtilmemektedir. Yazar, kutsal metinlerde geçen bu isimleri kesip daha birçok farklı parçayı bir araya getirerek kendi metnine yapıştırmıştır.

Amat’ın su altında kalan ve mahkûmların atıldığı hücrenin adı, cehennemdir. Buranın bekçisi, Malik adında iri yarı bir adamdır. (s.50) Cehenneme merak yüzünden giren cellat, oradaki mahkumla beraber Malik’in yanına gider ve mahkum, Malik’e şöyle der:

---

² Kur’an xxxi.

³ Bu isimler -Lokman hariç- aynı zamanda Tevrat’ta da geçmektedir. “Zekeriya”, Tevrat’ın kitaplarından biridir.

⁴ Kur’an-ı Kerim’de Hâbil ve Kâbil’den, Âdem’in oğulları diye söz edilir.

“ ‘Ey efendi! Bu cellat çok meraklıdır... Eğer cellada aşağıyı gezdirirsen bize dayak atmayacak. Ne olur acı bize de adamı aşağıda bir gezdiriver.’” (s.52)

Mahkûmun Malik ile olan bu diyalogu, Kur’an-ı Kerim’de cehennem bekçisi olarak adı geçen Malik ile cehennemde bulunan günahkârların diyalogunu hatırlatmaktadır:

“Onlar cehennem bekçisine: ‘Ey Malik! Rabbin artık bizi öldürsün.’ diye seslenirler. Malik de: ‘Siz böylece kalacaksınız.’ der.” (Kur’an xliii.77.)

Kur’an-ı Kerim’in farklı ayetlerinden alınan parçalar, bir bütünlük oluşturacak şekilde birleştirilip yeni bir metin ortaya çıkacak şekilde tekrar yazılmıştır. Yazarın tutumuna baktığımız zaman yalnız Kur’an-ı Kerim-i gönderge metin olarak kullanmış; ancak kolaj yöntemini geniş bir alana uygulamıştır.

Romanda şeytanın parodisi olarak düşünülen Diyalol Paşa’nın gemideki ikinci reisi seçmesi sırasında cereyan eden olaylara baktığımızda, Kur’an-ı Kerim’in birçok yerinde geçen “şeytanın huzurdan kovulması” sahnesinin farklı bir metin gibi okuyucuya sunulduğunu görebiliriz. Böylece gemide geçen olaylara, Kur’an-ı Kerim’in değişik ayetlerinden alınan parçaların serpiştirildiğini görebiliriz. Diyalol, gemideki ikinci reisi seçme fikrini, gemidekilere söyleyince onlar şöyle karşılık verirler:

“Gemide bozgunculuk edip kan dökecek birini mi kendine vekil seçiyorsun.” (s.74)

Bunun üzerine Diyalol Paşa, gemidekilere dönerek onlara “Ben sizin bilmediklerinizi de bilirim...” diye cevap verir. (s.74) Gemidekilerin Diyalol Paşa’yla olan konuşmaları ile Kur’an-ı Kerim’de Allah’ın yeryüzünde bir insan yaratacağını meleklerle haber verdiği zaman meleklerin Allah ile konuşmaları arasında sıkı bir ilişki vardır. Kur’an-ı Kerim’de söz konusu olay şöyle ifade edilmektedir:

“Bir zamanlar Rabb’in meleklerle: ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.’ demişti. (Melekler): ‘A! Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökcek birisini mi yaratacaksın? Oysa biz seni överek tesbih ediyor ve seni takdis ediyoruz’ dediler. Allah da, ‘Ben sizin bilmediklerinizi de bilirim.’ dedi.” (Kur’an ii.30.)

Bu konuşmalardan sonra Diavol Paşa, orada bulunanlardan Süleyman Reis’e saygıda kusur etmemeleri konusunda söz alır. Ancak kendisinin Süleyman Reis’ten daha hayırlı bir kişi olduğuna inanan Ali Reis, öfke ve hasetten ona şöyle söyler:

“Ben, kendimden daha aşağı birinin emirlerini dinlemem. Hele Süleyman denilen o cahilin! Asla!” (s.74)

Ali Reis’in bu dediklerinden sonra hiddetlenen Diavol Paşa, ona dönerek şöyle konuşur:

“Bu ne küstahlık. Sen kim olduğunı sanıyorsun da emirlerimi dinlemiyorsun! Burada emre karşı gelen asilere yer yok! İsyana izin vermem. Şu andan itibaren artık reis bile değilsin! Seni buradan atıyorum. Artık tayfayla baş kasarada kalacaksın. Adi bir gabyar gibi seyir güvertesine adım bile atamayacaksın.” (s.74)

Ali Reis’in Diavol Paşa’nın emrine itaat etmeyişi, akıllara Kur’an-ı Kerim’de şeytanın Âdem’e secde etmeyişini getirmektedir. Allah, Âdem’i yaratınca bütün meleklerle secde etmesini söyler; ancak şeytan ona secde etmez. Bunun nedenini açıklayan şeytan şöyle der:

“Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.” (Kur’an xxxviii.76.)

Bunun üzerine Allah, şeytanı huzurundan kovar:

“Allah şöyle dedi: Öyle ise çık oradan (cennetten), çünkü sen kovuldun. Şüphesiz benim lanetim hesap ve ceza gününe kadar senin üzerindedir.” (Kur’an xxxviii.77-78.)

Ali Reis, yaka paça dışarı atılırken şöyle haykırır:

“Asıl sen şunu bil ki nerede olursam olayım, seçtiğin bu adamı düşman belleyeceğim... Andolsun ki onu mahvetmek için elimden geleni yapacağım. Bu konuda seninle bahse bile tutuşabilirim! Çıktığımız şu uğursuz seferin sonuna kadar mühlet ver bana! İşte o zaman göreceksin, kendine vekil seçtiğin bu yaratığın ne mal olduğunu!” (s.75)

Ali Reis’in bu haykırışı, Kur’an-ı Kerim’de huzurdan kovulan şeytanın haykırışı gibidir:

“İblis, ‘Ey Rabbim! Öyle ise bana insanların diriltilecekleri güne kadar mühlet ver.’ dedi. Allah şöyle dedi: ‘Sen o bilinen vakte (kıyamet gününe) kadar mühlet verilenlersin.’ İblis, ‘Senin şerefine andolsun ki, içlerinden ihlâslı kulların hariç, elbette onların hepsini azdıracığım.’ dedi.” (Kur’an xxxviii.79-83.)⁵

Dikkat edilirse yazar, metnini oluşturmak için kutsal metinleri kaynak olarak almıştır. Bu işi yaparken yalnızca bir metne bağlı kalmamış, farklı kutsal metinlerden kestiklerini kendi metnine farklı bağlamlarda yerleştirmiştir.

Romanda şeytana karşı duruşun sembolü olan Süleyman Reis, Diyavol Paşa’nın odasında kitapları karıştırırken rasgele bir kitabı açar ve kitabı okumaya başlar. Açılan sayfa Süleyman Reis’in daha önce de açtığı bir sayfadır. Sayfada şunlar yazılıdır:

“İyilerin ödülü ahiret hayatının güzelliklerini yaşamaya uygun olmalarıdır. Günahkârların cezası ise onların ölüp ortadan kalkmalarıdır. Çünkü onlar ahiret hayatının güzelliklerine layık değildirler. Günahkârlar, kötülüklerinden dolayı öte dünyadan mahrum olurlar ve tıpkı hayvanlar gibi yok olup giderler.” (s.29, s.90)

Kur’an-ı Kerim’e baktığımızda yukarıdaki metinle aynı anlama gelen birçok ayet görebiliriz. Yazar, Kur’an-ı Kerim’den buna benzer birçok parça alıntılanmış ve bunları farklı bağlamda bir araya getirmiştir. Yazarın Kur’an-ı Kerim’den kolaj yoluyla alıntılacağı ayetlerden biri şöyledir:

“Şüphesiz Allah, inanıp salih ameller işleyenleri, içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. İnkâr edenler (günahkârlar) ise (dünya zevklerinden)

⁵ Aynı konu, Kur’an xvii.61-65. ile Kur’an vii.11-17. ayetlerinde de anlatılmaktadır.

yararlanırlar ve hayvanların yediği gibi yerler. Onların kalacakları yer ateştir. (cehennemdir)” (Kur’an xlvii.12.)

Yazar, Süleyman Reis’in ruh halini anlatırken kamarada okuduğu kitaplardan yola çıkarak onun ölümsüzlüğe erişmek istemesi üzerinde durur. Yazar bu hallerden birini şu şekilde anlatır:

“Her nefsin ölümü tadacağı şu dünyada herkesin aslında ölümsüz olduğunu göstermek, iç bulantısını ikiye katlıyordu.” (s.116)

Yazar, Kur’an-ı Kerim’in çeşitli ayetlerinden alıntılacağı parçaları kendi metnine farklı bir düzende monte etmiştir. Çünkü bu anlama gelen, “Her nefis ölümü tadacaktır.” ayeti Kur’an-ı Kerim’in birçok yerinde tekrarlanır.⁶ Romanın ana karakterlerinden olan Süleyman Reis’in Diavol ile konuşmaları, “ölümsüzlük” çevresinde dolanır durur. Süleyman Reis, ne vakit ölümsüzlükle ilgili bir şeyler düşünse, Diavol Paşa bir yerlerden çıkar ve ona ölüm hakkındaki bu ayeti hatırlatır. Bunlardan birinde Süleyman Reis, Diavol Paşa’nın yasakladığı kitabı tam açacakken Diavol’a yakalanır. Diavol Paşa, Abuzer Reis’in vurulmasını da kullanarak sözü ölüme getirir. Diavol Paşa, Süleyman Reis’i kandırmak için ondaki ölümsüzlük hırsını daima kamçulamaktadır. Süleyman Reis’i yasak kitaptan uzaklaştıran Diavol Paşa, oradan bir kitap açar ve ölümsüzlük otunu yiyen koyun hikâyesini okur. Bu hikâyede imam, canavarlaşan koyunu ancak söz konusu ölüm ayetini okuyunca sakinleştirebilir. (s.189) Kur’an-ı Kerim’den kolaj yoluyla alınan ayetler, insanların öleceğini anlatan ayetlerdir.

Romanda cinayet işledikten sonra pişman olup öldürdüğü adamın adını taşıyan Fitilli Danyal ve beraberindekiler, Şilendi Koyu’na yaklaşır adaya çıktıklarında oradakileri öldürüp bir şövalyeyi esir alırlar. Doktor İbrahim Bey, şövalyeyi tedavi ettikten sonra yamağı Hâbil’i orada bırakıp gider. Bu arada şövalye, İslam dinini öğrenmek için İbrahim Bey’den Kur’an-ı Kerim ile kağıt ve divit ister. İbrahim Bey de Hâbil’e hastanın yanında kalmasını ve ona hidayet telkin etmesini söyler. Şövalye,

⁶ Kur’an iii.185., Kuran xxi.35.

Kur'an'a bakarken bir ara duraksar ve Hâbil'e altı çizili satırların anlamını sorar. Hâbil de satırları okur:

“Ve minenâsi men yekuûlu amenna billahi ve bilyemilahuri ve mâ hüm bimü'miniyn.”⁷

Şövalye bunun ne anlama geldiğini sorunca Hâbil, ayeti “İnsanlardan öyleleri vardır ki inanmadıkları halde Allah'a ve ahiret gününe inandık derler.” diye tercüme eder. Sözüünü bitirir bitirmez şövalye Hâbil'in boğazına sivri uçlu kalemi saplar ve Hâbil'i öldürür. (s.151) Yazarın Kur'an-ı Kerim'den konuyla ilgili ayet seçişi, Hâbil'in öldürüleceğinin ipucunu okura verir gibidir. Öldürülen kişinin suçsuz ve adının Hâbil olması da Kur'an-ı Kerim'den alınan ayetleri tamamlar gibidir. Kur'an-ı Kerim'de Hâbil'in kardeşi tarafından öldürülmesi şöyle anlatılır:

“Bunun üzerine kurbanı kabul edilmeyenin nefsi kendisini, kardeşini öldürmeye teşvik etti ve onu öldürdü. Böylece zarara uğrayanlardan oldu.” (Kur'an v.30.)

Kur'an-ı Kerim'den alınan birçok farklı parça, kolaj yöntemiyle bir araya getirilip yeni bir metin oluşturulmuştur.

Amat'a iki gemi saldırınca herkes ne olduğunu şaşırır; çünkü kendilerine saldıran gemilerde Osmanlı sancağı çekilidir. Bu sırada Diyyavol Paşa, gemidekilere dönerek şöyle der:

“Bizler Allah'ın emrini yerine getireceğiz. Bakara suresinin 197. ayetinde ne yazıyor, bilen var mı?” (s.176)

Geminin güvertesindekiler susunca, bir ihtiyar ayeti ezberden okur:

“Femeni'tedâ aleyküm fa'tedü aleyhi bimisli ma'teda aleyküm.”

Ardından herkesin anlaması için ayeti Türkçe'ye çevirir:

---

⁷ Kur'an ii.8.

“Kim size saldırırsa siz de tıpkı onun saldırdığı gibi ona saldırın.” (s.176)

Halbuki Dişavol Paşa, oradakileri kandırmıştır. İhtiyarın okuduğı söz konusu ayet, Bakara suresinin 194. ayetidir. Yazar, ayetin orijinalini ve anlamını aynı metne monte ederek kolaj örneğı sergilemiştir.

Amat’ı inşa eden Nuh Usta’nın kutsal metinlerdeki Nuh Peygamber ile olan benzerlikleri dikkat çekicidir. Nuh Usta da tıpkı Nuh Peygamber gibi bir gemi inşa etmiştir. (s.207) Benzerlik bununla kalmaz. Romanda Nuh Usta’nın lakabı, Deli Marangoz’dur. Kur’an-ı Kerim’de de Nuh Peygamber, halk tarafından deli olarak görölmektedir:

“Bu (Nuh), yalnızca kendisinde delilik bulunan bir kimsedir. Öyle ise, bir süreye kadar ona katlanıp bekleyin bakalım.” (Kur’an xxiii.25.)⁸

Dikkat edilirse Nuh Usta ile Nuh Peygamber, çevrelerinde “deli” olarak nitelendirilmektedir. Nuh Usta’nın karısı onun delirdiğini düşündüğü için evi terk etmiştir. Nuh Peygamber’in karısı da çevresindekiler gibi onun delirdiğini düşünmüş olacak ki Nuh Peygamber’in yaptığı gemiye binmemiş ve helak olmuştur. Bu durum ayette şöyle anlatılır:

“Allah, inkâr edenlere, Nuh’un karısı ile Lut’un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kişinin nikâhları altında iken onlara hainlik ettiler. Kocaları Allah’tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara: ‘Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin!’ denildi.” (Kur’an lxvi.10.)

Nuh Usta’nın bu özellikleri, kutsal metinlerin farklı parçalarından kesilip kolaj tekniğıyle romanda farklı bir bağlamda birleştirilmiştir.

Amat’ın mürettebatının veba yüzünden neredeyse yarısı ölür, geri kalanı da hastalanır. Dişavol’un emriyle vebalılar, geminin ambarında diri diri yakılır ve kireç atıldıktan sonra kapak sıkıca kilitlenir. Gemide hiç kimse buranın nöbetçisi olmak

⁸ Kur’an’da aynı anlama gelen bir başka ayetin anlamı şöyledir: “Onlardan önce Nuh’un kavmi de yalanladı, hem de kulumuzun yalancı olduğunda ısrar ederek: ‘O, delirdi, dediler.’ Ve (Nuh, davetten vazgeçmeye) zorlandı.” (Kur’an liv.9.)

istemez; çünkü ambara atılan zavallıların iniltilerini iç parçalayıcıdır. (s.215) Burada çizilen ambar manzarası, Kur'an-ı Kerim'de çizilen cehennem manzarası gibidir.

“Orada onların bir inlemeleri vardır. Bunlar orada (sağır olup) bir şey de işitemezler.” (Kur'an xxi.100.)

“İşte bunların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü gidiş yeridir.” (Kur'an iv.97.)

“O gün Allah'ın düşmanları cehennem ateşine sürülmek üzere hep bir araya toplanırlar.” (Kur'an xli.19.)

Cehennemin paradisi olarak düşünülen gemideki ambarın özellikleri anlatılırken doğal olarak Kur'an-ı Kerim'in farklı ayetlerinden kolajlama yapılmıştır.

Romanda Süleyman ile olan mücadelesini kaybeden ve bu yüzden ambara atılan Ali Reis'in Süleyman Reis'e “yasak kitabı” okumasını telkin ettiği bölümde, ona “Diyavol'un kamarasındaki kitaplar çok ilgini çekti, değil mi?” diye sorar. (s.220) Ardından da ölümsüzlük için yalnız bir kitap okumasını söyler. Ali Reis'in bu sorusuyla Kur'an-ı Kerim'de şeytanın Âdem'i kandırmak için sorduğu soru oldukça benzerdir:

“Nihayet şeytan ona vesvese verip şöyle dedi: ‘Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi?’” (Kur'an xx.120.)

Sonrasında kaptan Diavol Paşa, Süleyman Reis'e yasak olan bir şeye el sürdüğü için güvenini yitirdiğini söyleyerek şöyle der:

“Bu gemide artık hiçbir değer kalmadı... Kıç kasaradaki rahatın da bitti. Hayır! Baş kasarada da kalmayacaksın... Şimdi gideceğin yer değerine uygun olacak!” (s.222)

Kur'an-ı Kerim'de de Allah, Âdem'i şeytana uyduğu için cennetten dünyaya gönderir:

“Allah dedi ki: ‘Birbirinizin düşmanı olarak inin (oradan). Size yeryüzünde bir zamana kadar yerleşme ve yararlanma vardır.’” (Kur'an vii.24.)

Yazar, gerek Ali Reis'i gerekse Süleyman Reis'i anlatırken kolaj tekniği ile kutsal metinlerde geçen şeytan ve Âdem'in özelliklerini kesip bu özellikleri metinde bir araya getirip yeni bir metin yaratmıştır.

Geminin Navarin'de bulunan 247 meşe ağacından yapıldığını, bunun da gemideki 247 kişiye denk geldiğini söyleyen Göbelez Baba, şu şekilde konuşur:

“Ey Allah'ım! Yoksa bu bir imtihan mı? Ah güzel Allah'ım! Bize kıyma! Bize acı! Bize kaldıramayacağımız yük yükleme!” (s.168)

Kur'an-ı Kerim'de Allah, kullarına şöyle dua etmelerini söylemektedir:

“Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi başla, bize acı!” (Kur'an ii.286.)

Göbelez Baba'nın ettiği duadaki “Bu imtihan mı?” yakarışı ise, Kur'an-ı Kerim'in çeşitli ayetlerinde tekrarlanmaktadır. Bunlardan biri şöyledir:

“Şüphesiz bu apaçık bir imtihandır.” (Kur'an xxxvii.63.)

Yukarıdaki metin oluşturulurken Kur'an-ı Kerim'in farklı ayetlerinden alınan parçalar yeni bir metin oluşturacak şekilde montaj tekniğiyle bir araya getirilmiştir.

Gemideki güvertelerden birinin adı, “bahçe”dir. Diyavol Paşa, buraya rahatlamak için gitmektedir. (s.27) Daha önce söylediğimiz gibi gemide suçluların atıldığı yerin adı, cehennemdir ve özellikleri anlatılırken Kur'an-ı Kerim'deki cehennemin özellikleri esas alınmıştır. “Bahçe” denilen güvertenin özellikleri anlatılırken Kur'an-ı Kerim ve diğer kutsal metinlerdeki cennetin özellikleri aynı metinde birleştirilmiştir. Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerinde, cennetten “bahçe” diye bahsedilir:

“İman edip salih ameller işleyenlere gelince, işte onlar cennet bahçelerinde sevindirilirler.” (Kur'an xxx.15.)

2.1.5. Suskunlar

Romanda Davut ve Eflâtonun dedesi olan Kalın Musa'nın portresi çizilirken gerek Kur'an-ı Kerim'den gerekse diğer kutsal metinlerden alınan birçok parça romana monte edilmiştir. Kalın Musa'nın oğlu Veysel'i tokatlaması Kur'an-ı Kerim'de Musa Peygamber'in tanımadığı birine yumruk atmasına benzetilerek anlatılmaya çalışılmış; ancak yazar, bunu yaparken diğer kutsal metinlerden kestiği parçaları da metnine kolaj tekniği ile yapıştırılmıştır. Yine Kalın Musa'nın Hızır Paşa ile olan ilişkisi (s.22), Kalın Musa'nın oğlunun Hızır Paşa'nın yeğenini öldürmesi (s.56), Eflatun ile Davut'un ikiz çocuk olmaları (s.24) ve Kalın Musa'nın daha birçok özelliği, Kur'an-ı Kerim'in farklı ayetlerinden alınmış ve kolaj tekniği ile bir araya getirilmiştir.

Romanda Kalın Musa'nın kardeşi olan Muhayyer Hüseyin Efendi'nin Beyazıt'taki kahvehanesi tanıtılırken duvarlardaki ilginç süslemelerden bahsedilir:

“... Burak'ın sırtında Hazreti Peygamber'in miraca çıkması, Zaloğlu Rüstem'in ejderhayı öldürmesi, Yusuf'u hamamda görür görmez Züleyha'nın düşüp bayılması, Anka kuşuna binen Bukrat'ın Kaf Dağı'na uçması ve başı insan gövdesi ise yılan olan Mar-ı Kahkaha hakkındaki tasvirler bunlardan sadece birkaçıydı...” (s.29)

Bu tasvirde adı geçen Miraç hadisesi ve Yusuf ile Züleyha kıssası, Kur'an-ı Kerim'de geçer. Mar-ı kahkaha (şahmaran) ise, Tevrat'ta Havva'yı kandıran yilandır. Şahmaran, başı insan, gövdesi yılan olan bir söylence yaratığıdır. Eskiden evlerin duvarına, göz alıcı Şahmaran resimleri asılırdı. Resimlerde uzun saçları, kapkara gözleriyle Şahmaran'ın yüzü daha çok kadını andırır. O güzel yüzün altındaki gövdeden, el kol yerine, kıvrımlı yılanlar fırlar. (Sezer, 2007) Burada kahvehane anlatılırken kolaj tekniğine başvurulmuştur.

Romanın kötü karakterlerinden biri olan Pereveli Cüce İskender'in özellikleri çizilirken kutsal metinlerden oldukça yararlanılmıştır. Yazar, onun birçok özelliğini Kur'an-ı Kerim'in farklı ayetlerinden aldığı parçalarla bir bütün haline getirmiştir. Cüce Efendi'nin kötü taraflarını Kuran-ı Kerim'in fitne ilgili ayetlerinden, iyi birçok

özelliğini de bu fitneleri ortadan kaldırmaya çalışan Zülkarneyn adındaki peygamberden almıştır. Yazar, özellikle Kehf suresinden yararlanma yoluna gitmiştir. Kendini iyi bir müslüman olarak tanıtan Cüce İskender Efendi, özellikle musiki ile uğraşanları hedef almaktadır. Hac vazifesini de yerine getiren Hacı İskender Efendi, öyle coşkulu vaazlar verir ki Sofuayyaş'taki Abalıfella Camii tıklım tıklım dolar. Hacı İskender Efendi, musiki konusunda çok sert bir üslup içine girer. Yazar, onun bu konudaki görüşünü şöyle anlatır:

“ ‘Kuran’ı teganni eden bizden değildir.’ diyen de, ‘şarkıcı kadını dinleyenin kulaklarına ergimiş kurşun döküleceğini söyleyen de Hazreti Peygamber’dir.’” (s.49) O yevm-i kıyamet’te, o azim günde ateş uçurumları iştahlanıp harlayacak. İşte cehennem o zaman kuduracak! Âdemoğulları mahşerde görüldüğü vakit cehennem, avını gören kuduz bir köpek gibi harlayıp kükreyerek onlara adeta saldırarak ve ehl-i mahşer dehşete düşecek!” (s. 49-50)

Bu ifadeler Kur’an-ı Kerim’in değişik ayetlerinden kesilerek bir araya getirilmiştir.⁹ İskender Efendi, Tağut’un (şeytan) emrine girdikten sonra “hayat nefesi”nin peşine düşer. Bunun için Kostantiniye’deki altı musiki sanatçısının öldürülmesi gerekmektedir. (s.263) Bundan sonra Cüce İskender, kötü bir kimliğe bürünür, işi fitne ve fesattır. Alessandro Perevelli’nin cüce ve dilinin yabancı olmasından, Asım’ın onu anlamamasından, bazı isteklerini ifade etmek için dilinin yetersizliğinden, Tağut’un emrine girip “Cüce” olduktan sonraki fesatlarından onun Kur’an-ı Kerim’de anlatılan Yecüc ve Mecüc kavminin özelliklerini taşıdığını anlayabiliriz. İhsan Oktay Anar, Kur’an-ı Kerim’deki İskender ile Yecüc ve Mecüc şeklindeki kıssayı, yeni bir tip yaratarak söz konusu şahsiyetlerin gösterdiği tüm özellikleri, bu yeni yarattığı tipin şahsında buluşturmuştur. Biraz önce de söylediğimiz gibi Cüce İskender Efendi, “İskender” olduğu sıralarda Zülkarneyn’in; “Cüce” olduğu sıralarda ise, Yecüc ve Mecüc kavminin özelliklerini göstermektedir.

Romanda şeytanın paradisi olan Tağut’un özelliklerine baktığımızda yazar, gerek Kur’an-ı Kerim’de gerekse diğer kutsal metinlerde adı geçen şeytanın birçok özelliğini kesip kolaj yoluyla bir araya getirmiştir. Tağut, kendine yardımcı olarak da

⁹ Söz konusu ayetler tezimizin “Parodi” bölümünde verilmiştir.

Cüce İskender Efendi'yi (Yecüc ve Mecüc) seçmiştir. Tağut, Cüce Efendi'yi ölümsüz olacağı konusunda kandırmıştır:

“ Onun şu hayat nefesi olmazsa, benim gibi ölümsüz olmana imkân yok. Bunu biliyorsun değil mi?” (s.190)

Tağut'un bu sözlerinden onun ölümsüz olduğu anlaşılmaktadır. Tağut, Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde geçer:

“Allah inananların dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin dostu ise tağuttur. Onları aydınlıktan karanlıklara sürükler. İşte onlar cehennemliklerdir. Onlar orada ebedi kalacaklardır.” (Kur'an ii.257.)

Romanda adı geçen Tağut'un, Kur'an-ı Kerim'deki şeytana en çok benzeyen tarafı, ölümsüz olmasıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in bir ayetinde şöyle denilir:

“ (İblis) dedi: ‘(Bari) bana (insanların) tekrar diriltilecekleri güne kadar süre ver.’ (Allah) buyurdu: ‘Haydi sen süre verilmişlerdensin.’”(Kur'an vii.14-15.)

Tağut'un, Davut ile olan kavgasında çeşitli yönleri tanıtılmaktadır:

“Beni az çok tanıdığımı sanırdım. ‘Dilimle’ sizleri baştan çıkararak benim gibi birinin, yani Muhteşem Tağut'un daha zeki olduğunu bilmen gerekirdi.” (s.245)

Yazarın, “dilimle” sözcüğünü parantez içine almasının sebeplerinden biri orada bir gönderme bulunması dolaysıyladır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şeytandan bahseden ayetlerden biri şöyledir:

“Hem onlardan gücün yettiğini sesinle oynat, süvarilerin ve piyadelerinin üzerlerine bas gürültüyü ve mallarına evlatlarına ortak ol ve onlarla vaatler yap, fakat Şeytan onlara bir aldaniştan başka ne vaat eder?” (Kur'an xvii.64.)

Ayette geçen “sesinle” tabiri, şeytanın sesinden başka bir şey değildir. Zaten romanda Cüce İskender Efendi, Abalıfella Cami'inde verdiği vaazlarda musikinin,

şeytanın şarkısı olduğunu iddia ederken bu ayeti delil getirmektedir. (s. 179) Yazar, Tagut'un bu özelliklerini oluşturmak için Kur'an-ı Kerim'in farklı ayetlerinden kestiği parçaları bir araya getirmiş ve yeni bir kişilik ortaya koymuştur.

Romanda adı geçen Muhteşem Neyzen Bâtın Hazretleri'nin özellikleri, diğer kişilere göre daha soyut çizilmiştir. Bâtın Hazretleri, Zâhir'in babası olup, şöyle tanıtılmaktadır:

“ Kusursuzluk, Muhteşem Neyzen Bâtın'a mahsustur.” (s.141)

Muhteşem Neyzen Bâtın Hazretleri, romanda Allah'ın (Tanrı) sembolüdür. Yazar, Bâtın Hazretleri'ni Kur'an-ı Kerim'den ve İncil'den aldığı özelliklerle karşımıza çıkarmaktadır. Örneğin yukarıdaki ifade, Kur'an-ı Kerim'de şöyle geçmektedir:

“O, öyle bir Allah'tır ki, kendisinden başka hiçbir tanrı yoktur. O, malik ve sahiptir, (her türlü kusurdan) münezzehtir, selâmet verendir, emniyete kavuşturandır, gözetip koruyandır, üstündür, istediğini zorla yaptırır, büyüklükte eşi olmayandır.” (Kur'an lix.23.)

Davut'un Cüce İskender Efendi ile olan kavgasında yazar, Bâtın'ın Allah olduğunu açıkça belirtir:

“ O anda Davut'un tüyleri ürpermişti. Nasıl ki aydınlık, karanlıktan ne ölçüde nurluysa, Bâtın da aydınlıktan aynı ölçüde nurluydu. Bâtın, bilinmeyen ve görülemeyen olmaktan çok, bilinmemesi ve görülmemesi gerekendi.” (s.264)

Cüce Efendi, Neyzen Bâtın'daki hayat nefesinin peşindedir. Bunu da romanda şöyle dile getirir:

“... ‘Evet efendimiz,’ dedi. ‘Hayat veren nefes için canım dışında tüm varlığımı feda ederim!’” (s.190)

Allah'ın insanlara hayat nefesini üflemesi, Kur'an-ı Kerim'de şöyle geçer:

“Sonra onu ‘düzeltip bir biçime soktu’ ve ona Ruhundan üfledi. Sizin için de kulak, gözler ve gönüller var etti. Ne az şükrediyorsunuz?” (Kur’an xxxii.9.)

Eflâtun, Cüce tarafından öldürülecekken Davut gelir. Davut, bütün gerçekleri bildiğini söyler. Bu arada Cüce İskender, silahını ateşler ve Eflâtun’u öldürür. (s.262) Eflâtun’a hayat nefesini üfleyen (diriltten) ise Neyzen Bâtın’dır. Bâtın Hazretleri’nin bu durumundan hareketle onun hakkında yaptığımız tespit daha da güçlenmektedir. Kur’an-ı Kerimde Allah’ın ölüleri diriltmesi şöyle ifade edilmektedir:

“İşte bunlar gösteriyor ki, Allah şüphesiz haktır. Şüphesiz ölüleri o diriltir ve o her şeye kadirdir.” (Kur’an xxii.6.)

Yazar, kahramanların özelliklerini çizerken Kur’an-ı Kerim’den birçok parçayı almış ve metnine yeni bir kurgu ile monte etmiştir.

Romanın ana karakterlerinden olan ve değiştirilen saz semaisinin sırrını çözen Davut, sevgilisi Neva için yapabileceği şeylerden bahsederken bazı günahkârların ismini anar:

“Eğer o yerin yedi kat dibindeyse, Kâbil’in, Nemrut’un, Ebû Cehil’in ve tüm putperestlerin günahlarının bin mislini işleyip cehenneme bile inerim.” (s.71)

Nemrut’un adı Kur’an-ı Kerim’de geçmemekle beraber, kıssalarda Hazreti İbrahim’i ateşe attıran kral olarak bilinir. Kâbil ise Hazreti Âdem’in oğullarındandır ve kardeşi Hâbil’i öldürmüştür. Onun günahkâr olduğu Kur’an-ı Kerim’de şöyle anlatılır:

“Bunun üzerine kurbanı kabul edilmeyenin nefsi kendisini, kardeşini öldürmeye teşvik etti ve onu öldürdü. Böylece zarara uğrayanlardan oldu.” (Kur’an v.30.)

Yazar, kolaj yöntemiyle aldığı parçaları birleştirip kahramanını daha donanımlı bir hale getirmiştir.

Romanda Muhteşem Neyzen Bâtın Hazretleri'nin hayat nefesini hak eden Eflâtun'un ıslığı arama serüveni anlatılırken Eflâtun, Beyazıt taraflarında bir dükkâna girer:

“İçeride duvara, belli ki bereket getirsin diye, sülüsle asılmış karınca duası, Âyetü'l Kürsî ve Salât-ı Tefriciye asılmıştı.” (s.86)

Cümlede sözü geçen Ayet'el Kürsî, Kur'an-ı Kerim'de geçen bir süredir.¹⁰ Müslümanların, günlük hayatında da önemli bir yere sahiptir. Kahvehanelerde, iş yerlerinde, evlerde ve daha birçok yerde en üst köşeye asılır. Geceleri yatmadan önce de okunur.¹¹

Davut'un ikiz kardeşi olan Eflâtun, ıslık sesini arayarak Galata Mevlevihanesi'ne kadar gelince kulağına gelen gizemli ıslığın oradan geldiğini anlar. Buradaki dedelerden İbrahim Dede, ona şöyle der:

“... Aslında onlar, bilmeden iyilik eden insanlardır.” (s.123)

Kur'an-ı Kerim'de iyilik hakkındaki ayetlerden birisinin anlamı şöyledir:

“... Allah, onların kötülüklerini iyiliklere çevirir...” (Kur'an xxv.70.)

Yazar, Mevlevi dedelerini tanıtırken ve konuştururken Kur'an-ı Kerim'den bunun gibi ayetlerden kolaj yöntemiyle parçalar kesip metnine yapıştırılmıştır.

Şeyh Nuvarif Hazretleri ölünce tabutunun üzerindeki yeşil örtüye, Enbiya suresinin otuz dördüncü ayet-i kerimesi yazılmıştır. (s.129) Söz konusu ayetin anlamı şöyledir:

“Senden önce hiç bir beşere ölümsüzlüğü vermedik; şimdi sen ölürsen onlar ölümsüz mü kalacaklar?”

---

¹⁰ Kur'an ii.255.

¹¹ Mahmut Sami Ramazanoğlu, **Dualar ve Zikirler**, İstanbul, Erkam Yayınları, 2001, s.200.

Yazarın bu ayete gönderme yapması ayetin manasıyla romanın vermek istediği mesajın benzer olması dolayısıyladır. Yoksa müslüman cenazelerinde tabutların üzerine, Âl-i İmrân suresinin yüz seksen beşinci ayeti yazılmaktadır.¹²

Zâhir Efendi'nin geleceğini müjdeleyen Yedikule Kâhini'nin özelliklerinden bahsedilirken, kutsal metinlerden oldukça çok yararlanmıştı. Burada kâhinin inandığı bir takım değerler üzerinde durulmuştur. Bu değerler, kâhinin tarih kitabında geçmektedir. Bunlardan bazıları, Âdem peygamber'in toprağının Kâbe'nin olduğu yerden alındığı, Hazreti İdris'in, İblis'in müzik aletleri çalmayı ve şarap içmeyi öğrettiği Kabil'in oğullarına gönderildiğidir. (s.161) Kur'an-ı Kerim'e baktığımız zaman Âdem Peygamber'in topraktan yaratıldığını görebiliriz. Kur'an-ı Kerim'in bir ayetinin manası şöyledir:

“Biz onları (asılları olan Âdem'i) bir cıvık ve yapışkan çamurdan yarattık.”
(Kur'an xxxvii.11.)

Hazreti İdris de Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerdendir. Kâhinin sözü edilen eserinde geçen bilgilerden biri de Âdem'in ilk kardeşi Şid olduğudur. (s.160) Şid Peygamber'in adı, Kur'an-ı Kerim'de geçmez; ancak M. Asım Köksal, Şid Peygamber hakkında romanda verilen bilgiyi içeren şu açıklamayı yapar:

“Âdem'in (a.s) oğlu Kâbil, kardeşi Hâbil'i kıskanarak öldürdükten beş yıl sonra, Şit (a.s) doğdu. Cebrâil, Hz. Havva'ya: 'Allah, bunu (Şit'i), sana, Hâbil'in yerine verdi.' dedi.”¹³

Bu açıklamalardan sonra biz Âdem'in kardeşi Şid doğan ilk oğlunun Şid olduğunu anlarız.

Romanda her şeyi önceden bilen Yedikule Kâhini'nin eserinde, Saba Melikesi Belkıs'ın Süleyman Peygamber'e gönderdiği hediyelerden bahsedildiği söylenir. (s.161) Bu bilgi, Kur'an-ı Kerim'de de yer almaktadır:

¹² “Her nefis ölümü tadacaktır.”

¹³ M. Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, C.I, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004, s.69-70.

“Melike dedi: ‘Hükümdarlar bir ülkeye girince, orayı perişan ederler ve toplumun önderlerini küçük düşürürler. Herhalde onlar da böyle yapacaklardır. Bu yüzden onlara elçilerle bir hediyeye göndereyim de, bakalım elçiler nasıl bir sonuçla dönecekler?’” (Kur’an xxvii.34-35.)

Romanda kötü bir karakter olan Tağut’un yardımcısı olan Cüce Efendi, Abalıfella Cami’inde verdiği vaazlardan birinde musikinın şeytan icadı olduğu üzerinde durur. Görüşlerini pekiştirmek için de Kur’an-ı Kerim’den ayet delil gösterir. Cüce Efendi’nin ilk söylediği ayet, Nisâ suresinin yüz on yedinci ayetidir. Burada ayetin ifade ettiği manayı, daha önceki ayetlerin anlamlarıyla birleştirmiştir. İlgili ayetin anlamı şöyledir:

“Onlar, Allah’ı bırakırlar da, yalnız dişilere taparlar. Böylece ancak inatçı şeytana tapmış olurlar.” (Kur’an iv.117.)

Musikiye savaşını devam ettiren Cüce Efendi’nin bu kez delil getirdiği ayet, Lokman suresinin altıncı ayetidir. Cüce Efendi, ayetin hepsini değil de kendisini ilgilendiren kısmı olan “Lehve’l hadis” ibaresini yorumlayarak musikinın haram olduğunu söyler. Bunun yanında hadislerden başka deliller de getirir. Gerçekten müfessirler, bu ayetteki “Lehve’l hadis” tabirinin yorumunda ihtilafa düşmüşlerdir. Yazar, bu yorumlardan yola çıkarak kahramanını tam donanımlı hale getirmektedir. Romana konu olan ayetin tamamı şöyledir:

“Bayağı insanlardan kimi de vardır ki, bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve onu eğlence yerine tutmak için laf eğlencesi (şarkı) satın alırlar. İşte onlar için aşağılayıcı bir azab vardır.” (Kur’an xxxi.6.)¹⁴

¹⁴ Laf eğlencesi: Eğlence söz; insanı oyalayan, işinden alıkoyan sözler, asılsız hikâyeler, masallar, romanlar ve tarih kılıklı efsaneler, güldürücü lakırdılar, gevezelikler, nağmeler gibi eğlendirici sesler. Bu ayetin iniş sebebinde deniliyor ki: Nadr b. Haris ticaretle Faris’e gidiyor. Acemlerin hikâyelerini, efsane kitaplarını getiriyor ve bunları Kureyşe okuyarak: ‘Muhammed, size Ad ve Semûd hikâyeleri söylüyor gelin ben size Rüstem’in, İsfendiyar’ın, Kısraların hikâyelerini anlatayım.’ diyor ve bu şekilde birçoklarının Kuran dinlemesine engel oluyordu. Bundan başka güzel bir şarkıcı cariye almış, birinin müslüman olacağını işittiği zaman onu alıp cariyesine: ‘Haydi buna yedir, içir, söyleyiver.’ der, böylece eğlendirip: ‘Gördün ya bu, Muhammed’in çağırıldığından, namazdan, oruçtan, onun önünde çarpışmaktan daha iyi değil mi?’ dermiş. İbnü Hatal da bir cariye almış, sövüp saymayı şarkı olarak söylemiş. Ayetin sonunda ‘İşte onlar için...’ diye çoğul kipi getirilmesine bakılırsa, bunların hepsinin de ayetin iniş sebebinde dâhil olması

Cüce Efendi'nin bu konuya delil getirdiği bir başka ayet ise, İsrâ suresinin altmış üç ve altmış dördüncü ayetleridir. Delil getirdiği diğer ayetlerin aksine bu ayetin mealini tam olarak okumuştur. Yazar, Cüce Efendi'nin bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Buna göre Cenab-ı Rabbü'l Âlemin, şeytan'a şunları söylemişti: ‘... Onlardan kim sana uyarsa cezanız mükemmel bir cezadır. Onlardan gücünün yettiğini sesinle...(Cüce Efendi burada durmuş ve ‘Sesinle...’ kelimesini tekrarlamış, sonra da söze devam etmişti) ...sesinle yerinden oynat.’” (s.179)

Burada Kur'an-ı Kerim'de geçen birinci ayet aynen, ikinci ayetin ise ilgili kısmı alınmıştır. İki ayetin anlamı tam olarak şöyledir:

“Allah buyurdu ki: ‘Haydi git! Onlardan kim sana uyarsa, şüphesiz ki, cezanız cehennemdir, hem de mükemmel bir ceza.’ / ‘Hem onlardan gücün yettiğini sesinle oynat, süvarilerin ve piyadelerine üzerlerine bas gürültüyü ve mallarına evlatlarına ortak ol ve onlarla vaatler yap, fakat Şeytan onlara bir aldandıktan başka ne vaat eder?’” (Kur'an xvii.63-64.)

Yazar, kolaj tekniğiyle Kur'an-ı Kerim'in çeşitli ayetlerinden aldığı parçaları ustalıkla bir araya getirmiştir.

Zincirli Han tasvir edilirken orasının ne kadar kötü bir yer olduğundan bahsedilir. Yazar, orayı mesken tutan neferlerin sayısının cehennem meleklerinin sayısı kadar olduğunu söyler. (s.191) Kur'an-ı Kerim'de cehennem meleklerinden şöyle bahsedilir:

“Üzerinde ondokuz (melek) vardır.” Kur'an lxxiv.30.)

---

gerekir. Tefsircilerin çoğu bunu şarkı ile tefsir etmişlerse de muhakkik âlimlerin tercihi, açık şekliyle genel olmasıdır. Bununla birlikte burada asıl kötölemenin hikmeti şununla anlatılmıştır: ‘Bilmeyerek, Allah yolundan sapıtılmak; yani saptırıldığını hissettirmeden, yaptığı işin sonunu sezdirmeden dini, ahlâkı bozmak ve onu, yani Allah yolunu, hak dinini eğlence yerine tutmak için (...)’ (Elmalılı Hamdi Yazır, **a.g.e.**, C.VI, s.491)

Yazar, Kur'an-ı Kerim'de farklı ayetlerde belirtilen cehennem özelliklerini kolaj yöntemiyle bir araya getirmiştir.

2.2. Eski Ahit

2.2.1. Puslu Kıtalar Atlası

Romanın ana karakterlerinden olan ve Ebrehe ile mücadele haline verilen Bünyamin, düşünde lağımca ocağından Vardapet'le birlikte yeraltında dehlizler açarak ilerlerken korkunç şeylerle karşılaşır. Bir mağaraya ulaştıklarında ise donakalırlar. Sarkıtların ve dikitlerin üstünde tahtaları çoktan çürümüş bir gemi görürler. Geminin içine girdiklerinde bir erkek ve bir dişi olmak üzere bir sürü hayvan iskeleti ile karşılaşır. (s.84) En sonunda Bünyamin, yukarı çıkmaya çalışır. Gökte dolunay sandığı şeyin, ağacın meyvesi olduğunu anlar ve bu meyveyi tatmak için dayanılmaz bir istek duyar. (s.85) Tevrat'ta Tanrı, Âdem'i yarattıktan sonra onu "Aden" denilen cennete koyar ve ona şöyle der:

"Ona, 'Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsiniz' diye buyurdu. / Ama iyiyi kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün." (Yaratılış ii.16-17.)

Romanda oldukça çok kullanılan bu olay, Bünyamin'in teşkilat odasına girmesi sırasında da kullanılmıştır. Ebrehe, Bünyamin'e teşkilat odasında her şeyi yapabileceğini; ama bir şeye dokunmaması gerektiğini söyler. (s.153) Burada da yukarıdaki "yasak meyve" olayına bir gönderme vardır. Yazar, Tevrat'ın çeşitli ayetlerinden aldığı parçaları metne serpiştirerek kolaj tekniğini uygulamıştır.

Büyük Efendi Ebrehe'nin gizli teşkilat binasında Bünyamin duysun diye anlattığı 'Sabahın Oğlu' adlı masala baktığımızda, kolajlama tekniği ile Tevrat'tan alınan parçaların birleştirilip yeni bir metin halinde yazıldığını görebiliriz. (s.202) Yazar, Tevrat'ın farklı ayetlerinde geçen şeytana ait parçaları yazdığı metne monte etmiştir.

2.2.2. Kitab-ül Hiyel

Romanda kötü ve iyinin sembolü olan Calûd ile Davut'un mücadelesi anlatılırken Tevrat'tan ve diğer kutsal metinlerden oldukça çok yararlanılmıştır. Calûd'un adı Tevrat'ta Golyat olarak geçer. Romanda Calûd, Yafes Çelebi tarafından alınmadan evvel mezada çıkarılır ve herke onun zekerinin büyüklüğünden hayrete düşer. Maslahatı dehşet salacak derecede büyük ve sünnetsizdir. Bu özelliklerinin yanında Calûd, etten ve kemikten dev bir köle olmasının yanında iri pazuları, kalın bilekleri, geniş omuzları ve koskoca elleri olan biri olarak tasvir edilmiştir. (s.49) Yine romandaki rivayetlerin birinde Calûd'un Filistî olduğu da rivayet edilmiştir. (s.67) Tevrat'ta Golyat'ın (Calûd) özelliklerine baktığımız zaman, ünlü hiyelkar Calûd'un özelliklerinin ondan alındığını görebiliriz. Yine Calûd'un karşısında Tevrat'taki Davut gibi küçük¹⁵ birinin olması ve Davut'un Calûd'u taşla öldürmesi Tevrat ve diğer kutsal metinlerden alınıp kolaj yöntemiyle birleştirilmiştir.

2.2.3. Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri

“Dünya Tarihi” adlı hikâyede Aptülzeyyat adındaki tüccar, rüyasında gördüğü Salih adındaki dervişin tembihleriyle bütün varını yoğunu satar ve onu aramaya başlar. Salih'i ararken başına gelen olaylara baktığımızda, bunların Tevrat'ın farklı bölümlerinden alındığını ve alınan parçaların birleştirilerek yeni bir metin oluşturulduğunu görebiliriz. Bunların başında “yasak meyve” olayı (Yaratılış iii.1-5.), Feyyuz'un Azazil'in (şeytan) emrine girişiyle Hinnom Çöplüğü'nde (cehennem) yaşayışı (Levililer xvi.10.), Aptülzeyyat'ın dağın tepesinden dünyaya baktığı zaman gördükleri (Yaratılış i.3-20.), Tevrat'ın farklı bölümlerinden kolaj yöntemiyle kesilip metinde farklı öğelerle birleştirilmiştir.¹⁶ Yazar, aradığı kişinin kendisi olduğunu öğrenen Aptülzeyyat'ın durumunu anlatırken Tevrat'tan ve diğer kutsal metinlerden

¹⁵ Tevrat'ta Davut Peygamber, ailenin en küçüğüdür. (I.Samuel xvii.14.). Romanda ise Davut'un en büyük özelliği, devamlı küçük bir çocuk olarak kalmasıdır. (s.58)

¹⁶ Parantez içine alınan kısımlar, romanda anlatılan olayların geçtiği ayetlerdir. Bu ayetler, tezimizin “Parodi” bölümünde verilmiştir.

aldığı parçaları yazdığı yeni metne kolaj tekniğiyle monte edip yeni bir metin yaratmaya çalışmıştır. (s.132) Özellikle Tevrat'ın farklı ayetleri aynı metne farklı bir bütünlük oluşturacak şekilde yapıştırılmıştır.

“Şarap ve Ekmek” adlı hikâyede Bestenur adındaki küçük kız, sütninesinden aldığı eşyalar ile üzüm suyu ve ekmeği babasına götürmek için yola çıkar. Ninesi, bunları asla yememesini, eğer yerse bir daha şeker yiyip şerbet içemeyeceğini söyler. Yolda, babasının kılığına giren şeytan onu kandırmak için dil dökmeye başlar. Sütninesine inanmamasını söyleyerek küçük kıza ekmekten yemesini, üzüm suyundan içmesini telkin eder. Küçük kız, en sonunda dayanamaz ve ekmekten yiyip üzüm suyundan içer. Küçük kız, o zaman şeytanın kim olduğunu anlar ve iyi, kötü nedir artık bilir. (s.214) Yazar, olayın sadece Tevrat'ta anlatılan şekilden değil diğer kutsal metinlerde anlatılan şekillerinden de yararlanıp, bu metinlerinden aldığı parçaları farklı bir bağlamda kendi anlatısına yapıştırmıştır.

2.2.4. Amat

Deli Marangozu hamamda bir güzel yıkayan Tellak Ohannes tanıtılırken onun yıkanmadığının söylendiği bölümlerde yazar, onun bu huyunu daha iyi anlatmak için kutsal metinlerden yararlanmıştır. Yazara göre Ohannes, Havva Anamızın direktmesi sonucu yasak meyveyi yiyen Âdem'in insanlara bıraktığı günahın vaftiz olması sonucu kurtulmuştur. (s.13) Âdem'in yasak meyveyi yemesi, Tevrat'ta ve diğer kutsal metinlerde geçen bir hadisedir. Yasak meyveyi önce yiyen, Havva'dır. Yazar, Ohannes'in özelliklerini anlatırken yine kolaj tekniğini kullanmıştır.

Yazar, romandaki kişilerin özelliklerini anlatılırken kolaj tekniğini kullanarak kutsal metinlerden aldığı parçaları kendi anlatısına farklı bağlamlarda monte etmiştir. Romanda şeytana karşı direnen gücün sembolü olan Süleyman Reis'in özelliklerine baktığımızda, Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'den farklı parçaları bir araya getirip kendi kahramanını donattığını görebiliriz. Yazar, bunları yaparken yalnız kolaj yöntemini değil diğer yöntemleri de kullanarak kahramanlarını farklı kılmaya çalışmıştır. Süleyman Reis'in Diavol Paşa ile ilişkisi (s.27), Süleyman Reis ile Ali Reis'in ilişkisi (s.220), Diavol Paşa ile Ali Reis'in ilişkisi (s.74) hep bu bağlamda ele

alınmıştır. Bu ilişkilerin içeriğini tezimizin “Parodi” bölümünde vermeye çalıştık. Diavol Paşa, bazen Tanrı’nın bazen şeytanın üslubuyla; Ali Reis, şeytanın üslubuyla; Süleyman Reis de Âdem Peygamber’in üslubuyla konuşturulmaktadır. Bu konuşturmalar sırasında öyküleme yöntemi kullanılırken aynı zamanda kolaj tekniğinden de yararlanılmaktadır.

Amat adlı geminin kaburgalarından birinin diğerinden büyük yapılması, gemide denge sorununa neden olur. Marangoz, Süleyman Reis’e geminin pruvasına arslan yahut ejderha figürü yontabileceğini söylemesine rağmen Süleyman Reis marangoza, “Sen en iyisi kaburgadan bir kadın heykeli yont.” diye karşılık verir. Marangoz, emre uyarak Süleyman Reis’in istediği gibi bir kadın figürü yontar ve geminin baş tarafına takar. Burada da Tevrat başta olmak üzere diğer kutsal metinlerde kadının yaratılması olayı farklı bir bağlamda anlatılırken diğer yöntemler gibi kolaj tekniğine de başvurulmuştur.

Amat’ın dümeni Navarin’e çevrilince gemidekiler oldukça sevinirler. Çünkü orada peksimet yerine fırından yeni çıkmış ekmek yiyebileceklerdir. Yazar, burada gemidekilerin mutluluğunu şöyle anlatır:

“...biri âdemoğlu olarak belki de birkaç Havva kızıyla öpüşüp koklaşabilirlerdi.” (s.202)

Burada geçen ifadeler baktığımızda “âdemoğlu” ve “Hava kızı” tabirleri yalnız Tevrat’ta (Yaratılış vi.2.) değil, diğer kutsal metinlerde de sıkça tekrarlanmaktadır.

Yazar, “Deli Marangoz” diye vasıflandırılan Nuh Usta’nın portresini çizerken daha çok Kur’an-ı Kerim’den yararlanmakla birlikte Tevrat’tan da bazı özellikler almıştır. Romadaki Nuh Usta da tıpkı Nuh Peygamber gibi bir gemi yapar. Nuh Usta’nın üç kızı ve sayısı verilmeyen oğulları vardır. (s.205) Tevrat’ta da Nuh Peygamber’in üç oğlu vardır. (Yaratılış vi.10.) Yazar, Nuh Usta’nın birçok özelliğini çizerken Tevrat’tan ve diğer kutsal metinlerde geçen Nuh Peygamber’in özelliklerinin anlatıldığı kısımlardan parçalar kesip kendi metnine kolaj tekniğiyle yapıştırmıştır.

Kitabın sonunda Arap İmam'ın kahvehanesinin anlatıldığı bölümde görsel tasvirlerle oldukça fazla yer verilmiştir. Yazar, duvardaki resmi şu şekilde tasvir etmiştir:

“Ancak, Saba Melike’sinin Hazreti Süleyman’a getirdiği çeyizden, yani yeşil akik kakılmış kırmızı altın hamam taşlarından, savatlanmış pırl pırl gümüş kupalardan, pırlantalı yeşil altın gerdanlıklardan, sedef süslemeli altın yaldızlı abanoz tepsilerden, sandıklar dolusu safir, topaz, yakut ve yeşimlerden, tam beş çekmece dolusu elmastan ve hidayete erdiği için erittiği beş adet altın puttan elde edilen 500 külçe som altından kimse gözlerini alamazdı.” (s.225)

Söz konusu bilgilerin birçoğu Tevrat’tan alınmış; ancak yazar, zengin hayal gücünü de kullanarak bunları harmanlamıştır. Tevrat’ta, Saba Melikesi Belkıs’ın Süleyman’a getirdiği hediyelerden şu şekilde bahsedilir:

“Saba Kraliçesi krala 120 talant¹⁷ altın, çok büyük miktarda baharat ve değerli taşlar armağan etti. Krala o kadar baharat armağan etti ki, bir daha bu kadar çok baharat görülmedi.” (I. Krallar x.10.)

Söz konusu tasvirde geçen değerli taşlar ise Tevrat’ta başka bir yerde zikredilmektedir:

“Sen Tanrı’nın bahçesi Aden’deydin. Yakut, topaz, aytaşı, sarı yakut, oniks, yeşim, lacivert taşı, firuze, zümrütle, çeşit çeşit değerli taşla bezenmiştin. Kakma ve oyma işlerin hep altındandı. Bunlar yaratıldığı gün hazırlanmışlardı.” (Hezekiel xxviii.13.)

Yazarın kahvehaneyi tasvir ederken bahsettiği taşlar, Tevrat’ta Yahudilerin kutsal saydıkları on iki taştır. Bunlar Tevrat’ın birçok yerinde geçmektedir.¹⁸

---

¹⁷ “Bir talant”: Yaklaşık 34,5 kgdır. (Kitabı Mukaddes, 1976: 1176)

¹⁸ Yakut, topaz, zümrüt, firuze, lacivert taşı, aytaşı, gökyakut, agat, ametist, sarı yakut, oniks ve yeşim (Mısır’dan Çıkış xxviii.17.)

2.2.5. Suskunlar

Davut'un ve Eflâton'un dedesi olan Kalın Musa karakteri çizilirken, Tevrat'ta ve diğer kutsal metinlerde adı geçen Musa Peygamber'den oldukça çok yararlanılmıştır. Özellikle, Kalın Musa'nın oğlu Veysel'i kemeçe çaldığı için tokatlaması (s.21), yazarın kolaj tekniğini ustalıkla uyguladığı bölümlerden biridir. Yazar, Tevrat'tan aldığı parçaları metnine monte ederek farklı bir karakter çizmeye çalışmıştır. Yazar, bu tekniği yalnız Kalın Musa'yı anlatırken değil, onun torunu olan Davut'u anlatırken de kullanmıştır. Davut'u anlatırken Tevrat'tan aldığı parçalarla Kur'an-ı Kerim'den aldığı parçaları birleştirmiş ve yeni bir metin ortaya koymaya çalışmıştır. Davut'un müzisyen olması (s.25), Kıptîleri taşlaması (s.37), Tevrat'ın özellikle Mezmurlar ve I. Samuel Kitabı'ndan kolaj tekniğiyle kesilip alınmış ve yeni metne yapıştırılmıştır.

Romanda Tağut'un yardımcısı olan Cüce İskender Efendi'nin romandaki özelliklerine baktığımız zaman onun ilginç özellikleri göze çarpar:

“Evet, Hacı İskender Efendi'nin ölü ahtapot misali koskoca elleri altı parmaklıydı.” (s.47)

Cüce İskender Efendi, daha önce söylediğimiz gibi Tağut'un emrine girerek, Kostantiniye'deki musiki sanatçıları öldürmek için harekete geçecektir. Bu kişilerden biri de Davut'un kardeşi olan Eflâton'dur. Cüce İskender, Eflâton'un oturduğu eve gider ve babası Kalın Musa'yı uyku ilacı ile uyuttuktan sonra Eflâton'u alır ve öldüreceği yere götürür. Gittikleri yerde Eflâton'a kendi mezarını kazdırır. Sonunda Eflâton vurulsa da Davut, Cüce İskender'i öldürür. Tevrat'ta Davut'un kardeşinin oğlu tarafından öldürülen bir kişiden bahsedilir. Öldürülen kişinin Rafa¹⁹ oğullarından olduğu söylenir. Bu kişinin özellikleri şöyle anlatılır:

“ Ve yine Gatta cenk oldu ve orada uzun boylu bir adam bir adam vardı ve ellerinin parmakları ile ayaklarının parmakları altışar altışar, sayıca yirmi dördtü; o da Rafa'ya doğmuştu.” (II. Samuel xxi.20.)

¹⁹ Rafa, Tevrat'ta 'dev' anlamına gelmektedir.

Cüce İskender Efendi de tıpkı Tevrat'ta Davut Peygamber'e düşman olan kişi gibi Eflâtun'a, dolayısıyla onun kardeşi olan Davut'a da düşmandır. Aynı zamanda Cüce İskender'in Tevrat'taki kişi gibi ellerinde altı adet parmak vardır. Cüce Efendi, Kur'an-ı Kerim'deki Yecüc Mecüc kavminin de özelliklerini taşımaktadır. Yazar, diğer kahramanlar gibi Cüce Efendi'yi de anlatırken kutsal metinlerden kestiği parçaları, metninde ustalıkla birleştirmiştir.

Romanın kötü karakteri Tağut'un özelliklerine baktığımızda, bu özelliklerin kutsal metinlerin farklı bölümlerinden kolaj tekniğiyle kesilip alındığını görebiliriz. İbrahim Efendi'nin ölmeden önceki mektubunda Tagut'un bir adının da Azazil olduğunu söylemesi (s.240) Tevrat'tan kesilerek alınan parçalardan biridir. Yine Tağut'un çatalı bir dili olduğundan, ağzını açar açmaz ağzından bir yılan başı çıktığından bahsedilmektedir. (s.245) Tevrat'ta Havva'yı kandıran şeytan bir yilandır:

“RAB Tanrı'nın yarattığı yabanıl hayvanların en kurnazı yilandı. Yılan kadına, ‘Tanrı gerçekten, bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin dedi mi?’ diye sordu.” / RAB Tanrı kadına, ‘Nedir bu yaptığın?’ diye sordu. Kadın, ‘Yılan beni aldattı, o yüzden yedim.’ diye karşılık verdi.” (Yaratılış iii.1.13.)

Bütün bu parçalar, Tevrat'tan ve diğer kutsal metinlerden alınarak metine farklı bağlamda monte edilmiştir.

Mevlevi dervişlerine eziyet eden Firavun isimli kişinin özelliklerine baktığımızda yazar, onu anlatırken de kutsal metinlerden farklı parçaları keserek bir araya getirmiştir. Firavun adlı kişinin çeşitli eziyet yöntemleri vardır. Bu yöntemlerden biri, önce kükürtlü kırbaçla dövüp ardından yaralara tuz basmaktır. (s.134) Kükürt ile tuzun bir arada anılması kutsal metinlerden Tevrat'ta şöyle anlatılmaktadır:

“Bütün ülke yanacak, tuz ve kükürtle örtülecek; tohum ekilmeyecek, filiz sürmeyecek, ot bitmeyecek. Ülke RAB'bin kızgın öfkesiyle yerle bir ettiği Sodom, Gomora, Adma ve Sevoyim gibi yıkıma uğrayacak. (Tesniye xxix.23.)

Kutsal metinlerde kükürt ile tuzun bir arada kullanılması ile bir felaket anlatılmak istenmiştir. Çünkü bunun neticesinde adı geçen şehirler yeryüzünden

silinmiştir. Esasen romandaki eziyetlerin amaçlardan biri Mevlevi dervişlerini hem psikolojik hem de fizyolojik olarak yıkıma uğratmaktır.

Kalın Musa'nın oğlu Veysel, Hızır Paşa'nın yeğenine müzik çalacağı sırada Kalın Musa oğlunun kemençesini şöyle övmektedir:

“Manok usta oydu ve telledi. Mükemmel bir kemençe ve en mahir kemani şimdi sizin ellerinize amadedir.” (s.53)

İhsan Oktay Anar, kutsal metinlerden yararlanırken daha çok metinlerde geçen isimlerden ve o isimlerin vasıflarından yola çıkarak kahramanını, metinden aldığı kişilerin özellikleriyle kaynaştırarak yeni bir şahsiyet ortaya koymaktadır. Yukarıdaki ifadeye adı geçen “Manok usta” tabiri, ilk bakışta anlamsız gibi görünmekle beraber, Kitab-ı Mukaddes'te adı geçen “Hanok” adını çağrıştırmaya itibarıyla son derece önem arz eder. Hanok, Tevrat'ta Şit peygamberin soyundan gelen bir peygamberdir:

“Hanok, üç yüz yıl Tanrı yolunda yürüdü, sonra ortadan kayboldu, çünkü Tanrı onu yanına almıştı.” (Yaratılış v.24.)

Hanok, Yunan mitolojisinde “Hermes” anlamına gelmektedir. Bu konuda oldukça geniş çaplı bir araştırma yapmış olan Mahmut Erol Kılıç, şu bilgiyi vermektedir:

“Hermes, Grek-Latin kültüründe Hermes Trismegistos olarak şöhret bulmuştur. Aynı isim, Mısır mitolojisinde Thoth, Musevîlikteki Uhnuh²⁰, Budizm'deki Buda, Zerdüştlükteki Hôşeng, İslami literatürdeki İdris, karşılar. Anılan bu isimlerin hepsi de mitolojideki Hermes ile özdeşleştirilir.”²¹

Hermes, “Tanrıların habercisi” anlamına gelmekle beraber, müziği keşfetmiştir. Hermes, bir kaplumbağa kabuğu bularak ona dokuz tel gerer, böylece liri icat eder.²²

²⁰ İslâmî kaynaklarda “Unnuh”, Batı dillerinde Enoch, Henoch olarak zikredilir. “Unnuh” isminin aslı İbrânice “Hanok” tur. (Ömer Faruk Harman, “İdris,” **T.D.V. İslam Ansiklopedisi**, C.XXI, T.D.V. Yayınları, 2000, İstanbul, s.478.)

²¹ Mahmut Erol Kılıç, “Ebu'l Hukemâ: Hikmetin Atası Hermetik felsefenin İslâm Düşünce Tarihinde Görünümü”, **Divan Dergisi**, S.5, 1998/2, s.1.

²² Colette Estin, Helene Laporte, **Yunan ve Roma Mitolojisi**, Ankara, Tübitak, 2005, s.137.

Romanda geçen “Hanok” tan bozma bir isim olan “Manok”, bu yönüyle anlamlı hale gelmektedir.

Davut’un kardeşi olan ve Muhteşem Neyzen Bâtın’ın hayat nefesini üflediği Eflâtun’un, esrarengiz ıslığın peşinden Galata’ya geçişi sırasında gökyüzünü betimleyen yazar, yıldızlar hakkında bilgiler verdikten sonra şu tespiti yapar:

“Havva anamızın Kâbil ve Hâbil’i emzirdiği süt kadar beyaz ve parlak Samanyolu, bir uçtan diğer uca kadar uzanıyordu.” (s.120)

Kur’an-ı Kerim’de adının geçmemesine karşın Havva’nın ismi Tevrat’ta geçmektedir:

“Âdem karısına Havva adını verdi. Çünkü o bütün insanların annesiydi.” (Yaratılış iii.20.)

Tevrat’ta yalnız Havva’nın değil, oğulları Hâbil ve Kâbil’in de adı geçmektedir. Sonrasında Kâbil (Kâyin), kardeşini öldürerek günah işlemektedir:

“Daha sonra Kâyin’in kardeşi Hâbil’i doğurdu. Hâbil çoban oldu, Kâyin ise çiftçi. / Kâyin kardeşi Hâbil’e, ‘Haydi, tarlaya gidelim.’ dedi. Tarlada birlikteyken kardeşine saldırıp onu öldürdü.” (Yaratılış iv.2.8.)

Dikkat edilirse yazar, yalnız kahramanlarını anlatırken değil, mekan tasvirlerinde de kolaj tekniğine başvurmuştur.

Zâhir Efendi’nin geleceğini müjdeleyen Yedikule Kâhini hakkında bilgi veren yazar, onun tarihle ilgili bir eserinden bahseder. Bu eserinde çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Yazar, bu bilgileri aktarırken kutsal metinlerden kestiği parçalardan yararlanmaktadır. Bunlardan biri şöyledir:

“Bunun yanında Âdem’in ilk kardeşiz oğlunun isminin Şit olduğu, Âdem vefat ettiğinde oğullarının sayısının kırkbini bulduğu ve dokuzyüzoniki yıl yaşayan Şit’in onlara hükmettiği gerçeği de, kâhinin yegâne eserinin dokuzuncu faslında yazılıydı.” (s.160)

Tevrat'a bakarsak Âdem'in oğullarından Kâbil, Hâbil öldürünce Tanrı Âdem'e ilk kardeşsiz çocuk olan Şit'i müjdeler:

“Âdem karısıyla yine yattı. Havva bir erkek çocuk doğurdu. ‘Tanrı Kâyin’in öldürdüğü Hâbil’in yerine bana başka bir oğul bağısladı.’ diyerek çocuğa ‘Şit’ adını verdi.” (Yaratılış iv.25.)

Yine Tevrat'ta Şit'in ne kadar yaşadığı hakkında tam olarak bilgi verilir:

“Şit toplam 912 yıl yaşadıktan sonra öldü.” (Yaratılış v.8.)

Romanda Yedikule Kâhin'in eserindeki bilgilerden bir diğeri ise, ateşe secde eden Kâbil'in oğlu Tubal'a ve oğullarına İblis'in müzik aletleri yapmayı ve şarap içmeyi öğrettiği ve on sene uyuyamayıp namaz kılan İdris'in bu kişilere gönderildiğidir. (s.161) Tevrat'a baktığımızda bu bilgilerin de bulunduğunu görebiliriz:

“Kardeşinin adı Yuval'dı. Yuval, lir ve ney çalanların atasıydı. Silla, Tuval-Kâyin'i doğurdu. Tuval-Kâyin tunç ve demirden çeşitli kesici aletler yapardı.” (Yaratılış iv.21-22.)

Burada, adı “Tuval” olarak geçen kişi, romanda adı geçen Tubal'dan başkası değildir. Ayette geçtiği kadarıyla Tanrı, Şit'ten sonra İdris'i romanda adı geçen topluluğa göndermiştir. Yine Yedikule Kâhini'nin eserinde Nuh oğlu Yafes'ten, Nemrut bin Kenan Kuş bin Nuh'tan, Saba Melikesi Belkıs'ın Süleyman Peygamber'e gönderdiği hediyelerin ne olduğundan bahsedilir. (s.161) Romandaki söz konusu isimlere ve onlarla ilgili verilen bilgilere baktığımız zaman yazarın yine kutsal metinlerden yararlandığı görülebilir. Romanda verilen bu bilgiler, Tevrat'ta şöyle açıklanır:

“Nuh 500 yıl yaşadıktan sonra Sam, Ham, Yafet (Yafes) adlı oğulları doğdu.” (Yaratılış v.32.)

“Kûş'un Nemrut adında bir oğlu oldu. Yiğitliğiyle yeryüzüne ün saldı.” (Yaratılış x.8.)

“Saba Kraliçesi, Süleyman’ın ününü duyunca, onu çetin sorularla sınamak için Yerusâlim’e geldi. Çeşitli baharat, çok miktarda altın ve değerli taşlarla yüklü büyük bir kervan eşliğinde gelen kraliçe, aklından geçen her şeyi Süleyman’la konuştu.” (II. Tarihler ix.1.)

2.3. Yeni Ahit

2.3.1. Puslu Kıtalar Atlası

Romanda, vaktiyle herkesin evine girip cinayet işleyen casus yakalanır. Padişah, onunla bilgelik hakkında konuşur. Padişah, casusa bilgilerini birine öğretmesi karşılığında canını bağışlayacağını söyler. Padişah, ona çıraklarında ne gibi özellikler aradığını sorunca, casus çırakların pi sayısını 666 haneye kadar hesaplamasını ister.(s.136) Padişahın casusla konuşurken ondan “melun kâfir” diye söz etmesi akla şeytanın vasıflarını getirmektedir. (s.134) Söz konusu bu “melun” tabiri, 666 sayısı ile birlikte anıldığı için bu casusun şeytanın vasıflarına sahip olduğu tam olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü İncil’de şeytanın sayısının “666” olduğundan bahsedilir:

“Bu konu bilgelik gerektirir. Anlayabilen, canavara ait sayıyı hesaplasın. Çünkü bu sayı insanı simgeler. Sayısı 666’dır. (Vahiy xiii.18.)

2.3.2. Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri

Romanda zengin bir tüccar olan ve rüyasında gördüğü Salih adındaki dervişi aramak için malını mülkünü fakirlere dağıtan Aptülzeyyat, dağda Feyyuz’un çocuklarının evinde kaldığı gece, kitaplardan birinin içinden çıkan bir ruhun “Dünya Tarihi” adlı bir kitabın içine girdiğini görür. Oldukça bitkin görünen Aptülzeyyat uykuya dalar ve rüyasında kendini tıpkı hayalet gibi bir kitap kurdu olarak görür. Kitabın ilk sayfasındaki “yasak meyve” yazısını ısırarak yemeye başlar, daha sonra

“Mesih’in eti”ni yer ve “O’nun kanı”nın lezzetine varır. (s.122) Yazar, burada kolaj tekniğiyle Yeni Ahit’ten, Eski Ahit’ten ve Kur’an-ı Kerim’den ‘yasak meyve’ konusunda kestiği parçaları metnine yapıştırırken, bunların yanına yine Yeni Ahit’ten değişik parçalar da eklemeyi unutmamıştır. Mesih’in eti ve kanı, İncil’de şu şekilde anlatılır:

“Yemek sırasında İsa eline ekmek aldı, şükredip ekmeği böldü ve öğrencilerine verdi. ‘Alın, yiyin’ dedi, ‘Bu benim bedenimdir.’ Sonra bir kâse alıp şükretti ve bunu öğrencilerine vererek, ‘Hepiniz bundan için’ dedi, ‘Çünkü bu benim kanımdır, günahların bağışlanması için birçokları uğruna akıtılan antlaşma kanıdır.’” (Matta xxvi.26.27.28.)

2.3.3. Amat

Amat’tın kaburgası nedeniyle ortaya çıkan sorun, bir kadın heykelinin yontulmasıyla geçiştirilmiştir. Romanın sonunda Amat’ı Nuh Usta’ya inşa ettirenin aslında Diavol olduğu söylenmektedir. (s.230) O halde bu hata da bilerek yapılmıştır. Gemideki herkesin ne yaptığını bilen Diavol’un bunu da pekâlâ bilmesi beklenebilir. (s.178) Yani Diavol, gemideki eksikliğin bir heykelle giderilebileceğini biliyordu. Romandaki döngüsellikten de bunu çıkarabiliriz. İncil’de şeytanın insanların alınlarına kendi işaretini koyduğunun anlatıldığı kısımda bir de heykelden bahsedilir:

“Canavarın heykeline yaşam soluğu vermesi için kendisine güç verildi. Öyle ki, heykel konuşabilsin ve kendisine tapmayan herkesi öldürebilsin.” (Vahiy xiii.15.)

Diavol’un Amat’taki o eksikliği bilerek yapması ve seferin sonunda herkesin başladığı yere geri dönmesi, yani Diavol’un herkesi öldürmesi bu tezimizi güçlendirmektedir. Yazar, bu amaçla Yeni Ahit ile birlikte diğer kutsal metinlerde şeytan ile ilgili parçaları kesip kendi metnine yapıştırmıştır.

Geminin ikinci kaptanı Süleyman Reis’in kamarada okuduğu “Kebire” adlı kitabın, 333 yaprağı olmakla birlikte kitabın 664. sayfasına kadar “Azazil” den başka bir şey yazmamaktadır. Azazil’in daha önce şeytan ya da iblis anlamına geldiğini

söylemiştik. Süleyman Reis, kitabın son sayfasında yazılanları sonra çözer. Orada yazan şifrenin “Ruhunu Diabolos’a sat.” olduğunu anlaması fazla uzun sürmez. (s.210) Yazılanlar, eserin 666. sayfasında yazılıdır. Bu da bizi İncil’de geçen ve uğursuz sayı sayılan “666” sayısına götürmektedir. İncil’de şeytandan bahsedilirken şu ifadeler kullanılmıştır:

“Çünkü bu sayı insanı simgeler. Sayısı 666’dır.” (Vahiy xiii.18.)

Daha önce de söylediğimiz gibi yazar, Yeni Ahit, Eski Ahit ve Kur’an-ı Kerim’deki şeytanla ilgili parçaları keserek metnine farklı bir bağlamda yapıştırmıştır.

Romanda şeytana karşı çıkan gücün sembolü olan Süleyman Reis, yasak kitabı okuduktan sonra Diavol Paşa tarafından vebaluların bulunduğu ambara atılır. Süleyman Reis, ambarda herkesin alnında “Amat” yazısını okur. Bütün bunları daha önceden planlayan ise Diavol Paşa’dır. İncil’de şeytandan bahsedilen ayetlerde, onun insanların alınlarına bir işaret koyduğundan bahsedilir. İncil’de durum şöyle anlatılır:

“Küçük büyük, zengin yoksul, özgür köle, herkesin sağ eline ya da alnına bir işaret vurduruyordu.” (Vahiy xiii.16.)

Şeytanın insanların alınlarına koyduğu işaret, aslında kendi işaretidir. Çünkü romanda anlatılanları daha önceden planlayan Diavol’dan başkası değildir. Yazar, konunun özellikle bu kısmını İncil’den almakla beraber, diğer kutsal metinlerden de parçalar keserek bunları metninde birleştirmiştir.

2.3.4. Suskunlar

Davut ile Tağut’un kavga ettikleri bölümde, Tağut’un ilginç özellikleri verilmiştir. Tağut’un çatalı bir dili olduğundan, ağzını açar açmaz ağzından bir yılan başı çıktığından bahsedilmektedir. (s.245) İncil’de de şeytandan (Tağut) yılan diye söz edilmektedir:

“Büyük ejderha -İblis ya da Şeytan denen, bütün dünyayı saptıran o eski yılan- melekleriyle birlikte yeryüzüne atıldı.” (Vahiy xii.9.)

Dikkat edilirse yazar, adı geçen kötü kahramanın ismini Kuran-ı Kerim’den, özelliklerini ise İncil, Kur’an-ı Kerim ve Tevrat’tan alarak kolaj tekniğini uygulamıştır.

Romanda peygamberliğini ilan eden ve bu yüzden öldürülen Zâhir tasvir edilirken onun kutsal metinlerde adı geçen İsa Peygamber’in özelliklerini şahsında topladığını görebiliriz. İsa Peygamber’in Tanrı’nın oğlu olduğu inancı İncil’in farklı ayetlerinden kesilip metne yapıştırılmıştır. Yazar, burada Kur’an-ı Kerim’den de yararlanmış ve onun aynı zamanda “Allah’ın Ruhu”²³ olduğunu belirterek Neyzen Bâtını da Allah’ın parodisi olarak romana dahil etmiştir. Yazar, gerek Zâhir’i gerekse Bâtını anlatırken kolaj tekniğinin kendisine sağladığı tüm olanakları kullanmıştır. Yazar, yalnızca onları tanıtırken değil Zâhir’in ve Bâtın’ın başından geçenleri anlatırken de İncil’den ve Kur’an-ı Kerim’den farklı parçalar kesip metne yapıştırmıştır.

Romanın önce kötü sonra iyi olarak çizilen karakterlerden biri olan Firavun, İbrahim dede ile adı verilmeyen dervişe, Rafael adlı doktorun evinde olmadık zulmü yapar. Bu zulmü öç almak için Kostantiniye’ye gelen misafir derviş şöyle anlatır:

“Kovayı yere koyup önce arkadaşşıma yaklaştı. Bu esnada burnuma kükürt kokusu geliyordu... Buğusu hala tüten bir kuzu budu aldı ve kükürtlü suya soktuğu kırbacıyla zavallı neyzen arkadaşşımanın sırtına bir darbe indirdi.” (s.134)

İncil’de de bazı eziyet türlerinden bahsedilir. Bunların en önemlilerinden biri, kükürt cezasıdır:

“...Böylelerine kutsal meleklerin ve Kuzu’nun önünde ateş ve kükürtle işkence edilecek.” (Vahiy xiv.9-10.)

---

²³ Kur’an iv.171.

Buradaki benzerliklerden birisi de romanda geçen evin, Rafael adlı kişiye ait olması ile İncil’de geçen, ‘kutsal meleklerin önü’ tabiridir. Rafael’in İncil’de adı geçmez; ama Müslümanlık’ta İsrail’e denk gelen melektir. Rafael’in adı, “Tanrı iyileştirir.” anlamındadır. Tüm dünya nüfuzu için iyileştirme ve iyileştiricileri temsil eder.²⁴ Romanda özellikleri belirtilen Rafael de romanda kimselere şifa vermese de doktordur:

“Hem hekim hem de cerrah olan bu zatın ismi Rafael’di. Aslında hayatını ilme adanmış biri sayılırdı. Ayrıca dindar bir Hıristiyan’dı.” (s.181.)

Yazar, Firavun’u ve Tağut’un diğer yardımcılarını anlatırken kutsal metinlerden aldığı parçaları bu kişilerin şahıslarında ustalıkla birleştirmiştir.

Muhteşem Neyzen Bâtın Hazretleri’nin, romanda Allah’ın paradisi olarak kullanıldığından tezimizin daha önceki bölümlerinde bahsetmiştik. Bâtın Hazretleri aynı zamanda Zâhir’in babasıdır. Zâhir ise romanda İsa olarak düşünülmüştür. İsa’nın Tanrı’nın oğlu inancı İncil’de şöyle anlatılmaktadır:

“... Bu (İsa), gerçekten Tanrı’nın Oğluydu!’ dediler.” (Matta xxvii.54.)

“ Sen benim Oğlum’sun. Bugün ben sana Baba oldum.” (Elçilerin İşleri xiii.32-33.)

Romanda “gizli nağme”nin anlatıldığı bölümde, bu nağmenin ne olduğu hakkında âlimlerin yaptığı yorumlar yer almaktadır. Yazar bu bölümde şunları söylemektedir:

“Bu âlimlere göre güfte, ‘Lazare, deuro ekso!’ idi. İbn-i Uzluk ise bu nağmenin hem makamının hem de güftesinin Kürdî olduğunu söyledi: ‘Lazar, were derve!’” (s.139)

---

²⁴ Fortune Dion, **Ölüm Kapısından Geçiş**, Çev. Dr. Demir Özdeş, İstanbul, İnkılâp Yayınevi, 1999, s.47.

Metinde geçen söz konusu ifadeler, İncil’de İsa’nın Lazar adındaki genci dirilttiğinde söylediği, “Lazar, dışarı çık!” cümlesinin Latince ve Kürtçe karşılıklarıdır. İncil’de Lazar’ın diriltildiği ayet şöyledir:

“Bunları söyledikten sonra yüksek sesle, ‘Lazar, dışarı çık!’ diye bağırdı.”
(Yuhanna xi.43.)

Romanın kötü karakterlerinden Cüce İskender Efendi ve Tağut’un peşinde olduğu “gizli nağme”, İncil’de İsa’nın diriltme özelliği ile anlatılmaya çalışılmıştır. İnsanları diriltme özelliği olan İsa, romandaki söz konusu “gizli nağme”yi üfleyip insanları diriltmiş ve kendi de öldükten sonra dirilmiştir.²⁵

Yazar, burada yalnız İncil’den değil, diğer kutsal metinlerden kestiği parçaları kullanarak metnini zenginleştirmiştir.

---

²⁵ Çabuk gidin, öğrencilerine şöyle deyin: ‘İsa ölümden dirildi. Sizden önce Celile’ye gidiyor, kendisini orada göreceksiniz.’ İşte ben size söylemiş bulunuyorum.” (Matta xxviii.7., Markos xvi.1-10., Luka xxiv.1-12., Yuhanna xx.1-10.)

III. BÖLÜM

3. Öykünme (Pastiş)

Yansılamada gönderge metin konu yönünden taklit edilirken alaycı dönüştürümde ise metnin üslubu, sıradan bir üslupla yeniden yazılır. Öykünme de ise gönderge metin, üslup yönünden taklit edilir. Öykünme, alaycı dönüştürüm gibi üsluptan yola çıkarak yeni bir metin oluşturmaz, yalnızca gönderge metnin üslubunu taklit etmekle yetinir. Öykünme, gönderge metnin anlatım özellikleri veya sözleri taklit edilerek gerçekleşir. Kutsal metinlere öykünüldüğü durumlarda özellikle seslenme, yemin ve tasvir gibi üsluba ait unsurlar taklit edilir.

3.1. Kur'an-ı Kerim

3.1.1. Puslu Kıtalar Atlası

Romanda Kur'an-ı Kerim'deki "yasak meyve" göndermelerinden birinde kötü karakter Ebrehe, Bünyamin'i teşkilatın içine soktuğunda ona şöyle söyler:

"İstedğin yere girip çıkabilirsin. Bununla birlikte, dokunmaman gereken şeyi belki de biliyorsun. Şunu unutma. Burada olan her şeyi bilirim." (s.153)

Ebrehe'nin "Her şeyi bilirim." sözü, Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın kendi vasfı hakkında çok kullandığı sözlerden biridir. Bu ifade şöyledir:

"Oysa ben sizin gizlediğinizi de, açığa vurduğunuzu da bilirim. Sizden kim bunu yaparsa, mutlaka doğru yoldan sapmıştır." (Kur'an lx.1.)

Yazar, Kur'an-ı Kerim'deki ifade üslubunu taklit ederek pastiş örneği sergilemiştir. Kötü bir karakter olan Ebrehe'yi tıpkı Dişavol Paşa gibi dönüşüme uğratarak Tanrı yerinde kullanmıştır.

Romanın "Büyük Efendi" bölümünde devrin padişahı, yakalanan casusa "Melun kâfir! Bre melun! Bilgelik dedin ha. Hangi bilginin peşindesin?" diyerek onu suçlar. Casusun adı verilmez, ondan bahsederken yazar, "melun kâfir" (s.136) sıfatını kullanır. Burada da devrin padişahının Tanrı yerine konuşu söz konusudur. Kur'an-ı Kerim'de Allah şeytanı "melun kâfir" olarak vasıflandırmıştır:

“Allah dedi ki: “Yerilmiş ve kovulmuş olarak çık oradan.” (Kur’an vii.18.)

“İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu.”
(Kur’an ii.34.)

Yazar, bu ifadelerinde Kur’an-ı Kerim’in üslubuna oldukça sık başvurarak, gerek devrin padişahının gerekse Büyük Efendi Ebrehe’nin büyüklüğünü ve gücünü anlatmaya çalışmıştır.

Romanda dilenciler kethüdası olan Hinzıryedi, bir gün domuz eti yerken bir dilenci tarafından görülür. Bu olay Kostantiniye’de her tarafa yayılır. Bunun için cezaya çarptırılır. Fakat gizli teşkilatın başındakiler, şeytanın parasını aradıklarından onun işlerine yarayacağını anlarlar ve sahte bir fermanla onu Ebrehe’nin karşısına getirirler. (s.99) Hinzıryedi, gizli teşkilatın emrinde çalışır. Fakat daha sonra teşkilatın işlerini savsaklamaya başlar. Hinzıryedi, öleceğini anlayıp cehenneme gireceğini bildiğinden kendini koyvermiştir. Yakalanınca Ebrehe’den af dilenir, ona “öl de öleyim” deyince Ebrehe şöyle karşılık verir:

“Yaptıklarını tekrar yaparsan ölüm senin için kolay bir kurtuluş olur.”
(s.120)

Yazar, Ebrehe’yi her konuştuğunda Kur’an-ı Kerim’in üslubunu taklit ederek yarattığı kahramana farklı bir özellik vermiştir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de kötüler için kullanılan üslup ile Ebrehe’nin Hinzıryedi’ye karşı kullandığı üslup birbirine benzemektedir:

“Tövbe; ne, kötülükleri yapıp-edip de onlardan birine ölüm çatinca: ‘Ben şimdi gerçekten tövbe ettim.’ diyenler, ne de kâfir olarak ölenler için değil. Böyleleri için acı bir azab hazırlamışsızdır. (Kur’an iv.18.)

Öykünmenin, bir yazarın dil ve anlatım özelliklerinin de taklidi olduğunu düşünürsek (Aktulum, 2007:133) burada yazarın Kur’an-ı Kerim’in anlatım özelliklerini taklit ettiğini kolayca söyleyebiliriz.

3.1.2. Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri

Aptülzeyyat, aradığı kişinin kendisi olduğunu öğrendikten sonra, kendi kimliğinin farkına vararak titrer. Yazar, ruhu galeyana gelen Aptülzeyyat'ı şöyle anlatır:

“Yerle bir olmamak için dağların bile almaya korktuğu mukaddes emaneti, o artık bir kez kabul etmişti.” (s.132)

Yazarın kahramanın ruh halini anlatmak için kullandığı bu üslup aslında Kur'an-ı Kerim'den alınmadır. Kur'an-ı Kerim'in insanlardan bahseden bir ayeti şöyledir:

“Gerçek şu ki, biz emanetleri göklere, yere ve dağlara sunduk da onlar bunu yüklenmekten kaçındılar ve ondan korkuya kapıldılar; onu insan yükledi.” (Kur'an xxxiii.72.)

3.1.3. Amat

Amat'ta mahkûmların atıldığı hücrenin adı, cehennemdir. Buranın sorumlusu da Malik adında iri yarı bir adamdır. (s.50) Malik burada bekçilik yapmaktadır. Cehenneme merak yüzünden giren cellat, oradaki mahkumla beraber Malik'in yanına gider ve mahkum, Malik'e şöyle der:

“ ‘Ey efendi!’ Bu cellat çok meraklıdır... Eğer cellada aşağıyı gezdirirsen bize dayak atmayacak. Ne olur acı bize de adamı aşağıda bir gezdiriver.” (s.52)

Mahkûmun Malik ile olan bu diyalogu bize Kur'an-ı Kerim'de cehennem bekçisi olarak adı geçen Malik ile cehennemde bulunan günahkârların diyalogunu hatırlatmaktadır:

“Onlar cehennem bekçisine: ‘Ey Malik! Rabbin artık bizi öldürsün.’ diye seslenirler. Malik de: ‘Siz böylece kalacaksınız.’ der.” (Kur'an xliii.77.)

Dikkat edilirse yazar, Kur'an-ı Kerim'in üslubunu benzer bir biçimde taklit etmiştir.

Romanda öykülenmenin en çok görüldüğü yer, Diavol Paşa'nın gemideki ikinci kaptanı seçeceği zamanki diyaloglardadır. Diavol Paşa, bir gün gemide ikinci kaptanı açıklamak için ziyafet verir. Bu ziyafete bulunan davetlilerin önünde Diavol Paşa, ikinci kaptanın Süleyman olacağını söyleyince, oradakiler aynı gün Tefriciye¹ Köyü'nün camisini bombalamış olan birinin ikinci reis olmasından duydukları huzursuzlukla hep birden şöyle derler:

“Gemide bozgunculuk edip kan dökecek birini mi kendine vekil seçiyorsun.” (s.74)

Bunun üzerine Diavol Paşa gemidekilere dönerek onlara şöyle cevap verir:

“Ben sizin bilmediklerinizi de bilirim...” (s.74)

Gemidekilerin Diavol Paşa'yla olan konuşmaları ile Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın yeryüzünde bir insan yaratacağını meleklerle haber verdiğiğinde meleklerin Allah ile konuşmaları arasında sıkı bir ilişki vardır. Kur'an-ı Kerim'de söz konusu olay şöyle ifade edilmektedir:

“Bir zamanlar Rabb'in meleklerle: ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.’ demişti. (Melekler): ‘A! Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın? Oysa biz seni överek tesbih ediyor ve seni takdis ediyoruz.’ dediler. Allah da, ‘Ben sizin bilmediklerinizi de bilirim.’ dedi.” (Kur'an ii.30.)

Bu konuşmalardan sonra Diavol Paşa, orada bulunanlardan Süleyman Reis'e saygıda kusur etmemeleri konusunda söz alır. Ancak kendisinin Süleyman Reis'ten daha hayırlı bir kişi olduğuna inanan Ali Reis, öfke ve hasetten ona şöyle söyler:

“Ben, kendimden daha aşağı birinin emirlerini dinlemem. Hele Süleyman denilen o cahilin! Asla!” (s.74)

---

¹ Tefriciye, ferahlamak, kurtulmak gibi anlamlara gelir. (Devellioğlu, 1990:1268) Salât-ı Tefriciye, sıkıntılardan kurtulmak için okunan dualardandır.

Ali Reis'in bu dediklerinden sonra hiddetlenen Diyavol Paşa ona dönerek şöyle konuşur:

“Bu ne küstahlık! Sen kim olduğunu sanıyorsun da emirlerimi dinlemiyorsun! Burada emre karşı gelen asilere yer yok! İsyana izin vermem. Şu andan itibaren artık reis bile değilsin! Seni buradan atıyorum. Artık tayfayla baş kasarada kalacaksın. Adi bir gabyar gibi seyir güvertesine adım bile atamayacaksın.” (s.74)

Ali Reis'in Diyavol Paşa'nın emrine itaat etmeyişi, akıllara Kur'an-ı Kerim'de şeytanın Âdem'e secde etmeyişi getirmektedir. Allah, Âdem'i yaratınca bütün meleklerle secde etmesini söylemiş; ancak şeytan ona secde etmemiştir. Bunun nedenini açıklayan şeytan şöyle demiştir:

“Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.” (Kur'an xxxviii.76.)

Bunun üzerine Allah, şeytanı huzurundan kovar:

“Allah şöyle dedi: ‘Öyle ise çık oradan (cennetten), çünkü sen kovuldun. Şüphesiz benim lanetim hesap ve ceza gününe kadar senin üzerindedir.’” (Kur'an xxxviii.77-78.)

Ali Reis, yaka paça dışarı atılırken şöyle haykırır:

“Asıl sen şunu bil ki nerede olursam olayım, seçtiğin bu adamı düşman belleyeceğim... Andolsun ki onu mahvetmek için elimden geleni yapacağım. Bu konuda seninle bahse bile tutuşabilirim! Çıktığımız şu uğursuz seferin sonuna kadar mühlet ver bana! İşte o zaman göreceksin, kendine vekil seçtiğin bu yaratığın ne mal olduğunu!” (s.75)

Ali Reis'in bu haykırışı da Kur'an-ı Kerim'de huzurdan kovulan şeytanın haykırışı gibidir:

“İblis, ‘Ey Rabbim! Öyle ise bana insanların diriltilecekleri güne kadar mühlet ver.’ dedi. Allah şöyle dedi: ‘Sen o bilinen vakte (kıyamet gününe) kadar mühlet verilenlerdensin.’ İblis, ‘Senin şerefine andolsun ki, içlerinden ihlâslı

kulların hariç, elbette onların hepsini azdıracam.’ dedi.” (Kur’an xxxviii.79-83.)

Burada şeytanın parodisi olarak kullanılan Ali Paşa ile Diavol arasındaki konuşmalar aynı zamanda bir üslup taklididir.

Gemi, Çuha adası açıklarında seyrederken Diavol Paşa, güverteyi Süleyman Reis’e verir ve ortalıktan kaybolur. Bu sırada kuvvetli bir rüzgâr çıkar. Herkes Süleyman’ın ne yapacağını şaşırır. Süleyman ise rüzgâra doğru dönerek şu şekilde bağırır:

“Ey rüzgâr! Dur artık dur!” (s.100)

Yazar, burada Kur’an-ı Kerim’de çok kullanılan bir nida eylemini, Kur’an-ı Kerim’in kendine has, kesin ve emredici üslubuyla beraber taklit etmiştir. Kur’an-ı Kerim’deki bu tür ayetlerden biri şöyledir:

“Ey iman edenler! ...Onlardan sakının.” (Kur’an lxiv.14.)

“Ey insanlar! Şimdi ona iyi kulak verin!” (Kur’an xxii.73.)

Geminin kaptanı Diavol Paşa, gemidekilerin bütün günahlarını yüzlerine bir bir söylerken sıra Göbelez Baba’ya gelir. Onun da günahını yüzüne vurunca, “Orada kimse yoktu, sen nasıl bilebilirsin bunu!” deyince Diavol Paşa ona şöyle der:

“Ben oradaydım. Ben sana, günah işleyen ellerinden daha yakınım!”
(s.178)

Burada Kur’an-ı Kerim’de insanın başboş bırakılmadığını bildiren bir ayetin anlamıyla beraber üslubunu da taklit söz konusudur. Söz konusu ayette şöyle buyrulmaktadır:

“Andolsun insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını biliriz. Ve biz ona şah damarından daha yakınız.” (Kur’an l.16.)

Burada, romanda adı geçen, “zamanın döngüseliği” (Anar, 2005:115) kavramına bir de insanın döngüseliği eklenerek, romanda “meşe palamudu” üzerinden anlatılmaya çalışılan konunun döngüseliği (Örgen, 2008:165) tamamlanmış olur.

Romanda Süleyman ile giriştiği mücadeleyi kaybeden Ali Reis’in Süleyman Reis’i kandırarak ona yasak kitabı okutmaya çalışması, sırasında kullanılan ifade kalıplarına baktığımız zaman, burada da Kur’an-ı Kerim’in üslubuna bir öykünmenin olduğunu görürüz. Süleyman Reis’in kitaba baktığını gören Ali Paşa, ona şöyle seslenir:

“Diyavol’un kamarasındaki kitaplar çok ilgini çekti, değil mi?” (s.220)

Şeytan ise Âdem’e şu şekilde seslenir:

“Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi?” (Kur’an xx.120.)

Sonrasında Diavol Paşa, Süleyman Reis’e yasak olan bir şeye el uzattığı için güvenini yitirdiğini söyleyerek şöyle der:

“Bu gemide artık hiçbir değer kalmadı... Kıç kasaradaki rahatın da bitti. Hayır! Baş kasarada da kalmayacaksın... Şimdi gideceğin yer değerine uygun olacak!” (s.222)

Kur’an-ı Kerim’de de Allah, Âdem’i şeytana uyduğu için cennetten dünyaya gönderir:

“Allah dedi ki: ‘Birbirinizin düşmanı olarak inin (oradan). Size yeryüzünde bir zamana kadar yerleşme ve yararlanma vardır.’” (Kur’an vii.24.)

Romanın sonunda Ölügözlü Cuma Bey, Diavol adlı mahlûkun kitapta fazla abartıldığını söyler. Ölügözlü Cuma Bey’in bir başkasından işittiğine göre iki âşık Navarin’de gemici mezarlığına gitmiş; ama bu sırada Diavol’u fark etmişler ve bir kayanın ardına gizlenmişler. Diavol, bir meşe ağacının önünde durduktan sonra ona, “Dağlar, taşlar, ağaçlar hep O’na secde eder. Eğer bana secde edersen sana

ölümsüzlük veririm. Bana ‘evet’ de, böylece sonsuz hayat senin olur!” demiştir. (s.230) Burada Dişavol’un meşe ağacına söylediği sözün ilk kısmı, Kur’an-ı Kerim’de geçen bir ayetten alınmadır. Söz konusu ayetin anlamı şöyledir:

“Görmedin mi, göklerdeki kimseler, yerdeki kimseler, güneş, ay ve yıldızlar, dağlar, ağaçlar, bütün hayvanlar ve insanlardan birçoğu hep Allah’a secde ediyor.” (Kur’an xxii.18.)

Diyavol’un meşeye hitaben yaptığı konuşmadaki ifade kalıplarına dikkat ettiğimizde bunların Kur’an-ı Kerim’e has ifade kalıpları olduğunu görmekteyiz.

Gemideki mürettebat, Amat’ın yapımı hakkında konuşurken, herkes marangoz yardımcısının dedikleri karşısında şaşkına döner. Çünkü marangoz yardımcısı, onlara Amat’ın 247 meşe ağacından yapıldığını söyler. Gözleri fal taşı gibi açılan Göbelez Baba, “Gemide her birimize bir meşe ağacı düşüyor.” dedikten sonra şunları söyler:

“Ey Allah’ım! Yoksa bu bir imtihan mı? Ah güzel Allah’ım! Bize kıyma! Bize acı! Bize kaldıramayacağımız yük yükleme!” (s.168)

Kur’an-ı Kerim’de Allah, kullarına şöyle dua etmelerini söylemektedir:

“Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi bağışla, bize acı!” (Kur’an ii.286.)

Göbelez Baba’nın ettiği duadaki “Bu imtihan mı?” yakarışı ise, Kur’an-ı Kerim’in çeşitli ayetlerinde tekrarlanmaktadır. Bunlardan biri şöyledir:

“Şüphesiz bu apaçık bir imtihandır.” (Kur’an xxxvii.63.)

Mürettebatın, Dişavol’un (şeytan) yaptırdığı gemide ölecek olmasından dolayı, yazarın Kur’an-ı Kerim’deki üslubu taklit etmesi son derece manidardır.

3.1.4. Suskunlar

Muhteşem Neyzen Bâtin Hazretleri'nin hayat nefesine nâil olan Eflâtun'un esrarengiz ıslık sesini aradığı sırada, aşçılardan birisi şunları söyler:

“Bu leziz yemeği bitirip doyduğunda ise, ‘Ah! Keşke iki midem olsaydı da bir sahan daha yeseydim.’ diye hayıflanırsın.” (s.96)

Metindeki hayıflanma cümlesine dikkat edilecek olursa, aynı üslubun kutsal metinlerde geçtiğini anlayabiliriz. Kur’an-ı Kerim’de özellikle cehennemle ilgili ayetlerde bu üslubun çokça kullanıldığı görülmektedir.² Bu ayetlerden biri şöyledir:

“Gerçekten Biz sizi yakın bir azab ile uyardık. Kişinin kendi ellerinin önceden takdim ettiklerine bakacağı gün, kâfir olan da: ‘Ah, keşke ben bir toprak oluverseydim.’ diyecek.” (Kur’an lxxviii.40.)

Yazar bu ifade kalıplarıyla Kur’an-ı Kerim’in üslubunu taklit etmeye çalışmıştır.

Eflâtun, Galata Mevlevihanesi’ne gelince ıslığın oradan geldiğini anlar. Buradaki dedelerden İbrahim Dede ona şöyle der:

“... Aslında onlar, bilmeden iyilik eden insanlardır.” (s.123)

Buradaki anlam ve üslup bizi Kur’an-ı Kerim’de iyilik hakkındaki ayetlere götürmektedir. Bu ayetlerden birisinin anlamı şöyledir:

“... Allah, onların kötülüklerini iyiliklere çevirir...” (Kur’an xxv.70.)

Yazar, anlamı değiştirmeden farklı bir dizilişle okuyucuya yeniden sunmaktadır. Anlamın değiştirilmeden farklılaştırılmasına karşın üslup Kur’an-ı Kerim’in üslubuyla benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik, özellikle seslenmelerde ve

---

² “ ‘Bari tek, keşke, n’olaydı, ne olurdu’ gibi manalara gelen, Kur’an-ı Kerim’de on dört yerde değişik şekillerde kullanılmıştır.” (Osman Şimşek, “Kur’an-ı Kerim’de Temenni,” **Yeni Ümit dergisi**, S.62, Kasım-Aralık 2003, s.37.)

muhabatı işaret noktasındadır. Romanda geçen yukarıdaki cümlenin muhabatına baktığımız zaman, üslubun Kur'an-ı Kerim'den alınma olduğunu anlayabiliriz. Kur'an-ı Kerim'de bunun gibi muhabatını işaret eden birçok seslenme unsuru bulunmaktadır. Bunlardan birinin meali şöyledir:

“Aslında onlar kıyameti yalanladılar. Biz ise, kıyameti yalanlayanlar için alevli bir ateş hazırladık.” (Kur'an xxv.11.)

Bu ayetin üslubundan yola çıkarak, romanda özellikle Mevlevi dedelerinin konuştuğu bölümlerdeki üslup ile Kur'an-ı Kerim'den aldığımız yukarıdaki ayetin üslubunda benzer bir yan görebiliriz. Dikkat edilirse ayette, “onlar ve biz” denilerek, bir taraf olumlanırken diğer taraf olumsuzlanmıştır. Romanda da Eflâtun ile İbrahim Dede'nin arasında geçen konuşmada bu üslup benzerliğini görebiliriz:

“ Senin buraya gelmenin sebebi sadece bizim ‘Gel’ dememiz değil, ayrıca onların sana ‘Git’ demeleri.” (s.123)

Firavun'un kendisine yaptığı tüm kötülükleri affeden İbrahim Dede, intikam almak için gelen dervişle konuşurken ona şunları söyler:

“Çünkü ölüyü diri yapan Mevlâ'nın kötüyü de iyi yapabileceğini biliyorum.” (s.137)

Söz konusu konuşmalara dikkatle bakılırsa, anlatılmak istenen kavramlarla bunlara ışık tutmak için verilen örneklerin Kur'an-ı Kerim'de geçtiğini anlayabiliriz. Allah'ın ölüleri diri yapması Kur'an-ı Kerimde şöyle anlatılır:

“O, ölüden diriyi meydana getirendir, diriden de ölüyü ve toprağı öldükten sonra yeniden canlandıran O'dur, işte siz de (ölümünden hayata) böylece döndürüleceksiniz.” (Kur'an xxv.19.)

Romandaki bu konuşmalarla asıl anlatılmak istenen kavram ise Mevlâ'nın kötüyü iyi yapabileceğidir. Bu durum da Kur'an-ı Kerim'de anlatılan bir husustur:

“... Allah, onların kötülüklerini iyiliklere çevirir...” (Kur'an xxv.70.)

Romanda her şeyi bilen Yedikule Kâhini, çeşitli yerlerden gelen yedi kör yıldız bilimciden Zâhir Efendi'nin yıldızını tarif etmesini ister. Hepsi kendi bilgisi dâhilinde bir şeyler söyler. Yalnız Kahire Kâhini, Zâhir'in yıldızından gözlerini ayırırsa, gözlerinin kör olacağını söyler. Yedikule Kâhini ise ona şu cevabı verir:

“Ben sizin bilmediklerinizi de bilirim!” (s.165)

Kur'an-ı Kerim'de de Allah, Âdem'i yaratacağı zaman meleklerle sorar. Melekler, kendilerinin tespih ettiklerini, yeryüzünde kargaşa çıkaracak birini mi yaratacağını söyleyince Allah onlara şöyle der:

“Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.” (Kur'an ii.30.)

Yazar, burada Kur'an-ı Kerim'in üslubunu taklit etmiştir.

3.2. Eski Ahit

3.2.1. Puslu Kıtalar Atlası

Devrin padişahını dönüşüme uğratan yazar, Amat'taki Dişavol gibi ona da Tanrı'nın bazı özelliklerini yüklemiştir. Söz konusu dönüşüm özellikle padişahın ünlü casusu yakalamasında ortaya çıkar. Padişah, casusa tıpkı Tevrat'ta Tanrı'nın şeytana dediği gibi şöyle seslenir:

“Melun Kâfir! Bilgelik dedin ha. Sen bilgin misin yoksa? Hangi bilginin peşindesin?” (s.134)

Tevrat'ta Tanrı, Âdem'e “bilgelik ağacına” yaklaşma demektedir. (Yaratılış ii.17.) Şeytan ise bu bilgelik ağacının ölümsüzlük getirdiğini söyler ve Âdem'i kandırır. Tanrı, şeytanı kovar ve onun hakkında “lanetlenmiş” vasfını kullanır. (Yaratılış iii.14.) Söz konusu ayetlere dikkat edilirse şeytan, insanlara “bilgi”yi

göstermiştir. Romadaki ifadesiyle şeytan, bilginin peşinde koştuğu için aynı zamanda “bilgi”yi insanlara öğretmiştir. Nitekim Tevrat’ta iyiyi ve kötüyü bilme ağacından yiyen insan, cennetten kovulmuştur. (Yaratılış iii.24.) Romanda casusun “melun, kâfir” sıfatlarıyla vasıflandırılmış olması ve bilgisini insanlara öğretmesi ve pi sayısını 666 haneye kadar hesaplaması, onun şeytan olduğu hakkındaki kanaatlerimizi güçlendirmektedir. Burada, Tevrat’ta Tanrı’nın şeytana seslenişindeki üslup, yazar tarafından taklit edilmiştir.

3.2.2. Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri

Romanda zengin bir tüccar olan ve rüyasında gördüğü Salih adındaki veli kişinin söylediklerine uyup onu aramaya koyulan Aptülzeyyat, aradığı kişinin kendisi olduğunu anlayınca oldukça şaşırır. Yazar, onun Acıpayam Dağı’nın tepesinden ovayı izlemesini, Tanrı’nın dünyayı yarattığı zaman dünyayı izlemesine benzeterek anlatır. Yazar, Tevrat’tın üslubunu taklit ederek kendi metnini oluşturmaya çalışmıştır. Biz önce Tevrat’tan daha sonra da romandan alacağımız parçalar eşliğinde öykünmenin nasıl yapıldığını göstermeye çalışacağız.

Tevrat’ta birinci gün, şöyle anlatılmıştır:

“Tanrı, ‘Işık olsun’ diye buyurdu ve ışık oldu. Tanrı ışığın iyi olduğunu gördü ve onu karanlıktan ayırdı. Işığa ‘Gündüz’, karanlığa ‘Gece’ adını verdi. Akşam oldu, sabah oldu ve ilk gün oluştu.” (Yaratılış i.3-5)

Romanda sonraki gün, şöyle anlatılmıştır:

“Yerde sürünerek alacakaranlıkta dışarı çıktı. Başını kaldırdığında gökkubbeyi ve onun iyiliğini görüp huşu içinde titremeye başladı. Kut, ruhunda benliğine yer bırakmamış gibiydi.” (s.132)

Tevrat’ta ikinci gün, şöyle anlatılmıştır:

“Tanrı gökkubbeyi yarattı. Kubbenin altındaki suları üstündeki sulardan ayırdı. Kubbeye ‘Gök’ adını verdi. Akşam oldu, sabah oldu ve ikinci gün oluştu.” (Yaratılış i.7-8.)

Romanda üçüncü gün, şöyle anlatılmıştır:

“Üçüncü günün sabahı artık göklere bakmaya cesareti kalmamıştı, bulunduğu zirveden, başı öne eğik, aşağıdaki tepelere, vadilere, ovalara baktı ve onların iyiliğini gördü.” (s.133)

Tevrat’ta ise üçüncü gün, şöyle anlatılır:

“Tanrı, ‘Göğün altındaki sular bir yere toplansın, kuru toprak görünsün.’ diye buyurdu ve öyle oldu Yeryüzü bitkiler, türüne göre tohum veren otlar, tohumu meyvesinde bulunan meyve ağaçları yetiştirdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü. Akşam oldu, sabah oldu ve üçüncü gün oluştu.” (Yaratılış i.9.12.13.)

Romanda dördüncü günden sonrası kısa bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır:

“Sonraki günün gecesi, batan güneşi, doğan ayı ve sayısız yıldızları seyretti.” (s.133)

Tevrat’ta ise dördüncü gün, şu şekilde anlatılmıştır:

“Tanrı şöyle buyurdu: ‘Gök kubbede gündüzü gecedan ayıracak, yeryüzünü aydınlatacak ışıklar olsun. Belirtileri, mevsimleri, günleri, yılları göstereyim.’ Ve öyle oldu. (Yaratılış i.14-15.)

Romanda beşinci gün, bir cümleyle anlatılmıştır:

“Kapağı açtığına beşinci günü, erkeği ve dişiyle her türlü hayvana baktı.” (s.133)

Tevrat’ta beşinci gün, şöyle anlatılmıştır:

“Tanrı, ‘Sular canlı yaratıklarla dolup taşsın, yeryüzünün üzerinde, gökte kuşlar uçsunsun’ diye buyurdu.” (Yaratılış i.20.)

Romanda altıncı gün, yine bir cümleyle anlatılmıştır:

“Altıncı gün yine kuyunun başına geldi ve dipteki suyun sathında gözlerini diktiğinde, kendini gördü.” (s.133)

Tevrat'ta ise insanın yaratıldığı gün olan altıncı gün, şu şekilde anlatılmıştır:

“Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Böylece insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu.” (Yaratılış i.27.)

Bugündeki en önemli benzerlik, Tanrı'nın insanda kendini görmesiyle Aptülzeyyat'ın kuyudaki suda kendisini görmesindedir. Romanda son gün, şu şekilde anlatılmıştır:

“Yedinci gün besleyip büyüttüğü sığırı kesti, kan akıtılıp şükranlarını sundu ve bulunduğu zirveden, ışığı, gökyüzünü, yeri, ay ile güneşi ve yıldızları, çok uzaklardaki insanları görünce seyretmeye başladı.” (s.133)

Tevrat'ta son gün olan yedinci gün, şu şekilde anlatılmıştır:

“Yedinci güne gelindiğinde Tanrı yapmakta olduğu işi bitirdi. Yaptığı işten o gün dinlendi. Yedinci günü kutsalı. Onu kutsal bir gün olarak belirledi. Çünkü Tanrı o gün yaptığı, Yarattığı bütün işi bitirip dinlendi.” (Yaratılış ii.2-3.)

Görüldüğü gibi her iki metin arasında hem mana hem de üslup yönünden benzerlikler bulunmaktadır.

3.2.3. Amat

Yazar, geminin kaptanı ve aynı zamanda şeytanın paradisi olan Diyavol'un Süleyman Reis'le olan diyaloglarında genellikle kutsal metinlerin üslubunu taklit etmeye çalışmıştır. Bunun sebebi, kahramanların temsil ettikleri kavramların yerli yerine oturtulmak istenmesidir. Bu konuşmalardan bazıları şöyledir:

“Mademki ölümün ve ölümsüzlüğün bilgisine erişmek istiyorsun, kamarama istediğin zaman girebilir, arzu ettiğin her kitabı okuyabilirsin. Ama şu kitap hariç.” (s.94)

Tevrat'ta bu olay şöyle anlatılmaktadır:

“Ona, ‘Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin.’ diye buyurdu. Ama iyiyi kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün.” (Yaratılış ii.16-17.)

Amat'ın dümeni Navarin'e çevrilince gemidekiler oldukça sevinirler. Çünkü orada peksimet yerine fırından yeni çıkmış ekmek yiyebileceklerdir. Yazar, burada gemidekilerin mutluluğunu şöyle anlatır:

“...bire bir âdemoğlu olarak belki de birkaç Havva kızıyla öpüşüp koklaşabilirlerdi.” (s.202)

Biz özellikle “Havva kızı” tabirine baktığımız zaman çok geniş bir kullanımı olduğunu görmekteyiz³; ancak bu kullanımların kaynağı kutsal metinlerdir. Burada erkek yerine Âdemoğlu, kadın yerine de Havva kızı tabiri kullanılmıştır. Tevrat'ın “Yaratılış Kitabı”nda insanların çoğalmaya başlaması şöyle anlatılmaktadır:

“Allah oğulları, âdem kızlarının güzel olduklarını gördüler ve bütün seçkinlerinden kendilerine karılar aldılar.” (Yaratılış vi.2.)

Dikkat edilirse yazar Tevrat'ta ve diğer kutsal kitaplarda, insandan bahsedilirken kullanılan üslubu taklit etmeye çalışmıştır.

Ali Reis, Amat'ın kaptanı Dişavol Paşa'nın kamarasına giren ikinci kaptan Süleyman Reis'e şöyle fısıldar:

“Ah! Keşke hepsini okuyabilseydin! Ama dur! Sen bilge olmak için değil, ölümsüz olmak için okuyarlardanısın. Bunun için bir kitap okuman yeterliydi aslında.” (s.120)

Yazar, burada Tevrat'ta Âdem'in aklına giren şeytanın söylemlerini, üslup yönünden taklit etmiştir. Tevrat'ta şeytan Âdem'e şu şekilde seslenir:

---

³ Honoré De Balzac'ın “Bir Havva Kızı” adında bir eseri vardır.

“Tanrı gerçekten, ‘Bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin’ dedi mi? diye sordu. Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyile kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız. Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü...” (Yaratılış iii.1., v.6.)

Bu arada Süleyman Reis’in yaptığını Diavol Paşa görür ve ona şöyle der:

“Güvendim ve sana kamaramı açtım. Oysa sen, yasak olduğunu söylediğim bir şeye el atıyorsun... Bu gemide artık hiçbir değer kalmadı... Kıç kasaradaki rahatın da bitti. Hayır! Baş kasarada da kalmayacaksın... Şimdi gideceğin yer değerine uygun olacak!” (s.222)

Yazar, burada da bir öykünme içerisindedir. Tevrat’ta Tanrı, Âdem’in yasak meyveyi yediğini öğrendiği zaman ona şöyle der:

“... Sana meyvesini yeme dediğim ağaçtan mı yedin? / RAB, Âdem’e ‘Karının sözünü dinlediğin ve sana, meyvesini yeme dediğim ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lanetlendi.’ dedi, ‘Yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın.’ / Onu kovdu. Yaşam ağacının yolunu denetlemek için de Aden bahçesinin doğusuna Keruvlar ve her yana dönen alevli bir kılıç yerleştirdi.” (Yaratılış iii.11., xvii.24.)

3.2.4. Suskunlar

Davut, Asım’ın hayaletinin sırrını çözmek için Mevlevi dedelerinden İbrahim Dede Efendi’den yardım ister. İbrahim Dede, gerekli yardımı yaptıktan sonra bir de ihtarda bulunur:

“Bu şehirde çok kötü şeyler olacak. Kendini ve sevdiklerini kolla!” (s.158)

Metindeki üsluba dikkat edilirse, bu üslubun kutsal metinlerde kullanıldığını hemen anlayabiliriz. Çünkü kutsal metinlerde yok olan şehirlerden bahsedilmektedir. Mesela, Tevrat’ta Sodom ve Gomora şehirlerini yok etmeleri için Rab, iki melek gönderir. Melekler, şehri yok etmeden evvel, Lut’un yanına giderler ve ona sevdiklerini alıp gitmesini tembih ederler:

“Çünkü burayı yok edeceğiz. RAB bu halk hakkında birçok kötü suçlama duydu, kenti yok etmek için bizi gönderdi. Tan ağarırken melekler Lut’a, ‘Karınla iki kızını al, hemen buradan uzaklaş.’ diye üstelediler...” (Yaratılış xix.13-15.)

Yazar, bu tutumuyla Tevrat’ın üslubunu taklit ederek, anlattıklarının bir kesinlik ifade ettiğini belirtmek istemiştir.

3.3. Yeni Ahit

3.3.1. Suskunlar

Romanda Bâtın’ın oğlu olan ve peygamberliğini ilan eden Zâhir’in anlatıldığı bölümlere baktığımızda yazarın İncil’e öykündüğünü açıkça görebiliriz. Zâhir’in ortaya çıkışından sonra peşine on iki adet müzisyen takılır. Bunu fark eden kalabalık onların başına toplanır. Kalabalıktan herkes Zâhir’e, ‘delidir, mecnundur’ der. Ancak Zâhir onlara dönerek:

“Size neyi haber verdiğimi ve sizi neye davet ettiğimi bilin! Kulağı olan işitsin!” der. (s.174)

İsa da İncil’in birçok yerinde halkı uyararak onlara şöyle seslenir:

“Doğru kişiler o zaman Babaları’nın egemenliğinde güneş gibi parlayacaklar. Kulağı olan işitsin!” (Matta xiii.43.)

Yine Zâhir, kalabalığın içinden geçerken bir adam ona şöyle bağıır:

“ ‘Madem mübarek birisin, taşı ekmek yap da görelim!’” (s.174)

İsa, çölde İblis tarafından sınanırken İblis O’na şöyle der:

“Tanrı’nın oğluysan, şu taşa söyle de ekmek olsun.” (Luka iv.1-2.)

Dikkat edilirse yazar, İncil'deki üslubu taklit ederek kahramanının İsa'ya benzediğini bu yolla da anlatır gibidir. Zâhir ve beraberindekiler bu olanlardan sonra Mevlevihane'ye giderler ve Rafael'in evinin sırrını çözmeye karar verirler. Zâhir ve beraberindekiler Rafael'in lanetli evine gelince Zâhir etrafına bakınır ve bağıır:

“Lazar! Buraya gel! Buraya gerçeği de getir!” (s.213)

İncil'de İsa'nın sevdiği kişilerden biri olan Lazar hastalanarak ölür. Herkes, körün gözlerini iyileştiren bir adamın ölüyü de diriltebileceğini söyler. Bu durum İncil'de şöyle anlatılmaktadır:

“Bunları söyledikten sonra yüksek sesle, ‘Lazar, dışarı çık!’ diye bağırdı.”
(Yuhanna xi.13.)

Bilindiği gibi Kalın Musa, daha önce zümrüdüankasını Hızır Paşa'nın adamına yedirdiği ve karşılığında işini dahi yaptıramadığı için felç geçirmiştir. Zâhir, Musa'nın bu sözü üzerine onu omuzlarından ayak uçlarına kadar sıvazlar ve şöyle der:

“Şimdi yürüyebilirsin artık. Hiçbir hastalığın kalmadı.” (s.223)

İncil'de İsa'nın cüzam hastalığını, körlüğü ve felçlileri iyileştirdiğinden sıkça bahsedilir. Bir keresinde İsa'ya felçli bir hasta getirirler. İsa, felçliye “günahların bağışlandı.” der. Oradakiler onu dinsizlikle suçlarlar. İsa'nın felçliyle olan durumu İncil'de şöyle anlatılır:

“...Sonra felçliye: ‘Kalk, şiltene topla ve evine git!’ dedi.” (Matta ix.6-7.)

Zâhir'i öldürmek isteyen kalabalık Kalın Musa'nın evini basarlar. Zâhir ise, öğrencilerinden birini yemek işini ayarlaması için yanına çağırır ve ona şöyle der:

“Aşçıyı al ve buradan Ağa Çayırı'na git. Oradaki evlerden birinin kapısını çal. Açan kişiye şöyle söyle: ‘Muallim, yani Zâhir Efendi, iftari senin evinde açacak ve yardımcılarıyla meşk edecek.’ Bizler şimdi ağır ağır o tarafa gidiyoruz. Bu işi yap, gel ve bizi yolda karşıla.” (s.229)

Yazar, burada İncil’de İsa’nın havarilerinden birine söylediği sözü üslup yönünden taklit etmiştir. İncil’de İsa, havarilerinden birini yanına çağırıp şöyle der:

“Kente varıp o adamın evine gidin.’ dedi. Ona şöyle deyin: ‘Öğretmen diyor ki, zamanım yaklaştı. Fısıh Bayramı’nı, öğrencilerimle birlikte senin evinde kutlayacağım.” (Matta xxvi.18-19.)

Zâhir yemek yerken öğrencilerine şöyle der:

“Şu kanarya nasıl şakıyorsa, sizlerden biri de onun gibi ötüp beni gammazlayacak!” (s.231)

Bunu üzerine on iki dostu tek tek şöyle sorarlar:

“Efendimiz! O kişi ben miyim?” (s.231)

Yazar burada da İncil’in üslubuna öykünmektedir. İsa da on iki havarisiyle birlikte Fısıh yemeğini yerken onlara şöyle söyler:

“Size doğrusunu söyleyeyim, sizden biri bana ihanet edecek.” (Matta xxvi.21.)

Bu sözler havarileri kedere boğar ve İsa’ya teker teker şu soruyu sorarlar:

“Ya Rab, beni demek istemedin ya?” (Matta xxvi.22.)

Bu konuşmalardan sonra Zâhir, kavunu parçalara bölüp öğrencilerine uzatır. Rakısını maşrapaya doldurup öğrencilerine verir ve şunları söyler:

“Alın! Bu kavunu yiyin! O benim etimdir! Rakıyı da için! O benim kanımdır.” (s.232)

İncil’de ise Fısıh yemeğinin son anları şöyle anlatılmaktadır:

“Alın, yiyin! Bu benim bedenimdir. Hepiniz bundan için! Çünkü bu benim kanımdır.” (Matta.26:26-28)

Öğrencileri Zâhir’in dediği şeyleri yaparken o şöyle der:

“Susma vakti geldi.” (232)

İsa da öğrencileriyle beraber bir bahçeye gider ve onlara gecenin sonunda şöyle der:

“İşte saat yaklaştı...” (Matta xxvi.45.)⁴

Türlü işkencelerden sonra Zâhir, kendinden geçer. Bu arada kalabalıktan biri tomruğun önüne bir günah yaftası ilişirir. Bu yaftada şunlar yazılıdır (s.235):

“ÇALGICILARIN PADIŞAHI
ZÂHİR İŞTE BUDUR”

İncil’de de İsa, çarmıha gerildikten sonra başının üzerine bir günah yaftası asarlar. Bu yaftada şunlar yazılıdır (Matta xxvii.37.):

“BU, YAHUDİLERİN KRALI İSA ’DIR”

Tomruğa gerildikten Zâhir’in sonra ağzından şu sözler dökülür:

“Ah Beybaba! Ah be babalık! Niye çamura yattın?” (s.235)

İncil’de de İsa, çarmıhta bekledikten bir müddet sonra yüksek sesle şöyle bağırır:

“Eli, Eli, lema şevaktani?” yani, “Tanrım, Tanrım, beni neden terk ettin?”
(Matta xxvii.46.)

---

⁴ Markos.14:41; Luka.22:46

Görüldüğü gibi yazar, Zâhir'in anlatıldığı bölümlerde İncil'e öykünerek onun İsa'ya benzediğinin altını çizmektedir. Bunu yaparken de İncil'in dil ve anlatım özelliklerini de göz önünde bulundurmıştır.

IV. BÖLÜM

4. Anıştırma

Ana metin ile gönderge metin arasında bir hatırlatmayı ve etkileşim alanını işin içine sokmaktır. Anıştırma, hatırlatılan söz ya da metin arasında belli bir algıyı zorunlu kılar. Anıştırmayı, Riffaterre'in deyişiyile sıradan okuyucu değil donanımlı okuyucu bulabilir. Çünkü burada etkileşimi bir söz ya da sözcüğe sağlayabilir. Yazar, bütün metni yazmak yerine bir yetke kullanarak bir sözcükle gönderge metinde geçen bir olayı veya kişiliği hatırlatabilir. Anıştırma, alıntıyla karıştırılabilir. Aslında anıştırma, alıntının dolaylı bir biçimidir. (Aktulum, 2007:113) Anıştırma açık bir metinlerarası yöntem değildir ve anıştırma, sözcüğü sözcüğüne yapılmaz. Bu yönüyle anıştırma, her zaman alıntının kapsamı alanındadır.

4.1. Kur'an-ı Kerim

4.1.1. Puslu Kıtalar Atlası

Romanda kötülüğü temsil eden Ebrehe'nin kıyametin yaklaştığını haber veren makinesinde Mehdi'nin geleceği, Dabbetül Arz'ın yerin altından çıkacağı yazılıdır. (s.179) Ebrehe bunun için zaman makinesi yapar. Söz konusu bilgiler, Kur'an-ı Kerim'e yapılan bir anıştırmadır. Kıyamet gününde Dabbetül Arz'ın çıkacağı, Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde anlatılır:

“Tehdit edildikleri şey başlarına geldiği zaman onlara yerden bir “dabbe” çıkarırız da, insanların ayetlerimize kesin olarak inanmadıklarını kendilerine söyler.” (Kur'an xxvii.82.)

Yine kıyamette Mehdi'nin geleceği konusu ihtilafli olmakla beraber âlimler, bazı ayetleri buna delil gösterirler. Bu ayetlerden birisi şöyledir:

“Allah içinizden iman edenlere ve salih amelde bulunanlara vadetmiştir: Hiç şüphesiz onlardan öncekileri nasıl güç ve iktidar sahibi kıldıysa, onları da yeryüzünde güç ve iktidar sahibi kılacak, kendileri için seçip beğendiği dinlerini

kendilerine yerleşik kılıp sağlamlaştıracak ve onları korkularından sonra güvenliğe çevirecektir. (Kur'an xxiv.55.)

Romanın sonunda uyuyamayan bir tüccardan bahsedilir. Bu tüccar uyuyamadığı için yapmadığı şey kalmamış hatta Yedi Uyurlar'ın mağarasına bile gitmiştir. Burada Kur'an-ı Kerim'de geçen Yedi Uyurlar kıssasına bir anıştırma (telmih) vardır. Kıssaya göre yedi genç, dönemin kralının zulmünden kaçır ve bir mağaraya sığınır, orada bir süre uyurlar. Kur'an-ı Kerim'de bu durum şöyle açıklanmıştır:

“Mağaralarında üç yüz yıl kalıp dokuz arttırdılar. / Onların orada ne kadar kaldıklarını Allah, daha iyi bilir,’ de...” (Kur'an xviii.25-26.)

4.1.2. Kitab-ül Hiyele

Romanda hiyele ilminin ilk ustası olarak anlatılan Yafes Efendi, hiyele ilmine tövbe ettikten sonra yerine geçen çırağı Calûd, daima altı yaşında kalan Davut'tan demiri eritmesini ister. Davut ise, demirden sayısız kuş şekilleri yapar. Calûd da ona dayak atar ve Davut'tan yararlanamayacağını anlar. (s.79) Calûd, sonraları da Davut'a eziyetlerini sürdürür. Davut da dayak yiyince her seferinde demirden kuşlar yapar.¹ (s.107) Yazar burada Kur'an-ı Kerim'de Davut Peygamber'in demiri yumuşatma özelliği ile aynı ayette geçen “Davut-kuş” ilişkisine bir anıştırma vardır. Söz konusu ayet şöyledir:

“And olsun ki biz, Davud'a katımızda bir imtiyaz verdik, ‘Ey dağlar! Onunla birlikte tesbih edin!’ dedik. Kuşlara da bunu duyurduk. Ona demiri yumuşak kıldık.” (Kur'an xxxiv.10.)

En sonunda Davut'un boynundaki sabır taşı çatlar ve yerden aldığı bir taşı Calûd'un kafasına atar ve Calûd'u öldürür. (s.116) Burada yine bir anıştırma söz konusudur. Kur'an-ı Kerim'deki Davut Peygamber'in özelliklerine sahip olan çocuk,

¹ Kur'an-ı Kerim'de çamurdan kuş yapıp onlara üfleterek can verme hadisesi Hazreti İsa'ya verilmiş bir özelliktir. Kur'an-ı Kerim'in ilgili ayeti şöyledir: “İsa, İsrailogullarına, ‘Gerçekten ben Rabbinizden size bir kanıt ile geldim. Çamuru yoğurur, kuş şekline sokar, ona üflerim. Allah'ın izniyle hemen bir kuş oluverir. (Kur'an iii.49.)

Kur'an-ı Kerim'de Davut Peygamber'in Calûd'u öldürmesi gibi o da kendisine türlü eziyetler yapan Calûd'u öldürmüştür. Bu olay Kur'an-ı Kerim'de şöyle özetlenir:

“Davud, Calûd'u öldürdü.” (Kur'an ii.251.)

Romanda hayatı anlatılan ikinci hiyel ilmi ustası ve aynı zamanda Yafes Çelebi'nin çırağı olan Calûd, iktidar taşını gördüğünde buna inanamaz. Yafes Çelebi de mucizelere inanması gerektiğini söyler. Sözgelimi bir evliya, müritlerinin önünde yerden bir avuç balçık aldıktan sonra onu yoğurup bir kuş heykeli yapsa ve imanıyla o heykeli canlandırıp göklere salıverse, çamurdan yapılan bu kuşun uçmasına herkes şaşırır. (s.76) Burada Kur'an-ı Kerim'in bir ayetine anıştırma (telmih) vardır. Ayetin meali şöyledir:

“Allah şöyle diyecektir: ‘Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene olan nimetimi hatırla... İznimle çamurdan kuş şeklinde bir şey yapmış ve ona üflemişin, o da iznimle kuş olmuştur.’” (Kur'an v.110.)

4.1.3. Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri

“Güneşli Günler” adlı hikâyede yazar, güneşin doğmasıyla yeryüzünün beklediği Mesih'in geldiğini, güneşin sevinç ve coşku yaydığını ve körlerin gözünü açarak hastaları iyileştirdiğini belirtmektedir. (s.34) Yazarın burada güneş için kullandığı “Mesih” sözcüğü, Kur'an-ı Kerim'deki Mesih'i yani Hazreti İsa'yı hatırlatmaktadır. Mesih, Hazreti İsa'nın Kur'an-ı Kerim'deki vasıflarından biridir. Kur'an-ı Kerim'de İsa Peygamber'in Mesih olduğu şöyle anlatılır:

“Melekler şöyle demişti: ‘Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir kelimeyi müjdeliyor ki, adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir; dünyada da ahirette de itibarlı, aynı zamanda Allah'a çok yakınlardandır.’” (Kur'an iii.45.)

Kur'an-ı Kerim'e göre İsa Peygamber, körlerin gözünü açar, hastaları iyileştirir ve ölüleri diriltirdi. (Kur'an v.110.) Romanda anlatıldığı kadarıyla Mesih'in bu özellikleri güneşe verilmiştir.

Dağda Feyyuz'un çocuklarıyla karşılaşan Aptülzeyyat adındaki tüccar, onları eğlenirken bulur. Ansızın eğlencelerini basar ve içlerinden Silahir adlı gence olanları anlatmasını söyler. Yazar, Silahir'in durumunu, Kur'an-ı Kerim'deki Yusuf kıssasındaki kardeşlerinin durumuna benzeterek şöyle anlatır:

“Bu anda onun yakasını paçasını temizlemeyi bırakan Fedair dâhil tüm kardeşler şimdi, durumu mazur gösterip bir kurt masalı okuma külfetinin yüklendiği talihsiz Silahir'e, ne söyleyecek diye merakla bakıyorlardı.” (s.119)

Burada anlatılan durum bize Kur'an-ı Kerim'deki “Yusuf kıssası”nı hatırlatır. Kur'an-ı Kerim'de kardeşleri Yusuf'u kuyuya atınca babalarına bir kurt masalı uydururlar:

“Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yusuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) Onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın, dediler.” (Kur'an xii.17.)

4.1.4. Amat

Amat'ın su altında kalan ve mahkûmların atıldığı hücrenin adı, cehennemdir. Buranın sorumlusu da Malik adında iri yarı bir adamdır. (s.50) Cehenneme merak yüzünden giren cellat, oradaki mahkûmla beraber Malik'in yanına gider ve mahkûm, Malik'e şöyle der:

“ ‘Ey efendi!’ Bu cellat çok meraklıdır... Eğer cellada aşağıyı gezdirirsen bize dayak atmayacak. Ne olur acı bize de adamı aşağıda bir gezdiriver.” (s.52)

Mahkûmun Malik ile olan bu diyalogu bize Kur'an-ı Kerim'de cehennem bekçisi olarak adı geçen Malik ile cehennemde bulunan günahkârların durumunu hatırlatmaktadır:

“Onlar cehennem bekçisine: ‘Ey Malik! Rabbin artık bizi öldürsün.’ diye seslenirler. Malik de: ‘Siz böylece kalacaksınız.’ der.” (Kur'an xliii.77.)

Gemideki hücrenin adının cehennem olması, yedi kattan oluşması ve bekçisinin isminin Malik olması, Kur'an-ı Kerim'deki cehennem ve onun bekçisinin özelliklerini hatırlatmaktadır.

Gemi, Çuha adası açıklarında seyrederken Diavol Paşa, güverteyi Süleyman Reis'e verir ve ortalıktan kaybolur. Bu sırada kuvvetli bir rüzgâr çıkar. Herkes Süleyman'ın ne yapacağını şaşırır. Süleyman ise rüzgâra doğru dönerek şu şekilde bağırır:

“Ey rüzgâr! Dur artık dur!” (s.100)

Herkesin umudunu kaybettiği anda rüzgâr duruverir. Gemide bulunanlar şaşırıp kalır. Burada Kur'an-ı Kerim'de geçen ve rüzgârın Süleyman Peygamber'in emrine verildiğini bildiren ayete bir hatırlatma vardır. (Kur'an xxi.81.) Nitekim yazar, bu ayeti daha sonra alıntılarla anıştırdığı ayeti belirtmiş olur.

Amat, Malta adasına doğru seyrederken tamir edilmek için Şilendi koyuna yaklaşır. Askerler, oradakileri öldürdükten sonra bir kişiyi ellerinden geçirirler; ama uzun bir takip sonunda adamı yakalarlar. Yakalanan adam Süleyman Reis'e getirilir ve her şeyi ona anlatır. Doktor İbrahim Bey ile yamağı Hâbil, şövalyenin yarasını sarar. Bu arada şövalye İslam dinini öğrenmek için İbrahim Bey'den Kur'an-ı Kerim ve kağıt ve divit ister. İbrahim Bey de Hâbil'e hastanın yanında kalmasını ve ona hidayet telkin etmesini söyler. Şövalye, Kur'an-ı Kerim'e bakarken bir ara duraksar ve Hâbil'e altı çizili satırların anlamını sorar. Hâbil ona ayeti tercümesiyle okuduktan sonra şövalye elindeki divitle Hâbil'i öldürür. Burada Kur'an-ı Kerim'de Hâbil'in öldürülüşüne bir hatırlatma vardır.

Geminin ikinci reisi olan Süleyman Reis, Diavol Paşa'nın emrine uymadığı için vebalılarının olduğu ambara atılır. Şafak söktükten sonra kendine gelen Süleyman, testideki ılık sudan içer. Mumu yakınca etrafındaki ölüleri görür. Ölülerin alınlarına bakınca hepsinin alnında “Amat” yazısını okur. Bu arada Eşek İsrail, gözlerini açar ve borusunu kulakları sağır edercesine üfler. (s.222-223) Burada Kur'an-ı Kerim'de geçen sûrun üflenmesi hadisesine bir hatırlatma vardır.

Romanda şeytana karşı direnmenin sembolü olan Süleyman Reis, Diavol'un kamarasına girince yazar, Süleyman Reis'in gözünden kamarayı tasvir etmeye başlar.

Kamaradaki eşyaları saydıktan sonra, Dişavol'un "bahçe" denilen yere rahatlamak için gittiğinden bahseder. (s.27) Yazar, bu mekâna bilerek bu ismi vermiştir. Romadaki cehennem denilen ambarın Kur'an-ı Kerim'deki cehennemi hatırlatması gibi buradaki "bahçe" diye adlandırılan yer de cenneti hatırlatmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde cennet tasvir edilirken "bahçe" sözcüğü geçer. Bunlardan biri şöyledir:

"İman edip salih ameller işleyenlere gelince, işte onlar cennet bahçelerinde sevindirilirler." (Kur'an xxx.15.)

Kur'an-ı Kerim'in başka ayetinde de cennet, bir rahatlama ve hoşnutluk yeri olarak tasvir edilmiştir.² Söz konusu kamaranın da bir rahatlama yeri olarak belirtilmiş olması ve isminin "bahçe" olması bu tezimizi biraz daha güçlendirmektedir.

4.1.5. Suskunlar

Romadaki kötü kişilerden birisi, Cüce İskender de denilen ve aynı zamanda bir çembalo ustası olan Alessandro Perevelli'dir. Cüce İskender, romanda şöyle tanıtılmaktadır:

"... Pereveli İskender Efendi, nasıl söylemeli hem cüce denilecek kadar kısa boyluydu. Ayrıca ölü birer ahtapotu andıran elleri ta dizlerine kadar sarkardı. Çok kısa boylu olduğu için, bazı haddini bilmez gafiller ondan bahsederken 'Cüce Efendi' gibi çirkin tabir kullanır, diğerk bazı dinsizler de bu efendinin boyunun yedi karış olduğunu söylerlerdi." (s.47)

Romanda Cüce İskender Efendi'nin boyunun kısalığı, herkesi kandırarak önce iyi bir müslüman kılığına girip daha sonra Tağut'un (şeytan) emrine girerek şehirde fitne fesat çıkarması ve cinayetler işlemesi bize Kur'an-ı Kerim'de adı geçen Zülkarneyn (İskender) Peygamber'i hatırlatmaktadır. İskender Efendi, imam olduğu

---

² Kur'an ix.21.

camide adeta Zülkarneyn gibi vaazlar verir. (s.251) Ancak daha sonra gerçek kimliğini ortaya koyar ve Yecüc ve Mecüc kavmi fitneye bulaşır. (s.189)

Romanda adı geçen “Manok Usta” (s.53) ismi, Tevrat’ta geçen “Hanok” ismini hatırlatmaktadır. Hanok Peygamber, İslamiyet’te İdris Peygambere karşılık gelmektedir.³ İdris Peygamber’in ismi Kur’an’da iki yerde geçmektedir. Mahmut Erol Kılıç’ın adı geçen makalesine baktığımız zaman da İdris Peygamber’e musiki ilminin öğretildiğini görmekteyiz. Burada bizi ilgilendiren asıl nokta, “İdris” isminin “Hanok”a karşılık gelmesidir. Yine İdris’in musiki ile olan bağlantısı bu ilişkiyi güçlendiren başka bir faktördür.

Davut’un kardeşi olan ve aynı zamanda muhteşem bir ney üfleme kabiliyetine sahip olan Eflâtun’un, esrarengiz ıslığın peşinden Galata’ya geçişiyle beraber artık geri dönmesi imkânsız hale gelir. Bu arada gökyüzünü betimleyen yazar, yıldızlar ve ay hakkında bilgiler verdikten sonra şu tespiti yapar:

“Havva anamızın Kâbil ve Hâbil’i emzirdiği süt kadar beyaz ve parlak Samanyolu, bir uçtan diğer uca kadar uzanıyordu.” (s.120)

Bu sözler, bize Kur’an-ı Kerim’de geçen bir kıssayı hatırlatmaktadır. Gerek Havva’nın gerekse oğulları Hâbil ile Kâbil’in ismi, Kur’an-ı Kerim’de geçmez. Havva, Âdem Peygamber’in eşi olarak adlandırılmıştır. Kur’an-ı Kerim’de onun yaratılışına işaret eden en belirgin ayetin anlamı şöyledir:

“O, o zattır ki sizi bir tek nefisten yarattı, eşini de ondan yarattı ki gönlü buna ısınsın. Onun için eşine yaklaşıncı o hafif bir yükü hamile kaldı, bir müddet böyle geçti, derken yükü ağırlaştı. O vakit ikisi birden kendilerini yetiştiren Allah’a şöyle dua ettiler: ‘Bize salih yaraşıklı bir çocuk ihsan edersen, yemin ederiz ki, kesinlikle şükreden kullarından oluruz!’” (Kur’an vii.189.)

Ayette geçen “eş” kelimesini birçok müfessir “Havva” adıyla karşılamışlardır. Yine ayette söz konusu olan çocuklardan kasıt, “Hâbil ile Kâbil”dir. Kur’an-ı Kerim’de Âdem ve eşinin çocuklarından birinin (Kâbil) diğer kardeşini (Hâbil)

³ Mahmut Erol Kılıç, a.g.m., s.1.

öldürdüğünden bahsedilir.⁴ Yazar, bu betimlemeyle, Havva'nın sütünün temiz olmasına rağmen çocuklarının birbirlerine yaptığı kötülüğe işaret etmektedir.

Galata Mevlevihanesi'ndeki dedelerin isimleri de kutsal metinlerde geçmektedir. Bunlardan İbrahim Dede ile İsmail Dede'nin aynı yerde zikredilmesi bizi ister istemez Kuran-ı Kerim'deki "İbrahim ile İsmail"e götürmektedir. Kur'an-ı Kerim'de geçtiği itibarıyla İsmail, İbrahim Peygamber'in oğludur. İbrahim ile İsmail, Kur'an-ı Kerim'de nasıl birlikte anılıyorsa, romanda da yan yana anılarak bu birlikteliğe hatırlatma yapılmaktadır.

Romanda Bâtın Hazretleri'nin oğlu olan Zâhir Efendi'nin ortaya çıkışı anlatırken kör olan yedi yıldız bilimcinin, kâhinin evinde uykuya yatması, Kur'an-ı Kerim'deki "Yedi Uyurlar" kıssasına bir hatırlatmadır. (s.165) Adı geçen kıssada imanlı yedi genç peşlerindeki kralın askerlerinden kaçır ve mağaraya sığınır. Gençler, mağarada Allah tarafından üç yüz yıl uyutulmuşlardır; ancak onlar bunu bir gün zannederler. Kıssa şöyledir:

"Bunun üzerine biz de kulaklarını tıkayarak mağarada onları yıllarca uyuttuk. / Ashab-ı Kehf'in sayılarında ihtilaf edenlerden bazıları: 'Onlar, üç kişidir, dördüncüleri köpekleridir.' diyecekler. Diğer bazıları da 'Onlar, beş kişidir, altıncıları köpekleridir.' diyecekler. Her ikisi de bilinmeyen hakkında tahmin yürütmektir. (kimileri de:) 'Onlar, yedi kişidir; sekizincisi köpekleridir.' derler. De ki: 'Onların sayılarını Rabbim daha iyi bilir.' Onları ancak pek azı bilir, Bu sebeple onlar hakkında bu bildirilenler dışında bir münakaşaya girişme ve bunlar hakkında hiç kimseye de bir şey sorma! / Onlar, mağaralarında üç yüz yıl kadar kaldılar ve dokuz yıl da buna ilave etmişlerdir." (Kur'an xviii.11.22.25.)

Romanın ikinci derecede önemli olan kişilerinin isimlerini incelediğimizde, onların isimlerinin de kutsal metinlerden alındığı görülmektedir. Kanaatimizce yazar, özellikle Mevlevi dedelerinin isimlerini kutsal metinlerden almakla, çizdiği portreye gerçeklik havası vermeye çalışmıştır. Mevlevi dedelerden Yusuf Dede ile İdris Dede, cinayetlerin çözümünde Davut'a yardımcı olmaktadır. (s.215) Söz konusu dedelerin isimleri Kur'an-ı Kerim'de geçmektedir. Yusuf, Kur'an-ı Kerim'de Yakup Peygamber'in oğludur. Kur'an-ı Kerim'de Yusuf Peygamber'in kıssasının anlatıldığı

---

⁴ Kur'an v.20-32.

surenin adı da “Yusuf Suresi”dir.⁵ “İdris” ismi ise Kur’an-ı Kerim’de iki yerde geçmektedir.⁶ Yine romanda Eflâtun’un esrarengiz ıslığı ararken karşısına çıkan kişilerden biri olan Yasin Efendi’nin (s.86) ismi de Kur’an-ı Kerim’de geçmektedir. “Yasin” bir sure ismidir.⁷ Yine Eflâtun’un ıslığı ararken karşılaştığı kişilerden biri olan Kârun’un adı da Kur’an-ı Kerim’de geçer.⁸ Kârun, romanda olduğu gibi Kur’an-ı Kerim’de de zenginliğin sembolüdür.

4.2. Eski Ahit

4.2.1. Puslu Kıtalar Atlası

Romanın ana karakterlerinden biri ve iyiliğin sembolü olan Bünyamin, düşünce lağımca ocağından Vardapet’le birlikte yeraltında dehlizler açarak ilerlerken korkunç şeylerle karşılaşır. Bir mağaraya ulaştıklarında donakalırlar. Sarkıtların ve dikitlerin üstünde tahtaları çoktan çürümüş bir gemi görürler. Geminin içine girdiklerinde bir erkek ve bir dişi olmak üzere bir sürü hayvan iskeleti ile karşılaşır. (s.84) Burada kutsal metinlerde geçen Nuh Tufanı’na bir hatırlatma vardır. Tevrat’ta Nuh’un gemiye aldığı hayvanlar şöyle anlatılmıştır:

“Tanrı’nın Nuh’a buyurduğu gibi temiz ve kirlili sayılan her tür hayvan, kuş ve sürüngenden erkek ve dişi olmak üzere birer çift Nuh’a gelip gemiye bindiler.” (Yaratılış vii.8-9.

Romanda kötülüğün sembolü Ebrehe ile mücadele haline olan Bünyamin, teşkilatta kaldığı odanın karıştırıldığını fark eder. Bunu, sevdiği kadın olan Aglaya için yazdığı şiirlerden birinin düzeltilmesinden anlamıştır. Bünyamin, Büyük Efendi Ebrehe’nin her şeyi bildiğini ve kendisine oyun oynandığını anlar. Çaldığı dinleme aletini Ebrehe’nin kaldığı odanın duvarına dayar ve Ebrehe’nin anlattığı masalı

---

⁵ Kur’an xii.

⁶ Kur’an xix.56-57., Kur’an xxi.85-86.

⁷ Kur’an xxxvi.

⁸ Kur’an xl.24.

dinler. (s.199) Masalda cahil bir adam, karanlığın ne olduğunu merak edip bir bilgeye gider. Bilge de bu dünyanın hiçlikten yaratıldığını ve hiçliğin öteki adı olan boşluğun bir parçasının arttığını, bunun bir parçasının Âdemoğluna verildiğini ve bununla da insanların sayısız düşler yarattığını söyler. Adam bundan sonra bilgeye, boşluğun diğer yarısına ne olduğunu sorunca bilge ona, ikinci parçanın Sabahın Oğlu'na verildiğini ve onunla bir para yapıp kendi suretini darbettiğini söyler. Sabahın Oğlu, bu parayı dünyaya salmış, insanoğlu da onun benzerlerini yapmış ve kendi suretlerini paranın üzerine darbetmiştir. Bu arada Bünyamin'in uykusu gelir. Eline biraz demir tozu alır ve cebindeki parayı kağıdın altına yerleştirir. Bu arada demir tozları kağıtta ilginç bir şekil oluşturur. Bünyamin bunun İblis'in tuğrası olduğunu anlar. (s.202) Bünyamin'in seçtiği İblis'in tuğrası aslında Sabahın Oğlu'nun kim olduğu hakkında bize oldukça bilgi vermektedir. "Sabahın Oğlu" tabiri, Tevrat'ta geçmektedir. Söz konusu ayette şu ifadeler kullanılmıştır:

"Ey parlak yıldız, sabahın oğlu (Lucifer), Göklerden nasıl da düştün! Ey ulusları ezip geçen, Nasıl da yere yıkıldın!" (İşaya xiv.12.)

Ayetin devamında Sabahın Oğlu'nun önceleri çok görkemli biri olduğu; ama sonra Rab tarafından ölümlerin çukuruna gönderildiği belirtilmiştir. "Sabahın Oğlu" ifadesi, ayette geçen Latince "Lucifer" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. "Lucifer" sözcüğü Latince'de Venüs, şeytan anlamına gelmektedir.⁹ Yazar burada "Sabahın Oğlu" sözcüğünü kullanarak Tevrat'ta geçen bu ayeti hatırlatmaktadır.

⁹ "Genellikle şeytanı belirten addır. Hıristiyanlar ilk çağlarda Lucifer adını 'ışık tutucu' anlamında İsa için kullanırlardı. Fakat İşaya'nın Babil Kralı'nın cehenneme gidişi konulu bölümünün [Quomodo Cecidisti de Caelo Lucifer qui Mane Oribas (Sabahın Oğlu, Lucifer semadan nasıl düştün?) XIV,12] şeytanların prensine uygulanması sonucu Ortaçağ'da şeytanın adı olarak kullanılmaya başlandı." (Meydan Larousse, Meydan yayınları, C.XVIII, s.110, İstanbul, 1972)

4.2.2. Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri

“Şarap ve Ekmek” adlı hikâyede Bestenur adındaki küçük kız, sütninesinden aldığı eşyalar ile üzüm suyu ve ekmeği babasına götürmek için yola çıkar. Ninesi, bunları asla yememesini, eğer yerse bir daha şeker yiyip şerbet içemeyeceğini söyler. Yolda babasının kılığına şeytan, onu kandırmak için dil dökmeye başlar. Sütninesine inanmamasını söyleyerek küçük kıza ekmekten yemesini, üzüm suyundan içmesini telkin eder. Küçük kız da en sonunda dayanamaz ve ekmekten yiyip üzüm suyundan içer. Küçük kız, o zaman şeytanın kim olduğunu anlar ve iyi nedir kötü nedir artık bilir. (s.214) Burada Tevrat'ta geçen yasak meyve olayına bir hatırlatma (anıştırma) vardır.

“Hırsızın Aşkı” adlı hikâyede Fezai adındaki hırsız ve aynı zamanda musikişinas olan genç, âşık olduğu kadının kemanını çalar; ama dedesi ölünce âşık olduğu kadının kemanını en büyük dostu sayar. Bunun için Klas Hıdır adlı birinden keman dersi almaya başlamıştı. Ancak olan olur ve babası kemanı Davut Hoşdurak adında bir musikişinasa satar. (s.201) Davut-musiki ilişkisi, kutsal metinlerden alınma bir motiftir. Burada da Davut Peygamber'e anıştırma yapılmıştır. Tevrat'ta Davut, bir musikişinastır ve ona indirilmiş bulunan Zebur, ezgili ilahilerden oluşmuş bir kitaptır. Tevrat'ta Davut'un müzikle olan uğraşı şu şekilde anlatılmıştır:

“Davut liri alıp çalar, Saul rahatlayıp kendine gelirdi. Kötü ruh da ondan uzaklaşırdı.” (I. Samuel xvi.23.)

4.2.3. Amat

Nuh Usta'yı yıkayan Ohannes, yazara göre Havva Anamızın direktmesi sonucu yasak meyveyi yiyen Âdem'in insanlara bıraktığı günahın vaftiz olması sonucu kurtulmuştur. (s.13) Burada Tevrat'ta geçen “yasak meyve” olayına bir hatırlatma vardır. Tevrat'ta bu olay şöyle anlatılmaktadır:

“Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi.” (Yaratılış iii.6.)

Romanda Kâbil’in Hâbil’i Salı günü öldürdüğü, Musa’nın sihirbazlarının, Zekeriya Peygamber’in o gün öldüğü söylenmektedir. (s.20) Adını andığımız bu dört isim, Tevrat’ta geçmektedir. Tevrat’ın ilk kitabı olan “Yaratılış” kitabında Âdem’in soyundan bahsedilirken Kâyin’in (Kâbil) kardeşi Habil’i öldürdüğünden bahsedilir. Tevrat’ın “Çıkış Kitabı”, Musa’ya ayrılmıştır. Yine Tevrat’ın kitaplarından biri de “Zekeriya”dır. Yazar, bir yetke aracılığıyla adını söylediği isimlere bir hatırlatmada bulunmaktadır.

4.2.4. Suskunlar

Romandaki bütün düğümleri bir bir çözen Davut, sevgilisi Neva için yapabileceği şeylerden bahsederken bazı günahkârların ismini anar:

“Eğer o yerin yedi kat dibindeyse, Kabil’in, Nemrut’un, Ebu Cehil’in ve tüm putperestlerin günahlarının bin mislini işleyip cehenneme bile inerim.” (s.71)

Nemrut’un adı Tevrat’ta şöyle geçmektedir:

“Kûş’un Nemrut adında bir oğlu oldu. Yiğitliğiyle yeryüzüne ün saldı.” (Yaratılış iv.8.)

Fakat tarih itibarıyla Nemrut’un Abraham (İbrahim) ile aynı dönemde yaşadığı düşünülemez.¹⁰ Kâbil, - Tevrat’ta geçtiği şekliyle Kâyin- ise ilk insan Âdem’in oğludur. Onun, kardeşini öldürüp günahkâr olup kardeşini öldürmesi şöyle anlatılır:

---

¹⁰ “Nimrod, Ham’ın oğullarındandır. Hazreti İbrahim ise, Sam’ın neslindedir. Nimrod, Şinar, Babil, Erek, Akkad, Kalne hükümdarıdır; Hazreti İbrahim, başlangıçta Kildanilerin Ur kentinde oturmakta, sonra babasıyla birlikte Haran’a göçmektedir. Amaçları, Kenan illerine gitmektir. Nimrod ile Ham arasında üç göbek vardır. Yani, Nimrod, Ham’ın oğlunun oğlunun torunudur. Hazreti İbrahim ile Sam arasında ise, sekiz göbek vardır. Ninova, Nimrod zamanında yoktur; kenti Aşura kurmuştur. Hazreti İbrahim’in Haran’da oturduğu anlatılmakta, ardından bir başka bab’a geçildiğinde O’nun göç etmesine ilişkin buyruğu görmekteyiz. Demek ki, ateşe atılma ve çıkış yeri Haran’dır. Haran ise, Nimrod’un kentleri arasında değildir.” Bu bilgiler Tevrat’a göredir.

“Kâyin kardeşi Hâbil’e, ‘Haydi, tarlaya gidelim.’ dedi. Tarlada birlikteyken kardeşine saldırıp onu öldürdü.” (Yaratılış iv.8.)

Kahramanına isim verirken yaptığı gibi onun ruh halini anlatırken de kutsal metinlerden yararlanan yazar, burada Tevrat’ta adı geçen kişilere ve bunların işlediği günahlara bir hatırlatmada bulunmaktadır.

4.3. Yeni ahit

4.3.1. Efrâsiyâb’ın Hikâyeleri

“Güneşli Günler” adlı hikâyede yazar, güneşin doğmasıyla yeryüzünün beklediği Mesih’in geldiğini, güneşin sevinç ve coşku yaydığını ve körlerin gözünü açarak hastaları iyileştirdiğini belirtmektedir. (s.34) Burada İncil’de İsa’nın Mesih olmasına bir hatırlatma vardır. Mesih, İncil’de İsa’nın vasıflarından biridir. (Yuhanna iv.6.41.) Elini sürdüğü hastaların derhal iyileşmesinden kinaye olarak böyle vasıflandırılmıştır. (Develioğlu, 1990:748) Burada güneşin Mesih olmasıyla yeryüzüne canlılığın geldiği belirtilmek istenmiştir. İsa’nın özelliklerinden birisi de körleri iyileştirmesidir. Bu durum İncil’de şöyle ifade edilmektedir:

“Daha sonra İsa’ya kör ve dilsiz bir cinli getirdiler. İsa adamı iyileştirdi. Adam konuşmaya, görmeye başladı.” (Matta xii.22.)

Yine İncil’de İsa’nın cüzam gibi hastalıkları da iyileştirdiği belirtilmektedir. (Matta viii.2-3.)

“Dünya Tarihi” adlı hikâyede Aptülzeyyat adındaki tüccar, kitapların birinin içinden bir ruhun çıktığını ve “Dünya Tarihi” adlı bir kitabın içine girdiğini görür. Bundan sonra Aptülzeyyat uyur ve rüyasında kendini kitap kurdu olarak görür. Kitabın ilk sayfasındaki “yasak meyve” yazısını ısırarak eseri yemeye başlar, daha sonra “Mesih’in eti”ni yer ve “O’nun kanı”nın lezzetine varır. (s.122) Burada,

İncil’de İsa’nın başından geçen bir olaya hatırlatma vardır. İsa’nın havarileriyle beraber yediği son yemek, İncil’de şöyle anlatılır:

“Yemek sırasında İsa eline ekmek aldı, şükredip ekmeği böldü ve öğrencilerine verdi. ‘Alın, yiyin’ dedi, ‘Bu benim bedenimdir.’ Sonra bir kâse alıp şükretti ve bunu öğrencilerine vererek, ‘Hepiniz bundan için’ dedi, ‘Çünkü bu benim kanımdır, günahların bağışlanması için birçokları uğruna akıtılan antlaşma kanıdır.’” (Matta xxvi.26.27.28.)

Yazar, kullandığı sözcüklerle aslında ayetteki olayı anıştırmak istemiştir.

“Ezine Canavarı” adlı hikâyede Ayvaz Kasap’ın çocuklarını yıkayan tellağın adı Yahya’dır. Biz yazarın diğer romanlarına baktığımız zaman da, “Tellak Yahya” motifiyle karşılaşırız. “Suskunlar” romanında Zâhir’i yıkayan tellağın ismi ile “Amat” romanında Deli Marangoz’u yıkayan tellağın ismi de Yahya’dır. Tellak Yahya, Yeni Ahit’te İsa’yı vaftiz eden Yahya’yı hatırlatmaktadır:

“O günlerde Celile’nin Nasıra Kenti’nden çıkıp gelen İsa, Yahya tarafından Şeria Irmağı’nda vaftiz edildi.” (Markos i.9.)

Yazar bu motifi İncil’den aldığını göstermek için bize bir de ipucu vermektedir:

“En son üç ay önce hamama giden oğlan Yahya tarafından böylece vaftiz edilmiş oldu.” (s.171)

4.3.2. Amat

Romanda Ohannes adında bir tellak vardır. Bu tellak oldukça kirli bir adamdır. (s.13) Bu tellak, Deli Marangoz’u yani Nuh Usta’yı Cadıkazık Hamamı’nda bir güzel yıkar. (s.15) Romandaki bu “Tellak Ohannes” bize İncil’de İsa’yı vaftiz eden Yahya’yı hatırlatmaktadır:

“Bu sırada İsa, Yahya tarafından vaftiz edilmek üzere Celile’den Şeria Irmağı’na, Yahya’nın yanına geldi.” (Matta iii.13.)

Geminin ikinci kaptanı olan Süleyman Reis, Diyavol Paşa'nın odasında yalnız kalınca onunla ruh üzerine bir konuşma yapar. (s.92) Diyavol Paşa, ruhun ağırlığından bahsederken bir ara, İsa gibi su üstünde yürüyebilmek için hafif ve kutsal olunması gerektiğinden bahseder. Burada, İncil'de İsa'ya atfedilen bir mucize hatırlatılmaktadır. İncil'de geçen bir kıssaya göre gölden karşıya geçen havarilerin zor durumda olduğunu gören İsa, onların yanına gölün üzerinde yürüyerek gelir. Bu durum İncil'de şöyle anlatılır:

“Sabaha karşı İsa, gölün üstünde yürüyerek onlara yaklaştı.” (Matta xiv.25.)¹¹

Romanda fantastik unsurlarla çizilen biri olan Nuh Usta, gemideki herkesin şansı için zar atar; ancak her seferinde zar, aynı gelir. Bunun üzerine Göbelez Baba, Eşek İsrail'e işlediği günahları anlatması için ona telkinde bulunur. Sözde, günahları anlatırsa Kazdağlı diye biri onun günahlarını üzerine alacaktır. Bu kez de Kazdağlı ile günah konusunda akçe pazarlığı yaparlar. Yazar, bu pazarlığın sonunu şöyle anlatır:

“Onunda İsevîlerin âdetine uyup yedi günahla anlaştılar.” (s.165)

Burada İncil'de geçen yedi günaha bir hatırlatma vardır. İncil'de yedi günah meselesi şöyle anlatılır:

“Günde yedi kez size karşı günah işler ve yedi kez size gelip, ‘Tövbe ediyorum’ derse, onu bağışlayın.” (Luka xvii.4.)¹²

4.3.3. Suskunlar

Peygamberliğini ilan eden Zâhir, romanda Muhteşem Neyzen Bâtin Hazretleri'nin oğlu olarak düşünülmüştür. Bu anlamıyla Zâhir'in portresi, romanda

---

¹¹ Markos vi.45-56., Yuhanna vi.15-21.

¹² Matta xviii.6-7., Markos ix.42.

Hıristiyanlık inancına göre çizilmiştir. Daha Zâhir diye bir karakter ortaya çıkmadan evvel yazar, onun Hazreti İsa olduğunu belirtmek için bazı ipuçları vermektedir. Romanın Dügâh bölümünde Eflâtun, o esrarengiz sesin nerden geldiğini anlamak için yola çıkar. Bir müddet dolaştıktan sonra Eminönü'ne gelir, sesin Galata taraflarından geldiğini anlar ve bir kayıkçıya karşıya nasıl geçeceğini sorar. Kayıkçının verdiği cevap, bize Zâhir'i müjdeleyen ilk ipucudur:

“Eğer adın İsa ve lakabın Mesih ise, su üstünde yürüyerek geçebilirsin.”
(s.108)

Burada İsa Peygamberin İncil'de geçen bir özelliğine işaret edilmektedir. Yahya Peygamber öldürüldükten sonra İsa, تنها bir yere çekilmek üzere öğrencilerine kayıkla karşı kıyıya geçmelerini söyler, kendisi de dua etmek için dağa çıkar. Fakat gölde kayık alabora olur. Bundan sonrası İncil'de şöyle anlatılır:

“Sabaha karşı İsa, gölün üstünde yürüyerek onlara yaklaştı. / Öğrenciler, O'nun gölün üstünde yürüdüğünü görünce dehşete kapıldılar. “Bu bir hayalet!” diyerek korkuyla bağıştılar.” (Matta xiv.25-26.)

Yazar, İncil'de İsa'nın su üstünde yürüme olayına bir hatırlatmada bulunmuştur.

Zâhir'i hamamda yıkayan Tellak Yahya (s.167) bize İncil'de İsa'yı vaftiz eden Yahya'yı hatırlatmaktadır. İncil'de İsa'nın vaftizi şu şekilde anlatılmaktadır:

“Bu sırada İsa, Yahya tarafından vaftiz edilmek üzere Celile'den Şeria nehrine, Yahya'nın yanına geldi.” (Matta iii.13.)

Romanın “gizli nağme”nin anlatıldığı bölümde, ölmenin hiçbir şey bilmemek demek olduğu söylendikten sonra bu, bir örnekle açıklanır:

“Nasıl ki ancak boş bir kadeh İsa'nın kanıyla doluyorsa, aynı şekilde sadece her şeyi unutan bir gönül ilahi esintiyle dolardı.” (s.140)

Buradaki örnekte geçen “İsa’nın kadehine dolan kan”dan kasıt İncil’de geçen İsa’nın Fısıh Yemeği’nde geçen konuşmalardır. Söz konusu konuşmalar şöyledir:

“Sonra bir kâse alıp şükretti ve bunu öğrencilerine vererek, ‘Hepiniz bundan için!’ dedi. Çünkü bu benim kanımdır, günahların bağışlanması için birçokları uğruna akıtılan antlaşma kanıdır.” (Matta xxvi.27-28.)¹³

---

¹³ Markos xiv.12-26., Luka xxii.7-23., Yuhanna xiii.21-30., I.Korintliler xi.23-25.)

V. BÖLÜM

5. Alıntı ve Gönderge

Alıntı, metinler arasının en açık biçimidir. Bir metnin başka bir metindeki en somut varlığıdır. Alıntı, bilinçli olarak yapılmış bir hatırlatmadır. Alıntı, yazarın görüşlerini desteklemek için başka bir yazardan veya ünlü bir kişiden aldığı parçalar olarak açıklanabilir. Yazar, alıntılacağı kısmı tırnak işaretiyle veya italik yazarak belirtir. Yazar, bunları yapmasa onu kendine mal etmiş sayılır. A. Campagnon, “Her yazı bir alıntı ve yorumdur.”¹ diyerek her metnin başka metin tarafından yeniden yazıldığını anlatmak istemiştir. Alıntıya bu açıdan baktığımızda yansılamanın, alaycı dönüştürmenin ve kolajın da bir tür alıntı olduğunu söyleyebiliriz. Yine başka bir metinden alınan isimler de yeni metnin anlamına katkıda bulunduğundan, bunu da bir tür alıntı olarak değerlendirebiliriz. Gönderge ise yapıtın başlığını ya da yazarın adını anmakla gerçekleşir.

5.1. Kur’an-ı Kerim

5.1.1. Puslu Kıtalar Atlası

Romanın kötü karakterlerinden olan Ebrehe’nin, kıyametin yaklaştığını haber veren makinesinde Mehdi’nin geleceği, Dabbetü’l Arz’ın yerin altından çıkacağı yazar. (s.179) Ebrehe bunun için zaman makinesi yapar. Söz konusu bu bilgiler, Kuranı Kerim’den alınmadır. Kıyamet gününde Dabbetül Arz’ın çıkacağı Kur’an-ı Kerim’de şu şekilde anlatılır:

“Tehdit edildikleri şey başlarına geldiği zaman onlara yerden bir “dabbe” çıkarırız da, insanların ayetlerimize kesin olarak inanmadıklarını kendilerine söyler.” (Neml Suresi, 82)

---

¹ Kubilay Aktulum, a.g.e., s.96.

Romadaki bazı kişilerin ismi kutsal metinlerde geçmektedir. Romadaki hikâyelerde geçen Zekeriya, Büyücü Üzeyir, İshak, Âdem, Lokman², Şuayip (s.41), Salih (s.89) isimleri Kur'an-ı Kerim'de geçer.³ Burada yazar, söz konusu isimleri alıntılanmıştır.

5.1.2. Kitab-ül Hiyel

Yazar, eserinin başına Kur'an-ı Kerim'den bir alıntı ile başlar:

“And olsun ki biz, Davud'a katımızda bir imtiyaz verdik, 'Ey dağlar! Onunla birlikte tesbih edin' dedik. Kuşlara da bunu duyurduk. Ona demiri yumuşak kıldık.” (Kur'an xxxiv.10.)

Yazar, bu ayeti alıntılararak okuyucuya adeta yol göstermektedir.

Romanda daima altı yaşında kalan Davut, Hiyel Kalemi reisi olan Uzun İhsan Efendi'nin oğludur ve istediği yapılmadığı için Yafes Çelebi tarafından kaçırılmıştır. Bir gün Yafes Çelebi'ye çekiç lazım olunca Davut'un yanına gider ve Davut'un çekicinin demir kısmını hamur gibi büktüğünü görür. Yazar, Davut'un bu özelliğini anlatırken Kur'an-ı Kerim'den bir ayeti aynen alıntılanmış ve bunu da tırnak işareti (“ ”) ile belirtmiştir. Davut'un bu özelliği şöyle anlatılır:

“Davut, ‘...ve elennâ lehülhadiyd’⁴ ayeti kerimesince madenleri bir hamur gibi eğip bükebiliyor, demir çubukları küçük parmaklarıyla ovuşturarak onlara kolayca kuş şekilleri verebiliyordu.” (s.56)

Romanda Davut ile mücadele haline verilen Calûd'un ismi de Kur'an-ı Kerim'de geçer. Yafes Efendi Hiyel ilmine tövbe ettikten sonra yerine geçen Calûd, Davut'tan demiri eritmesini ister, o ise demirden sayısız kuş şekilleri yapar. Calûd da ona dayak atar ve Davut'tan yararlanamayacağını anlar. (s.79) Calûd, sonraları da Davut'a

² Lokman suresi, Kuran-ı Kerim'in 31.suresi olup 34 ayettir.

³ Bu isimler -Lokman hariç- aynı zamanda Tevrat'ta da geçmektedir. “Zekeriya”, Tevrat'ın kitaplarından biridir.

⁴ Kur'an xxxiv.10.

eziyetlerini sürüdür. Davut da dayak yiyince her seferinde demirden kuşlar yapar.⁵ (s.107) En sonunda Davut'un boynundaki sabır taşı çatlar ve yerden aldığı bir taşı Calûd'un kafasına atar ve Calûd'u öldürür. (s.116) Kuranı Kerim'deki Davut Peygamber'in özelliklerini alan çocuk, tıpkı Kuranı Kerim'de Davut Peygamber'in Calûd'u öldürmesi gibi (Bakara, 251) o da kendisine türlü eziyetler yapan Calûd'u öldürmüştür.

Yafes Çelebi, çırağı Calûd'a mucizelere inanması gerektiğini söylerken, dediklerini daha inandırıcı kılmak için, Kur'an-ı Kerim'den "Ve in yerev âyeten yu'ridû ve yekûlû sihrun mustemirr"⁶ ayetini alıntılar. (s.76)

5.1.3. Amat

Salı gününün uğursuzluklarının sayıldığı bölümde, Hâbil'in Kâbil'i o gün öldürdüğü, Musa'nın sihirbazlarının, Firavun'un karısı Asiye'nin ve Zekeriya Peygamber'in o gün öldüğü söylenmektedir. (s.20) Adını saydığımız bütün bu isimler Kur'an-ı Kerim'de geçmektedir.⁷ Ancak bu olayların hangi gün olduğu kutsal metinlerde belirtilmemektedir. Yazar, burada belli bir yetke kullanarak hatırlatmada bulunmakla birlikte, bazı isimleri kutsal metinlerden alıntılanmış bazıları ile de göndergede bulunmuştur.

Gemi, Çuha adası açıklarında seyrederken Diyavol Paşa, güverteyi Süleyman Reis'e verir ve ortalıktan kaybolur. Bu sırada kuvvetli bir rüzgâr çıkar. Herkes Süleyman'ın ne yapacağını şaşırır. Süleyman ise rüzgâra doğru dönerek şu şekilde bağırır:

"Ey rüzgâr! Dur artık dur!" (s.100)

⁵ Kuran-ı Kerim'de çamurdan kuş yapıp onlara üfleyerek can verme hadisesi Hazreti İsa'ya verilmiş bir özelliktir. Kuran-ı Kerim'in ilgili ayeti şöyledir: "İsa, İsrailogullarına, 'Gerçekten ben Rabbinizden size bir kanıt ile geldim. Çamuru yoğurur, kuş şekline sokar, ona üflerim. Allah'ın izniyle hemen bir kuş oluverir. (Kur'an iii.49.)

⁶ Bir mucize görseler hemen yüz çevirirler ve "süregelen bir büyüdür." derler. (Kur'an liv.2.)

⁷ Kuran-ı Kerim'de Hâbil ve Kâbil'den, Âdem'in oğulları diye söz edilir.

Herkesin umudunu kaybettiği anda rüzgâr duruverir. Gemide bulunanlar şaşırıp kalır. Bu sırada ihtiyar bir denizci Kur'an-ı Kerim'den şu ayeti okur:

“Velisüleymanerriyha asıfaten tecriy biemrihi ilel'ardilletiy barekna fiyha!/
Kasırga gibi esen rüzgârı Süleyman'ın emrine verdik!”⁸ (s.100)

Yazar, romanda Süleyman Peygamber'in parodisi olan Süleyman Reis'e onun özelliklerini yükleyerek Kur'an-ı Kerim'de geçen söz konusu ayeti aynen almakta bir sakınca görmemiştir. Dikkat edilirse yazar, bu ayeti tırnak içine alarak alıntıladığını açıkça belirtmiştir.

Amat, Malta adasına doğru seyrederken tamir edilmek için Şilendi koyuna yaklaşır. Askerler, oradakileri öldürdükten sonra bir kişiyi ellerinden kaçırlar: ancak kısa bir zaman sonra kaçan şövalyeyi yakalarlar. Yakalanan adam Süleyman Reis'e getirilir ve her şeyi ona anlatır. Doktor İbrahim Bey ile yamağı Hâbil, şövalyenin yarasını sarar. Bu arada şövalye İslam dinini öğrenmek için İbrahim Bey'den Kur'an ile kağıt ve divit ister. İbrahim Bey de Hâbil'e hastanın yanında kalmasını ve ona hidayet telkin etmesini söyler. Şövalye, Kur'an'a bakarken bir ara duraksar ve Hâbil'e altı çizili satırların anlamını sorar. Hâbil de satırları okur:

“Ve minenâsi men yekuûlu amenna billahi ve bilyemilahırı ve mâ hüm bümü'miniyn.”⁹ (s.151)

Hâbil, ayetin tercümesini tam bitireceken şövalye tarafından öldürülür. Dikkat edilirse Kur'an-ı Kerim'den bir ayet, aynen alıntılanmıştır.

Amat'a, kırmızı üzerine ay ve yıldızlı sancakları bulunan iki gemi saldırır. Gemidekiler, bunların kendilerinden olduğunu söyleseler de diğer gemiler saldırmaya devam eder. Amat'takiler ne yapacakları şaşırırlar. Bu sırada Diyavol Paşa onlara dönerek şöyle der:

---

⁸ Kur'an xxi.81.

⁹ Kur'an ii.8.

“Bizler Allah’ın emrini yerine getireceğiz. Bakara Suresi’nin 197. ayetinde ne yazıyor, bilen var mı?” (s.176)

Geminin güvertesindekiler susunca bir ihtiyar ayeti ezberden okur:

“Femeni’tedâ aleyküm fa’tedü aleyhi bimisli ma’teda aleyküm.”

Ardından herkesin anlaması için ayeti Türkçe’ye çevirir:

“Kim size saldırırsa siz de tıpkı onun saldırdığı gibi ona saldırın.” (s.176)

Halbuki Diavol, oradakileri kandırmıştır. İhtiyarın okuduğu söz konusu ayet Bakara suresinin 194. ayetidir. Yazar, burada da alıntı yapmıştır.

Romanda geçen bazı isimlere baktığımızda bu isimlerin kutsal metinlerde geçtiğini görebiliriz. Bunlardan geminin hekimi olan Yahudi asıllı İbrahim Bey, Afili Zekeriya (s.103), Fitilli Daniyal (s.129) İbrahim Bey’in yamağı Hâbil (s.150) gibi isimler kutsal metinlerde karşımıza oldukça sık çıkmaktadır. Bu isimlerin özelliklerine baktığımızda Kur’an-ı Kerim’de adları geçen benzerlerini hatırlattığı söylenebilir. Burada alıntı başta olmak üzere gönderge ve hatırlatmadan da yararlanılmıştır.

5.1.4. Suskunlar

İbrahim Dede’nin öldürülmeden önce yazdığı mektubunda, şeytana dahi “gel” dediklerini; ama onun gelmediğini, Yaradan’ın ilk emrinin “ol” emri olduğundan bahsedilir. (s.242) Kur’an-ı Kerim’in ilk emri “oku”dur. Metinde ise dünyanın yaratılışı ile ilgili bir bilgi vardır. Ancak Kur’an-ı Kerim’de Allah’ın bir şey dilemesi için “ol” demesinin yeterli olduğuna dair bir ayet vardır. Romana göre Allah, dünyanın yaratılışını dilemiş ve “ol” demiştir. Bu nedenle yazar ilk emrin “ol” demek olduğunu söylemektedir. Kur’an-ı Kerim’de ilgili ayet şöyledir:

“O’nun emri, bir şeyi dileyince ona sadece ‘Ol!’ demektir. O da olur.”
(Kur’an xxxvi.82.)

Dikkat edilirse yazar, Kur'an-ı Kerim'den alıntılacağı ayetin bir parçasını tırnak içine alarak bunun bir alıntı olduğunu belirtmiştir.

Eflâtun'un o esrarengiz sesi ararken Galata'ya yolu düşer. Yol kenarındaki evlerden şuh kadınların kahkahaları gelir. Bu kadınlardan biri, oradan geçmekte olan ihtiyar bir adamı kolundan çekiştirerek, "Baba! Baba! Gel içeri! Sana bedava!" diye bağırınca ihtiyar adamın halini yazar şöyle anlatmaktadır:

" 'La havle ve lâ kuvvete illa billahil aliyyül azîm! O nasıl söz kızım!' diye bu hanımdan kurtulmaya çalışıyordu." (s.118)

İhtiyar adamın ettiği bu sözün hepsi değil de bir kısmı, Kur'an-ı Kerim'de geçer ve "Kuvvet yalnız Allah'ındır!" anlamına gelmektedir.¹⁰ Yazar, alıntılacağı ayetin bir kısmını tırnak içine alarak alıntıyı belirtmiştir.

Muhteşem Neyzen Bâtın'ın hayat nefesine nâil olan Eflâtun'un Galata Mevlevihanesi'ne gelişiyile Mevlevihane şöyle betimlenmiştir:

"...mesela altunlanmış zemin üzerine kırmızı lal ve siyah is mürekkebiyle yazılmış sülüs celisi 'Er Rahman' yahut, 'Es Selam' veya 'Er Rahim' gibi isimler, Mevleviler için herhalde, şemsten bile aydınlatıcıydı... yazıya dökülmüş, 'Allah' lafzı yer alıyordu... insan yüzü şeklinde, 'Ya Hu' görünmekteydi." (s.121)

Metinde geçen, "Er Rahman, Es Selam, Er Rahim, Allah, Ya Hu" gibi isimler, Allah'ın güzel isimlerindedir ve Kuranda çeşitli ayetlerde geçmektedir.¹¹

Romanda her şeyi bilen Yedikule Kâhini, çeşitli yerlerden gelen yedi kör yıldız bilimciden Zâhir Efendi'nin yıldızını tarif etmesini ister. Hepsi kendi bilgisi dâhilinde bir şeyler söyler. Yalnız Kahire Kâhini, Zâhir'in yıldızından gözlerini ayırırsa, gözlerinin kör olacağını söyler. Yedikule Kâhini ise ona şu cevabı verir:

"Ben sizin bilmediklerinizi de bilirim!" (s.165)

¹⁰ Kur'an xviii.39. Adı geçen duanın, ayette "La kuvvete illa billâh" kısmı geçmektedir.

¹¹ Kur'an-ı Kerim'in Haşr suresinde "Es Selam" ismi, Besmele'de ise "Rahman ve Rahim" isimleri geçmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de de Allah, Âdem'i yaratacağı zaman meleklerle sorar. Melekler, kendilerinin tespih ettiklerini, yeryüzünde kargaşa çıkaracak birini mi yaratacağını söyleyince Allah onlara şöyle der:

“Ben sizin bilmediğinizi bilirim.” (Kur'an ii.30.)

Kur'an-ı Kerim'deki cevabın öncesindeki mütalaaların ve bu cevabın, Yedikule Kâhini ile diğer kâhinler arasındaki görüş alışverişine ilham olduğunu biz bu benzerlikten çıkarabiliriz. Yazar, burada alıntı yapmıştır.

Zincirli Han'daki odalar tasvir edilirken, reis olan Çapraz Bayram'ın odasında is mürekkebi kullanılarak ebru üzerine sülüsle, “Elif-Lam-Mim-Sad” yazılı bir panodan bahsedilir. (s.193) Panodaki söz konusu harfler Kur'an-ı Kerim'deki A'raf suresinin ilk ayetidir:

“Elif, Lam, Mim, Sad” (Kur'an vii.1.)

5.2. Eski Ahit

5.2.1. Puslu Kıtalar Atlası

Romanda adı geçen ikinci derece önemli kişilerin isimlerine baktığımız zaman bu isimlerin kutsal metinlerde geçtiğini görebiliriz. Bunlardan teşkilatın ikinci efendisi olan Efraim'in ismi, (s.137) Tevrat'ta birçok kere tekrarlanır. Efraim, Yusuf'un ikinci oğludur. Aynı zamanda Tevrat'ta Efraim, Bünyamin'in yeğenidir. Romanda geçen bir başka isim de Talihsiz Şuayip adında bir derviştir. (s.158) Şuayip ismi Tevrat'ta Musa'nın kayınpederinin ismidir.¹² Yazar, burada söz konusu kahramanların isimlerini alıntılanmıştır.

---

¹² Şuayip ismi, Tevrat'ta Yitro diye geçmektedir.

5.2.2. Amat

Romanda şeytana karşı direnme gücünün sembolü olan Süleyman Reis ve şeytanın sembolü olan Diyavol Paşa, kamaradaki kitaplıkta ölümsüzlük hakkında bir şeyler okuduktan sonra Diyavol Paşa, bir şeyler söylemeden dışarı çıkar. Bu arada Süleyman Reis kitaplıktan bir kitap alır. “Kebire” adındaki kitabı açar. Kitap, 333 yapraktır. Kitapta 664. sayfasına kadar “Azazil” yazılıdır. Süleyman, bundan bir şey anlamaz; ama kitabın 333. yaprağını yırtarak alır. (s.190) Azazil¹³, Tevrat’ta adı geçen ve çölde yaşayan bir cin adıdır. Çöl, cinlerin, görülmeyen ruhanî varlıkların meskeni olarak görüldüğünden kötülük, kaynağına iade edilerek ondan kurtulmak istenmektedir. Tevrat’ta bir ayette şöyle denilir:

“Azazel’e düşen tekeyi ise halkın günahlarını bağışlatmak için canlı olarak RAB’be sunacak. Onu çöle salıp Azazel’e gönderecek.” (Levililer xvi.10.)

Kutsal metinlere göre Azazil (şeytan, iblis) “kendine mühlet verilenlerden” (Kur’an xv.37.) olup, kıyamete dek yaşayacaktır. Azazil, romanda Süleyman Reis’in peşinde olduğu gibi ölümsüzdür. Yazar burada da aynı tutumunu sergilemiş ve kahramanının ismini kutsal metinlerden alıntılamıştır.

Romanda geçen bazı isimlere baktığımızda bu isimlerin kutsal metinlerde geçtiğini anlayabiliriz. Bunlardan geminin hekimi olan Yahudi asıllı İbrahim Bey, Afili Zekeriya (s.103), Fitilli Daniyal (s.129) İbrahim Bey’in yamağı Hâbil (s.150) gibi isimler kutsal metinlerde karşımıza oldukça sık çıkmaktadır. Yazar, kahramanlarının isimlerini seçerken kutsal metinlerden, alıntı yoluyla yararlanmıştır.

---

¹³ İslami literatüre de İsrâiliyat arasında giren Azazil; çöl cinlerinin reisleri arasında bulunup, karanlık gecelerde yolculara eziyet eden bir varlık halinde düşünülmüş olmalıdır. İslâmî kaynaklar Azazil’i, İblis’in önceki adı olarak görürler. İbni Abbas’a (r.a.) dayandırılan bazı rivayetlere göre İblis’in adı Azazil idi. Azazil, Cennet’in muhafızları arasında yer aldığından melekler arazında cin denen bir gruba mensuptu. (Salih Tuğ, “Azazil” mad., **T.D.V. İslam Ansiklopedisi**, C.IV, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 1991, s.312.)

5.2.3. Suskunlar

Tezimizin Kur'an-ı Kerim bölümünde değindiğimiz noktalardan biri de Galata Mevlevihanesi'ndeki dedelerin isimlerinin kutsal metinlerde geçtiği idi. Söz konusu isimlerden İbrahim ile İsmail, Tevrat'ta da geçmektedir:

“Hacer, Avram'a bir erkek çocuk doğurdu. Avram çocuğun adını İsmail koydu.” (Yaratılış xvi.15.)

Söz konusu ayette geçen Avram ismi, İbrahim anlamına gelmektedir.¹⁴ Tevrat'taki İsmail ile İbrahim'in birlikteliği, romandaki İsmail Dede ile İbrahim Dede'nin aynı yerde anılmasına bir ilham olunmuştur denilebilir. Yazar bu tutumuyla aynı zamanda Tevrat'ta geçen isimleri de alıntılamıştır.

Yazar, Yedikule Kâhini'nin yazdığı eserdeki özelliklerden bahsederken Tevrat'tan çeşitli alıntılarda bulunur. Bu alıntılar yine isim düzeyindedir:

“Bunun yanında Âdem'in ilk kardeşiz oğlunun isminin Şit olduğu, Âdem vefat ettiğinde oğullarının sayısının kırkbini bulduğu ve dokuzyüzoniki yıl yaşayan Şit'in onlara hükmettiği gerçeği de, kâhinin yegâne eserinin dokuzuncu faslında yazılıydı.” (s.160)

Tevrat'a bakarsak Âdem'in oğullarından Kâbil, Habil öldürünce Tanrı Âdem'e ilk kardeşiz çocuk olan Şit'i müjdeler:

“Âdem karısıyla yine yattı. Havva bir erkek çocuk doğurdu. ‘Tanrı Kâyin'in öldürdüğü Hâbil'in yerine bana başka bir oğul bağışladı.’ diyerek çocuğa ‘Şit’ adını verdi.” (Yaratılış iv.25.)

Yine Tevrat'ta Şit'in ne kadar yaşadığı hakkında tam olarak bilgi verilir:

“Şit toplam 912 yıl yaşadıktan sonra öldü.” (Yaratılış v.8.)

---

¹⁴ “Artık adın Avram değil, İbrahim olacak. Çünkü seni birçok ulusun babası yapacağım.” (Yaratılış xvii.5.)

Mevlevi dedelerinden Yusuf ve İdris Dede'nin ismi Kur'an-ı Kerim'de geçtiği gibi Tevrat'ta da geçmektedir. Tevrat'ta Yusuf'un hayatı "Yaratılış Kitabı"ndan başlanarak uzunca anlatılır. Ayrıca Tevrat'ta kendinden en çok bahsedilen peygamberlerden birisidir. Ayrıca Mezmurlar'da altı yerde ismi geçmektedir.¹⁵ Eflâtun'un karşılaştığı kişilerden biri olan Eczacı Levi'nin adı da Tevrat'ta geçer. Levi, Tevrat'ta Yakup'un oğullarından biridir.¹⁶ Yine Tevrat'ın kitaplarından birinin ismi de "Levililer Kitabı"dır. Romanda Yedikule Kâhini'nin eserinde Nuh'un Yafes soyundan gelen Dahhak adlı bir devden bahsedilir. Yafes, Tevrat'ta adı geçen Nuh'un oğullarından biridir.¹⁷ Yazar, bu isimleri kullanarak kutsal metinlerden hem alıntı yapar hem de bu isimlere bir hatırlatmada bulunur.

5.3. Yeni Ahit

5.3.1. Kitab-ül Hiyel

Romadaki üç hiyekar bilgininden ilki olan Yafes'in esir pazarında Calûd'u almadan evvelki beğendiği esirin adı, Petrus'tur. Petrus, İncil'de birçok yerde geçen ve İsa'nın kendisini üç kez inkâr eden havarisidir. (Matta xxvi.75.) Yafes Çelebi'nin ilk ustası olan Zekeriya ismi de Tevrat'ta geçmektedir. Tevrat'taki kitaplardan birinin adı da Zekeriya'dır.

5.3.2. Suskunlar

Romanın ikinci dereceden kişilerinin isimlerinin kutsal metinlerden alıntı olduğunu söylemiştik. Mevlevi dedelerinden Yusuf Dede'nin ismi Kur'an-ı Kerim'de ve Tevrat'ta geçtiği gibi İncil'de de geçmektedir. İncil'de birçok Yusuf'tan bahsedilir.

---

¹⁵ Mezmurlar lxxvii.15., lxxviii.67., lxxx.1., lxxxi.5., cv.17.20.

¹⁶ Yaratılış xxix.34.

¹⁷ Nuh, 500 yıl yaşadıktan sonra Sam, Ham, Yafet adlı oğulları doğdu." (Yaratılış v.32.)

Bunlardan en bilineni, Meryem nişanlısı Yusuf'tur.¹⁸ Yine İncil'in "İbraniler" adlı kitabında Yusuf Peygamber'den bahsedilir. Eflatun'un esrarengiz ışığı ararken tanıştığı kişilerden biri olan Eczacı Levi'nin ismi İncil'de de geçer. Levi, İncil'de adı geçen vergi memurlarından birisidir.¹⁹

---

¹⁸ Matta i.18., Luka ii.1-7.

¹⁹ Markos ii.14., Matta ix.9-13., Luka v.27-32.

VI. BÖLÜM

6. Alacı Dönüştürüm (İroni)

Yansılardan türeyen alacı dönüştürümde yazar, soylu bir metnin içeriğine dokunmadan onu sıradan bir üslupla yeniden yazar. Yeniden yazmaktan amaç, gönderge metindeki eylemden ya da konudan farklı; ancak uyarlanmanın gerçekleşmesi için benzerlik kurulan gerçeğin sıradan bir üslupla tekrar yazılmasıdır. Bu yöntemle başvuran sanatçının amacı, eğlendirmek ve eleştirmektir. Bu yöntemle, soylu metinler (destan, trajedi, kutsal metinler vb.) söz konusu olduğunda başvurulur. Gönderge metinden alınan parçalar, yazar tarafından güncel bir tarzda dönüştürülüp, sıradan bir üslupla yeniden yazılır. Bu yöntem, özellikle şiirde sıkça başvuru alan bir yöntemdir.

6.1. Kur'an- Kerim

6.1.1. Puslu Kıtalar Atlası

Yazar, kötü bir karakter olan Ebrehe'nin yaptığı işlerden bahsettikten sonra onun dünya hakkındaki görüşlerini şöyle özetler:

“Ona göre hayat, artık, insanın büyük bir eğlenceyle çok şey öğrendiği bir oyundu ve içinde herkesin yaşamaktan korktuğu şu dünya, gerçekten en eğlenceli oyuncaktı.” (s.141)

Ebrehe'nin dünya hakkındaki bu düşünceleri, Kur'an-ı Kerim'in dünyadan bahsederken kullandığı benzetmelerden bir tanesidir. Yazar, Kur'an-ı Kerim'deki ifadenin anlam devinimini değiştirmeden onu sıradan, bildik bir tarzda söyleyerek dönüştürmüştür. Kur'an-ı Kerim'de dünyadan şu şekilde bahsedilir:

“...Dünya hayatı, eğlence ve oyundan başka bir şey değildir.” (Kur'an vi.32.)

6.1.2. Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri

Rüyasında gördüğü Salih adındaki dervişi bulmak için Acıpayam Dağı'na çıkan Aptülzeyyat adındaki tüccar, dağda Feyyuz'un çocuklarını eğlenirken bulur. Ansızın eğlencelerini basan Aptülzeyyat, içlerinden Silahir adlı gence olanları anlatmasını söyler. Yazar, Silahir'in durumunu, Kur'an-ı Kerim'in Yusuf kıssasındaki kardeşlerin durumuna benzeterek şöyle anlatır:

“Bu anda onun yakasını paçasını temizlemeyi bırakan Fedair dâhil tüm kardeşler şimdi, durumu mazur gösterip bir kurt masalı okuma külfetinin yüklendiği talihsiz Silahir'e, ne söyleyecek diye merakla bakıyorlardı.” (s.119)

Burada yazar Kur'an-ı Kerim'de ciddi bir üslup ile anlatılan Yusuf kıssasına komik unsurlar katarak, anlatımın tonunu değiştirip okuru eğlendirme amacı gütmüştür. Kur'an-ı Kerim'de kardeşleri Yusuf'u kuyuya atınca babalarına bir kurt masalı uydururlar:

“Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yusuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) Onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın, dediler.” (Kur'an xii.17.)

“Dünya Tarihi” adlı hikâyede, Ehriban'ın¹ Salih'ten olma yapışık ikizleri Abuzer ile Alemdar'ın durumları anlatılır. Salih'e benzeyen Abuzer, namazında niyazında ve oldukça sofu iken, Ehriban'a çekmiş görünen Alemdar, sefih, zevke sefaya düşkün ve içten pazarlıklıdır. (s.127) Yazar, bundan sonra bu ikizlerin yaptıkları iyilik ve kötülükleri sayar ve şunları söyler:

“Tam da beklenildiği gibi Abuzer'in başı gövdelerinin sağıda, Alemdar'ınki ise soldaydı. Ahirette defterleri verileceğine göre, bu yönleri belki de kader seçmişti.” (s.128)

¹ Romanda Ehriban ile Hürmüz iki kız kardeşdir. Ehrimen, eski Fars Mecusîlerinin itikat ettikleri karanlık ve kötülük ilahı olan şeytandır. Hürmüz isimli iyilik, ışık ve gündüz ilahıyla sürekli kavga halinde bulunduğundan dünyadaki bütün iyilik ve kötülük bunlardan ortaya çıkarmış. Bir gün Ehrimen yenilecek, dünya mutluluğa erecekmiş. (Ahmet Talat Onay, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, T.D.V. Yayınları, Ankara, 1993, s.139.

Yazar, Kur'an-ı Kerim'de geçen bir ayetin anlamını Kur'an-ı Kerim'in ciddi havasından alıp içine komik unsurlar katarak dönüştürmüştür. Ahirette, iyi olanlara defterlerinin sağdan verileceği, kötü olanlara ise soldan verileceği Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılmıştır:

“Sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere! Ey sağdaki! Sana selam olsun! / Soldakiler; ne yazık o soldakilere!” (Kur'an İvi.8.41.91.)

“Ayetlerimizi inkâr edenler ise işte onlar soldakilerdir.” (Kur'an xc.19.)

6.1.3. Amat

Romandaki Eşek İsrâfil adındaki çocuk, daha sonra geminin borucusu olur. (s.57) Eşek İsrâfil, gerek ismiyle gerekse boru üflemesiyle Kur'an-ı Kerim'de adı geçmeyen; ancak görevleri belli olan “İsrâfil” adlı melekle özdeşleştirilmiştir. Eşek İsrâfil'in uyanışını, sûr üflenince insanların yerden kalkmasına benzeten yazar (s.163), onun ölümünü de şöyle anlatır:

“Bu arada illetin kurbanlarından biri olan Eşek İsrâfil de ambardan aşağı atılınca, yanından ayıramadığı o pirinç boruyu uzunca bir müddet üfleyip bir ağıt çaldı.” (s.215)

Kutsal metinlerin ciddi havasında anlatılan “İsrâfil” adlı meleğin özelliklerinden bazılarını almış olan Eşek İsrâfil anlatılırken alaycı dönüştürümden yararlanılmıştır.

Amat'ın su altında kalan ve mahkûmların atıldığı hücrenin adı, cehennemdir. Buranın bekçisi, Malik adında iri yarı bir adamdır. (s.50) Cehenneme merak yüzünden giren cellat, oradaki mahkûmla beraber Malik'in yanına gider ve mahkum, Malik'e şöyle der:

“ ‘Ey efendi!’ Bu cellat çok meraklıdır... Eğer cellada aşağıyı gezdirirsen bize dayak atmayacak. Ne olur acı bize de adamı aşağıda bir gezdiriver.” (s.52)

Mahkûmun Malik ile olan bu diyalogu bize Kur'an-ı Kerim'de cehennem bekçisi olarak adı geçen Malik ile cehennemde bulunan günahkârların diyaloglarını hatırlatmaktadır:

“Onlar cehennem bekçisine: ‘Ey Malik! Rabbin artık bizi öldürsün.’ diye seslenirler. Malik de: ‘Siz böylece kalacaksınız.’ der.” (Kur'an xliii.77.)

Yazar, Kur'an-ı Kerim'in söz konusu ayetinin tonunu değiştirip onu eleştirel ve komik bir biçime dönüştürmüştür.

Romanda şeytanın parodisi olan Diavol Paşa'nın gemideki ikinci reisi seçmesi sırasında cereyan eden olaylara baktığımızda, Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde geçen “şeytanın huzurdan kovulması” sahnesinin alaycı bir dönüştürmeye tabi tutulduğunu görebiliriz. İroninin dozu özellikle Ali Paşa konuşurken artmaktadır. Ali Paşa, ikinci kaptan olarak kendisinin değil de Süleyman gibi birinin seçilmesini gururuna yediremez ve şöyle der:

“Ben, kendimden daha aşağı birinin emirlerini dinlemem. Hele Süleyman denilen o cahilin! Asla!” (s.74)

Ali Reis'in bu dediklerinden sonra hiddetlenen Diavol Paşa, ona dönerek şöyle konuşur:

“Bu ne küstahlık! Sen kim olduğunu sanıyorsun da emirlerimi dinlemiyorsun! Burada emre karşı gelen asilere yer yok! İsyana izin vermem. Şu andan itibaren artık reis bile değilsin! Seni buradan atıyorum. Artık tayfayla baş kasarada kalacaksın. Adi bir gabyar gibi seyir güvertesine adım bile atamayacaksın.” (s.74)

Gemide Süleyman ile girdiği mücadeleyi kaybeden Ali Reis'in Diavol Paşa'nın emrine itaat etmeyişi, akıllara Kur'an-ı Kerim'de şeytanın Âdem'e secde etmeyişini getirmektedir. Allah, Âdem'i yaratınca bütün meleklerle secde etmesini söylemiş; ancak şeytan ona secde etmemiştir. Bunun nedenini açıklayan şeytan şöyle der:

“Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.” (Kur’an xxxviii.76.)

Bunun üzerine Allah, şeytanı huzurundan kovar:

“Allah şöyle dedi: ‘Öyle ise çık oradan (cennetten), çünkü sen kovuldun. Şüphesiz benim lanetim hesap ve ceza gününe kadar senin üzerindedir.’” (Kur’an xxxviii.77-78.)

Ali Reis, yaka paça dışarı atılırken şöyle haykırır:

“Asıl sen şunu bil ki nerede olursam olayım, seçtiğin bu adamı düşman belleyeceğim... Andolsun ki onu mahvetmek için elimden geleni yapacağım. Bu konuda seninle bahse bile tutuşabilirim! Çıktığımız şu uğursuz seferin sonuna kadar mühlet ver bana! İşte o zaman göreceksin, kendine vekil seçtiğin bu yaratığın ne mal olduğunu!” (s.75)

Ali Reis’in bu haykırışı da Kur’an-ı Kerim’de huzurdan kovulan şeytanın haykırışı gibidir:

“İblis, ‘Ey Rabbim! Öyle ise bana insanların diriltilecekleri güne kadar mühlet ver.’ dedi. Allah şöyle dedi: ‘Sen o bilinen vakte (kıyamet gününe) kadar mühlet verilenlerdensin.’ İblis, ‘Senin şerefine andolsun ki, içlerinden ihlaslı kulların hariç, elbette onların hepsini azdıracığım’ dedi.” (Kur’an xxxviii.79-83.)²

Dikkat edilirse yazar, Kur’an-ı Kerim’in ciddi ve keskin olan üslubunu sıradan ve basit bir tonda tekrar söylemiştir.

Yazar, ikinci kaptan olan Süleyman Reis’in ruh halini anlatırken kamarada okuduğu kitaplardan yola çıkarak onun ölümsüzlüğe erişmek istemesi üzerinde durur. Bu hallerden birini yazar şu şekilde anlatır:

“Her nefsin ölümü tadacağı şu dünyada herkesin aslında ölümsüz olduğunu göstermek, iç bulantısını ikiye katlıyordu.” (s.116)

---

² Aynı konu Kur’an xvii.61-65., vii.11-17. ayetlerinde de anlatılmaktadır.

Yazar, burada Kur'an-ı Kerim'in bir ayetinin mealini kendi üslubuyla biraz da eleştirel ve alaycı bir tarzda dönüştürerek vermiştir. Kur'an-ı Kerim'deki bu ayet ölüm üzerinedir:

“Her nefis ölümü tadacaktır.” (Kur'an xix.57.)³

Romanın ana karakterlerinden olan Süleyman Reis'in Diavol Paşa ile konuşmaları hep “ölümsüzlük” çevresinde dolanır durur. Süleyman Reis, ne vakit ölümsüzlükle ilgili bir şeyler düşünse, Diavol bir yerlerden çıkar ve ona ölüm hakkındaki bu ayeti hatırlatır. Bunlardan birinde Süleyman Reis, Diavol'un yasakladığı kitabı tam açacakken yakalanır. Diavol, Süleyman Reis'i kandırmak için ondaki ölümsüzlük hırsını daima kamçulamaktadır. Süleyman Reis'i yasak kitaptan uzaklaştıran Diavol, oradan bir kitap açar ve ölümsüzlük otunu yiyen koyunun hikâyesini okur. (s.188) Bu hikâyede de imam, canavarlaşan koyunu ancak ölüm ayetini okuyunca sakinleştirebilir. (s.189)

Geminin kaptanı olan Diavol Paşa, gemidekilerin bütün günahlarını yüzlerine bir bir söylerken sıra Göbelez Baba'ya gelir. Onun da günahını yüzüne vurunca, “Orada kimse yoktu, sen nasıl bilebilirsin bunu!” deyince Diavol şöyle der:

“Ben oradaydım. Ben sana, günah işleyen ellerinden daha yakınım!”
(s.178)

Burada Kur'an-ı Kerim'de insanın başıboş bırakılmadığını bildiren bir ayete gönderme vardır. Ayet biraz değiştirilerek eleştirel bir tarzda ve sıradan bir üslupla tekrar söylenmiştir. Söz konusu ayette şöyle buyrulmaktadır:

“Andolsun insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarımı biliriz. Ve biz ona şah damarından daha yakınız.” (Kur'an I.16.)

Yazarın alaycı dönüştürüme uğrattığı kısımlardan birisi de gemideki reislerden Ali Reis'in Süleyman Reis ile olan diyalogları ve bunun sonucunda Diavol'un

---

³ Aynı ayet birkaç yerde tekrarlanmaktadır. Bunlardan biri, Kur'an iii.185., diğeri de Kur'an xxi.35. ayetidir.

Süleyman Reis'i huzurundan kovduğu kısımdır. Yazar, Kur'an-ı Kerim'deki şeytan ve Âdem'in konuşmasını alaycı bir dönüşüme uğratarak yeniden yazmıştır. Söz konusu diyalogta Ali Paşa, Süleyman Reis'e şöyle der:

“Diyavol'un kamarasındaki kitaplar çok ilgini çekti, değil mi?” (s.220)

Şeytan ise Âdem'e şu şekilde seslenir:

“Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi?” (Kur'an xx.120.)

Sonrasında Diyavol, Süleyman Reis'e yasak olan bir şeye el uzattığı için güvenini yitirdiğini söyleyerek şöyle der:

“Bu gemide artık hiçbir değer kalmadı... Kıç kasaradaki rahatın da bitti. Hayır! Baş kasarada da kalmayacaksın... Şimdi gideceğin yer değerine uygun olacak!” (s.222)

Kur'an-ı Kerim'de de Allah, Âdem'i şeytana uyduğu için cennetten dünyaya gönderir:

“Allah dedi ki: ‘Birbirinizin düşmanı olarak inin (oradan). Size yeryüzünde bir zamana kadar yerleşme ve yararlanma vardır.’” (Kur'an vii.24.)

6.1.4. Suskunlar

Kostantiniye'de yedi musiki sanatçısını öldüren Kâbil adındaki katilin yanında taşıdığı karga, romanda şöyle anlatılmıştır:

“Konuşsun diye dilinin ucu makasla kesilen bu hayvan sağa sola bakarken arada bir duruyor ve “Toprağa göm! Toprağa göm!” diye çılgık atıyordu.” (s.225)

Burada, karganın söylediklerinin Kâbil ile olan ilişkisi Kur'an-ı Kerim'den alınmadır. Kur'an-ı Kerim'in söz konusu ayeti şöyledir:

“Derken Allah bir karga gönderdi, ona kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermek için toprağı eşeliyordu. ‘Yazıklar olsun bana, şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömmekten aciz miyim ben?’ dedi ve pişman olanlardan oldu.” (Kur’an v.31.)

Kur’an-ı Kerim’den alınan bir ayet, sıradan bir üslupla eğlendirici ve ironik bir anlatıma dönüştürülerek verilmiştir.

6.2. Eski Ahit

6.2.1. Amat

“Amat” adlı geminin kaburgalarından birinin diğerinden büyük yapılması gemide denge sorununa neden olur. Marangoz, Süleyman Reis’e geminin pruvasına arslan yahut ejderha figürü yontabileceğini söylemesine rağmen Süleyman Reis marangoza, “Sen en iyisi kaburgadan bir kadın heykeli yont.” diye karşılık verir. Marangoz, emre uyarak Süleyman Reis’in istediği gibi bir kadın figürü yontar ve geminin baş tarafına takar. Yazar, gemiyi dünya ve ölüm ilişkisi şeklinde kurarken Diyavol’u, bu mekânın Tanrısı; Süleyman’ı ona itiraz eden Âdem olarak düşünmüştür. Yazar, Tevrat’tan aldığı bu olayın içine biraz da alay katarak metni dönüştürmüştür. Yazarın Tevrat’tan alıntılacağı metin şöyledir:

“RAB Tanrı Âdem’e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, RAB Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Âdem’den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın Yaratarak onu Âdem’e getirdi.” (Yaratılış ii.21-22.)

6.3. Yeni Ahit

6.3.1. Suskunlar

Davut ve Eflâtun’un dedesi olan Kalın Musa, iyileştiğini anlamadan yatakta yatarken Zâhir’in ona şifa verdiği sözlerle alay ederek ona şunları söyler:

“Daha kendine bir faydan yok. Peki, ölüyü diriltebilir misin? Mesela şu tavuğu!” (s.223)

Burada daha önce Lazar’ın dirilişinde İsa’nın gösterdiği mucizeye bir gönderme vardır. Nitekim Lazar dirilmeden yanındakiler İsa’ya şöyle derler:

“Ama içlerinden bazıları, ‘Körün gözlerini açan bu kişi, Lazar’ın ölümünü de önleyemez miydi?’ dediler.” (Yuhanna xi.37.)

Dikkat edilirse yazar, İsa’nın diriltme özelliğini dönüşüme uğratarak onu alaycı bir şekilde sırdan bir üslupla tekrar söylemiştir.

Peygamberliğini ilan eden Zâhir yemek yerken öğrencilerine şöyle der:

‘Şu kanarya nasıl şakıyorsa, sizlerden biri de onun gibi ötüp beni gammazlayacak!’ (s.231)

Yazar, burada da İncil’de İsa’nın öğrencilerine söylediği sözü sıradan bir üslup ve ironiyle tekrar söylemiştir. İncil’de İsa on iki havarisiyle birlikte Fısıh yemeğini yerken onlara şöyle söyler:

“Size doğrusunu söyleyeyim, sizden biri bana ihanet edecek.” (Matta xxvi.21.)

İftar yemeğinde Zâhir, kavunu parçalara bölüp öğrencilerine uzatır. Rakısını maşrapaya doldurup öğrencilerine verir ve şunları söyler:

“Alın! Bu kavunu yiyin! O benim etimdir! Rakıyı da için! O benim kanımdır.” (s.232)

Yazar, burada da İncil’de İsa’nın sözlerini sıradan ve basit bir üslupla tekrar yazmıştır. İncil’de Fısıh yemeğinin son anları şöyle anlatılmaktadır:

“Alın, yiyin! Bu benim bedenimdir. Hepiniz bundan için! Çünkü bu benim kanımdır.” (Matta xxvi.26-28.)

VII. BÖLÜM

7. Palempsest

Ana metin ile gönderge metin arasında açık bir etkileşim değil, imgesel bir etkileşim kurulur. Palempsest, kağıt israfının önlenmesi için klasik metinlerin kazınarak yerine Tanrıbilim ile ilgili metinlerin yazılması işlemidir. (Aktulum, 2007:216) Palempsest, bir tür hatırlatma olarak da düşünülebilir; ancak burada bir yetke söz konusu değildir. Yani hatırlatma, açık bir gönderme iken palempsest, imgesel bir göndermedir. Palempsest, insan beyninin hatırlamasına benzetilebilir. İnsan, yeni şeylerle karşılaştıkça hafıza, yeni kaydedilen bilgileri eskilerinin üzerine ekler. Yeni eklenen bu bilgiler, eskileri imgesel olarak çağrıştırabilir.

7.1. Kur'an-ı Kerim

7.1.1. Amat

Gemideki ikinci kaptan olan Süleyman Reis, Diyalol Paşa'nın odasında kitapları karıştırırken rasgele bir kitabı açar ve kitabı okumaya başlar. İlginçtir, açılan sayfa daha önce de açılan sayfadır. Kitapta şunlar yazılıdır:

“İyilerin ödülü ahiret hayatının güzelliklerini yaşamaya uygun olmalarıdır. Günahkârların cezası ise onların ölüp ortadan kalkmalarıdır. Çünkü onlar ahiret hayatının güzelliklerine layık değillerdir. Günahkârlar kötülüklerinden dolayı öte dünyadan mahrum olurlar ve tıpkı hayvanlar gibi yok olup giderler.” (s.29, s.90)

Yazar burada Kur'an-ı Kerim'den aldığı bir ayetin metnini silmiş ve silinen metin üzerine kendi metnini yazmıştır. Kur'an-ı Kerim'in ilgili ayeti şöyledir:

“Şüphesiz Allah, inanıp salih ameller işleyenleri, içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. İnkâr edenler (Günahkârlar) ise (dünya zevklerinden) yararlanırlar ve hayvanların yediği gibi yerler. Onların kalacakları yer ateştir (cehennemdir).” (Kur'an xlvii.12.)

Romanın son bölümünde Fatih Medresesi'nde tahsil gören Rıdvan adında biri, Süleyman Reis'in okumak istediği yasak kitabın adının Amat olduğunu öğrendikten sonra kendini biraz garip hisseder. Yazar, onun bu halini şöyle dile getirir:

“Şimdi biliyorduk ki, denizin üstünde ve arşın altındaki her şey, gemilerin yelkenlerini yırtan şiddetli rüzgârdan hafif meltemlere, seyyareler ve takımyıldızlarıyla dolu gökyüzünden hazineler ve canavarlarla dolu denizin dibine, karanlık bulutlarda oynaşan revnaklardan doruğu köpüklü dev dalgalara kadar her şey onundu artık!” (s.235)

Yazarın burada uzun uzadıya anlattığı durum, Kur'an-ı Kerim'de kısaca şöyle anlatılmaktadır:

“Göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. Bütün işler ancak Allah'a döndürülür.” (Kur'an iii.109.)

Yazar, ayetin ifade ettiği manayı adeta kazımış ve onu tekrar yazmaya çalışmıştır.

Gemide Süleyman Reis ile ikinci kaptanlık konusunda çekişen Ali Reis, Süleyman Reis'e “yasak kitabı” okumasını telkin ettiği bölümde ona “Diyavol'un kamarasındaki kitaplar çok ilginçti, değil mi?” diye sorar. Ardından da ölümsüzlük için yalnız bir kitap okumasını söyler. (s.220) Yazar, Kur'an-ı Kerim'den aldığı bir metni silerek onun üzerine kendi metnini tekrar yazmıştır. Ali Reis'in sorduğu bu soru, Kur'an-ı Kerim'deki bir ayetten izler taşımaktadır:

“Nihayet şeytan ona vesvese verip şöyle dedi: ‘Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi?’” (Kur'an xx.120.)

Sonrasında Diavol Paşa, Süleyman Reis'e yasak olan bir şeye el uzattığı için güvenini yitirdiğini söyleyerek şöyle der:

“Bu gemide artık hiçbir değer kalmadı... K1ç kasaradaki rahatın da bitti. Hayır! Baş kasarada da kalmayacaksın... Şimdi gideceğin yer değerine uygun olacak!” (s.222)

Yazar aynı yöntemi burada da uygulamıştır. Allah, yasak meyveyi yiyen Âdem Peygamber'e şöyle demiştir:

“Allah dedi ki: ‘Birbirinizin düşmanı olarak inin (oradan). Size yeryüzünde bir zamana kadar yerleşme ve yararlanma vardır.’” (Kur’an vii.24.)

7.1.2. Suskunlar

Romanın kötü karakterlerinden Tağut’un, Neyzen Bâtın’ın düşmanı olması ile Kur’an-ı Kerim’de adı geçen Tağut’un (şeytan), Bâtın’ın (Allah) düşmanı olması önemli bir benzerliktir. Nitekim biz Tağut’un Allah’ın düşmanı olduğunu Kur’an-ı Kerim’in, “Allah inananların dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin dostu ise tağuttur.”¹ ayetinden açıkça anlamaktayız. Romanda Tağut’un çeşitli özellikleri anlatılmaktadır. Tağut’un, Davut’la olan kavgasında çeşitli yönleri tanıtılmaktadır:

“Beni az çok tanıdığını sanırdım. ‘Dilimle’ sizleri baştan çıkaran benim gibi birinin, yani Muhteşem Tağut’un daha zeki olduğunu bilmen gerekirdi.” (s.245)

Kur’an-ı Kerim’de şeytandan bahseden ayetlerden biri şöyledir:

“Hem onlardan gücün yettiğini sesinle oynat, süvarilerin ve piyadelerle üzerlerine bas gürültüyü ve mallarına evlatlarına ortak ol ve onlarla vaatler yap, fakat Şeytan onlara bir aldaniştan başka ne vaat eder?” (Kur’an xvii.64.)

Yazar bu ayeti tamamen silmiş ve yeni metni bu ayetin üzerine yazmıştır. Bunu, yazdığı metnin uzak göndermelerinden anlayabilmekteyiz.

---

¹ Kur’an ii.257.

Romanın kötü karakterlerinden olan Cüce İskender Efendi'nin hayatının anlatıldığı bölümde onun Neva'ya âşık olduğundan ve ona asla ulaşamayacağından söz edilir. Bu nedenle Tağut'un yardımcısı olur:

“Ama Tağut, her ne kadar Neva olmasa da, ona ölümsüzlüğü vaat etmişti.”
(s.256)

Romanda Tağut'un şeytan olduğundan hareketle, Âdem'i kandıran şeytanın onu “ölümsüzlük” ile kandırıldığına ulaşabiliriz. Kur'an-ı Kerim'de bu husus şöyle anlatılır:

“Derken Şeytan, bunlara kendilerinden örtülmüş olan çirkin yerlerini açmak için ikisine de vesvese verdi ve sizi rabbiniz başka bir şey için değil, sırf Melek olacağınız yahut ebediyyen kalanlardan olacağınız için bu ağaçtan menetti,' dedi” (Kur'an vii.20.)

Dikkat edilirse yazar, Kur'an-ı Kerim'deki ayetin anlamını almış ve onun üzerine kendi düşüncelerini bina etmiştir.

7.2. Eski Ahit

7.2.1. Amat

Geminin ikinci kaptanı olan Süleyman Reis, Diavol'un kamarasına gizlice girince Ali Reis, onun kulağına yasak kitabı okuması için fısıldar. Bu konuşmaya baktığımız zaman yazarın bu konuşmayı Tevrat'tan aldığını, Tevrat'taki ayeti tamamen silip üzerine yeni bir metin yazdığını anlayabiliriz. Romanda Ali Reis, Süleyman Reis'e şöyle fısıldar:

“Ah! Keşke hepsini okuyabilseydin! Ama dur! Sen bilge olmak için değil, ölümsüz olmak için okuyanlardansın. Bunun için bir kitap okuman yeterliydi aslında.” (s.120)

Yazar, Tevrat'taki bir ayetin izlerini kazıyarak üzerine yukarıdaki metni yazmıştır:

“...Yılan kadına, Tanrı gerçekten ‘Bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin.’ dedi mi?” diye sordu. Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyle kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız. Kadın, ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü...” (Yaratılış iii.1., v.6.)

Diyavol Paşa, Süleyman Reis'in yaptığını görünce ona şöyle bağırır:

“Güvendim ve sana kamaramı açtım. Oysa sen, yasak olduğunu söylediğim bir şeye el atıyorsun... Bu gemide artık hiçbir değer kalmadı... Kıç kasaradaki rahatın da bitti. Hayır! Baş kasarada da kalmayacaksın... Şimdi gideceğin yer değerine uygun olacak!” (s.222)

Yazar, aynı tutumu burada da sergilemektedir. Bu metnin de temellerini Tevrat'ta bulabiliriz:

“RAB Tanrı Âdem'e, ‘Karınnın sözünü dinlediğin ve sana, meyvesini yeme dediğim ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lanetlendi.’ dedi, ‘Yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın.’ / Onu kovdu. Yaşam ağacının yolunu denetlemek için de Aden bahçesinin doğusuna Keruvlar ve her yana dönen alevli bir kılıç yerleştirdi.” (Yaratılış iii.17.24.)

Yazar, Rıdvan adında softa birinin, romanda Süleyman Reis'in okumak istediği yasak kitabın isminin “Amat” olduğunu öğrendiği zamanki ruh halini şöyle anlatır:

“Şimdi biliyordu ki, denizin üstünde ve arşın altındaki her şey, gemilerin yelkenlerini yırtan şiddetli rüzgârdan hafif meltemlere, seyyareler ve takımyıldızlarıyla dolu gökyüzünden hazineler ve canavarlarla dolu denizin dibine, karanlık bulutlarda oynaşan revnaklardan doruğu köpüklü dev dalgalara kadar her şey onundu artık!” (s.235)

Bu satırlar oluşturulurken Kur'an-ı Kerim'in yanı sıra Tevrat'tan da bazı ayetler alınmış, bu ayetler yazar tarafından silinmiş ve silinen bilgiler üzerine yazar, yeni bir metin kurmaya çalışmıştır. Tevrat'ta dünyanın yaratılışı şöyle anlatılmaktadır:

“Tanrı büyüğü gündüze, küçüğü geceye egemen olacak iki büyük ışığı ve yıldızları yarattı. / Tanrı büyük deniz canavarlarını, sularda kaynaşan canlıları ve uçan çeşitli varlıkları yarattı. / Tanrı, ‘İnsanı kendi suretimizde, kendimize benzer yaratalım’ dedi, ‘Denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün tümüne egemen olsun.’” (Yaratılış i.16., xxi.26.)

Dikkat edilirse yazar, metinde söylemek istediklerini sanki bu metnin üzerine yazmış gibidir.

SONUÇ

İhsan Oktay Anar'ın romanları detaylı olarak incelendiğinde yazarın romanlarındaki konuları, anlatımı ve dili oluştururken hangi metinlerden yararlandığı kolayca anlaşılabilir. Yazar, Doğu anlatılarından etkilendiği kadar klasik Batı anlatılarından da etkilenmiştir. Bu yüzden sanatçının romanlarında, yoğun bir bilgi birikiminin yanında kurguyu ve dili klasik metinlere dayama çabasının izlerini de görmek mümkündür. Bunun sonucunda yazarın romanları, geleneksel-gerçekçi edebiyattan modernizme, oradan da postmodernizme uzanan bir değişim grafiğini göstermektedir.

Genel olarak kullandığı çerçeve öykü tekniği sayesinde elindeki malzemeyi romanlarında usta bir şekilde işleyen İhsan Oktay Anar, felsefeci kimliğinin de etkisiyle özellikle kutsal metinlerden aldığı parçalar ile kahramanlarına bir sorunsal oluşturmaktadır. Fon olarak kullanılan tarihin ve zamanın içinde Tanrı-şeytan, şeytan-insan, ölüm-ölümsüzlük, iyilik-kötülük, evrensel değerler- yerel değerler etrafında oluşturan bu sorunlar, kurgunun elverdiği ölçüde kahramanlar tarafından çözülmeye çalışılır. Yazarın, kendini bir figür olarak metnine dâhil etmesi bu çözümü daha ilginç bir hale getirmektedir. Saydığımız bu değerleri romanlarında, Bünyamin-Ebrehe (*Puslu Kıtalar Atlası*), Davut-Calûd (*Kitab-ül Hiyel*), Feyyuz-Azazil (*Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri*), Süleyman Reis-Diyavol Paşa (*Amat*), Davut-Tağut (*Suskunlar*) tezadıyla kişileştiren yazar, bunu yaparken kutsal metinlerden farklı metinler arası yöntemlerle yararlanma yoluna gider. Çünkü yazar da bilir ki, bu sorunlar aynı zamanda bir insanlık sorunudur ve bunlar ilk defa kutsal metinlerde dile getirilmiştir.

Yazar, kutsal metinlerden yararlanırken geleneksel bir anlayış sergilemenin yanında, kutsal metinlere farklı bir bakış açısı getirerek modern bir tutum içine girmektedir. Bu farklı bakış açısı, postmodernizmle edebiyatımıza giren romandaki söylemin çoğulluğuyla alakalıdır. Yazarın romanları bu açıdan çok sesli bir koroya benzer. Yazarın romanlarındaki bu çok seslilik, metinlerin üstkurmacasını oluşturan oyunun bir parçasıdır. Kutsal metinleri bu noktadan itibaren devreye sokan yazar,

metinler arasının kendine tanıdığı imkânları sonuna kadar kullanır ve kutsal metinleri oyununun bir parçası yapar.

Yazarın, romanlarında kutsal metinlerden en çok yaralandığı nokta, isim konusundadır. Romanların şahıs kadrolarına baktığımızda, Bünyamin, Ebrehe, Davut, Calûd, Yafes, Üzeyir, Salih, Yahya, Azazil, İbrahim, İsmail, Nuh, Tağut, Musa, Zâhir, Bâtın, İskender gibi şahsiyetlerin kutsal metinlerde bir sorunsal etrafında işlendiğini görebiliriz. Yazar, saydığımız bu isimleri bazen alıntılarla yetinir bazen de kutsal metinlerde geçtiği gibi romanlarına yansıtılarak bu isimleri dönemin tarihi ile birlikte anlatmaya çalışır. Yine yazar, eserlerinde vermek istediği mesajları farklı araçlardan yararlanarak vermiştir. Bu araç, *Puslu Kıtalar Atlası*'nda "rüya", *Kitab-ül Hiyel*'de "makine", *Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri*'nde "kıssa", *Amat*'ta "denizcilik", *Suskunlar* da ise "musiki" kavramlarıdır. Bu araçların donanımını sağlayan en önemli unsur ise kutsal metinlerdir.

İlk eseri olan *Puslu kıtalar Atlası*'nda yazar, diğer eserlerine nazaran kutsal metinlerden daha az yararlanmıştı. Bu tutumunda eserin felsefi yönünün ağır basmasının büyük etkisi vardır. Buna rağmen Kur'an-ı Kerim'den dünya hayatının bir oyun olduğunu, yasak meyve motifini, kıyamet alametlerini, Tevrat ve İncil'den ise şeytan ile ilgili bölümleri eserinde farklı bakış açılarıyla işlemiştir.

Kitab-ül Hiyel ise yazar, ortaya koyduğu sorunsalı Tevrat'tan ve Kur'an-ı Kerim'den aldığı şahsiyetler ile bütünleştirme yoluna gitmiştir. Gücü ve ihtirası temsil eden Calûd'un karşısına, mazlumu ve saflığı temsil eden Davut çıkarılarak kutsal metinlerdeki konu yansıtılmaya çalışılmıştır. Ayrıca yazar, kitabının giriş kısmına Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'tan konuyla ilgili birer ayet alıntılanmıştır.

Çerçeve öykü yönteminin ustalıkla kullanıldığı *Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri*'nde ise ana hikâye, Kur'an-ı Kerim'den alınan parçalarla kurgulanmıştır. Yine Kur'an-ı Kerim'de geçen "iyilerin kitabının sağdan verileceği" inancı çok farklı bir biçimde işlenmiştir. Alt hikâyelerde, Tevrat'tan şeytan ile ilgili bölümler ile yaratılış, İncil'den ise özellikle Tellak Yahya motifi çok kullanılmıştır.

İnsan ile şeytanın mücadelesinin işlendiği *Amat*'ta ise yazar, kutsal metinlere oldukça sık yer vermiştir. Tevrat'tan bir ayeti kitabın giriş kısmına alıntılanan yazar, diğer romanlarının aksine *Amat*'ta Kur'an-ı Kerim, Tevrat ve İncil'den aldığı

parçaları harmanlayarak metnine dâhil etmiştir. Yazar ayrıca kutsal metinlerden aldığı parçaları bir felsefi metin gibi işlemeye çalışmıştır.

Son romanı olan *Suskunlar*'da ise yazar, *Amat*'taki tavrını sürdürmektedir. Bu romanında yazarın, Zâhir adlı karakteri anlatırken İncil'deki İsa Peygamber'in özelliklerini aynen yansıladığını görebiliriz. Yine şeytanın özelliklerini anlatırken Tevrat'tan ve Kur'an-ı Kerim'den yararlanan yazar, bu eserinde İslam tasavvufundan da yararlanma yoluna gitmiştir.

Sonuç olarak; son dönem Türk romanının usta isimlerinden biri olan İhsan Oktay Anar'ın romanlarında kutsal metinlerin izini sürmek, bu eserlerdeki ana sorunsalı yakalamak açısından son derece önem arz etmektedir. Kutsal metinlerden yararlanırken bunu oyununun bir parçası olarak gören yazar, kutsal metinlerden aldığı bu metinleri, felsefi ve fantastik öğelerle donatarak çizdiği tarihî havaya uygun bir hale getirmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

1. İhsan Oktay Anar'ın İncelenen Romanları:

- Anar, İhsan Oktay: **Puslu Kıtalar Atlası**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.
- Anar, İhsan Oktay: **Kitab-ül Hiyele**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.
- Anar, İhsan Oktay: **Efrâsiyâb'ın Hikâyeleri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.
- Anar, İhsan Oktay: **Amat**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.
- Anar, İhsan Oktay: **Susunlar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.

2. Yararlanılan Eserler:

- Akdemir, Rıza: **Bir Demet Çiçek**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Aktulum, Kubilay: **Metinlerarası İlişkiler**, İstanbul, Öteki Yayınevi, 2007.
- Alptekin, Turan: **Ahmet Hamdi Tanpınar Bir Kültür Bir İnsan**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.
- Andı, M. Fatih: **Roman ve Hayat**, İstanbul, Türk edebiyatı Vakfı Yayınları, 2004.
- Armağan, Mustafa: **Gelenek**, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1992.
- Colette Estin, Helene Laporte: **Yunan ve Roma Mitolojisi**, Ankara, Tübitak, 2005.
- Connor, Steven: **Postmodernist Kültür**, Çev. Doğan Şahiner, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- Çetin Mahmut: **Çalıntı Polemikleri**, İstanbul, Biyografi Net, 2005.
- Dion, Fortune: **Ölüm Kapısından Geçiş**, Çev. Dr. Demir Özdeş, İstanbul, İnkılâp Yayınevi, 1999.
- Doltaş, Dilek: **Postmodernizm ve Eleştirisi: Tartışmalar/ Uygulamalar**, İstanbul, İnkılâp Yayınları, 2003.
- Ecevit, Yıldız: **Türk Romanında Postmodernist Açılımlar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

- Enginün, İnci: **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2004.
- Escarpit, Robert: **Edebiyat Sosyolojisi**, Çev. Ali Türkay Yazıcı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993.
- Esed, Muhammed: **Kur'an Mesajı**, Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İstanbul, İşaret Yayınları, 2000.
- Gâlip, Şeyh: **Hüsn ü Aşk**, Haz. Muhammet Nur Doğan, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2002.
- Gazâli, İmam: **İhya-ı Ulûmuddin**, Çev. Abdullah Aydın, C.III, İstanbul, Aydın Yayınevi, 1993.
- Gölpınarlı, Abdülbaki: **Mevlana'dan Sonra Mevlevilik**, İstanbul, İnkılâp Yayınları, 1983.
- Heaster, Duncan: **İncil'in Temelleri: Bir Çalışma Kitabı: Gerçek Hıristiyanlığın Sevgi ve Huzurunun Açıklanışı**, İstanbul, Kitabı Mukaddes Şirketi, 2000.
- Karakoç, Sezai: **Edebiyat Yazıları II. Dişimizin Zarı**, İstanbul, Diriliş Yayınları, 1997.
- Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit**: İstanbul, Kitabı Mukaddes Şirketi, 1976.
- Koçakoğlu, Ahmet: "İhsan Oktay Anar, Hayatı-Sanatı-Eserleri," Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Köksal, M. Asım: **Peygamberler Tarihi**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Küçük, Abdurrahman- Tümer, Günay: **Dinler Tarihi**, İstanbul, Ocak Yayınları, 1993.
- Levend, Agâh Sırrı: **Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler**, İstanbul, Enderun Kitapevi, 1984.
- Lyotard, Jean-François: **Postmodern Durum**, Çev. Ahmet Çiğdem, İstanbul, Vadi Yayınları, 2000.
- Meriç, Cemil: **Kırk Ambar**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.
- Meriç, Cemil: **Umrandan Uygarlığa**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996.

- Milli Eğitim Bakanlığı: **İslam Ansiklopedisi**, Eskişehir, MEB Yayınları, 2001.
- Meydan Larousse**, C.XVIII, İstanbul, Meydan Yayınları, 1972, s.110.
- Nasr, Seyyid Hüseyin: **Bilgi ve Kutsal**, Çev. Yusuf Yazar, 2.bs., İstanbul, İz Yayıncılık, 2001.
- Onay, Ahmet Talat: **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993
- Sezer, Sennur: **Şahmaran**, İstanbul, Merkez Kitapçılık, 2007.
- Soysal, M. Orhan: **Eski Türk Edebiyatı Metinleri**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 2002.
- Tek, Akın, “İhsan Oktay Anar’ın Romanlarında Üstkurmaca,” Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003
- Tekin, Mehmet: **Roman Sanatı**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2004
- Ümit, Ahmet: “Polisiye Herkesin Harcı Değil,” **Yeni Şafak Gazetesi**, 8 Ağustos 2001, s.8.
- Yavuz, Hilmi: **Kara Güneş**, İstanbul, Can Yayınları, 2003.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi: **Hak Dini Kur’an Dili**, İstanbul, Huzur Yayınları, 2003.

3. Yararlanılan Makaleler:

- Dubois, Pierre: “Lucifer,” **Meydan Larousse**, C.XVIII, Meydan Yayınları, İstanbul, 1972.
- Harman, Ömer Faruk: “İdris,” **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.XXI, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2000.
- Karabaşoğlu, Metin: “Batı Edebiyatı’nın Kutsal Kaynakları,” **Kitap Zamanı**, S.32, Eylül 2008, s.30.
- Karaca, Alaattin: “İhsan Oktay Anar’ın Puslu Kıtalar Atlası Romanının Olay Örgüsü, Fantastik Özellikler ve Tema Bakımından İncelenmesi,” **Arayışlar**, S.14, 2005, s.93.

- Karaca, Alaattin: “Amat’ın Dinsel ve Felsefî Teması,” **Hürriyet-Gösteri Sanat Edebiyat Dergisi**, S. 280, Mayıs 2006, s. 32.
- Karaca Alaattin: “Suskunlar’ın Sıkı Örgüsü,” **Kitap-lık Dergisi**, S. 112, Ocak 2008.
- Kılıç, Mahmut Erol: “Ebu’l Hukemâ: Hikmetin Atası Hermetik felsefenin İslâm Düşünce Tarihinde Görünümü,” **Divan Dergisi**, S.5, 1998/2, s.1-32.
- Örgen, Ertan: “Amat’ta Yapı ve Simgeler,” **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü Dergisi**, C.XI, S.19, 2008. s.171.
- Şimşek, Osman: “Kur’an-ı Kerim’de Temenni,” **Yeni Ümit dergisi**, S.62, Kasım-Aralık 2003, s.37.
- Tuğ, Salih: “Azazil,” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s.312.
- Yücel, Tahsin: “Fransız Coşumculuğu,” **Türk Dili Dergisi Yazın Akımları Özel Sayısı**, S.349, 3.bs., Ocak1981, s.59-68.

4. Yararlanılan Sözlükler:

- Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, Aydın Kitabevi, 1992.
- Oxford İngilizce Sözlük**, Printed In Great Britain at The University Press Oxford Printer to The University, 1970.
- Türk Dil Kurumu: **Türkçe Sözlük**, 9.bs., Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998.
- Türk Dil Kurumu: **Türkçe Yazım Kılavuzu**, 25. bs., Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2008.